TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL V

(1895 – 1899)

«MINERVA», BUCUREŞTI

1915

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DEZVOLTĂRII POLITICE A ROMÂNIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I

VOLUMUL V

(1895—1899)

«MINERVA», BUCUREŞTI
1915

IX.

SUB NOUL REGIM LIBERAL.

PRIMUL MINISTER STURDZA ŞI MINISTERUL AURELIAN.

4 OCTOMVRIE 1895 — 31 MARTIE 1897.

Momentul, în care d. Dimitrie A. Sturdza se vede pentru întâia dată chemat să formeze guvernul, pare de o însemnătate deosebită nu numai pentru desvoltarea internă, ci şi pentru cea externă a regatului român. După îndemnul şi prin declarările stăruitoare ale noului conducător, partidul naţional-liberal se însărcinase cu marile misiuni indicate la sfârşitul capitolului precedent: în politica internă cu repararea şi restabilirea pactului fundamental al ţării, pretins violat prin legea minelor d-lui Petre Carp; în politica externă cu îndreptarea situaţiei Românilor din Ungaria printr'o stăruinţă mai energică (dacă nu prin intervenţie) pe lângă guvernul statului vecin, în deosebire

de atitudinea rezervată a fostului minister conservator.

Cabinetul Sturdza se înfiinţează la 4 Octomvrie astfel compus:

Dimitrie A. Sturdza, prezident şi externe;
Eugeniu Stătescu, justiţie;
Petru Poni, culte;
General C. Budişteanu, răsboi;
Nicolae Fleva, interne;
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanţe;
G. D. Pallade, domenii;
C. I. Stoicescu, lucrări publice.

Cu o asemenea compunere guvernul erà o manifestare destul de puternică a partidului reîntregit după violenta desbinare dela 1888. Intrarea în minister a d-lor Fleva şi Pallade puteà trece drept semn al unirii desăvârşite, deşi în deosebi cariera pripită a d-lui Pallade pricinuià oarecare surprindere, mai ales după impresia ce făcuse lupta sa în contra lui Ion Brătianu asupra Camerei liberale dela 1887 (Vezi vol III, pag. 69).

Portofoliul acordat d-lui Costică Stoicescu păreà—în lipsă de alte merite—răsplata serviciului adus cu agitarea chestiei ofiţerilor demisionaţi; iar numirea d-lui G. C. Cantacuzino-Rifoveanu la finanţe erà menită — după pre-

cedentele admise — să-i deà prilejul de pocăinţă pentru necuviincioasa scrisoare adresată Regelui prin *Voinţa Naţională* dela 8 Fevruarie 1892. (Vezi vol. IV, pag. 100 şi 102).

Administrarea şcoalelor se aşteptà să fie dată d-lui Poni, de când profesorul de chimie al universităţii din Iaşi ajutase pe d. Sturdza la combaterea legii învăţământului propusă Senatului de autorul acestei scrieri în Fevruarie 1891 şi cu toate că în acelaş an făcuse pe vre-o 5 luni parte din ministerul ultra-conservator Florescu-Catargi. Iar încredinţarea ministerului de războí în mâinile generalului C. Budişteanu se justificà prin faptul, că generalul lăsase o bună amintire din vremea războiului independenţei şi treceà drept un ofiţer superior cu oarecare cultură şi în afară de specialitatea militară. Nimeni nu puteà prevedeà lipsa de destoinicie parlamentară, pe care noul ministrŭ a dovedit-o curând după deschiderea Corpurilor legiuitoare.

Însă mai semnificativă în faţa problemelor puse de d. Dimitrie Sturdza pe planul dintâi erà propria sa trecere la ministerul de externe şi pe de altă parte numirea la justiţie a d-lui Eugeniu Stătescu, a cărui autoritate în partid erà foarte mare, deşĭ lipsa sa de activitate şi în-

trebuinţarea justiţiei Statului la interesele private ale advocatului nu vorbeau în favoarea sa.

In curând însă credinţa, că d. Dimitrie Sturdza va îndeplinì sau cel puţin va încercà să îndeplinească la guvern ceea ce făgăduise cu atâta solemnitate în opoziţie, a fost sdruncinată şi înlocuită cu o amară desamăgire. Departe ca numirea d-lui Stătescu la justiţie să fi însemnat vreo preocupare pentru restabilirea «pactului fundamental», toată chestia legii minelor, care de altminteri în formă se ţineà de ministerul domeniilor, nu vine la ordinea zilei decât de abià la sfârşitul legislaturei de patru ani, pe la Martie 1899, când d. Stătescu de mult nu mai e ministru şi când guvernul nici nu mai are puterea să treacă noua reformă prin Cameră. Iar d. Stătescu în timpul de un an, cât stă acum la departamentul justiţiei, nu face decât să atingă el însuş principiul constituţional al Curţii de casaţie prin eliminarea a doi membri inamovibili şi să admită cu prilejul judecării Mitropolitului Ghenadie nişte procedări aşa de arbitrare în violenţa lor, încât numai vremelnica retragere a guvernului şi revocarea tuturor măsurilor relative la acest conflict pot restabilì ordinea turburată în Stat şi în Biserică.

Iar în «chestia naţională» d. Dim. Sturdza se grăbeşte să-şi lămurească poziţia ca şef de guvern şi, la întrunirea publică ţinută în vechea capitală a Moldovei Vineri 13 Octomvrie 1895, îndată după formarea ministerului, declară tocmai contrarul de ceea ce spusese în opoziţie; şi anume:

«In chestiunea naţională situaţiunea noastră «este clară şi netedă. Avem să ne abţinem «cu toţii dela orce act de agitaţie în afacerile interioare ale statelor vecine şi în special «ale monarhiei austro-ungare... Monarhia austro-ungară aşa cum este constituită» (adică «în dualism, cu acea încorporare a Transilvaniei în Ungaria, în contra căreia luptă comitetul naţional din Sibiu încurajat de d. Sturdza) «este o necesitate de prima ordine pentru echilibrul european ca şi pentru siguranţa «Regatului nostru... Ne bucurăm de orce act, «care aşază pe baze temeinice relaţiunile noastre cu Austro-Ungaria, liniştind la noi spiritele şi întărind dincolo armonia; căci silinţele «noastre trebue să tindă a menţine între amândouă statele relaţiunile cele mai amicale».

Retractarea se termină cu o tăgăduire formală:

«S'a mai răspândit încă o vorbă: că ne a-

«mestecăm în afacerile interioare ale Rega-
«tului ungar; nici aceasta nu este exact».

Va să zică, teoria despre o datorie națională a guvernului român de a lucrà «ca un samsar onorabil» în relațiile dintre «Maghiarii și Românii din Ungaria» e acum solemn desmințită; se tăgăduește chiar orce amestec din partea șefului liberalilor, cu toate discursurile sale dela «Orfeu» și din Senat și cu toată scrisoarea «din ziua Inălțărei Domnului 1894», trimisă în taină prin d. Delavrancea celor dați în judecata dela Cluj [1]).

Cuvintele, prin care s'a făcut această retractare și pe care le-am reprodus mai sus textual după «*Voința Națională*» dela 19/31 Octomvrie 1895, trebue să fi fost alcătuite în înțelegere cu reprezentantul guvernului austro-maghiar din București.

Ministru plenipontențiar al Austro-Ungariei erà pe atunci contele R. Welsersheimb, iar prim-secretar d. Dumba, cari spre a accentuà satisfacția dobândită, au ținut să comunice unor membri ai opoziției conținutul scuzelor d-lui Sturdza înainte chiar de a fi fost rostite la Iași. Dovada este făcută în ședința

[1]) Vezi vol IV, pag. 91—94.

Camerei dela 17 Martie 1899, când d. Alex. Marghiloman, în prezenţa d-lui ministru-prezident Dimitrie Sturdza, zice următoarele:

Toată lumea îşi aduce aminte de înflăcărarea discursurilor pronunţate de d. Sturdza în chestiunea naţonală. Fost-a desbatere, fost-a întrunire publică, în care d. Sturdza să nu fi agitat chestiunea naţională? Nu-şi aduce aminte d. preşedinte al consiliului, că într'un discurs al său a împins atacurile în contra unui Stat vecin până la insultă? Nu-şi aduce aminte când a vorbit de barbariile «maghiarilor»? Nu-şi aduce aminte că ne-a acuzat pe noi conservatorii de trădare a intereselor naţionale pentru că nu mijloceam ca «samsari cinstiţi» peste Carpaţi? Samsari cinstiţi! Un Stat poate fi samsar cinstit între două State; dar n'a trecut prin capul nimănui, nici prin gândul lui Bismarck, inventatorul acestei figuri, că un Stat poate fi samsar cinstit între un Stat şi supuşii săi... Şi cu toate acestea d. Sturdza ne-a numit «nemernici» în plin Senat, pentrucă nu voiam să comitem acest act de nebunie! Vine în. fine autorul acestei mişcări la putere, în mijlocul atmosferei încinse create de dânsul. Care i-a fost primul act? Primul act i-a fost retractarea dela Iaşi, amarnic cunoscută de toţi. Sunt în istoria popoarelor exemple de oameni politici, cari au fost siliţi să răscumpere o nesocotinţă de limbagiu. Dar nu cred să existe undeva un precedent de condiţiunile în care d. Sturdza a trebuit să facă retractarea sa. *Retractarea făcută de d. Sturdza nu a fost ceva spontaneu, ci a fost ceva*

convenit şi dictat. Repet şi menţin cuvintele, convenit şi dictat.

VOCI. Ar trebuì să dovediţi aceasta.

D. ALEXANDRU MARGHILOMAN. Imi cere cineva să dovedesc. Să-mi ceară aceasta d. prim-ministru, şi voi face dovada! Imi cere d. preşedinte al consiliului să dovedesc aceasta? Vedeţi că d. preşedinte al consiliului nu-mi cere să dovedesc aceasta. Eram câţiva cari ştiam cum s'a petrecut lucrul. L-am îngropat în fundul inimei noastre ca o durere naţională».

Şi d. Dimitrie Sturdza de pe banca ministerială tace. Nici un cuvânt de întrerupere, nici un cuvânt de răspuns [1]).

Celelalte puncte atinse în discursul d-lui Sturdza dela Iaşi sunt obişnuitele generalităţi fără folos, de care venise de mult timpul să fie scăpat chiar şi partidul liberal dela noi: «domnia legilor, libertatea alegerilor, stăruinţa ca instituţiile Statului să servească la scopul lor final, ridicarea ţărănimii din mizeria morală şi materială», şi alte asemenea «clişeuri». Şi pentru ca să se întâmple şi acum, ceeace se întâmplă aşa de des, ca tocmai frazele cele mai bătatoare la ochi să fie desminţite de realitate, d. Sturdza mai adaogă

[1]) Aceasta este a treia umilire faţă de Austro-Ungaria, la care guvernele liberale au expus Statul român. Despre cea dela 1868, vezi vol. I, pag. 19; despre a doua cu scuzele d-lui E. Stătescu, vol. III, pag. 28.

bine-venita făgăduială a «înfrânării cheltuelilor», pe când tocmai în această primă legislatură de sub guvernarea sa se aduce finanţelor Statului o primejdioasă sdruncinare prin cea mai inoportună sporire a multor alocaţiuni bugetare, între altele a soldei ofiţerilor, a lefii profesorilor, 38 de milioane pentru lucrări publice cerute de d. Ionel Brătianu şi votate în două zile, 26 şi 30 Mai 1898, fără nici o prevedere de acoperire. Aceste din urmă milioane se şi 'revoacă peste un an şi jumătate, spre umilirea ţării, după cererea bancherilor străini cu prilejul împrumutului dela 1899 contractat de generalul Manu, iar lefurile sporite între 1897 şi 1899 sânt reduse la 1901 tot sub liberali. Fireşte că d. Sturdza vorbeşte şi de Biserică, despre care zice că «trebue să fie aşezată în poziţiune de a menţine pe o cale sănătoasă viaţa morală şi sufletească a poporului», pentru ca în curând să ajungă la incidentul sinodal cu pronunţarea şi apoi retractarea «caterisirii» Mitropolitului Primat şi să stârnească cea mai adâncă turburare în «viaţa sufletească a poporului» evlavios din Capitală.

De departe se vede, că toate acele fraze fuseseră intercalate numai pentru a mască

înaintea ţării cuvintele de scuză impuse de guvernul austro-maghiar, a căror rostire a fost adevăratul scop al discursului dela 13 Octomvrie 1895.

Marea desamăgire produsă prin schimbarea la faţă a d-lui Sturdza nu puteà să rămâie fără urmări. Paralel cu deprimarea Românilor de peste Carpaţi merge înăsprirea măsurilor de desnaţionalizare încercate de ministerul unguresc, care se simte acum asigurat din partea d-lui Sturdza; iar înăuntrul regatului român falsa poziţie luată de şeful guvernului naţional-liberal îi ştirbeşte din capul locului autoritatea, introduce confuzia în sânul cabinetului şi provoacă peripeţiile ce-l bântue în tot decursul duratei sale.

In şirul cronologic al faptelor trebue să menţionăm, că puţine zile după instalarea sa guvernul Sturdza disolvă Corpurile legiuitoare (24 Oct. 1995), face alegerile pe la sfârşitul lui Noemvrie şi deschide prima sesiune ordinară a noului parlament liberal la 7 Decemvrie 1895. Prezident al Senatului se alege «Beizadea Mitică» Ghika, iar al Camerei P. S. Aurelian.

Insăş operaţia electorală se petrece după vechiul obicei, cu ştiutele presiuni adminis-

trative, fie sub forma directă a făgăduelelor şi ameninţărilor prefectorale, fie sub masca unui comitet electoral, care nu e decât o de- ndenţă a guvernului. Se constată din nou, că în această privinţă viaţa noastră constituţională nu este încă întemeiată. Alegătorii nu înţeleg folosul ce ar rezultà pentru ei din formarea unei convingeri proprii şi din exprimarea ei prin vot, fiindcă nici guvernele nu au destulă chibzuinţă pentru a reduce puterea lor de presiune şi a începe măcar de sus în jos educaţia corpului electoral. Şi tocmai din alegerile dela Noemvrie 1895 — pretinse mai libere sub ministerul de interne al d-lui Flevaries acele unanimităţi în Cameră şi Senat, care la prima vedere par un succes pentru guvern, dar care în fapt îi sunt primejdioase, de oarece în lipsa unei opoziţii mai însemnate, disciplina partizanilor se destramă şi pretenţiile lor cresc peste orce putinţă a satisfacerii. Cele ce se petrec în sânul chiar al acestei majorităţi, d. e. cu alegerile şi demisiile de prezidenţi şi vice-prezidenţi şi de membri ai comisiei de răspuns la mesagiul Tronului, de care vom vorbì mai jos, sânt cea mai drastică ilustrare a răului efect al unanimităţilor.

Ca adversari deabià pătrund în parlamen-

tul d-lui Sturdza dela 1895 trei senatori şi patru deputaţi, printre cari d. Germani, Marghiloman şi autorul acestei scrieri. Lascar Catargi cade la Galaţi cu 86 voturi contra unui Gregoriade Bonachi, pe care îl scoate prefectul cu 152 voturi; Alexandru Lahovari rămâne la Giurgiu cu 47 partizani, iar d. Alexandru (Vulpache) Filipescu isbuteşte cu 96 voturi; d. Petre Carp cu 66 voturi e biruit la Botoşani de tânărul Costică Vernescu (170 voturi); generalul Manu în Capitală se vede redus la 235 voturi, pe când d. Nacu primeşte 1568; iar la Iaşi de toţi respectatul Dimitrie G. Rosetti este de două ori întrecut de Andrei Vizanti, pe care nimeni nu-l respectă. [1]) Ce dovadă mai mare, că numai de libertate n'a putut fi vorba în alegerile dela 1895. După mai bine de un an, în alegerile parţiale făcute sub ministerul Aurelian pe la începutul anului 1897 (cu Vasile Lascar la interne) se aleg L. Catargi la Iaşi, P. Carp la Vaslui şi Take Ionescu la Teleorman, dar

[1]) Vizanti şi fuge în curând din ţară după descoperirea unor malversaţiuni.

Ca «naţionali-liberali» ai guvernului se aleg şi Grigorie Păucescu şi Constantin Esarcu, cari în lupta contra «junimiştilor» treceau de conservatori zeloşi, lăudaţi mai ales de generalul Manu.

lipsa lor din parlament când cu aplanarea conflictului mitropolitan în Decemvrie 1896 se răsbună împotriva partidului liberal, precum vom arătà la locul său. Deabià la 1903, în al treilea cabinet al d-lui Sturdza, sub ministerul de interne al lui Vasile Lascar (multă vreme duşmănit de d. Sturdza) votul alegătorilor începe să fie mai independent de administraţie [1]).

In cabinetul d-lui Sturdza dela 4 Octomvrie 1895 se arată îndată confuzia, de care am vorbit mai sus. Ce e drept generalul Budişteanu îşi începe activitatea ministerială cu un act de bună energie disciplinară: prin decretul regal dela 9 Oct. 1895 pune pe generalul Iacob Lahovari, şeful statului major general al armatei, în poziţie de disponibilitate «pentru rea purtare în incidentul dela Sinaia»[2]). Dar în decursul desbaterilor parlamen-

[1]) Liberalul Vasile Lascar are şi sinceritatea să spue Camerei ca ministru de interne: «Nu e ţară în lume unde să fie nişte agenţi electorali de forţa agenţilor noştri poliţieneşti» şi citeşte petiţia unuia din ei, care se laudă că «la ultimele alegeri a votat de 17 ori în aceiaş zi cu cărţile a diferiţi alegători din ordin superior». (Vezi V. Lascar, Disc. polit. pag. 609).

[2]) unde se pălmuise în club pentru o ceartă la joc de cărţi. Pedepsitul general n'a rămas multă vreme în umbră. Cu revenirea conservatorilor la putere, sub ministerul George Gr. Cantacuzino dela Aprilie 1899, d. Iacob Lahovari reintrat în

tare noul ministru, din ură împotriva fostei administraţii conservatoare, se apucă să batjocorească arma pusă în mâna soldatului de predecesorul său. In şedinţa Camerei dela 18 Aprilie 1896 o numeşte «ciomag», în Senat îi zice «baston high-life». Se înţelege dela sine, că după o asemenea probă de tact însuş partidul dela guvern aşteaptă cu nerăbdare momentul sa scape de acest neobişnuit reprezentant al armatei [1]).

Dar adevărata confuzie se arată în raporturile ministrului-prezident cu colegul său de la interne, cu care nu poate lucrà împreună nici timp de trei luni de zile, iar formele, sub care se desfăşoară un conflict personal în sine aşa de neînsemnat, ating şi mai mult prestigiul noului regim şi coboară nivelul, la care se ţinuseră pănă acum manifestările guvernamentale.

Fie că d. Nicolae Fleva — «tribunul poporului»—prin inspecţii improvizate şi prin deosebite primiri de prefecţi se arătase prea independent de d. Sturdza, fie că însuş d.

activitate, este din nou ministru de răsboi, se înaintează în gradul decoraţiilor, etc. Vezi numeroase cazuri analoage la liberali, citate în vol. II, pag. 99, 108, 112 etc

[1]) V. mai jos discursul 116.

Sturdza erà pe atunci prea dependent de hotărârile celui mai influent grup al partidului, de care se desbinase d. Fleva şi pe care îl numeà «oculta» : în chiar organul oficios al guvernului încep nemai pomenite atacuri în contra oropsitului ministru, cu aluzii triviale la pretinsa lui origine etnică [1]), şi peste câtevà săptămâni urmează în Cameră interpelarea unui membru al majorităţii, dealtminteri puţin serios, a răposatului Iepurescu, care vorbeşte făţiş de o «contrabandă în paguba comunei Bucureşti, în care prestigiul ministrului de interne este grav atins». La interpelarea anunţată în ziua de 9 Ianuarie 1896 d. Fleva cere să răspundă la 13 Ianuarie şi fiindca tot nu vrea să priceapă, că singurul răspuns ce se aşteaptă dela d-sa este demisiunea, însuş ministrul-prezident se însărcinează, în şedinţa publică a Camerei dela 12 Ianuarie, să atace pe colegul său dela interne şi să-l acuze, că-şi atribue merite personale în efectuarea alegerilor din urmă şi că umblă după «partizani Flevişti» în deosebire de «partizanii Sturdzişti» ; iar ministrul de interne răspunde — tot de pe banca ministerială —

[1]) Vezi mai jos discursul 114.

acuzând «Direcţiunea ocultă», care conduce partidul (compusă, după cum se ziceà, din d-nii Eugeniu Carada, directorul Băncii Naţioţionale şi mentorul fiilor Brătieni, M. Pherekyde, Anton Carp, Tache Protopopescu, Stolojan, Nacu ş. a.). Camera primeşte o moţiune propusă de Vasilie Lascar, prin care se aprobă «explicările» primului-ministru.

Acum însfârşit d. Fleva se vede silit să iasă din minister şi îşi anunţă demisia în aceeaş şedinţă dela 13 Ianuarie, în care ar fi trebuit să răspundă la penibila interpelare a deputatului Iepurescu. Scopul fiind atins, fireşte că interpelarea se retrage şi onorabilul Iepurescu declară, că «n'a pus nici odată la îndoială onorabilitatea d-lui Fleva». Şi poate nici nu erà în interesul răposatului interpelant şi al unor liberali mai influenţi de a se face o discuţie în parlament asupra contrabandelor şi a altor păgubiri ale Statului şi comunelor prin întreprinderile partizanilor.

Interimatul ministerului de interne îl ia în primul moment d. Dimitrie Sturdza, iar la 3 Fevruarie 1896 se numeşte titular Anastasie Stolojan.

Ca lucrare legislativă nu se produce mai

nimic în toată sesiunea. Incercarea de a paraliză buna lege a jandarmeriei rurale, alcătuită de Lascar Catargi—încercare provenită din reaua deprindere de a desface tot ce a făcut partidul advers — este mai târziu părăsită de însuş d. Sturdza, care se vede silit să restabilească şi chiar să sporească acest organ trebuincios al administraţiei rurale.

Lâncezeala parlamentară, de care suferiseră mai ales cei din urmă patru ani ai regimului Brătianu, pare a se continuă şi sub regimul Sturdza. O excepţie trebue făcută în favoarea d-lui P. Poni, care la Martie 1896 înfiinţează aşa numita Casă a Şcoalelor (la Ianuarie 1902 se inaugurează în acelaş spirit Casa Bisericei). Creaţiunea, în esenţa ei antiliberală, este iarăş o imitare a mecanismului centralizării, introdus în Franţa de marele despot Napoleon I şi păstrat de democraţia republicană. Prin Casa Şcoalelor şi a Bisericei s'a mai restrâns şi pe alocurea s'a suprimat puţina iniţiativă şi activitate privată în crearea şi conducerea aşezămintelor de cultură. Noua instituţie din administraţia centrală întrebuinţeaza banii daţi de comune pentru construcţii şi alte îmbunătăţiri ale şcoalelor, supraveghează toate fondurile testate de donatori privaţi în

folosul învăţământului—supraveghere,care prin felurite procedeuri, mai ales prin energica stăruinţă a lui Spiru Haret, a ajuns la rezultatul de a le aduce sub exclusiva administrare ministerială. După 10 ani, Casa Şcoalelor are un activ de peste 8 milioane lei, sumă lăsată multă vreme la dispoziţia ministrului fără control parlamentar. Ce e drept, titularii conştiincioşi ai acelui departament au adus foloase învăţământului prin construirea de localuri pentru şcoli şi dotarea lor cu cele trebuincioase, dar alţi titulari au risipit fondurile în scopuri străine de menirea instituţiei.

In afară de această creaţiune se mai votează la sfârşitul primei sesiuni o lege a lui Stătescu, prin care se introduce deodată pentru numirea magistraţilor Curţii de casaţie o nouă incompatibilitate din cauză de rudenie şi Stătescu — în contra principiului inamovibilităţii membrilor acelei Curţi—îşi aplică legea cu efect retroactiv, îndepărtează pe Prodan şi Populeanu spre a numi în locul lor pe partizanii săi politici M. Poenaru-Bordea şi Ciru Economu (despre al căror rol în lupta liberalilor contra ministrului Alexandru Lahovari la 1875 vezi vol. II, pag. 44). Autorul scrierii de faţă, care în şedinţa dela 10 Aprilie 1896

combate deplorabila lege[1]), prevesteşte neapărata ei revocare, precum se şi întâmplă în Decemvrie 1900 sub ministerul său de justiţie.

Sesiunea parlamentară se închide la 30 Aprilie 1896. Răgazul lăsat acum guvernului spre a se ocupà de administraţie îl turbură el însuşi prin provocarea unui conflict cu Mitropolitul Primat şi deşteaptă în Capitală o frământare în adevăr primejdioasă. Faptul este aşa de extraordinar în România din zilele noastre, încât merită o explicare mai amănunţită. Este şi rar exemplul unui om de stat, care — ca d. Dimitrie Sturdza — să fi făcut în parlement atâtea declarări de evlavie şi să ajungă apoi tocmai el la vătămarea simţimântului religios într'o mare parte a ţării. De altminteri s'a dovedit cu acest prilej, că şi în societatea noastră cultă, în aparenţă pătrunsă de spiritul vechiului voltairianism şi noului pozitivism, biserica ortodoxă a păstrat rădăcini sufleteşti mult mai trainice decât se presupuneà.

Mitropolitul Primat Ghenadie, ales la 16 Mai 1893 sub ministerul de culte al d-lui Tako Ionescu, caută îndată după retragerea cabinetului Catargi-Carp să se apropie de şeful guvernu-

---

1) Vezi mai jos discursul 115.

lui liberal. Cu acesta colaborase mai nainte ca episcop de Argeş la publicarea câtorva volume de documente istorice în anii 1889—1892 (ce e drept, colaborarea înaltului Prelat, care şi figurează pe coperta volumelor alături de d. Sturdza, ne-o închipuim mai mult financiară), dar prin alegerea sa de Mitropolit sub un guvern conservator îşi atrăsese duşmănia şefului naţional-liberal. Mijlocul de împăcare n'a fost greu de găsit. D. Sturdza, cu năzuinţa statornică de a luà parte la administrarea a cât mai multor instituţii bogate (Creditul fonciar rural, Academia Română), de ale căror alocaţiuni să se poată folosì în favoarea partizanilor politici, doreà să intre şi în administraţia aşezămintelor Brâncoveneşti, conduse pe atunci de descendenţii familiei ctitoriceşti, Prinţii Gheorghe Bibescu şi Dimitrie Ştirbei. Venind timpul ca să se convoace de către Mitropolit adunarea prevăzută în testamentul Saftei Brâncoveanu dela 1835, în faţa căreia să se cerceteze socotelile administraţiei, Mitropolitul Primat Ghenadie invită de astădată şi pe d. Dimitrie Sturdza, care prin citirea unui arbore genealogic încearcă să-şi arate înrudirea cu familia ctitorilor şi dreptul de a luà parte la lucrări (10 Decemvrie 1895).

Epitropii însă, şi mai cu deosebire Prinţul Gheorghe Bibescu, se împotrivesc. Mitropolitul Primat răspunde printr'un amestec neobişnuit în aplicarea testamentului Brâncovenesc; iscodeşte tot felul de piedici şi însfârşit refuză aprobarea bugetului. Prinţul Bibescu, a cărui corectitudine ca şi a Prinţului Dimitrie Ştirbei erau de altminteri mai presus de îndoială, simţind cum înţelegerea între Primatul Ghenadie şi ministrul prezident Sturdza ameninţă toată independenţa aşezămintelor Brâncoveneşti, cere pentru întâia oară audienţă la Palat şi se pune sub protecţia Regelui. Regele Carol, totdeauna îndemnat de prudenţa sa politică de a ocroti familiile vechilor Domnitori ai ţarii, va fi fost cu atât mai dispus să vie în ajutorul Prinţului Gheorghe Bibescu, cu cât acest descendent domnesc, în deosebire de descendenţii lui Vodă Ştirbei, nu se arătase până atunci împăcat cu noua stare de lucruri dela 1866 şi câtăva vreme păruse chiar să aibă aspiraţii la Tron.

Acum Regele Carol sfătueşte însuş pe Mitropolitul Primat să lase în pace administraţia Brâncovenească. Acesta însă, cu ambiţia de a se arătà puternicul cap al Bisericei ortodoxe, inspirat poate şi de sfaturile răposa-

tului profesor de teologie Niţulescu, căruia din studiile dela universitatea Lipsca îi rămăseseră câte-va amintiri despre puterea papală de pe vremea lui Grigorie VII, Hildebrand cu umilirea Impăratului german Henric IV la Canossa, se crede chemat să reziste Regelui. Indată ce d. Dimitrie Sturdza este pus în cunoştinţă de noua fază a chestiei, întoarce foaia şi, sărind după obiceiul său dintr'un extrem într'altul, devine din nou cel mai aprig duşmau al Mitropolitului. Pe de altă parte Prinţul Bibescu luptă cu activitatea sa febrilă împotriva celui ce-i vatămase amorul propriu, scrutează viaţa Inaltului Prelat, îi descopere multe metehne, unele închipuite, altele reale, alcătueşte un voluminos dosar cu acte fotografiate (în parte apocrife) şi ştie tot-odată să-şi asigure concursul ministrului de justiţie Stătescu; căci noua democraţie este uşor accesibilă linguşirilor vechei aristocraţii. Stătescu începe a se inspirà din dosarul Bibescu, împinge şi magistratura în această direcţie şi, împreună cu d. Sturdza şi cu nepriceputul în ale cultelor ministru Poni, lucrează la destituirea Mitropolitului Primat.

Folosindu-se de cunoscuta lipsă de armo-

nic între arhiereii Sf. Sinod, guvernul înscenează fără multă greutate o judecare bisericească, după care la 20 Mai 1896 doisprezece membri ai Sinodului (Arhiereii Nifon Ploeşteanul şi Dosoftei Botoşăneanul se abţin) pronunţă următoarea hotărîre: «Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Ghenadie Petrescu sa fie lipsit şi caterisit de or-ce servire şi vrednicie arhierească şi depărtat dela Scaunul Mitropoliei Ungro-Vlahiei şi să fie şi să se numească de acum înainte până la suflarea sa cea mai de pe urmă Ghenadie Monahul şi să se aşeze între Monahii simpli din Mânăstirea, unde-şi are metania». (Căldăruşani) [1]).

Această caterisire puteà să-şi aibă tot efectul ei bisericesc; dar cât pentru efectele civile şi politice trebuià introdusă o procedură de intermediare între Sinod, guvern şi parlament. Căci după legea organică a Sf. Sinod dela 14 Dec. 1872, Mitropoliţii şi Episcopii noştri nu sânt o creaţiune a Sinodului, ci sânt aleşi pe viaţă de un colegiu special, în care

[1]) Textul hotărârei, după un precedent întâmplat în Biserica noastră la 1703, este redactat de arhiereul Atanasie (Mironescu) Craioveanul, profesor la facultatea de teologie, mai pe urmă ales Mitropolit Primat sub guvernul liberal în Fevruarie 1909, dar apoi dat şi el în judecata Sinodului şi demisionat în Iunie 1911.

deputaţii şi senatorii formează majoritatea hotărîtoare, şi Inalţii Prelaţi funcţionează numai după întărirea prin decret şi cu învestitura regala, făcând totdeodată parte de drept din Senatul politic. Este însă un principiu general de organizare a Statului, că nu poate revocà de cât cine a numit, iar art. 15 şi 16 din citata lege organică dispun: «Deciziunile în materii judiciare religioase se vor executà deadreptul de către Sf. Sinod. Aceste sentinţe se vor executà numai pe cât timp pedepsele cuprinse într'însele vor fi disciplinare şi de un ordin curat religios. Pentru delicte ordinare şi politice Mitropoliţii, Episcopii eparhioţi şi Arhiereii titulari se vor judecà de către înalta Curte de justiţie şi casaţie». Şi între punctele de acuzare recunoscute în hotărârea sinodală ca dovedite în contra Mitropolitului Ghenadie sânt dela No. 10 până la No. 14 şi delicte de drept comun.

Sinodul adăugă la sfârşitul hotărârii sale: «Să se comunice Inaltului guvern hotărârea spre executare». Este de necrezut cu câtă uşurinţă guvernul d-lui Sturdza se grăbeşte să îndeplinească cerinţa Sinodului. Un jurnal simplist al consiliului de miniştri autoriză pe miniştrii de justiţie, interne şi culte să «execute

hotărârea Sf. Sinod dela 20 Mai 1896», ministrul de justiţie Stătescu trimite pe procurorul Curţii de casaţie Sărăţeanu, ministrul de interne Stolojan îi adaugă câţiva agenţi poliţieneşti, aceştia se duc împreună la Mitropolitul Primat, îl pun cu brutalitate în trăsură (erà din întâmplare de faţă şi Lascar Catargi), îl escortează până la mânăstirea Caldăruşani şi-l aşază acolo sub pază. Iar ministrul de culte d. Poni, care la 17 Mai ceruse de la Rege un decret pentru suspendarea «din treapta Arhieriei şi din administraţiunea Mitropolitană a I. P. S. Mitropolit Primat D. D. Ghenadie Petrescu», nu supune acum Regelui nici un decret pentru revocarea lui definitivă, ci numai pentru însărcinarea dată, fără lege, unui fel de triumvirat, compus din Mitropolitul Moldovei şi episcopii Dunării de jos şi al Argeşului ca «să continue a girà afacerile Eparhiei mitropoliei Ungro-Vlahiei până la îndeplinirea vacanţei», vacanţă aşa de puţin legal stabilită şi recunoscută, încât după deschiderea parlamentului şi chiar 6 luni după caterisire, prezidentul Dimitrie Ghica în şedinţa Senatului dela 22 Noemvrie 1896 începe apelul nominal prin strigarea numelui Mitropolitului Primat

Ghenadie[1]), şi pe de altă parte bisericile ortodoxe din ţările vecine refuză de a intrà în raport cu improvizatul triumvirat mitropolitan.

Nu e de mirat, că faţă de o aşa nechibzuită acţiune guvernamentală opinia publică din ţară să fi fost zguduită şi opoziţia publică să se fi folosit de neaşteptatul prilej. O rea prevestire pentru d. Sturdza erà mai întâi răsunetul deşteptat în chiar partidul naţional-liberal. Câţiva membrii cu vază, unii şi cu talent, ca d-nii Aurelian, Emil Costinescu, Vasile Lascar, Barbu Delavrancea, Dimitrie Giani, Petre Grădişteanu, Em. Porumbaru şi alţii, cari încă dela retractarea d-lui Sturdza în chestia naţională rămăseseră nemulţumiţi, sânt acum îndoit de impresionaţi de nedibăcia guvernului şi se hotărăsc a formà o grupare deosebită numită mai târziu a «drapeliştilor». Lor li se asociază şi în curând îi depăşeşte «tribunul» Fleva, a cărui agitare devine cu atât mai turbulentă, cu cât e inspirată de dorinţa de răsbunare pentru depărtarea sa din minister. El şi inaugurează o mişcare mai accentuată prin întruniri publice anume convocate pentru chestia mitropolitană.

[1]) Vezi cuvintele senatorului Esarcu din şedinţa dela 28 Noemvrie, care constată faptul în faţa Senatului.

Indată după pronunţarea hotărârii sinodale de caterisire, partidul conservator, condus de d. Lascar Catargi, în brațele căruia se aruncă acum versatilul Mitropolit Ghenadie (fără a-şi slăbì însă legătura cu d. Fleva), începe şi el agitarea religioasă prin întruniri publice şi ţine una în Capitală la 26 Mai 1896, alta în Iaşi la 9 Iunie.

Cu 4 zile înaintea întrunirii din Bucureşti, Lascar Catargi vine la autorul acestei scrieri şi propune ca şi conservatorii grupaţi în jurul d-lui Petre Carp (aşa numiţii junimişti) să ia parte la agitarea plănuită. D. Carp, care se aflà la Ţibăneşti, este chemat în Capitală şi, după o consfătuire ţinută cu amicii politici la clubul constituţional în chiar dimineaţa întrunirii publice dela 26 Mai, se hotărăşte să nu luăm parte la agitările bisericeşti, iar d. Carp comunică îndată lui Lascar Catargi hotărîrea luată.

Cu atât mai energic se desfăşoară agitarea celorlalţi conservatori, mai ales prin neobosita activitate a d-lor Take Ionescu şi Nicu Filipescu. La acea primă întrunire publică a lor, cei mai mulţi fruntaşi conservatori ţin discursuri, chiar şi d. G. Gr. Cantacuzino, care iese de astădată din rezerva păstrată de vreo 20

de ani. Se pune la cale o adresă de omagiu a doamnelor române către Mitropolitul caterisit (publicată în *Timpul* dela 9 Iunie 1896), care e în curând acoperită de semnături din toate treptele sociale, începând cu doamnele Ecaterina Cantacuzino, Eufrosina L. Catargi, Anastasia Filipescu, Prinţesa Alexandrina Ghica, Alexandrina Gh. Manu, Maria Blaremberg, Maria C. Olănescu şi sfârşind cu doamnele Elena Victor Ionescu, Elena Wachman şi Sofia Tănăsescu.

La 2 Iunie o nouă întrunire la «Dacia», convocată iarăş de d. Fleva, după sfârşitul căreia o parte din cei adunaţi se duc la locuinţa d-lui Sturdza din strada Mercur sub pretext de a-i înmână rezoluţiunea aclamată la «Dacia», care cere retragerea guvernului, dar găsesc acolo numai pe prefectul poliţiei cu vre-o 20 sergenţi în curte; atunci manifestanţii se îndreptează spre locuinţa d-lui Fleva din calea Dorobanţilor şi, întâlnind în colţul stradei Romană pe d. Sturdza într'o trăsură cu coşul ridicat, se reped asupra lui şi-l insultă. D. Dimitrie Sturdza, care la începutul guvernării sale îşi pierduse prestigiul naţionalismului, îşi pierduse acum şi prestigiul evlaviei.

Cu ajutorul d-lui Fleva se mai înscenează

«pelerinajuri» la mânăstirea Căldăruşani, unde fusese aşezat «Monahul Ghenadie», dar unde liniştea sufletească îi este mereu turburată prin asemenea pelerinajuri, când prin ofertele de servicii juridice din partea democratului Fleva, a conservatorului Dissescu [1]) şi a drapelistului Mârzescu, când prin cercetările prefectului şi ale unui judecător de instrucţie.

Căci acţiunea guvernului nu se terminase cu executarea hotărârii sinodale. Faţă de adânca frământare a opiniei publice, organul oficios al partidului guvernamental, în loc de a aveà o notă împăciuitoare, începe — după instrucţiile ministrului de justiţie culese din dosarul Prinţului Bibescu — un nou şir de atacuri în contra Prelatului osâudit şi-l acuză de falsificări şi de complicitate cu un ocnaş Mărgăritescu. Fostul Mitropolit dă în judecată ziarul *Voinţa Naţională* în persoana redactorului ei, d. Nicolae Ioanovici.

Toate aceste agitări sânt însă întrerupte în timpul verii, când lumea politică lipseşte din Capitală, şi nu reîncep decât deabià la sfâr-

[1]) Pe atunci d. Dissescu făceà parte atât din clubul constituţional cât şi din cel conservator; din clubul constituţional a demisionat odată cu intrarea sa în ministerul G. Gr. Cantacuzino dela 11 Aprilie 1899. Relaţia sa cu Mitropolitul Ghenadie erà contra atitudinii hotărîte de clubul constituţional.

şitul lui Septemvrie; căci pe la mijlocul acestei luni opoziţia rămâne încă în rezervă pentru a nu turbură vizita Impăratului Francisc Iosif, care — însoţit de contele Goluchowski, ministrul său de externe, şi de şeful statului major Beck — este oaspele Regelui nostru la Bucureşti şi la Sinaia şi în zilele de 16, 17 şi 18 Septemvrie 1896. Semnificativă a fost mai ales inspectarea fortului Chitila, unde Impăratul şi şeful statului major al armatei austro-ungare au asistat în cupolă la exerciţii de tragere. Dacă toată vizita augustului oaspe a fost o dovadă de poziţia la care ajunsese România şi de prestigiul personal al Regelui Carol, formele, sub care se petrece, îi dau o deosebită însemnătate politică şi par a indică o îndrumare pronunţată a României spre tripla alianţă [1]).

Cu toate aceste vizita Impăratului a fost răscumpărată de d. Sturdza cu prea multe

---

[1]) Ca la toate împrejurările mai mari, nu lipseşte nici aici mica notă comică. Prezident al Ligei Culturale eră pe atunci Vasilie Alexandrescu Urechiă, potrivit prezident pentru trebuinţele d-lui Sturdza. Cu prilejul prânzului solemn dat la Palat, a fost invitat şi prezentat Impăratului Francisc Iosif şi d. Urechiă, care mai înainte se îndeletnicise cu obişnuitele ieftine declamări în contra Austro-Ungariei şi acum se arătă foarte măgulit de ironica politeţă a Impăratului.

jertfe. E probabil că în vederea ei şi-a început ministerul cu scuzele dela Iaşi; dar şi în chestii mult mai mici se vede preocuparea şefului naţional-liberal de a se pune bine cu austro-maghiarii. Cu mult înaintea vizitei Impăratului d. Sturdza ştiuse prin agenţi introduşi în conducerea Ligei Culturale să-i înăbuşească toată mişcarea. Ba chiar la începutul guvernării mersese cu teama de efectul discursurilor sale anterioare în contra ungurilor aşa de departe, încât la un concert dat în sala Ateneului la 19 Decemvrie 1895 pentru a serbà pe părintele Lucaci, unul din «anteluptătorii» transilvăneni (el însuş de altminteri de valoare controversată), a pus să se înlocuiască foile de program, în care figurà la Nọ. 6 al părţii II «Cântecul lui Raţiu», cu alte foi, în care acel cântec s'a înlocuit cu o..... *Rhapsodie Hongroise* a lui Liszt.

Dar să revenim la toamna anului 1896. In Octomvrie agitarea opoziţiei reîncepe cu îndoită putere. Din partea osânditului Mitropolit apare broşura *Cum am fost judecat*, care sfârşeşte prin a cere intervenirea Regelui. La 26 Octomvrie conservatorii ţin o nouă întrunire publică, în care d. Take Ionescu citeşte o petiţie a locuitorilor bucureşteni către Rege pen-

tru ca să se facă dreptate Mitropolitului obijduit; în această întrunire Alexandru Lahovari ţine ultimul şi poate cel mai remarcabil al său discurs[1]). In acelaş timp şi faţă de apropiata deschidere a parlamentului se alcătueşte o altă petiţie a Mitropolitului Ghenadie tot pentru dreptate, de astădată către Corpurile legiuitoare.

In mijlocul acestei frământări guvernul se îndărătniceşte pe calea apucată. Pe când mesagiul de deschidere al parlamentului nici nu pomeneşte de înlăturarea Mitropolitului Primat par'că ar fi fost o chestie fără însemnătate, ministrul de justiţie Stătescu autoriză o flagrantă violare a regulelor de procedură în materie de delict de presă, care nu-şi găseşte analogia decât în tăgada de dreptate făcută răposatului I. A. Cantacuzino sub guvernul liberal dela 1876 (vezi vol. II, pag. 43 şi 44). In loc ca acţiunea de calomnie, îndreptată precum am arătat mai sus de fostul Mitropolit în contra d-lui Ioanovici, redactorul *Voinţei Naţionale*, să fie simplu trimisă la Curtea cu juraţi, se apucă un judecător de instrucţie

[1]) După câteva luni, la 4 Martie 1897, încetează din viaţă la Paris. La 22 Aprilie 1897 moare şi Ion Ghica la moşia sa Ghergani, uitat de toată lumea (vezi vol. I pag. 33 şi 34.)

(d. Vasiliu) să facă el însuş cercetări asupra învinuirilor publicate de *Voinţa Naţională* şi, sub acest pretext, redactează un şir de considerante pline de grele acuzări — nu în contra inculpatului Ioanovici, ci în contra fostului Mitropolit, iar pentru inculpat dă o ordonanţă de neurmărire. *Voinţa Naţională* se grăbeşte sa publice în numărul său dela 15 Noemvrie — odată cu deschiderea parlamentului — nepilduitul act judecătoresc, iar d. Vasiliu se vede răsplătit prin înaintarea la prezidenţa inamovibilă a tribunalului Vâlcea.

E de necrezut ca un guvern, compus din oameni cu oarecare experienţă politică, să fi recurs la asemenea procedări în mijlocul unei aşa fierberi a opiniei publice. Fireşte că noua nechibzuinţă aţâţă focul şi mai tare. Sâmbătă 16 Noemvrie, a doua zi după deschiderea parlamentului d. Fleva convoacă iarăş o întrunire la «Dacia» pentru a da citire acelei petiţii a lui Ghenadie către Corpurile legiuitoare. Publicul dela întrunirea ţinută excepţional la amiazi, încearcă pe la ora 1 să meargă spre Dealul Mitropoliei la Cameră, însă la podurile peste Dâmboviţa este împiedicat de agenţii poliţiei. Se întâmplă încăierări, sânt capete sparte, foaia d-lui Fleva *Dreptatea* apare

încadrată în negru cu inscripţia: «S'a vărsat sângele creştinilor». In ziua următoare, duminică, o nouă şi foarte numeroasă întrunire la «Dacia»; a treia zi, Luni 18 Noemvrie asemenea, de astă dată însă o parte a publicului năvăleşte prin stradele laterale spre Senat, unde deabià începuse şedinţa. Poliţia cu agenţii săi, sergenţi şi bătăuşi, se pregătise să împiedice manifestaţia în drumul ei presupus spre Cameră; când aude că lumea năvăleşte la Senat în Palatul Universităţii, se ia după urma ei: bătăuşii se postează la intrarea din mijloc a universităţii, iar sergenţii năvălesc pe scările Senatului, de unde gonesc publicul în coridoarele de alături; aici se află însă sălile cursurilor universitare; poliţia e condusă cu atâta nepricepere încât agenţii ei intră în chiar sălile ocupate de studenţi întrebându-i cine sânt, şi la răspunsul lor, că sânt studenţi universitari, le observă «dacă sânteţi studenţi, ce căutaţi aici» şi tabără asupra lor. [1]) Mulţi studenţi sânt loviţi, curierul rectoratului, care se află la postul său înaintea cancelariei profesorilor, e mai greu rănit. Rectorul univer-

[1]) Prefect al poliţiei este un frate al ministrului Stătescu, tot aşa de puţin capabil pentru această funcţie precum sânt şi alţi doi fraţi ai săi înaintaţi în magistratură.

sităţii de atunci (autorul scrierii de faţă) începe îndată o cercetare asupra celor întâmplate în edificiul supus autorităţii sale şi trimite raportul oficial ministrului instrucţiei publice, care însă acum nu mai este d. Petru Poni, ci Gheorghe Mârzescu[1]. Căci faţă de cele întâmplate în puţinele zile dela deschiderea Corpurilor legiuitoare, cabinetul Sturdza se vede silit să demisioneze împreună cu prefectul poliţiei Paul Stătescu, iar la 11 Noemvrie 1896 se formează, cu consimţimântul întregului partid, un minister din disidenţa liberală, în care însă — ca semn de înţelegere — figurează şi doi din membrii fostului guvern.

Noul minister este astfel compus:

P. S. Aurelian, prezident şi domenii;

Vasile Lascăr, interne;

G. Mârzescu, culte;

General Anton Berindei, răsboi;

Ştefan Şendre, justiţie;

Emanoil M. Porumbaru, lucrări publice;

G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanţe şi

C. I. Stoicescu trece la externe.

Ministerul Aurelian este mai întâi de toate

[1] In urma conflictului mitropolitan d. P. Poni nici n'a mai putut face parte din vreun minister ulterior.

chemat să înlăture conflictul mitropolitan şi să potolească agitarea publică. Cuvintele, cu care Vineri 22 Noemvrie se introduce înaintea Corpurilor legiuitoare, o spun fără înconjur. Aceasta e şi singura explicare pentru admiterea la ministerul cultelor a lui Gheorghe Mârzescu, cu toate imputările anterioare ale d-lui Sturdza împotriva lui: Mârzescu treceà de mai priceput în cele bisericeşti.

Dar dacă revocarea măsurilor luate de guvernul precedent trebuià făcută cât mai repede, nu se puteà face fără greutate şi fără umilirea partidului liberal şi a Sf. Sinod. Greutatea nu veneà dela Sf. Sinod. După alcătuirea lui de atunci, Sinodul s'a putut plecà destul de uşor cerinţelor noului guvern şi, cu oarecare rezistenţă a archiereului Atanasie Craioveanul, cele 12 voturi, care se găsiseră pentru osândirea Mitropolitului, s'au găsit şi pentru revocarea osândei, de astădată fireşte cu adaosul celor 2 prelaţi ce se abţinuseră la hotărârea dintâi.

Greutatea veneà dela aflarea modalităţii, cu care să se împace Mitropolitul caterisit, fără de a cărui împăcare nu se puteà împăcà nici opinia publică. Cum se întâmplă de obicei în împrejurările politice, în care o persoană

versatilă ajunge să fie cheia unei situaţii, Mitropolitul Ghenadie erà înteţit din diferite părţi cu ofertele de serviciu, de care am vorbit mai sus, şi fiindcă una din condiţiile aplanării conflictului erà demisionarea Înaltului Prelat, după ce va fi fost pentru un moment reintegrat în scaunul mitropolitan, chestia erà: în mâna cui să fie dată demisia, de care guvernul să fie sigur înainte de a mijlocì revocarea osândei şi înlăturarea decretului de suspendare (căci decret de destituire nu se făcuse). Câteva zile de nehotărîre păreau a agravà situaţia; se propun multe pentru satisfacerea condamnatului, acesta însuş este nedomirit faţă de numeroasele ispite. In sfârşit se hotărăşte să încredinţeze lui Lascar Catargi actul demisiunii [1]).

Pe când ministrul de culte Mârzescu alcătueşte în mod prealabil cu membrii Sinodului noua hotărîre, care să desfiinţeze pe cea dintâi, ministrul prezident Aurelian, neputându-se pune în raport parlamentar normal cu mem-

[1]) Se pare însă, că a dat şi d-lui Fleva o demisie. Vezi asúpra acestei încurcături şi asupra confuziei cu condiţiile împăcării scrisoarea răposatului Vasile Lascar către d. Take Ionescu dela 20 Aprilie 1900, publicată în biografia lui V. Lascar de M. Theodorian-Carada. (Bucureşti, Tipografia profesională, 1913, pag. 135 şi urm.).

brii opoziţiei agitătoare, fiindcă alegerea lor fusese împiedicată prin presiunile guvernamentale, se roagă de Lascar Catargi să-l primească la sine acasă (Duminecă 1 Decemvrie) pentru a se înţelege asupra condiţiilor remiterii actului de demisie, iar ministrul de interne Lascar, în bune relaţii colegiale cu d. Take Ionescu din cariera sa de advocat, îl întrebuinţează şi pe acesta la înlesnirea situaţiei. Astfel se stabilesc oarecari condiţii ale împăcării, Lascar Catargi remite demisia Mitropolitului primat Ghenadie în mâinile Regelui, către care şi este adresată, iar pe ziua de Mercuri 4 Decemvrie sânt îndeplinite numeroasele acte oficiale, prin care se îndreptează greşala comisă: noua hotărâre a Sf. Sinod care «ridică de d'asupra Mitropolitului Ungro-Vlahiei Ghenadie Petrescu hotărîrea dela 20 Mai 1896», raportul ministrului de culte, jurnalul consiliului de miniştri şi decretul regal pentru ridicarea suspendării «I. P. S. Mitropolit Primat D. D. Ghenadie Petrescu», demisia acestuia, alt raport, jurnal şi decret pentru primirea acestei demisii şi gerarea afacerilor eparhiei prin «Vicarul Sfintei Mitropolii» (nu prin nelegalul triumvirat introdus de fostul ministru Poni) «până la alegerea noului Mitropolit Primat», un

al patrulea şi al cincilea raport, jurnal al consiliului şi decret regal pentru convocarea Marilor Colegii Electorale pe zilele de 5 şi de 6 Decemvrie spre alegerea unui Episcop al eparhiei Romanului la locul vacant şi apoi a Mitropolitului Primat. Propusul şi alesul în amândouă cazurile erà vrednicul şi de toţi respectatul Iosif Gheorghian, care fusese Mitropolit Primat, îşi dase demisia şi acum nu puteà fi reales Mitropolit decât după realegerea sa de Episcop, singura faţă bisericească în acele împrejurări, care mai puteà restabilì întru câtva prestigiul Scaunului Mitropolitan al Regatului Român.

Duminecă 8 Decemvrie 1896 se şi face investitura Mitropolitului Primat Iosif Gheorghian cu o deosebită solemnitate, la care Regele invită de astădată şi pe toţi foştii miniştri pentru a constatà în alocuţiunea ce o rosteşte că «toţi fruntaşii ţării se întâlnesc într'un singur gând, într'o singură voinţă, când patria are nevoie de concursul tutulor fiilor săi».

Atât formarea ministerului Aurelian, cât şi aplanarea conflictului mitropolitan au fost anume recunoscute şi aprobate de d. Dimitrie Sturdza; în deosebi pe cea din urmă a numit-o în şedinţa Senatului dela 11 Decemvrie 1896 «o soluţiune bună aclamată de toată

ţara», şi d. Sturdza erà şeful partidului naţional-liberal. Insă situatia acestui partid, cu toată înlăturarea primejdei momentane, tot încurcată rămâneà atât pentru Corpurile legiuitoare cât şi pentru guvern. Pe deoparte parlamentul prin chiar faptul, că un eveniment aşà de însemnat ca restabilirea păcii în Biserică, a trebuit să se petreacă în afară de el, după înţelegeri oarecum private între miniştri Aurelian şi Lascăr cu d-nii L. Catargi şi Take Ionescu, îşi pierde însuşirea esenţială de a fi adevărată reprezentare a ţărei (ceeace se traduce şi prin trecerea sub tăcere a întregului eveniment în Adresele Corpurilor legiuitoare [1]) ; pe de alta şi autoritatea noului ministru prezident este pusă în joc prin chestia, care începe a se discutà de pe atunci cu aprindere, dacă şef al guvernului se cuvine să fie altcineva decât şeful partidului. Numai o deplină armonie între d. Dimitrie Sturdza şi P. Aurelian ar fi făcut cu putinţă activitatea normală a noului cabinet. Insă d. Dimitrie Sturdza erà dintre acei oameni politici, cari îşi închipuesc că piere ţara dacă nu sunt ei la guvern.

Animozitatea dintre amicii săi şi aceia ai

[1]) V. mai jos discursul 116.

guvernului Aurelian devine de notorietate publică. Se zice că d. Ionel Brătianu, inginer din corpul tehnic al căilor ferate, arată o fotografie a mesei ministrului de lucrări publice Emanoil Porumbaru, încărcată cu maldărul de dosare nerezolvite de timidul şi în toate privirile nepotrivitul titular al acelui departament. Se şi vorbeşte de ameninţarea unei greve la căile ferate.

Prin o asemena animozitate între liberali, care deabià după vreo patru ani va încetà, se şi explică atacul d-lui Emil Costinescu în contra d-lor Dimitrie Sturdza şi Gogu Cantacuzino, de care am vorbit în nota dela pag. 101 a vol. 4, precum şi răspunsul acestui din urmă, că el se ştie pe sine sărac, pe când îl vede pe d. Costinescu devenit bogat.

Dar cea mai curioasă din aceste manifestări de duşmănie între cele două grupări liberale o va da însuş d. Dimitrie Sturdza într'o adunare electorală ţinută la Craiova în Octomvrie 1898 [1]), unde, desminţindu-şi aprobarea dată în Senat, atacă, spre uimirea tutulor, guvernul Aurelian tocmai pentru deslegarea chestiei mitropolitane. Pe d. Dimitrie Sturdza

[1]) V. mai jos discursul 120.

îl puteau uşor pune în mişcare oamenii, sub influenţa cărora stăteà (şi totdeauna a stat sub influenţa cuiva), îndată ce-i prezentau un obiect de ură, şi obiect de ură îi deveneà uşor orcine îi stà în drumul spre guvern. Atunci i se deslănţuià pornirea firească prin o nestăpânită violenţă de limbagiu.

Pe vechiul minister conservator al lui Lascar Catargi dela 1875, în care alături de însuş bătrânul şef al partidului figurau Alexandru Lahovari, Gheorghe Gr. Cantacuzino şi Teodor Rosetti, îl numeşte cea mai coruptă camarilă. Insemnatul minister al aceluiaş Lascar Catargi dela 1894, în care figurează iarăş Al. Lahovari, împreună cu d-nii P. P. Carp, Al. Marghiloman şi M. Germani, îl numeşte nemernic. In discursul dela «Orfeu», în care califică pe unguri de barbari, apostrofează pe conservatori prin cuvintele «puterea pentru a trădà interesele naţionale, aceasta e treaba boierilor; şi lucrarea boerilor merge mai departe, căci nu am sfârşit cu catalogul trădărilor». Iar acum, în discursul dela Craiova, zice despre membrii partidului liberal, cari nu i se supuneau întru toate: «Disidenţii noştri s'au unit cu conservatorii pentru ca să ridice pe Ghenadie în sus, să înfunde legile şi morala şi

biserica în jos, şi pe spatele călcărilor de legi să se suie în sus ca să ia guvernul ţării. Ei nu au ajuns la guvern prin ţară şi prin partid. Ca să ajungă la putere, au umilit şi parlamentul şi Sinodul şi legile ţării şi au viţiat atmosfera morală a ţării româneşti». Dar fireşte, precum se întâmplă în asemenea cazuri, lungile discursuri ale d-lui Sturdza sunt pline de sfaturi morale, filantropice şi nu mai departe decât la banchetul ţinut tot în Craiova la 12 Noemvrie 1897 se exprimă astfel: «Ura şi pisma sunt lucruri rele ca şi minciuna în lume. Adevărul şi iubirea formează baza întregii filosofii a tuturor naţiunilor din toate timpurile. Adevărul şi iubirea să le ţinem strânse în inimile noastre, caci ele produc cetăţeni valoroşi» [1]).

Totuş conflictul între şeful partidului naţional-liberal şi ministerul ieşit din sânul aceluiaş partid se poate considerà încă latent la începutul anului 1897, întru cât nu se arătase până atunci în nici o şedinţă publică a Corpurilor legiuitoare. Din actele guvernului Aurelian de pe vremea acelei aparente ar-

[1]) Vezi broşura «Programul partidului naţional-liberal şi discursurile preşedintelui consiliului de miniştrii D. A. Sturdza». Bucureşti, Carol Göbl, 1897, pag. 118.

monii nu putem trece sub tăcere un anume incident, care de altminteri se şi datoreşte acţiunii anterioare a d-lui Sturdza. E vorba de neobişnuitul mod de celebrare al unei pretinse isbânde în tratările cu Turcia pentru admiterea unui Mitropolit român la Constantinopol, care ar fi consistat în recunoaşterea unui călugăr cu numele Antim în această înaltă demnitate, recunoaştere care n'a existat niciodată din partea Patriarhiei, nici din partea Sultanului în mod formal şi în lipsa căreia obscurul călugăr, care nu ştià măcar bine româneşte, a şi dispărut cu desăvârşire din lumina zilei. Şi totuş improvizatul ministru de externe, d. Costică Stoicescu, susţinut printr'un anume discurs de laudă al d-lui Sturdza ca leader al majorităţii, crede de cuviinţă să strige de pe banca ministerială «Trăiască Sultanul» şi provoacă şi Senatul să se asocieze la acest strigăt — una din cele mai curioase scene care s'a petrecut în parlamentul nostru şi pe care numai puţina ei seriozitate o scuteşte de a fi prea umilitoare [1]). Ceea ce însă nu împiedică pe d.. Sturdza să impute adversarilor conservatori

---

[1]) Din publicarea Desbaterilor Senatului în *Monitorul Oficial* dela 23 Noemvrie 1896 s'au şters acele cuvinte ale ministrului de externe, dar a rămas discursul d-lui Sturdza, din care re-

că şi în politica externă nu ştiu decât să facă plecăciuni în dreapta şi în stânga. (Vezi mai jos discursul 117).

Aparenta armonie între guvern şi şeful partidului încetează la moartea Prinţului Dimitrie Ghika, prezidentul Senatului, întâmplată în ziua de 15 Fevruarie 1897, la vârsta lui de 81 de ani.

După oarecare şovăire, naţional-liberalii se hotărăsc să aleagă în locul vacant pe însuş şeful partidului. Contra-candidat ar fi fost vice-prezidentul d. Petre Grădişteanu, unul dintre intimii celor dela guvern, precum la Cameră în locul lui Aurelian se alesese amicul său politic Dimitrie Giani. Alegerea se face în Senat la 20 Fevruarie cu 85 voturi în favoarea d-lui Sturdza şi 15 buletine albe, iar d. Sturdza primeşte noua demnitate declarând că este o dovadă de «solidaritatea şi unitatea partidului naţional-liberal, căruia aparţine atât majoritatea Corpurilor legiuitoare, cât şi guvernul». La observarea făcută îndată de d. Petre Gră-

zultă că au fost rostite. D. Sturdza povesteşte că a mai luat parte la trei şedinţe memorabile, care s'au terminat prin strigătul «Să trăiască Sultanul». Dar adaogă d-sa însuş: «pe atunci eram încă vasali ai Porţei». Vezi de altminteri şi discursul 116 la pag. 191 a volumului de faţă.

dişteanu, că în urma acestei alegeri Aurelian trebue să cedeze locul d-lui Sturdza, atât d. Sturdza cât şi ministrul de interne Lascar contestă această urmare. Insă cuvintele d-lui Sturdza erau. una şi gândul trebue să fi fost alta. Căci nu mai departe decât după 8 zile îşi dă demisia din prezidenţia Senatului şi chiar din Sénat, motivând-o cu vârsta sa de 64 de ani. Fireşte Senatul i-o respinge (şedinţa dela 1 Martie 1897), iar d. Sturdza, după o întrunire a majorităţii, în care îmbătrânitul şi mult vorbitorul Nicolae Ionescu îl provoacă să-şi retragă demisia, sărută plângând pe acest Ionescu, revine asupra hotărârii sale şi la 5 Martie prezidează din nou şedinţa Senatului. Dar încurcătura merge mai departe, şi fiindcă Aurelian tot nu vrea să înţeleagă unde bate d. Sturdza, se repetă nişte manopere analoage cu cele descrise mai sus când cu eliminarea d-lui Fleva din minister.

Abià trec 4 zile şi miniştrii sturdzişti Gogu Cantacuzino şi Costică Stoicescu îşi dau demisia; încercările de a-i face să revie nu isbutesc; la 13 Martie sânt înlocuiţi ad-interim prin Aurelian şi Lascar, cari caută să se împace cu d. Sturdza, arătându-se dispuşi a primì în minister pe lângă cei doi demisionaţi pe

Spiru Haret în locul lui Gh. Mârzescu. Dar toate sânt în zadar, şi la 26 Martie Aurelian, după ce a făcut să se voteze în pripă întregul buget, anunţă Camerei demisia cabinetului. D. Dimitrie Sturdza e din nou însărcinat cu formarea ministerului, dar trec iarăş 5 zile, în care partidul se frământă ca să ajungă la o împăcare. Insă toţi amicii lui Aurelian refuză participarea la guvern şi noul minister e silit să se înfăţişeze la 31 Martie înaintea parlamentului fără nici un drapelist în mijlocul său.

Prin o asemenea revenire la cârma ţării regimul d-lui Sturdza a coborît într'un grad necunoscut mai nainte demnitatea guvernului şi a parlamentului, precum prin desminţirile proprii în chestia naţională şi în cea mitropolitană distrusese în generaţia de astăzi, mai ales în tinerime, credinţa în cuvântul fie cât de solemn al unui om politic.

Prezident al Senatului se alege Eugeniu Stătescu, însă numai cu 54 voturi din 93, celelalte fiind pentru d. Petre Grădişteanu. Astfel se urcă cel mai heterogen reprezentant al nouei generaţii liberale la locul, unde lumea politică erà deprinsă să vadă pe prinţul Dimitrie Ghika, şi această înlocuire face să se simtă şi mai

tare golul lăsat prin dispariţia unei figuri aşà de caracteristice din viaţa noastră politică.

Fiul unui fost Domnitor al Ţării Româneşti, prinţul Dimitrie Ghika, «Beizadeà Mitică», cum i sê ziceà de obicei, nu uità niciodată această origine a sa. Deprins să atragă adeseori atenţia publicului asupra sa şi închipuindu-şi că o atrage totdeauna, Beizadeà Mitică erà, mai întâi de toate, reprezentativ. Născut la 1816, înalt la trup, larg de piept, oacheş şi rotund la faţă, cu obrajii rumeni, înfăţişarea sa fizică, deşi cam greoaie, erà de o vădită eleganţă militară. Adus prin poziţia sa socială să prezideze tot felul de instituţii şi adunări, când Eforia spitalelor civile, când o societate de asigurare, când o întrunire publică, când mai ales Camera sau Senatul (şi în această din urmă situaţie şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii sale politice), Beizadeà Mitică se credeà totdeauna *le point de mire* al adunărilor şi în orce caz căutà prilejul să fie remarcat şi să se facă popular. Când prezidà la discuţii parlamentare mai însemnate, puteà deveni incomod, fiindcă întrerupeà din când în când pe orator pentru a rosti cuvinte ce le credeà de spirit, mai ales dacă tribuna damelor erà plină. Deşi de câtevà ori ministru

şi prezident de consiliu, activitatea sa administrativă s'a concentrat mai cu deosebire în numeroasele lucrări ale Eforiei spitalelor civile, de cari se credeà obligat să se îngrijească prin tradiţie de familie, şi aici au rămas multe urme ale bunelor sale intenţii. Uşor accesibil la linguşiri, precum erà, în mai toate întreprinderile acestea a fost sub influenţa unor persoane sau puţin competente sau puţin scrupuloase, şi atât la construirea acelui spital şi a Băilor Eforiei din Bucureşti, cât şi la exagerarea cheltuelilor şi organizării azilului «Elena Doamna», aflat la început sub administraţia Eforiei, precum şi la cele întreprinse în Sinaia după dorinţa Regelui de a face acolo la munte un loc de petrecere şi de întremare pentru societatea bucureşteană, s'a simţit acest neajuns al caracterului său.

Cu asemenea însuşiri prinţul Dimitrie Ghika ar fi putut rămâneà fără însemnătate politică, dacă nu s'ar fi deosebit printr'o anume atitudine în toată viaţa sa dela 1866 încoace. Precum în divanul ad-hoc fusese partizan al ideei unui principe străin, aşà din momentul sosirii Principelui Carol de Hohenzollern în Mai 1866 a păstrat cu religiozitate această credinţă politică. Deosebindu-se astfel de mulţi

din contimporanii săi, cari în prima treime a domniei lui Carol I s'au arătat şovăitori în simţimintele lor dinastice, Beizadea Mitică a vroit să fie, a căutat să se arate şi a şi fost în adevăr cel mai leal şi credincios supus al noului Domnitor. Crezându-se prin originea sa mai presus de obişnuitele partide, întrebuinţând adeseori cuvintele pompoase «Ţara mea», Beizadeà Mitică treceà fară multă greutate dintr'un partid în altul şi a prezidat cu aceiaş încredere în sine atât adunări conservatoare cât şi adunări liberale. Căci în aceste vicisitudini el îşi păstrà pururea idea sa de căpetenie de a fi un sprijin al Dinastiei. Încă în ultimul timp al vieţii, când la o întrunire publică — fireşte liberală — un orator (d. M. Pherekyde), după răul obicei al exuberanţelor noastre stilistice, pusese în joc persoana Regelui într'un mod puţin cuviincios, Beizadeà Mitică a părasit prezidenţia şi a protestat cu o demnă simplicitate în contra acestui abuz. (13 Fevr. 1894). Astfel coborâtorul unui Domn pamântean a îndeplinit în viaţa sa publica cea mai înaltă misiune ce i-o îngăduiau însuşirile sale personale, şi «Beizadeà Mitică», prin statornica urmărire a unei juste concepţiuni, a putut deveni o figura istorică.

X.

TOT SUB REGIMUL LIBERAL

AL DOILEA MINISTER STURDZA.

31 MARTIE 1897—30 MARTIE 1899.

In ministerul său dela 31 Martie 1897 d. Dimitrie Sturdza admite pe tânărul Ionel I. C. Brătianu la lucrările publice în locul Aurelianistului Porumbaru. cel cu dosarele fotografiate. Astfel este scos fiul mai mare al lui Ion Brătianu din corpul tehnic al căilor ferate şi introdus pentru prima oară în arena politică, sub auspiciile d-lui Dimitrie Sturdza, cu concursul d-lor Mihail Pherekyde, Eugeniu Stătescu şi ascunsului în umbră, dar cu atât mai influentului Eugeniu Carada, aşà dar sprijinit dela început de puternicele instituţii finanţiare aflate la dispoziţia partidului liberal: Creditul fonciar rural şi Banca naţională. De îndată se

şi vorbeşte de conducerea viitoare a partidului, şi din succesiunea la această conducere pare a se face o chestie de succesiune în familie.

Departamentele noului minister sânt ocupate în modul următor:

Dimitrie A. Sturdza prezident şi externe,
Anastasie Stolojan domenii,
Mihail Pherekyde interne,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) finanţe,
General Berindei războí,
Spiru Haret culte şi instrucţie publică,
Ion I. C. Brătianu lucrări publice,
Alexandru Djuvara justiţie.

In Cameră noul minister este îndată atacat de d. Fleva ca un «guvern de luptă şi de provocare», Vasilie Lascăr însă, ales viceprezident în locul d-lui Pherekyde, declară, că membrii fostului cabinet Aurelian reintră în rândurile partidului «ca soldaţi credincioşi», şi ministrul Stolojan răspunde că «politica guvernului este să înlesnim şi să realizăm concentrarea tutulor elementelor liberale într'un minister tare».

Corpurile legiuitoare se închid la 3 Aprilie, încercările arătate de Stolojan se fac cu îndoită stăruinţă, isbutesc însă tot aşa de puţin ca mai nainte, şi la 10 Mai 1897 apare cel

dintâi număr al ziarului disident *Drapelul*, care arată între membrii fundatori pe Aurelian, Vasilie Lascar, G. Mârzescu, Ştefan Şendre, Emanoil M. Porumbaru, Dimitrie Giani, Emil Costinescu, Petre Grădişteanu, general G. Angelescu, Barbu Delavrancea, Vasilie Missir, Alexandru Băicoianu, doctor G. Stoicescu, C. Costescu-Comăneanu, Nicolae Xenopol, V. A. Urechia, C. Dumitrescu-Iaşi, etc. După numele ziarului toată gruparea a rămas poreclită a «drapeliştilor».

Dar pe când liberalii fac încercările lor de a readuce unitatea în partid, şi conservatorii, mai ales faţă de revenirea d-lui Sturdza la guvern, caută să înlăture disidenţa manifestată prin continuarea clubului constituţional sub şefia d-lui Petre Carp chiar după participarea acestuia la ministerul Lascar Catargi dela 1891—1895. In ziua de 20 Martie generalul Jacob Lahovari, sosit pentru puţine zile dela Paris ca să asiste la înmormântarea fratelui său Alexandru, vine la autorul acestei scrieri, în lipsa d-lui Carp, şi, zicându-se autorizat de d-nii Lascar Catargi, Ion Lahovari, Take Ionescu şi N. Filipescu, propune unificarea partidului, fuziunea celor două cluburi, un nou comitet sub şefia lui Lascar Catargi

dar cu asigurarea succesiunii la şefie în persoana d-lui Petre Carp. Acesta, sosind dela Ţibăneşti, refuză propunerea.

Insă pe la sfârşitul lui Aprilie 1897 aceste griji ale guvernului şi ale celorlalţi oameni politici trec pe al doilea plan: toată lumea e preocupată de boala moştenitorului Tronului Principele Ferdinand. Tifosul, de care fusese infectat, păreà la început să-şi urmeze cursul normal, când deodată se ivesc simptome aşa de neliniştitoare încât în noaptea de 15 spre 16 Mai se respândeşte în capitală vorba, că bolnavul e pe moarte. Toată lumea aleargă la Cotroceni după informaţii, pretutindeni în ţară se deşteaptă îngrijorări, d. Dimitrie Sturdza, care dela scena din Cameră când cu împuşcarea uşierului la 15 Martie 1888 (Vezi vol. III, pag. 79) nu mai vorbise cu cumnatul său d. Petre Carp, roagă acum pe amicii acestuia să-l cheme la Bucureşti; d. Carp vine, şi în tinda palatului dela Cotroceni cei doi oameni da Stat se împacă. Dela 17 Mai înainte starea Principelui Ferdinand începe a se înbunătaţì, dar convalescenţa merge foarte încet şi are multe intermitenţe. Doctorul Leyden, chemat dela Berlin pe lângă doctorii din ţară Buicliu, C. Cantacuzino şi Kremnitz, e silit

să amâne mereu întoarcerea sa înapoi, deabià la 8 Iunie părăseşte ţara; după vreo 3 săptămâni bolnavul poate fi transportat în «Foişorul» său dela Sinaia, dar numai pe la începutul lui August se poate sculà din pat.

Un fapt de mare însemnătate trebue scos la iveală cu acest prilej. Nu e nimic mai greu decât a constatà ce se petrece în sufletul unui popor, nu al orăşenilor cetitori şi scriitori de gazete, nu al celor ce prin cluburi şi alte locuri de întrunire vântură părerile la ordinea zilei şi cred că reprezentă cugetul ţării, ci a marii mulţimi a oamenilor aşa zis inculţi, cari niciodată sau deabià odată în viaţă au prilejul de a-şi arătà gândul şi simţirea asupra cea ce este înaltul interes al patriei. Mai toate discuţiile din parlament, mai toate articolele de ziare cu violenţa lor obişnuită, mai toate vorbele dela întrunirile publice sânt fără însemnătate pentru cugetarea reală a poporului, precum şi cele mai multe legi nu dau nici un rezultat pentru mersul efectiv al unei ţări. Dar din când în când, ca un fulger, străbate o rază de lumină în întunerecul, care învalue sufletul poporului, şi din adânca tăcere de până atunci se aude deodată glasul celor tăcuţi. Cine ar fi crezut la noi, că nă-

zuinţa patriotică a fruntaşilor dela divanurile ad-hoc în favoarea unei Dinastii hereditare dintr'o Casă suverană a Europei şi îndeletnicirea Regelui Carol pentru realizarea acestei năzuinţe să fi pătruns în popor şi să fi rămas instinctiv simţită de el ca un element de siguranţă pentru România? Şi totuş în momentele, în care s'a aflat primejduirea vieţei moştenitorului Tronului, care până atunci părẹà că trece neobservat în ochii mulţimii, s'a arătat atâta grije, atâta înduioşare în toate păturile sociale, atâta simpatie sinceră cu nesfârşite propuneri de leacuri şi cu nenumărate rugăciuni, încât deodată poporul român, cel cu aparenţa de nepăsare, s'a dovedit pătruns de un adânc simţimânt omenesc şi patriotic.

Ministerul, scăpat de această grije, poate întrebuinţà vacanţa parlamentară pentru pregătirea legilor ce au să fie supuse Camerei la toamnă. Dar, deşì lucrând sub prezidenţa unuia din cei mai harnici oameni ai ţării, puţini miniştri liberali pot produce ceva mai de seamă. Ce e drept, şi hărnicia d-lui Sturdza erà de regulă întrebuinţată la lucrurile mici, la date statistice, la culegere şi publicare de documente şi la alte asemene amănunte. Lui

i se poate aplicà vorba citată într'o scrisoare a Lordului Chesterfield despre Papa Alexandru VII Chigi: *maximus in minimis et minimus in maximis*. Lipsa caracteristică de oameni competenţi în partidul liberal, în afară de afacerile de Bănci şi de Credit, se simte şi de astădată. Dela d. M. Pherekyde la interne, dela Gogu Cuntacuzino la finanţe, dela Al. Djuvara la justiţie (de altminteri înlocuit în Ianuarie 1898 cu Pallade) şi dela d. I. I. C. Brătianu la lucrările publice nici nu se aşteptà cineva la vreo iniţiativă; iar încercarea lui Stolojan cu naftalina pentru stârpirea filoxerei a rămas de pomină. Numai generalul Anton Berindei şi Spiru Haret se pun serios pe lucru, cel dîntâi la o reformă a organizării armatei, care însă provoacă penibile manifestări încontra evreilor, celălalt la alcătuirea legii pentru învăţământul secundar şi superior.

In ceeace priveşte însă pe d. Sturdza, fatalitatea, care îl aduce din nou în capul ministerului de externe, îl urmăreşte şi în decursul acestei a doua guvernări. Regele Carol pentru a înapoià vizita Impăratului Francisc Iosif, se opreşte cu Regina în Septemvrie 1897 la Budapesta, unde Impăratul se află pentru sesiunea Delegaţiunilor. Suveranii noştri sânt

primiţi cu mare solemnitate; dar pe când cu câteva zile mai nainte fusese primit la Budapesta şi Impăratul Germaniei, însoţit de ministrul său de externe, precum şi Impăratul Francisc Iosif aveà pe lângă sine pe contele Goluchowski, d. Sturdza nu putuse însoţì pe Regele Carol în capitala Ungariei din motive lesne de priceput şi Regele nostru nu aveà lângă sine decât pe ministrul său dela Viena Emil Ghika.

Printre decoraţiile convenite cu acest prilej între cele două guverne, ministrul prezident ungar Baronul Banffy strecoară în ultimul moment şi una pentru Jeszensky, fostul procuror dela Cluj, care la pertractareà odiosului proces în contra memorandului insultase pe Românii transilvăneni şi acum, fiind înaintat în administraţia centrală din Budapesta, treceà de cel mai aprig duşman al lor.

Marea decoraţie smulsă Regelui prin surprindere la o reprezentaţie de gală în teatru (Regele probabil nici nu-şi mai aminteà, cine e acel Jeszensky), deşteaptă la noi în ţară şi printre Românii din Austro-Ungaria atâta indignare, încât însuş contele Goluchowski se vede îndemnat să ceară scuze guvernului român pentru distincţia, la care a

participat fără cunoştinţă de cauză (raportul confidenţial al legaţiunii noastre din Viena No. 1135 din 5/17 Noemvrie 1897). Dar totuş d. Sturdza ca ministru de externe contrasemnează la 12 Octomvrie 1897, în ajunul aniversării scuzelor dela Iaşi, decretul, prin care se confere d-lui Jeszenski placa de Mare Ofiţer al Coroanei. Ce raporturi trebue să fi existat între ministrul-prezident român şi ministrul-prezident ungur pentru ca Baronul Banffy să fi îndrăznit a strecurà cererea unei decoraţii pentru Jeszenski, iar d. Dimitrie Sturdza să nu fi îndrăsnit a-i reţine cel puţin decretul formal!

Se înţelege că şi acest incident nu contribue să îmblânzească relaţiile cu disidenţa din partidul naţional-liberal, şi când la 15 Noemvrie 1897 se deschide a treià sesiune a legislaturei liberale, numeroase incidente supărătoare caracterizează starea precară creată ţării şi partidului prin situaţia îndoioasă a d-lui Dimitrie Sturdza.

Dar înainte de expunerea lor se cuvine să amintim, că Regele şi Regina (fără Principele de Coroană, a cărui convalescenţă nu îngăduia încă o asemenea oboseală) se duc la Iaşi pentru inaugurarea noului edificiu al univer-

sităţii la 21 Octomvrie 1897. Suveranii noştri sânt primiţi cu entusiasm.

La sfeştania slujită de Mitropolitul Moldovei asistă şi guvernatorul Basarabiei trimis de Impăratul Rusiei ca să salute pe Regele Carol. Această prezenţă în acel loc şi cu acel prilej a trebuit să deştepte în toţi cunoscătorii istoriei noastre contimporane o amintire din cele mai caracteristice. Cu vreo 50 de ani în urmă, tot la Iaşi şi tot la ceeace s'ar puteà numì pentru acele vremuri o universitate, adică la Academia Mihăileană, ţine Mihail Kogălniceanu, de curând sosit dela studii din Berlin, în ziua de 24 Noemvrie 1843 întâia sa lecţie asupra istoriei naţionale. Dar această lecţie dintâi a fost şi lecţia din urmă, căci după stăruinţa sau de teama Consulului rusesc, speriat de idea unei istorii naţionale române, Mihalache Sturza Vodă a oprit continuarea cursului. Şi acum, la 1897, Iaşii văd pe trimisul aceleiaşi Rusii asistând oficial la inaugurarea noului edificiu al universităţii din România liberă, universitate chemată mai ales să cultive studiul limbei şi istoriei naţionale, şi şi-au dat cu mândrie seamă de progresul ce l-a făcut Statul Român dela Mihalache Sturdza Vodă până la Regele Carol I.

Ce deosebire între acel moment înălţător şi cele ce se petrec în partidul dela guvern îndată după deschiderea Corpurilor legiuitoare la 15 Noemvrie 1897! Prezident al Camerei se alege tot Dimitrie Giani, însă nu mai e acelaş Giani, care fusese ales în rândul trecut ca un amic al lui Aurelian, ci acum este ales fiindcă părăsise *Drapelul* şi devenise guvernamental; vice-prezidenţi se aleg drapeliştii Vasile Lascar şi Stefan Şendre pe lângă dd. C. Nacu şi C. I. Stoicescu, ca dovadă a dorinţei de unitate în partid; însă unitatea nu se restabileşte, şi ceva mai târziu, asupra unui incident de regulament, cei doi drapelişti îşi dau demisia (28 Fevruarie 1898) şi în locul lor se aleg B. Iepurescu şi C. Dimitrescu-Iaşi, care şi acesta părăsise disidenţa şi trecuse în tabăra guvernamentală.

La Senat se realege prezident Eugeniu Stătescu, însă refuză pe motivul sănătăţii sale sdruncinate şi declară «ferma hotărîre de a se retrage în viaţa privată», ceeace nu-l împiedecă să devie iarăş prezident al Senatului după 4 ani şi chiar ministru al justiţiei în al treilea cabinet Sturdza. In locul lui ajunge d. Nicu Gane la prezidenţă, iar vice-prezidenţi se aleg iarăş, pe lângă Al. Nicolaide

şi P. Orbescu, drapeliştii P. Grădişteanu şi V. A. Urechia; dar şi aceştia — după exemplul celor întâmplate la Cameră — îşi dau mai târziu demisia şi în locul lor sânt aleşi generalul C. Budişteanu şi N. Crătunescu (2 Martie 1898). Mai curios însă decât aceste tribulaţiuni prezidenţiale este incidentul cu alegerea comisiei pentru adresa de răspuns la mesagiul Tronului. Alegerea se face în şedinţa dela 20 Noemvrie 1897 şi din urnă ies dd. C. Nacu, Emil Costinescu, C. F. Robescu, Toma Stelian, M. Corbescu, C. Cociaş şi G. D. Palade; însă votanţi fuseseră 113, biletele cu numele de mai sus erau numai în număr de 56, pe când 57 bilete, adică majoritatea, erau albe. Atunci d. Sturdza cere ca «asupra acestui punct să se facă lumină», şi B. Iepurescu propune o moţiune de încredere, care întruneşte 97 de voturi, iar 27 de drapelişti votează contra. Cei şeapte aleşi în comisia adresei îşi dau totuş demisia; însă ea este respinsă de Cameră, afară de a d-lui Costinescu, care e primită. O situaţie mai încurcată pentru un guvern constituţional nici nu se puteà închipuì, şi acest incident pe lângă cele multe de mai nainte, dovedeşte decadenţa în care ajunsese partidul naţional-liberal sub noua

şefie. Aşa se şi explică faptul, până atunci nepomenit în desvoltarea noastră politică de la 1866 încoace, că partidul conservator începe a deveni popular şi ajunge în opinia publică a ţine cumpănă partidului liberal, ba uneori a-l şi întrece.

Acelaş semn de decadenţă se iveşte şi în cele ce se petrec cu prilejul unei dispoziţii relative la evrei în proiectul de lege al ministrului de răsboi. Evreii pământeni, nefiind consideraţi ca cetăţeni români, dacă n'au dobândit naturalizarea, generalul Berindei vrea să-i excludă şi dela serviciul militar al ţării. Insă contra acestei măsuri se ridică atât *Epoca* d-lui N. Filipescu, cât şi tinerii evrei pământeni; aceşti din urmă doresc ca prin supunerea lor la serviciul militar să-şi câştige dreptul la încetăţenire. Astfel se introduce un nou ferment de turburare în situaţia deja prea turbure a regimului liberal. Duminecă, 16 Noembrie 1897 evreii ţin o întrunire publică la «Dacia» pentru a protestà contra proiectului Berindei, la întrunire vin însă şi câţiva studenţi români, cari vor să vorbească; se face scandal, se întâmplă bătăi, studenţii români trec în procesiune prin strade cântând *Deşteaptă-te Române,* şi când ziarul socialist

Lumea Nouă descrie cele petrecute la «Dacia» într'un mod, care nu convine studenţilor agitatori, aceştia se întrunesc în localul asociaţiei lor generale şi anunţă o altă întrunire publică la «Dacia» pe ziua de Duminecă 23 Noemvrie, pentru care primesc şi adeziunea unor studenţi din Iaşi. La sfârşitul acestei întruniri se produc spargeri de ferestre la câteva prăvălii evreieşti şi încercări de atacuri în contra tipografiei socialiste. Scandalul pe strade ţine două ore întregi fără nici o intervenire a poliţiei. Prefect erà Caton Lecca, el însuş antisemit, acela care în Camera liberală dela 1887 se purtase aşa de necuviincios cu Ion Brătianu (vezi vol. III, pag. 69), dar acum se împăcase pentru funcţia de prefect cu regimul liberal. D-l Vasilie Morţun, pe atunci în fruntea socialiştilor, spre a apărà tipografia *Lumea Nouă* în contra năvălirii studenţeşti, cere intervenirea ministrului de interne. D-l Pherekyde telefonează poliţiei în acest sens. Modul, cum poliţia opreşte îndată agresiunea studenţească, arătat de d. Morţun în şedinţa Camerei dela 25 Noembrie, dovedeşte conivenţa poliţiei la cele întâmplate şi este un exemplu mai mult pentru înjosirea unei părţi a tinerimii universitare introdusă

în statele de soldă ale poliţiei — tristă urmare şi aceasta a situaţiei ce şi-o creiase d. Dimitrie Sturdza [1]). Iar când în şedinţa Senatului din aceeaş zi de 25 Noembrie d. P. P. Carp interpelează guvernul asupra proiectului generalului Berindei şi a devastărilor de Duminică, ministrul de interne d. M. Pherekyde tratează proiectul generalului de «ficţiune» fiindcă n'ar fi trecut prin consiliul de miniştrii. Un asemenea răspuns dat de un ministru în privinţa proiectului de lege al unui coleg al său, care proiect fusese încă şi anunţat prin mesagiul regal, e singur de ajuns pentru a caracterizà starea guvernului şi partidului liberal din acel timp.

O lege importantă însă, lucrată cu silinţă şi cu bune intenţii, se votează şi se promulgă în decursul acestei sesiuni: este legea învăţământului secundar şi superior, alcătuită de ministrul Spiru Haret în colaborare cu d. C.

---

[1]) Prin amestecul studenţilor plătiţi de poliţie în mişcările colegilor lor universitari prefectul vroià să împiedice manifestările ostile în contra d-lui Sturdza ale celor ce mai nainte fuseseră excitaţi de însuş d-sa în chestia naţională.

Vezi şi nota dela pagina 98 a vol. IV. In urma celor arătate mai sus rectorul universităţii (autorul scrierii de faţă) îşi dă demisia, motivând-o anume pe acea conivenţă constatată între poliţie şi studenţii agitatori.

Dumitrescu-Iaşi, profesor de filozofie la universitatea din Bucureşti. Conservatorii sânt destul de nepărtinitori pentru a votà legea şi a recunoaşte meritele ministrului liberal cu atât mai mult, cu cât pe atunci Spiru Haret erà considerat numai ca omul şcoalei şi nu începuse încă agitările, cu care a turburat mai pe urmă minţile învăţătorilor săteşti. Critica ce se puteà face şi s'a făcut în adevăr (vezi mai jos discursul 118) în contra unor dispoziţii ale legii, priveà mai ales prea marea centralizare şi supunere a învăţământului sub arbitrul ministrului, pe când adevăratul liberalism are pretutindeni tendinţa de a încurajà activitatea proprie a oamenilor şi de a o emancipà din ce în ce mai mult de sub jugul guvernului. Deabià Vasilie Lascar mai susţine în această privinţă principiile liberale, şi într'un discurs al său [1]) se ridică foarte energic în contra prea marelui amestec ministerial în şcolile private după legea lui Haret. «Art. 23 din Constituţie», observă Vasilie Lascar «zice lămurit: învăţământul este liber; şi art. 2 din proiectul guvernului zice că nimeni nu poate înfiinţà o şcoală fără

---

[1]) Vezi Lascar, discursuri politice, pag. 384.

permisiunea guvernului. Ce libertate este aceasta ?.... Ce, voiţi ca asemenea şcoli să nu se poată înfiinţà din cauză că vederile întemeietorilor nu se vor potrivì cu calapodul strâmt al miniştrilor ?» Dar dela colaboratorii de atunci ai d-lui Sturdza nici nu erà de aşteptat vreo pricepere a esenţei liberalismului.

Pe lângă această critică se cuvine să adăugăm, într'un rezumat al istoriei noastre politice, că legea lui Haret prin modul aplicării ei atât din partea administraţiei centrale cât şi a profesorilor a fost departe de a da roadele aşteptate. Accesul la universitate nu numai pentru studenţi, dar mai ales pentru profesori s'a arătat prea înlesnit şi a coborît nivelul şi prestigiul înaltului institut de cultură — un exemplu mai mult pentru vechia experienţă, că nu legile pot aduce progresul, ci oamenii cari le aplică. Cel dintâi rector al universităţii din Bucureşti, ales după legea cea nouă, a fost şi cea dintâi dovadă pentru acest adevăr (V. mai jos discursul 120).

In timpul vacanţei parlamentare din vara anului 1898 Regele Carol, însoţit de Principele Ferdinand, face o vizită Impăratului Nicolae II al Rusiei la Petersburg (17 şi 18 Iulie), unde fireşte are o primire potrivită cu

autoritatea sa personală şi cu situaţia României. De observat rămâne numai, că de astădată Regele a luat cu sine şi pe ministrul său de externe d. Dimitrie Sturdza. Dacă în anul trecut absenţa d-lui Sturdza dela Budapesta cu prilejul vizitei Regelui Carol fusese interpetată în contra sa ca o urmare a atitudinii sale contrazicătoare în chestia naţională, acum prezenţa sa la Petersburg este iarăş interpretată în contra sa şi tot ca o atitudine contrazicătoare. Căci d-l Sturdza publicase o anume broşură în privinţa relaţiilor României cu Rusia, în care atacà Imperiul dela Nord cu obişnuita sa asprime de stil, şi acum mergeà la Petersburg cu aparenţa de a face scuze pentru manifestarea literară a părerilor sale din trecut [1]).

La sfârşitul lui Septemvrie ministrul de finanţe Cantacuzino-Rifoveanu este silit de starea sănătăţii sale să demisioneze şi la 9 Decemvrie al aceluiaş an 1898 încetează din viaţă. Dacă ne reamintim trecutul politic al acestui

---

[1]) Broşura e întitulată «Europa, Rusia şi România. Studiu etnic şi politic de Dim. A. Sturdza», (Bucureşti, I. V. Socec 1890). Acolo se zice între altele: «Invinsă de Turci la 1711, când Petru cel mare fu silit a subscrie tratatul ruşinos dela Prut, Rusia a devenit cu încetul un pericol serios pentru Europa» (pag. 11). etc., etc.

membru influent al partidului naţional-liberal dela necuviincioasa scrisoare deschisă către Rege publicată în *Voinţa Naţională* şi dela încăpăţânarea sa de a mai susţineà prin broşuri bunătatea agiului, după ce lumea întreagă înţelesese primejdia etalonului de argint, până la administrarea sa finanţiară cu îndoioasa conversiune şi cu exagerata şi nelegala emitere a bonurilor de tezaur, dezastros sporite de urmaşul său G. D. Pallade, ajungem cu toată nepărtinirea la rezultatul, că reputaţia sa printre liberali a fost uzurpată. De d. Dimitrie Sturdza îl va fi apropiat spiritul său de sectar, la ceilalţi liberali îşi va fi câştigat vază prin onestitatea şi desinteresarea sa în materie de bani. Insă nu ne pare a fi spre onoarea unui partid politic, dacă numai virtutea negativă de a nu abuzà de o situaţie publică spre propria îmbogăţire devine un titlu suficient pentru celebritate.

Inlocuirea răposatului G. C. Cantacuzino la ministerul de finanţe cu G. D. Pallade, pe care o face d. Sturdza acum, surprinde şi mai mult lumea politică, care rămăsese nedumerită încă dela prima intrare a acestui ministru în cabinetul dela 4 Octomvrie 1895. G. D. Pallade, la început ajutor de advocatură pe lângă

d. P. Grădişteanu, apoi mult timp adversar înverşunat al lui Ioan Brătianu, iar în vremea din urmă alipit de d. Dimitrie Sturdza prin cele mai învăpăiate discursuri în contra conservatorilor, erà aşa de lipsit de orce pregătire pentru greaua sarcină a unui ministru de finanţe în vremurile de atunci, încât numirea sa denotă crescânda înstrăinare a d-lui Sturdza de puţinii oameni de valoare, cari mai rămăseseră în partidul liberal. Incercările reînnoite în decursul lunei Septemvrie 1898 prin mijlocirea lui Eugeniu Stătescu de a ajunge la o împăcare cu drapeliştii, rămân tot aşa de zadarnice. Vasilie Lascar, d. Emil Costinescu şi ceilalţi pun ca primă condiţie pentru unificarea partidului retragerea d-lui Dimitrie Sturdza din capul guvernului. Ceea ce pricinueşte mai marea îndârjire a drapeliştilor în acel moment este o nouă îngreuiare a situaţiei d-lui Sturdza în chestia naţională, păcatul originar al venirii sale la guvern, pe care nu-l va puteà expià decât prin cădere.

La sfârşitul sesiunii trecute după o interpelare a d-lui Take Ionescu desvoltată la Cameră în ziua de 28 Aprilie 1898 se deşteptase din nou luarea aminte asupra relaţiilor d-lui Sturdza cu guvernul unguresc. Erà vorba în

acea interpelare de amenințarea adresată Mitropolitului Miron din Sibiu de ministrul cultelor din cabinetul Baronului Banffy, d. Wlassici, în contra școalelor române din Brașov, fiindcă aceste după «probele documentate procurate de către guvernul regesc au primit pe ascuns subvențiune anuală», așa erà zis în adresa acelui ministru dela 18 Aprilie 1898. D. Take Ionescu mai afirmà, că și cu câteva zile înainte Mitropolitul ar fi primit o altă adresă, în care se ziceà că «Biserica Sf. Nicolae și prin urmare liceul din Brașov primește ajutoare din România, ba nu numai că primește, dar că le cere cu insistență, și aceasta *plihtisește* unele guverne (adică guvernul d-lui Sturdza) care nu vor să dea». In desvoltarea interpelării d. Take Ionescu comite eroarea de a atribuì aceasta mai veche adresă însuș ministrului Wlassici, pe când ea pare a fi fost semnată nu de un membru al guvernului, ci numai de un funcționar al ministerului, ceea ce însă este cam acelaș lucru. Și mai comite eroarea de a interpretà greșit cuvintele din adresa dela 18 Aprilie «după probele documentate procurate de către guvernul regesc», crezând că guvernul regesc ar fi guvernul României, că adică acesta i-ar fi procurat probele, pe

când evident guvernul regesc din adresă însemnează guvernul ungar, care şi-a procurat probele fără a spune de unde. Dar în fapt greşitele interpretări ale d-lui Take Ionescu nu înlătură întru nimic dreptatea atacului său, căci în această privinţă şi după rectificarea stabilită mai sus greutatea ce apasă politica d-lui Sturdza rămâne aproape aceeaş. Numai că în asemenea cazuri micile erori devin o armă primejdioasă în contra celui ce le-a comis, şi aşa d. Sturdza cu partizanii săi se agaţă de ele pentru a acuzà pe d. Take Ionescu nu de o falsă interpretare, ci de un fals în acte publice. Iar spre a da o aparenţă acestei acuzări, d. Sturdza nu se sfieşte să ceară intervenţia ministrului plenipotenţiar al Austro-Ungariei la Bucureşti. (Nota d-lui Sturdza către baronul Aehrenthal din 10/22 Iulie 1898 No. 15219), care în adevăr îi certifică oficial, că în citata adresă a lui Wlassici dela 18 Aprilie «guvernul regal» însemnează guvernul regal ungar şi nu român, şi că în ceea ce priveşte ceailaltă adresă, nici un document de acest fel nu a fost învestit cu semnătura d-lui Wlassici sau a unui alt membru al guvernului ungar (adresa Baronului Aehrenthal către d. Sturdza din 7/19 Septemvrie 1898

No. 96). dar nu zice, că nu a existat poate învestită cu iscălitura oficială a vreunui alt funcţionar. Este nepilduit ca un ministru al ţării într'o luptă parlamentară internă, în care este acuzat de conivenţă cu un guvern străin, să invoace ajutorul acestui guvern străin în contra unui membru al parlamentului român.

Procedarea e cu atât mai stranie, cu cât în fapt, recunoscând cele două erori de interpretare explicate mai sus, acuzarea formulată de d. Take Ionescu, cum am zis, rămâne întemeiată în partea ei esenţială. Modul de apărare al d-lui Sturdza şi al organelor sale caută să producă confuzie între două lucruri deosebite: între subvenţiunea, care se dà ostensibil bisericei Sf. Nicolae şi şcoalelor române din Braşov, oficial trecută în bugetul Statului şi provenită din anume legi, şi între ajutoarele băneşti, pe care unii miniştri, în deosebi d. Take Ionescu, le mai dădeau pe sub mână pentru alte scopuri din Transilvania. Şi acest al doilea fapt l-a adus d. Sturdza la cunoştinţa Ungurilor citând în discursul său dela «Orfeu» din 25 Sept. 1894 (Vezi vol. IV, pag. 94) numerele mandatelor discreţionare, cu care s'au plătit asemenea sume nemărturisite.

Enormitatea unei asemenea denunţări nu se înlătură nici cu invocarea declarării anterioare a contelui Kalnoky făcută în Delegaţiunea ungară dela 7/19 Septemvrie 1894, că ştie despre subvenţiunile distribuite şcoalelor şi bisericelor transilvănene din fondul budgetar al României, fiindcă aceste subvenţiuni sânt una şi sumele discreţionare date de d. Take Ionescu şi denunţate de d. Sturdza la «Orfeu» sânt alta.

Autorul scrierii de faţă a desaprobat totdeauna acest fel de amestec al oamenilor noştri politici în chestia transilvană, şi la pagina 89 a vol. IV se arată şi motivele desaprobării. Dar ca însuş d. Dimitrie Sturdza, care erà cel mai amestecat în tribulaţiunile transilvănene, să întrebuinţeze menţionatele denunţări şi defaimări în contra unui ministru al ţării, aceasta nu se va puteà niciodată justificà pentru cei ce cunosc exact cele întâmplate.

Dacă s'ar fi mărginit lucrurile numai aici, partizanii d-lui Sturdza ar fi putut continuà mai departe cu denaturarea faptelor, şi situaţia ministrului-prezident s'ar fi putut cel puţin susţineà în starea precară de mai înainte. Dar urmările neapărate ale modului

cum s'a urcat d. Sturdza la guvern, nu se mai pot oprì. Agravarea vine de astădată de la chestia şcoalelor române din Braşov. Faţă de relaţiile sale îndoioase cu guvernul din Budapesta d. Sturdza nu mai îndrăzneşte să plătească bisericei Sf. Nicolae şi şcoalelor din Braşov acea subvenţie legală, pe care dela început o plătiseră toate ministerele, chiar şi slabul minister Aurelian; pe de altă parte guvernul ungar pus în cunoştinţă de acest refuz al d-lui Sturdza (la care face aluzie citata adresă către Mitropolitul din Sibiu cu «plihtiseala» cererilor de bani) apasă asupra acelor şcoale şi, folosindu-se de strâmtoarea lor financiară, decretează sporirea tutulor lefurilor profesorale, oferă subvenţiuni ungureşti în schimbul unui mai mare amestec al Statului maghiar în planul lor de învăţământ şi ameninţă cu închiderea şcoalelor în caz de neconformare. In zadar comitetul parohial al bisericei Sf. Nicolae din Braşov, prin care se plăteà şi subvenţia şcoalelor, stărue de nenumărate ori pe lângă d. Sturdza pentru executarea acelei obligaţii legale, a cărei sumă anuală de 38.500 lei devenise acum o chestie de existenţă pentru acele şcoli: d. Sturdza refuză cu îndârjire sub cuvânt că trebue mai

întâi să lămurească chestia cu guvernul ungar. Atunci comitetul parohial, cu autorizarea consistoriului mitropolitan din Sibiu şi după consfătuirile ţinute de reprezentantul lor Vlaicu acasă la autorul acestei scrieri în seara de 15 Octomvrie cu d. Emil Costinescu şi la 16 Octomvrie cu d-nii Take Ionescu, C. Dissescu şi Vasilie Lascar, hotăreşte intentarea unei acţiuni înaintea tribunalului Ilfov în contra Statului român pentru plata subvenţiunii obligatorii, iar cu susţinerea procesului sânt însărcinaţi, pe lângă autorul scrierii de faţă, d-nii V. Lascăr şi C. Dissescu, cari subscriu petiţia introductivă prezentată tribunalului Ilfov la 29 Octomvrie 1898. Pe deoparte introducerea procesului prin cei trei procuratori luaţi din diferite grupări politice vroià să dovedească, că aici nu erà o chestie de partid, ci de interes general; pe de alta autorul scrierii de faţă a căutà să înlăture confuzia produsă prin şovăirea d-lui Sturdza şi să legitimeze plata acelei subvenţii ca o obligaţie, pe care nici regatul maghiar să nu o poată contestà. Pentru acest scop a desvoltat în Senat interpelarea cuprinsă mai jos în discursul 119 şi a avut în ziua de 16 Noemvrie

la d. Petre Carp o întâlnire cu Baronul Aehrenthal, căruia i-a explicat originea juridică a subvenţiei şi a propus tot odată ca cea mai nimerită măsură, pentru a evità orce greutăţi ulterioare, plata din partea Statului român a unui capital, al cărui venit să fie egal cu anuitatea de până acum. Baronul Aehrenthal a înţeles dreptatea acestui mod de a vedeà şi după câteva zile, la 29 Noemvrie, venind la d. Carp să-şi ia ziua bună (plecà prin Viena la Petersburg, unde fusese numit ambasador), a repetat d-lui Carp, că procesul intentat de noi este cea mai cuminte soluţie a chestiei pendinte, că aşa a şi spus-o Regelui în audienţa de congediu şi că tot aşà o va explicà la Pesta şi la Viena.

Pentru a terminà cu acest epizod din epoca ministerială a d-lui Sturdza, anticipăm cronologiceşte rezultatul final. După câteva amânări convenite înaintea tribunalului de amândouă părţile şi după căderea d-lui Sturdza dela guvern, procesul s'a închis printr'o tranzacţie admisă şi de ministerul din Budapesta, prin care Statul român a dat odată pentru totdeauna bisericei Sf. Nicolae şi şcoalei române din Braşov un capital de 962.500 lei în rentă de 4 %, producând un venit anual

de 38.500 lei şi i-a plătit totdeodată suma de 115.500 lei, anuitatea datorită pe cei 3 ani din urmă, pe care d. Sturdza i-o refuzase. Legea pentru aceste credite s'a votat de Cameră la 29 Ianuarie 1900, şi toată alcatuirea s'a făcut sub ministerul conservator dela 11 Aprilie 1899 prin silinţele d-lui Take Ionescu ca ministru de culte şi prin patriotica tenacitate a ministrului-prezident G. Gr. Cantacuzino.

Revenind la situaţia politică internă în momentul intentării acelui proces trebue să menţionăm alegerile comunale din zilele de 1 şi 3 Noemvrie 1898, care de astădată au o însemnătate deosebită pentru direcţia viitoare a politicei liberale. Ministrul-prezident Sturdza, de teama unei înfrângeri faţă de opoziţia conservatoare întărită prin desbinarea din propriul său partid, se lasă ademenit să încheie la Iaşi o alianţă electorală cu grupul socialist, mic la număr, dar primejdios prin fermentul de agitări ţărăneşti. Şi astfel apare pe lista oficială a candidaţilor guvernamentali din Iaşi d. C. Stere împreună cu un alt tovarăş şi este ales. Autorul acestei scrieri a atras dela început printr'o interpelare în Senat luarea aminte a oamenilor politici asupra

gravităţii acestui compromis (vezi mai jos discursul 120 şi replica), în care vede şi astăzi una din cauzele răscoalelor ţărăneşti isbucnite în primăvara anului 1907, ale căror premergătoare au fost mişcările aţâţate în câteva districte din Muntenia prin cluburile socialiste dela sate imediat după alegerile dela Noemvrie 1898.

Cu un asemenea preţ şi cu obişnuitele violenţe şi nelegalităţi (în urma cărora alegerile din Bucureşti, după o contestare scrisă de d. C. C. Arion în numele «junimiştilor», sânt casate de însuş ministrul de interne M. Pherekyde) guvernul obţine ştiutele majorităţi în mai toate comunele. Faţă de acest rezultat unii din drapelişti devin mai dispuşi să se apropie de d. Dimitrie Sturdza, şi chiar înţelegerea cu socialiştii din Iaşi se face prin mijlocirea lui Gheorghe Mărzescu. Totuş disidenţii mai de valoare rămân recalcitranţi, cu toate reînnoitele stăruinţe ale guvernului. Probabil că şi indignarea produsă în urma procesului şcoalelor române din Braşov zădărniceşte restabilirea unirii.

Paralel cu aceste năzuinţe ale partidului naţional-liberal se reînnoiesc şi în partidul conservator încercările de împăcare. Regele,

doritor de a vedeà mersul constituţional mai asigurat prin alternarea a numai două partide, aşa numitele partide istorice, fără disidenţe şi fracţionări înlăuntrul lor, exprimă lui Lascar Catargi într'o audienţă la Sinaia oportunitatea unei înţelegeri cu d. Petre Carp, şi primind apoi pe d. Carp la Bucureşti în ziua de 17 Noemvrie 1898, îi repetă acelaş sfat. A doua zi d. Carp se duce la Lascar Catargi, care, după o prealabilă consfătuire cu clubul conservator, are într'o secţie a Senatului o lungă explicare cu d. Carp (27 Noemvrie). Programul politic al d-lui Carp — continuarea lucrărilor începute sub ministerul dela 1891 până la 1895, stabilirea de noi impozite, un procent la succesiunile directe, reforma patentelor, impozit asupra venitului mobiliar etc., — îl declară Lascar Catargi acceptabil, dar cere să se mai adauge reprezentarea minorităţilor, pentru care s'ar fi angajat comitetul conservator faţă de Gheorghe Panu, întrodus după stăruinţa d-lui Nicu Filipescu în comitetul acestui partid. D. Carp declară pretenţia lui Panu lipsită de seriozitate şi o respinge cu drept cuvânt. Un alt punct de neînţelegere erà numărul junimiştilor, care să participe la un viitor minister al lui L. Catargi,

chestie de persoane, care n'ar fi trebuit să aibă nici atunci nici mai târziu însemnătatea ce i se dă în alcătuirile noastre ministeriale. Or cum va fi fost, d. Carp a interpretat convorbirea sa cu Lascar Catargi ca o zădărnicire a înţelegerii şi a comunicat-o astfel Regelui prin mijlocirea prefectului Palatului general Vlădescu.

Nu putem menţionà cerinţa acelei reprezentări a minorităţilor, care a intervenit atunci ca un motiv sau ca un pretext pentru împiedicarea unificării conservatoare, fără a ne oprì puţin la cel ce o întrodusese în programul de atunci al partidului, la Gheorghe Panu, a cărui versatilitate este destul de caracteristică pentru vremea, în care trăim, spre a merità câteva cuvinte. Erà mai întâi curioasă întroducerea lui în comitetul partidului conservator dela 1898. Fost «junimist» între anii 1874 — 1876, când autorul acestei scrieri făceà parte din ministerul Lascar Catargi şi-l trimisese bursier la Paris pentru studiul istoriei, apoi după căderea acestui minister trecând la facultatea juridică şi devenind în Bruxelles membru al *Internaţionalei*, apoi întorcându-se în ţară şi cu această recomandare numit şef de cabinet al ministrului de interne C. A.

Rosetti, apoi primul procuror ocrotitor al socialiştilor şi agentul guvernului liberal la Iaşi cu banii trimişi de ministrul Vasilie Conta (o scrisoare către Panu cu asemenea dovadă compromiţătoare a fost publicată de Eminescu în *Timpul* [1]), apoi fundatorul ziarului radical

[1] De aici şi lumina îndoioasă, în care se înfăţişează toate amintirile publicate de Gheorghe Panu despre «Junimea» literară din Iaşi, îndeosebi în ceeace priveşte pe Eminescu. In aducerea aminte a tutulor celor ce erau de faţă la întrunirea «Junimii» din seara de Sâmbătă 28 Martie 1881 în casa lui Vasile Pogor va fi rămas neuitată o scenă provocată de Panu. Autorul volumului de faţă, sosit la Iaşi pentru o conferinţă de binefacere ţinută a doua zi, adusese cu sine de la Bucureşti Satira III a lui Eminescu «un Sultan dintre aceia ce domnesc peste vre-o limbă», scrisă cu câteva zile mai nainte, celebra satiră cu versurile amare în partea a doua:

«De-aşa vremi se 'nvredniciră cronicarii şi rapsozii,
«Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii...
«Panglicari în ale ţării care joacă ca pe funii,
«Măşti cu toate de renume din comedia minciunii...
«Au de patrie, virtute nu vorbeşte liberalul
«De ai crede că viaţa-i e curată ca cristalul?...

«Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,
«Cu privirea 'mpăroşată şi la fălci umflat şi buget,
«Negru, cocoşat şi lacom, un izvor de şiretlicuri,
«La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri.
«Toţi pe buze au virtute, iar în ei monedă calpă,
«Quintesenţă de mizerii dela creştet până 'n talpă!
«Şi deasupra tuturora, oastea să şi-o recunoască,
«Îşi aruncă pocitura bulbucaţii ochi de broască.

La cetirea acestor din urmă versuri cu aluziile transparente la Ion Ghika şi la prezidentul Camerei C. A. Rosetti, Panu în-

Lupta, condamnat pentru un atac încontra Regelui, susträgându-se dela închisoare prin fuga la Viena, mai pe urmă ales deputat şi graţiat, adus de d. Nicu Filipescu ca redactor la *Epoca*, apoi devenit membru al chiar comitetului conservator cu perspectiva de a fi ministru, apoi, pierzându-şi această perspectivă iluzorie, întors iarăş la partidul naţional-liberal, unde a rămas până la sfârşitul vieţii, bine primit şi bine recompensat de d. Sturdza, cu toate că fusese unul din cei 22 de deputaţi, cari în Ianuarie 1889 ceruseră Camerei darea în judecată a lui I. C. Brătianu: Gheorghe Panu erà mai întâi de toate un ziarist de incontestabil talent şi pe lângă aceasta, fără să fi fost orator în accepţia proprie a cuvântului, aveà în discursurile sale parlamentare o logică strânsă a argumentării, care îl făceà să fie totdeauna ascultat. Dar lipsa sa de caracter l-a purtat prin toate partidele şi l-a făcut să slujească rând pe rând cauzele

---

trerupe şi strigă cu un fel de aer procurorial: «Nădăjduesc că poezia aceasta nu se va publicà în *Convorbiri literare.*» Râsul homeric trezit de această cerere l-a făcut pe Panu să părăsească adunarea, şi de atunci nici n'a mai asistat la vreo întrunire a «Junimii.» Radicalii, când ajung în funcţii de ale Statului, devin uşor despoţi.

cele mai contradictorii cu acelaş aparat de argumentare logică, *omnia pro pecunia.* Astăzi figura acestui om politic multicolor se vede turnată în bronz şi aşezată în grădina populară a Cismegiului pentru edificarea trecătorilor. —

Parlamentul fiind deschis şi trebuind să lucreze, d. Sturdza. se hotărăşte să se ocupe însfârşit de modificarea legii minelor, votată de conservatori, despre care pretinsese cu patru ani în urmă că a violat Constituţia. Şi Spiru Haret propune în pripă o lege asupra învăţământului profesional. Insă înprejurările nu mai lasă răgaz guvernului să se ocupe de asemenea proiecte legislative. Mai întâi alianţa cu socialiştii dela Iaşi îşi are îndată repercutarea în răscoalele ţărăneşti, despre care am vorbit mai sus. Ministrul de interne e silit să ordone cercetări poliţieneşti şi să ceară instrucţii penale în contra instigatorilor din cluburile socialiste dela sate, şi lunile Ianuarie şi Fevruarie 1899 sânt ocupate cu această primejdioasă desordine.

Dar în acelaş timp izbucneşte în parlamentul ungar cea mai violentă criză de rezistenţă în contra baronului Banffy, şi involuntar se stabileşte în ţară la noi un fel de co-

relaţie între soarta celor doi miniştri prezidenţi Banffy şi Sturdza. Baronul Banffy e acuzat de opoziţie, că una spune şi alta face — lucru mai puţin tolerat în ţările apusene decât la noi, — atacurile în contra lui devin tot mai înverşunate, deputaţii din stânga ajung în curând la obstrucţionism, prezidentul Camerei Szilagy îşi dă demisia; de câteori se arată Banffy în Cameră, e întâmpinat cu strigătul «afară mincinosul»; el mai caută să se menţie prin tot felul de mijloace laterale, adunare de iscălituri prin cluburi în favoarea unei anticipate indemnităţi şi alte asemenea; dar după vreo şeapte săptămâni de frământare parlamentară, nefiind în stare să învingă obstrucţiunea şi neajungând nici măcar la alegerea biroului, se vede silit să se retragă (5/17 Fevruarie 1899), şi numai când vine să-şi anunţe demisia, i se mai îngăduie să vorbească în Cameră. Dela această epocă şi datează scenele de brutalitate petrecute în chiar sala de şedinţe a Camerei din Budapesta, care au desonorat parlamentarismul ungar.

Dealtminteri baronul Banffy erà din capul locului o figură politică de o insuficienţă notorie; el se urcase la guvern prin câteva succese trecătoare, datorite numai unei deosebite

şiretenii; cel mai mare merit al lui în ochii ungurilor erà legătura ce ştiuse să stabilească cu d. Sturdza şi prin care ajunsese în primul moment la descurajarea aspiraţiunilor cunoscute ale Românilor transilvăneni; dar şi acest merit îl pierduse prin crescânda opoziţie din România liberă în contra d-lui Sturdza şi în orce caz părea acum prea scump plătit cu felul de administraţie al mediocrului baron.

In acest timp guvernul Stürdza este cel puţin în stare să-şi treacă prin Cameră bugetul pe 1899—1900. Bugetul, alcătuit de nepregătitul ministru de finanţe Pallade, e o patentă desminţire a înfrânării cheltuelelor, de care vorbise d. Sturdza în discursul-program rostit la Iaşi odată cu începutul guvernării sale. Lipsa de autoritate a miniştrilor liberali şi în unele cazuri chiar lipsa de corectitudine în materie finanţiară internaţională slăbeşte creditul Statului pe pieţele Europei. Se fac emisiuni de rentă pentru îndestularea zilnicelor trebuinţe, ca d. e.: îmbrăcămintea soldaţilor, instrumente chirurgicale etc. Cu prilejul conversiunii dela 1898 (care — în contra programului Sturdza dela 1892 — prelungea termenul de amortizare dela 40 la 60 de ani), Casa de depuneri, în loc să pre-

zente obligaţiunile de Stat la preschimbare cu rentă 4 %, le vinde pe nesimţite şi le înlocueşte cu efecte fonciare 5 %.

Se încearcă negoţiarea unui împrumut la Paris şi — lucru caracteristic — guvernul întrebuinţează un intermediar aşà de puţin serios ca d. Jules Brun «publiciste», căruia la 1/13 Aprilie 1898 îi dă «le ministre des finances G. Cantacuzène» (Rifoveanu) scrisori de acreditare şi i le confirmă urmaşul G. Pallade. Fireşte că încercarea nu isbuteşte, iar ministrul Pallade, încontra legii bugetare şi cu toate observările făcute în Cameră de o autoritate finanţiară ca Menelas Germani, emite bonuri de tezaur până la suma de 60 de milioane, şi numai pentru anul 1899 se găsesc contractate lucrări de peste 65 de milioane fără nici o prevedere a mijloacelor de acoperire — una din cauzele grelei crize finanţiare, prin care a avut să treacă Statul român în toamna anului 1899, după retragerea dela guvern a d-lui Sturdza.

Această retragere însă nu se mai puteà înlăturà; căci în mijlocul peripeţiilor parlamentului din Budapesta, se mai produce acolo un incident, care ne priveşte direct pe noi şi precipitează catastrofa regimului inaugurat de

d. Sturdza. In şedinţa Camerei ungare de miercuri 10/22 Martie 1899 se ridică deodată deputatul Geza Polonyi şi observă, că este mult comentată o broşură apărută sub titlul «Banffy Desiderius, Politica Naţionalităţilor»[1], în care se văd întrebuinţate acte din cele mai confidenţiale, luate dela prezidenţa de consiliu, secţia informaţiunilor; noul ministru-prezident Szell răspunde evaziv; deputatul Edmund Gajári zice însă, că broşura cuprinde mult adevăr, iar Polonyi adaugă, că e meritul lui Banffy de a fi adus pe Sturdza la guvern.

In adevăr broşura în chestie cuprinde între multe altele şi următoarele rânduri:

«Goluchowski şi Banffy au ştiut prea bine, «că chestia transilvană în România numai de «aceea aruncă valuri aşà de mari, fiindcă e «exploatată de Sturdza, adică de partidul li«beral, ca o armă pentru a pune mâna pe «putere alungând pe conservatori. Indată ce «puterea ajunge în mânile lui Sturdza şi ale «partidului său, chestia transilvană ajunge în «hala vechiturilor...

«Cumcă guvernul României şi politica sa ofi-

[1]) Banffy Dezsö Nemzetiségi Politikája; Budapest, 1899, Toldi Lajos Kiadása.

«cială resping în modul cel mai categoric «solidaritatea cu agitaţiile daco-romane, a«ceasta a fost lămurit şi mai mult prin vizita «în Budapesta a perechii regale române şi «mai ales printr'un epizod al acestei vizite, «prin decorarea consilierului ministerial Jes«zenszky de către Regele Carol . . . . «Această decorare însemnà că Regele Carol «şi cu el împreună politica oficială a Româ«niei aprobă politica de naţionalităţi pe care «a inaugurat-o Banffy şi al cărei prim cola«borator a fost conducătorul secţiei naţiona«lităţilor înfiinţată de Banffy, anume Jes«zenszky Sandor. . . . . . . Banffy a crezut «această decorare ca absolut necesară din «punctul de vedere al limpezirii situaţiei»[1]).

Broşura e scrisă de Benedikt Jancso, profesor ungur, care colaborase mai nainte la marea operă colectivă *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild,* întreprinsă sub auspiciile Archiducelui Rudolf, şi fusese apoi introdus de baronul Banffy în administraţia centrală la secţia informaţiunilor ca un cunoscător al chestiei bisericilor şi şcoalelor

---

1) Vezi citata broşură ungurească pag. 14 şi 15. Cât pentru pretinsa aprobare a Regelui Carol, compară cele zise mai sus la pagina 62, în privinţa scuzelor contelui Goluchowski.

române din Ungaria. El pare a fi fost şi semnatarul adresei către Mitropolitul român din Sibiu, pomenită în interpelarea d-lui Take Ionescu citată mai sus.

Indată ce ajunge la noi în ţară ştirea despre cele zise în Camera din Budapesta cu ocazia broşurei lui Benedikt Janczo, se produce o adevărată revoltă sufletească, şi cel dintâi gând al oamenilor politici de toate nuanţele este de a găsi un remediu la această umilire naţională. Dovadă că discuţia din Ungaria a fost în adevăr simţită la noi ca o umilire sânt cuvintele, cu care liberalii disidenţi însoţesc comunicarea ei. Organul lor *Drapelul* scrie în numărul dela 14 Martie 1899: «D. Sturdza n'a trădat, de asta sântem siguri, dar a lucrat ca şi cum ar fi trădat... Banffy a intrigat şi a luptat în mod abil pentru venirea d-lui Sturdza la putere, socotindu-l în stare să treacă dela discursurile dela «Orfeu» la scuzele dela Iaşi şi în acelaş timp capabil, pentru a se menţine la putere, să lovească în mişcarea de peste munţi, minunată în timp de opoziţie, jenantă la guvern... Astăzi apologiştii lui Banffy nu găsesc motive mai mari de laudă pentru dânsul ca sdrobirea mişcării naţionale

a Românilor cu ajutorul instrumentului ce se numeşte Dimitrie Sturdza».

Pe când Duminică 14 Martie se convoacă în grabă o primă întrunire la «Dacia», în care se emoţionează auditorul de discursurile d-lor Fleva, N. Filipescu şi mai ales de neîntrecuta elocvenţă populară a d-lui Delavrancea, d-nii P. P. Carp, G. Gr. Cantacuzino şi Emil Costinescu cer audienţă la Rege pentru a-i aduce la cunoştinţă starea spiritelor şi necesitatea de a degajà Coroana de faptele d-lui Sturdza.

Luni seara 15 Martie se adună la autorul scrierii de faţă d-nii Petre Carp, G. Gr. Cantacuzino, Emil Costinescu, Al. Marghiloman, Take Ionescu şi N. Fleva pentru a chibzuì, ce expresie parlamentară să se deà gravei situaţii. După propunerea d-lui Carp se hotărăşte o declarare formală de obstrucţiune, al cărei text se redactează în aceeaş seară şi care este apoi citită şi bine comentată în Cameră de d. Al. Marghiloman Mercuri 17 Martie. A doua zi Joi o citeşte G. Gr. Cantacuzino în Senat, însoţind-o asemenea de un discurs.

Iată textul acestei declarări:

«In urma destăinuirilor din Camera maghiară asupra relaţiilor politice dintre fostul ministru al Regatului ungar Banffy şi actualul ministru

prezident al Regatului României D. Sturdza:

«subscrişii deputaţi (senatori) consideră prezenţa la guvern a d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza ca o atingere a demnităţii naţionale şi drept aceea, făcând abstracţie de orce deosebire de partid, se declară hotărâţi a se opune pe toate căile legale, în prima linie prin obstrucţionism parlamentar, la o mai departe funcţionare a actualului ministru-prezident al Statului Român».

Declararea poartă semnătura deputaţilor Al. Marghiloman, N. Fleva, Take Ionescu, I. C. Grădişteanu, Lupu Kostache, N. Catargi, Dr. Sculy, Sculy Vasile, C. T. Grigorescu, G. A. Scorţescu, D. T. Apostolu, G. C. Dobrescu (Prahova), Ioan Buzdugan, G. I. Pitişteanu, M. Moisescu, Vasile M. Kogălniceanu, Cantacuzino-Paşcanu, I. Mincu, Anton Arion, Teodor Buzdugan şi C. G. Politimos; şi a senatorilor: L. Catargi, G. Gr. Cantacuzino, General G. Manu, P. P. Carp, T. Maiorescu, G. Panu, I. Brabeţeanu, D. Donici, Teleman şi Toma Chircu.

După citirea declarării Stefan Şendre în Cameră şi V. A. Urechiă în Senat anunţă că «gruparea dela *Drapelul* se abţine, păstrând aceeaş atitudine faţă de guvernul Sturdza».

Insă d-nii Costinescu şi Delavrancea demisionează din Cameră pe motivul «nenorocitei direcţiuni» dată partidului naţional-liberal.

Se înţelege dela sine, că hotărîrea opoziţiei de a face obstrucţiune parlamentară trebuià acum înfăptuită cu toată energia, nu e vorba: pe căile legale, dar pe *toate* căile legale: lungi discursuri în parlament, cât mai multe interpelări, nesfârşite articole prin ziare, numeroase întruniri publice, manifestări pe stradă cu observarea competentelor ordonanţe poliţieneşti, va să zică în limitele formelor îngăduite de Constituţie, dar până la ultimele limite ale acestor forme. Aici s'au găsit uniţi toţi membrii opoziţiei, în frunte cu Lascar Catargi, care, deşi grav bolnav, îmbărbătà partidul său în această direcţie. Când însă d. Fleva ne invită să luăm parte la o întrunire publică în sala «Dacia» pe Duminică 21 Martie, d. P. Carp refuză, dar amicii săi politici împreună cu toţi ceilalţi conservatori primesc. Căci dacă erà vorba de o opoziţie mai blândă, atunci nu trebuià să se facă declararea de obstrucţiune cu cea mai gravă acuzare, aceea a atingerii demnităţii naţionale. Aici se aplicà vorba cunoscutului istoric: o naţiune jertfeşte tot pentru a-şi apărà onoarea. Ce e drept, asupra întrebării, când este

atinsă onoarea naţiunii, poate fi controversă; dar în cazul de faţă pentru cei ce subscriseseră declararea de obstrucţiune controversa încetase.

Alături de interpelările şi discursurile obstrucţioniste din parlament (vezi la sfârşitul volumului discursurile 122—125) se ţin lanţ întrunirile publice, prezidate de G. Gr. Cantacuzino, de d. Teodor Rosetti şi de autorul acestei scrieri, iar discursurile ţinute acolo înflăcărează opinia publică, ceeace erà şi intenţia lor. Ca o notă deosebită a întregei mişcări trebue să menţionăm, că nu a fost rostită nici o vorbă în contra Regelui; constituţional corect persoana Capului Statului a fost respectată în inviolabilitatea ei, şi toată lupta s'a dat numai între opoziţia parlamentară şi guvern cu fireasca invocare a opiniei publice.

Faţă de crescânda emoţiune a ţării guvernul cu toate majorităţile sale din Cameră şi Senat nu mai poate ajunge la o efectivă lucrare parlamentară, încearcă şedinţe de noapte, dar le contramandează de teama unei mişcări pe strade, mai încearcă Duminecă 21 Martie o şedinţă a Senatului la 9 ore dimineaţa, dar fiindcă în aceeaş zi după amiazi este anunţată o întrunire a opoziţiei la «Dacia», Senatul

se arată foarte deprimat şi puţin dispus pentru o lucrare mai însemnată. In atmosfera morală ce încunjură pe membrii majorităţii guvernamentale se grămădesc acum amintirile tutulor incidentelor, cari au făcut din guvernarea de aproape 4 ani a d-lui Dimitrie Sturdza una din paginele cele mai negre ale istoriei române contimporane. Dela agitarea produsă prin discursurile din sala «Orfeu» până la scuzele rostite la întrunirile din vechia capitală a Moldovei, dela lauda ministerului Aurelian pentru că a scăpat ţara de conflictul mitropolitan până la hulirea aceluiaş minister pentru că ar fi ridicat pe Mitropolit în sus şi coborât morala în jos, dela denunţarea mandatelor discreţionare pentru Românii transilvăneni până la invocarea mărturiei baronului Aehrenthal în contra unui deputat din ţară, dela decorarea lui Jeszenszky până la înlocuirea pe afişul unui concert a cântecului lui Raţiu cu o rapsodie ungurească, dela suprimarea subvenţiei şcoalelor române din Braşov până la destăinuirile din Camera dela Budapesta asupra conivenţei Banffy-Sturdza: toate împreună se ridică în faţa nefastului regim şi paralizează opintirile celor ce-l susţin.

Astfel, pe când Camera se aflà în discutarea

primelor articole modificatoare ale legii minelor, iar Senatul se ocupà de incidentele obstrucţioniste, cari întrerupeau discutarea legii şcoalelor profesionale, d. Sturdza citeşte deodată Mercuri 24 Martie mesagiul de închidere a ultimei sesiuni a Corpurilor legiuitoare.

Ei, şi acum? O lege de importanţa celei ce se discutà în acel moment la Cameră — legea minelor — şi care se zicea menită să îndrepteze violarea Constituţiei şi să justifice ieşirea din parlament a liberalilor dela 15 Aprilie 1895, ministerul Sturdza nu are putinţa de a o trece prin Cameră şi închide parlamentul, capitulând înaintea opoziţiei. In bună regulă constituţională d. Sturdza erà în acel moment dator sau să ceară Coroanei dizolvarea parlamentului sau să-i prezinte demisia cabinetului, datorie cu atât mai indicată personal pentru d-sa, cu cât aveà astfel un motiv constituţional intern, căruia i se puteà da aparenţa de a fi străin de chestia naţională. D-sa însă nu face nici una, nici alta şi, nevoind să se despartă de putere, dă situaţiei o ultimă agravare. Căci acum guvernarea sa devine o guvernare numai de fapt, în afară de legalitatea constituţională. Şi după ce nu fusese în stare să-şi treacă legile prin parlament şi nici să

modifice regulamentul Camerei pentru a înfrânge opoziţia, ci închisese cu precipitare parlamentul, mai are a doua zi nechibzuinţa să convoace o adunare populară la Băile Eforiei în aceeaş Dumineca de 28 Martie (adică deabià 4 zile după închiderea parlamentului), în care şi opoziţia convocase o nouă întrunire la «Dacia». Ce puteà să însemneze o asemenea acţiune a guvernului? Se închide fără de veste reprezentanţa legală a ţării şi în locul ei se convoacă întruniri publice pentru ca înaintea unor oameni fără răspundere să se reguleze situaţia ţării? Şi se pune acolo să vorbească din partea guvernului un ministru cu pornirile nestăpânite ale răposatului Pallade, pe când în acelaş timp oratorii opoziţiei înflăcărau auditorul dela «Dacia»? Dar ce puteà rezultà din această simultaneitate combinată de guvern? Vroià guvernul să devie agent provocator? Căci erà ştiut, că publicul dela întrunirea din sala «Dacia» aveà să facă o manifestare la cluburile opoziţiei. In asemenea cazuri este o datorie elementară, şi fusese până atunci şi lucru obişnuit, ca poliţia — pentru a evità orce conflict — prin anume ordonanţă să hotărască stradele, prin care să se poată mişcà mulţimea. La 8 Aprilie

1893 sub guvernul conservator, d. Sturdza, în capul studenţilor, sub pretextul unui pelerinaj la mormântul lui C. A. Rosetti, vroià să treacă din strada Clemenţii pe dinaintea Palatului Regal, cu toate că ordonanţa poliţiei afişată de mai nainte oprise această trecere şi indicase strada Colţii pentru mergerea manifestării spre cimitir, şi atunci d. Sturdza a găsit un procuror înaintea cordonului întru paza ordinii, s'a luat la ceartă cu acest magistrat şi deabià după a treia somaţiune reglementară s'a retras. Iar acum, în vremuri aşà de agitate şi pentru aşà gravă chestie, poliţia nu publică nici o ordonanţă. Erà lipsă de prevedere? Sau erà o cursă pentru a învinge cu violenţa poliţienească o opoziţie parlamentară, care nu fusese învinsă cu regulamentul Camerii? La un prefect de poliţie ca răposatul Caton Lecca şi sub un asemenea guvern amândouă hipotezele sunt admisibile. In loc de ordonanţă poliţienească prefectul pune jandarmi şi miliţie ca să păzească accesul din Calea Victoriei spre Palat, deşi erà spus anume de conducătorii dela «Dacia», că nu aveau de gând să treacă pe dinaintea Palatului, ci numai să manifesteze înaintea cluburilor opoziţioniste; totodată poliţia opreşte şi trecerea prin strada

Colţii (unde erà locuinţa d-lui ministru Ionel Brătianu), şi pentru a împrăştià mulţimea, ordonă o şarjă de cavalerie pe bulevardul Academiei; oamenii sânt astfel grămădiţi în strada Enii, unde însă se văd opriţi de un alt cordon militar şi astfel, neputându-se strecurà nicăieri în drum liber, năvălesc să spargă cordonul militar, şi multe lovituri şi răniri sunt urmarea necesară a regretabilei ciocniri.

Rezultatul sângeroasei zile nu este însă cel aşteptat de guvern, ci acel cunoscut din toate momentele analoage ale istoriei noastre contimporane de sub domnia lui Carol: căderea regimului. A doua zi d. Dimitrie Sturdza e silit să-şi înainteze demisia şi la 30 Martie 1899 Regele i-o primeşte. Se constată şi aici adaosul necesar la vechia vorbă a lui Sallust, că guvernele se menţin uşor, dar şi cad uşor prin aceleaşi mijloace, prin care s'au născut.

Insă dacă demnitatea naţională şi dreptatea istorică cereau deopotrivă retragerea ministrului-prezident Sturdza dela cârma ţărei pentru ispăşireà celor făptuite, o cugetare omenească mai blândă nu se puteà oprì de a sperà pentru încărunţitul om de Stat un prilej de reabilitare. Căci în afară de actele sale politice de când ajunsese conducătorul unui

partid şi al unui guvern — situaţii, pentru care nu erà înzestrat dela natură cu însuşirile cerute — d. Dimitrie Sturdza, prin neobosita sa activitate în folosul culturei româneşti, ajunsese a fi unul din oamenii cei mai însemnaţi ai generaţiei sale în această privinţă, şi nici o ţară — necum a noastră — nu este aşa de bogată în valori încât să poată renunţà cu inima uşoară la vreuna din ele.

A fost dar o binefacere a soartei, că vicisitudinile politicei şi favoarea Regelui au dat în curând şefului partidului naţional-liberal putinţa de a aduce ţărei servicii destul de preţuite pentru a lăsà mai în umbră aberaţiunile din trecut.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1895—1899

114.

Contra adresei. «Minister personal». Despre ieşirea din parlament. Pretinsele alegeri libere. Opoziţia nimicită. Violarea libertăţii presei. Batjocorirea ministrului de interne Fleva. Program de mistificare, în deosebi în chestia naţională.

Sedinţa Senatului de la 21 Dec. 1895

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:

Dimitrie A. Sturdza, prezident şi externe,
Eugenie Stătescu, justiţie,
Anastasie Stolojan, interne,
Petru Poni, culte,
General C. Budişteanu, răsboi,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanţe,
G. D. Pallade, domenii,
C. I. Stoicescu, lucrări publice.

Domnilor Senatori,

Am cerut cuvântul în contra proiectului de răspuns la mesagiu, pentru a dà cel puţin un glas omenesc opoziţiei, care în întreg parlamentul actual, şi în deosebi în acest întreg Senat, este anihilată, este nimicită ca opoziţie de partid. Trebue să numim o opoziţie anihilată, nimicită într'un parlament, când ea, prin numărul prea restrâns al membrilor săi, nu este în stare — nu zic de a-şi exprimà în modul cel mai energic atitudinea de opoziţie, prin o propunere de dare în judecată, pentru care se cer 10 membri, dar nu este în stare nici să provoace o anchetă parlamentară, pentru care se cer 7 membri, nici să propue un proiect de lege din iniţiativă parlamentară, pentru care se cer asemenea 7 membri, nu este nici măcar în stare să prezinte un simplu amendament la cea mai simplă lege, pentru care regulamentul Senatului cere subscrierea a 5 membri. Noi sântem în acest parlament numai 2, poate 3, şi prin urmare nu avem altă putinţă decât de a cere cuvântul la chestiile supuse desbaterilor d-voastră, dacă ni-l veţi acordà şi

nu veţi închide discuţia, şi de a face interpelări. De acest drept, foarte redus, ne vom crede datori să uzăm din când în când în momente mai importante, după părerea noastră. Un asemenea moment important este cel de faţă.

D-lor senatori, momentul de faţă are după noi următoarea specială importanţă. Votul Senatului asupra proiectului de adresă, care proiect între altele cuprinde şi întreaga d-voastră încredere dată acestui guvern, votul d-voastră, zic, dacă va fi obţinut pentru această adresă, precum a fost obţinut ieri pentru adresa analoagă a Camerei, va face de atunci înainte pe actualul guvern ca să fie un guvern constituţional în toată duplicitatea cerinţelor constituţionale.

Până în acest moment, guvernul este tot constituţional, dar nu încă întregit; este guvernul Maiestăţii Sale, nu este guvernul expres aprobat de reprezentanţii ţărei.

In adevăr, d-lor, într'un mod foarte corect constituţional, Maiestatea Sa are dreptul şi datoria de a numi miniştri, dar ştiţi că prin buna interpretare a constituţionalismului, această numire a Maiestăţii Sale trebue să fie aprobată, consfinţită de celălalt factor al

suveranităţii, de ţara legală, de ţara reprezentată în parlament. Foarte corect constituţionali sunt miniştrii Maiestăţii Sale până astăzi; vor fi întregi mâine, când vor aveà şi aprobarea d-voastră.

D-lor, n'aş fi insistat asupra acestui punct, dacă n'aş fi dator să mă felicit, împreună cu dv. toţi, de acest moment al vieţei noastre constituţionale. Sper că de acum înainte falsa acuzare, pe care am auzit-o aducându-se de organele din fosta opoziţie, de organele partidului dv., că guvernele imediat precedente erau guverne personale, va dispăreà şi nu se va mai repetà nici în viitor, în luptele noastre politice [1]).

Această acuzare adusă de d-voastră guvernului precedent, erà cu atât mai falsă, cu cât ea nu se puteà susţine nici măcar din punctul de vedere al celor ce o aduceau.

Căci, d-lor, în privinţa întregimii constituţionalităţii este o deosebire între primul minister dela 1888 şi între ministerul actual, şi deosebirea este în favoarea ministerului dela 1888.

Ce este drept, la 1888, în Martie, dându-şi

[1]) Vezi vol. 4, pag. 11 şi pag. 111 şi 112.

demisia d. Ioan Brătianu, cu toată majoritatea ce o aveà în parlament, cu a sa contrasemnătură Maiestatea Sa Regele a numit cabinetul Teodor Rosetti; în acel moment însă erà deschis parlamentul, aşa încât a doua cerere pentru întregirea unui minister constituţional s'a putut îndeplinì îndată. Lasă că acel parlament a mai fost deschis încă 10 zile după numirea ministerului Theodor Rosetti, şi că puteà dar să-şi arate neîncrederea în contra lui, dacă voià, ceeace n'a făcut. Dar în răstimpul acelor puţine 10 zile s'a petrecut un fapt de cea mai mare însemnătate constituţională, faptul care dă cea mai sigură dovadă de încredere: budgetul elaborat de comisia bugetară a acelei camere s'a prezentat spre votare de ministerul Theodor Rosetti şi a fost votat de aproape unanimitatea deputaţilor, votare, care implicà şi fondurile secrete, implicà şi deschiderea de credite, implicà prin urmare constituţionaliceşte şi idea că acel minister erà chemat să administreze ţara în viitorul an budgetar.

Va să zică în momentul, în care acea Camera a votat cel mai important act constituţional al unei Camere, budgetul ţarei, ministerul Theodor Rosetti erà constituţional înde-

plinit după toate cerinţele. De unde a eşit atunci acuzarea de minister personal? Cum a putut comite cineva această fundamentală eroare şi amăgire a opiniei publice? In viaţa constituţională se întâmplă multe momente în care, când o parte, când ceailaltă a suveranităţii ia iniţiativa indicării unui minister. Se poate întâmplà ca un minister să fie indicat de parlament întâi, şi apoi aprobat de Rege; dar se poate tot aşa de corect să fie întâi numit de Rege, şi apoi aprobat de parlament.

Amândouă aceste procedări sunt foarte corecte. Niciodată fraza de minister personal nu este justificată într'un stat constituţional. Şi această eroare comisă de opoziţia naţional-liberală cu cuvintele de «minister personal» s'a răzbunat astăzi, când avem înaintea noastră ministerul d-lui Dimitrie Sturdza mai puţin întregit decât ministerul dela 1888. Eu nu voi comite eroarea de a numì acest minister Sturdza un minister personal, din contră sânt dator să-l recunosc minister constituţional corect. Rămâne numai ca să fie întregit, mâine, şi de votul d-tră.

Am făcut dar un progres, de care trebue să ne felicităm în aceste solemne desbateri,

dacă am înţeles cu toţii acest punct constituţional şi dacă prin urmare va dispare fraza încurcătoare şi falsă de minister personal de acum înainte din discuţiile noastre de partid.

D-lor, este aşà de plăcut lucru, când un membru al acestei infime opoziţii se poate felicità cu d-voastră împreună de ceva, încât îmi cer voie să adaog încă un element de felicitare. Trebue să ne felicităm toţi aceia care ţinem la desvoltarea bună a sistemului constituţional, de faptul petrecut acum câteva săptămâni, când acest minister a venit înaintea parlamentului trecut cu decretul de disolvare. Am fost şi eu faţă; erà de datoria mea să mă duc acolo, erà un act constituţional necesar de făcut şi erà de datoria, cred, a foştilor deputaţi să asiste la citirea unui mesagiu, fie şi a unui mesagiu de disolvare.

Am fost fericit să văd acolo pe mai mulţi din foştii mei colegi, cari îşi dedeseră demisiunea colectivă cu câteva luni mai înainte. O demisiune colectivă — nu ştiu dacă îmi ertaţi această apreţiare, — o găsesc totdeauna într'un stat unde nu sunt lupte de naţionalităţi, într'un stat unitar ca naţiune cum e al nostru, o găsesc totdeauna o greşală de pro-

cedare constituţională. Nu e bine să se pue vreodată în suspiciune legalitatea unui parlament; dacă pe aceasta o sdruncinăm, totul se clatină în opinia publică.

Rău a făcut, după părerea mea (şi am zis-o şi în trecut în contra opoziţiei unite când a părăsit parlamentul pentru a merge... unde? pe stradă?), rău a făcut şi în rândul din urmă opoziţia d-voastră când a părăsit parlamentul cu o demisiune *en masse*. Şi s'a răzbunat şi aceasta imediat, fiindcă atunci, când a fost vorba să se citească mesagiul de disolvare a fostului parlament, această opoziţie, faţă cu care majoritatea vechie a fost destul de cuminte ca să-i respingă demisiunea, a fost obligată să profite de fapta cuminte a majorităţei şi să reintre pentru acel moment în parlament. Prin demisiunea colectivă, opoziţia d-voastră făcuse să atârne soarta ei parlamentară de bună voinţa adversarilor din majoritate, şi numai în urma bine-voitoarei respingeri a demisiunii d-v. aţi putut aveà mulţumirea să vă aflaţi în parlament în momentul disolvării lui. Şi este foarte bine că v'aţi aflat acolo.

De ce e bine şi important? E important, fi-

ind-că astfel s'a dat Regelui nostru, al cărui constituţionalism sântem toţi unanimi a-l recunoaşte şi a-l lăudà, putinţa de-a fi în adevăr corect constituţional, şi atunci când ministerul trecut şi-a prezentat demisia, de a da succesiunea unui minister al opoziţiei din parlament şi nu al opoziţiei de pe stradă. Intr'un Stat constituţional nu se iau ministerele de pe uliţă, ci din parlament. De aceea să ne felicităm cu toţii, că vechia majoritate parlamentară nu v'a primit demisiunea şi că acea demisiune colectivă e azi parcă n'ar fi fost.

In fine să ne felicităm, d-lor, că n'am mai trecut prin faza cam copilărească în viaţa constituţională a unui minister de tranziţie. E un fapt îmbucurător, că şi de astă dată s'a putut face transmiterea guvernului dela partid la partid, şi că a dispărut interregnul acela, în care toată administraţia ţării era lâncedă, ba chiar întreruptă.

Sub aceste bune auspicii începe pentru noi discuţia proiectului de răspuns la mesagiu.

D-lor, mesagiul de faţă se distinge prin o mare sobrietate în privinţa programului activităţii legislative. Sobrietatea e un lucru foarte bun. Naşte numai întrebarea, dacă este vorba

de opera acestei singure sesiuni, în care caz programul de lucrări poate fi suficient, sau de o întreagă legislatură, în care caz programul este cam sărac.

D. ministru-prezident — dacă nu mă înşel— la Cameră a zis că este vorba numai de această sesiune.

Imi permit a relevà atunci, că mesagiul nu este tocmai clar în exprimarea sa. El vorbeşte de întreaga legislatură; lasă că zice din capul locului «o nouă legislatură îşi ia astăzi începutul», dar la sfârsit, după ce a enumărat proiectele de legi, zice: «noua legislatură deschide d-v. un câmp întreg de activitate», şi are aerul redacţional, că aceste proiecte de legi după planul guvernului sânt tot ce va alimentà activitatea d-v. parlamentară. Este un vegetarianism în această alimentare, care poate fi foarte higienică pentru starea de puteri a partidului, dar care nu ştiu, dacă răspunde la importanţa unui moment solemn. In acest moment partidul naţional-liberal este chiemat să arate ţării, ce valoare a putut păstrà după încetarea din viaţă a marilor săi fondatori Ion Brătianu şi C. A. Roseti, ce roade a dat activitatea acestora în a doua generaţie, cu

ce avânt şi cu ce perspectivă se prezintă partidul sub noua conducere a eruditului d. ministru-prezident Dimitrie Sturdza? Şi într'un moment de o asemenea solemnitate, de regrete pentru trecut, de speranţe pentru viitor, guvernul d-stră ne spune în primul său mesagiu, că se va face o îndreptare la legea judecătoriilor de ocoale, o amplificare la domenii cu legea pescăriilor, o organizare a mijloacelor de transport, pe uscat şi pe apă, de şi sunt deja organizate prin reţelele drumului de fier şi prin câte-va vapoare, şi oare-care schimbări la legea învăţământului primar. Foarte bine; fireşte, poate să fie nevoie de ceva meremet la ceea-ce arhitecţii din ministerul precedent au construit; la fie-ce casă după 2—3 ani se cere ceva meremetiseală de zidari, foarte folositoare.

In mijlocul acestei meremetiseli parţiale, la care se mărgineşte programul guvernului, se arată deodată planul unei mari construcţii, descentralizarea administrativă sub formă de reforma legii comunale, a legii judeţene şi a legii pentru serviciul exterior al ministerului de interne. Oh! aceasta în adevăr este o foarte gravă, foarte importantă lucrare.

Este o cestiune, care ea singură, dacă va fi

bine resolvată de d-voastră, poate să alcătuiască pentru o întreagă legislatură viaţa folositoare a unui partid. Numai, d-lor, nu ştiu cum se face: tocmai asupra acestei cestiuni, singura — scuzaţi-mă — care în mesagiu relevează ceva nivelul noului guvern şi al vechiului partid, tocmai în această privinţă se vede în opinia publică şi aci în parlament oarecare ezitare. Mai întâi am citit că s'a numit de vre-o câte-va săptămâni o comisiune care să elaboreze descentralizarea. Excelenţi bărbaţi teoretici în acea comisiune, dar aici nu e vorba de teorii. Dacă ideile d-voastră practice nu sânt încă elaborate din vremea oposiţiei, aşa încât asupra unui lucru atât de fundamental, cum e descentralizarea administrativă, să aveţi ideile — aş zice şi proiectele — gata, şi deabià acum începe a lucrà o comisiune, atunci mai va cu descentralizarea administrativa. Aşa legi de descentralizare sânt în multe ţări şi nu avem decât să le traducem din diferite cărţi; dar cestiunea cea grea este de a le adaptà la noi.

Şi care oameni practici, foşti primari, foşti prefecţi, foşti miniştri sânt în acea comisiune ca să cunoască păsurile ţărei din experienţă,

şi să avem încrederea că va eşì dela ei un elaborat folositor?

Şi ce e mai curios: tocmai la această inofensivă şi anodină indicare a mesagiului, care nu face alta decât a reproduce ceeace stă în Constituţie, că adică să se facă legi de descentralizare şi nimic mai mult: tocmai aci comisiunea d-voastră de adresă e coprinsă de un fel de scepticism, şi, nu ştiu de ce, în faţa M. S. Regelui, într'o adresă de simplă parafrază pentru celelalte enunţări ale mesagiului, comisiunea Senatului se vede apucată de gândul matur al precauţiunii pentru viitor şi-şi face rezervele sale exprese faţă de d. ministru de interne.

E ciudat acest caz! Fireşte, Senatul liberal va votà cu încredere legile de descentralizare, va căutà însă să nu jicneasca unitatea administrativă a Statului. Dar oare a zis ministrul aşa ceva? A indicat el, că vrea să jicneasca sau aveţi vre un prepus că are să jicnească unitatea administrativă a Statului? Ministrul zice numai că are să prezinte o lege de descentralizare, ca să se conformeze Constituţiunii, şi d-voastră îl întâmpinaţi numai de cât cu o proptea de bănuială?

Nu e aşa? E caracteristică aceasta rezervă.

De altminteri şi cu această rezervă răspunsul d-voastră la mesagiu este o simplă, dar cam lungă, parafrazare în întregimea sa cu o singură excepţie: alineatul dela început. Intru cât adresa este o parafrază, n'am nimic de zis; dar în privinţa frazelor dela început să-mi daţi voie să fac câteva întâmpinări.

Aliniatul I-iu, cel principal, iată ce zice pe la mijloc: «De astă dată practica libertăţii electorale a fost o realitate».

De astă dată numai?

Ce însemnează acest «de astă dată»? După onor. meu preopinent d. Vergati, în foarte interesanta d-sale cuvântare, «de astă dată» ar însemnà o deosebire de epoca guvernului conservator imediat precedent. Insă «de astă dată» mai pe româneşte însemnează acum, în deosebire de tot ce a fost altă dată, fie că au fost la guvern conservatorii sau liberalii...

O VOCE. Nu este exact, căci pe timpul liberalilor n'a fost chinorosul.

D. MAIORESCU. Nu ştiu, d-lor, dacă este autorizată infima d-tră opoziţie să interpreteze gândul onor. comisiuni a răspunsului la mesaj, în sensul că «de astă dată» însemnează de astă una şi singură dată, şi că prin urmare este vorba de o diferenţiare atât de

guvernul imediat precedent cât şi de guvernul liberal dela 1876 până la 1888. Dacă aceasta ar fi şi interpretarea d-voastră, atunci observaţiunile mele anume asupra cuvintelor «de astă dată» ar puteà încetà. Dacă însă ar fi între noi o divergenţă la părerea aceasta, atunci sunt dator să vă răspund cu un singur şi foarte scurt citat, un citat, care nu este dela cel dintâi venit, nu este o părere răsleaţă a unui membru nedisciplinat din partid, ci un citat al unui fruntaş de partid, al unuia din cei doi întemeietori ai partidului naţional liberal; şi cred că veţi fi în totdeauna doritori să ascultaţi cuvintele lui, măcar că ele sânt astăzi reproduse de gura nedemnă a unui opozant: este vorba de C. A. Rosetti! Răposatul Rosetti în şedinţa Camerei dela 2 Aprilie 1884, în Camera cea mai importantă a regimului Brătianu, căci cea din urmă de tot, cea dela Ianuarie şi până la Martie 88, nu se prea socoteşte, în acea dela 2 Aprilie 1884 ziceà:

«Din această Cameră şi din cealaltă şi din «cele de mai nainte, foarte mulţi dintre noi «ne-am dus la d. ministru şi i-am zis: dă-mi «un bilet să mă aleagă, şi cei mai indepen- «denţi sau cei mai dibaci (ştiţi că aveà mult

«spirit răposatul C. A. Rosetti), cei mai di«baci ziceau: d-le ministru, te rog scrie-i pre«fectului să nu mă susţină, nici să mă com«bată. Eu acuz, combat pe actualii miniştri, «pe cari îi stimez şi iubesc, când văd că se «fac asemenea lucruri, dar cel puţin recu«noaşteţi că aceşti miniştri şi primul nostru «ministru la 1881, dacă nu mă înşel, şi-a dat «demisia zicând că nu mai poate administrà «cu acele cerşetorii ale acelora cari sunt aleşi «prin cerşetorii».

Din această Cameră şi din celelalte de mai 'nainte nu aţi crede, d-lor, că s'a zis aşà ceva de C. A. Rosetti. Pare că o zice cine ştie ce opoziţie sistematică!

O zice însă chiar C. A. Rosetti, şi încă adaogă:

«Au zis numai că se duc în mijlocul na«ţiunii, dar eu nu am văzut pe nici unul să «se ducă. Imi pare rău că nu s'au dus şi-mi «pare şi mai rău că nici unul din partidul «meu nu se duce, decât numai când sânt ale«geri, având pe prefect la braţ».

Nu este aşà, d-lor, după această ilustră caracterizare a alegerilor sub regimul Brătianu, sânt în drept a interpretà că în gândul comisiunii d-v. «de astădată» însemnează *de astă*

singură dată, deà D-zeu să fie şi de acum înainte, că până acum n'a fost niciodată.

A! da, în orce caz s'a făcut un progres, dar *de astădată*, graţie bunei îngrijiri în această privinţă a d-lui ministru de interne, n'ar mai fi putut zice reposatul C. A. Rosetti că merg *cu prefecţii la braţ* candidaţii de deputaţi; poate izolat prin unele locuri, dar desigur în generalitate nu. Au dispărut în mare parte presiunile prefectorale, şi s'au înlocuit prin presiunile comitetelor electorale. Dar, d-lor, pentruca să ne felicităm şi noi de aceasta şi ca să putem aprobà şi noi fraza «de astădată practica libertăţei electorale a fost o realitate», ar trebuì să mai fie îndeplinite câtevà cerinţe, cam multe, despre cari va fi poate de folos să stăm la vorbă.

Inspiraţi de bunul gând al d-v. de a vă felicità de libertatea alegerilor, avem şi noi speranţa că ne vom puteà înţelege asupra dorinţelor, ce dimpreună să le mai manifestăm pentruca să devie o adevărată realitate ceea ce deabia a început să fie o dorinţă de realitate.

Şi, mai întâi o întrebare: Să fi fost în adevăr realitatea libertăţii alegerilor care a dat acest rezultat? Să fie autorizat d. raportor a

zice, că aşà cum au dat alegerile rezultatul lor, ţara «s'a arătat demnă de legile cari o cârmuiesc?» Nu cred, şi tocmai fiindcă rezultatul nu-l cred demn de legile cari ne cârmuiesc, nu cred că practica libertăţii electorale să fi fost aşa de reală, căci preà este deplorabil rezultatul acestei prime încercări a d-voastră.

Domnilor Senatori, ştiu că în multe vorbiri ale d-lui prim-ministru se relevă cu o — după părerea mea — unilaterală povestire istorică, şi în alte vorbiri ale d-sale numai prin un soi de energie de limbagiu fără multă Istorie, că numai partidul naţional-liberal a făcut lucruri importante în ţară şi că partidul opus, conservatorii, nu au făcut nimic, că nu au încredere în naţiune, că vor să se sprijine numai pe străini, şi celelalte obiecţiuni fundamentale, cari tăgăduesc legitimitatea existenţei partidului conservator.

Şi dacă d. raportor al adresei se felicită de rezultatul obţinut, care rezultat este conform cu ideile arătate de d. prim-ministru, dacă ţara «demnă de legile noastre» a dat o aproape unanimitate de naţionali-liberali şi a anihilat partidul conservator în parlament, atunci vă întreb, d-lor Senatori, ce mai în-

semnează în ţara asta sistemul constituţional?

Dacă s'a putut zice în privinţa Constituţiunii dela 1866, că aceea a fost un compromis între partide, nu veţi puteà tăgăduì însă că Constituţiunea reformată la 1884 a fost opera partidului naţional-liberal *singur;* căci, deşì erau câţivà conservatori în acea Constituantă — între cari şi eu —, noi ne-am opus la revizuire. Va să zică, revizuirea din 1884 este exclusiv opera d-v. de partid. Puteaţi atunci să revizuiţi legea fundamentală a ţărei cum credeaţi mai bine pentru această ţară; puteaţi să nu admiteţi idea de constituţionalism cu sistem parlamentar.

Dar din momentul, în care aţi păstrat în Constituţiune idea fundamentală: Regele inviolabil şi neresponsabil şi numai miniştrii responsabili, din chiar aceasta rezultă că trebue să fie în jocul normal al Constituţiunii altcinevà decât partidul propriu al unui minister, care să poată trage la răspundere pe miniştrii şi să exercite controlul.

De aceea e de netăgăduitul miez, e de esenţa sistemului constituţional ca să existe cel puţin două partide; sunt unii cari merg cu doctrinarismul până a zice că numai două partide să existe, nu cred că aceasta este modern

exact, — dar cel puţin două partide trebue să existe. Dacă nu există, putem aveà un Cezarism democratic, dar sistem parlamentar nu avem.

Când dar fruntaşii întemeietori ai partidului d-v. au zis, că pentru această ţară le convine sistemul constituţional şi parlamentar, ei au zis, implicite, că în această ţară trebue să fie cel puţin două partide, în or-ce caz control serios de la partid la partid, şi dacă aceasta au voit-o, şi aceasta este esenţa constituţionalismului, atunci care Senat cuminte se va puteà felicità, fie că ar fi conservator fie că ar fi naţional-liberal, de rezultatul unor alegeri, cari au adus în parlament anihilarea partidului opus? Anihilarea unui partid opus în parlament este pentru timpul acestui parlament, anihilarea esenţei constituţionale. Şi dacă ţara nu a ştiut să dea alt rezultat de cât acesta, atunci cu regret o spun, că nu s'a arătat demnă de legile fundamentale, cari îi guvernă viaţa publică. Atunci nu ne-ar rămâneà de cât speranţa unei îndreptări în viitor şi datoria ca să contribuim cu toţii a creşte ţara spre o mai mare independenţă a corpului electoral.

Dar, d-lor, eu cred că ţara nu merită această imputare. Nu merităm noi să ni se spună,

după 30 de ani de regim constituţional, că sântem aşà de orientaliceşte înapoiaţi, încât să nu fi existat nici măcar simţimântul elementar despre condiţiile esenţiale ale regimului constituţional, despre necesitatea unui control efectiv în parlament din partea altui partid.

Nu cred, d-lor, şi vă rog să nu mă lăsaţi pe mine, un slab opozant, să fiu singur în cercetarea cauzelor acestui deplorabil rezultat al alegerilor din urmă; asociaţi-vă cu mine şi unii din d-voastră, mai ales din d-voastră ca liberali, pentru ca împreună să ne dăm seama de cele petrecute şi să nu cădem în iluzia proiectului de adresă, care ne vorbeşte de *realitatea* libertăţii alegerilor parcă ar fi în drept să creadă, cum zice francezul *que c'est arrivé*, pe când în fapt nu e *arrivé* de loc, şi trebuesc din contră căutate cauzele răului în procedările partidului d-voastră.

D-lor, au lipsit unele în alegerile trecute şi au fost unele prea mult. Inţelegeţi, d-lor, că nu voi înjosì această discuţie cu analiza cazurilor individuale de presiuni or de neregularităţi locale. Că s'a constatat, într'un district, la o alegere, o suveică, cazul este izolat. Este poate de regretat, fiindcă erà tocmai un

singur caz, că nu s'a reprimat cu mai multă energie din partea Camerei. Ar fi fost mai frumos, pentru unanimitatea parlamentară, dacă se invalidau acele alegeri din Focşani constatate cu suveică; însă chestia este prea izolată pentru a câştigà mare importanţă. Nu voi vorbì nici de fenomenul curios că acolo unde s'au prezentat, nu reprezentaţi ai «infamei reacţiuni», ci naţionali-liberali, însă disidenţi, faţă cu comitetul naţional-liberal, chiar aceştia n'au putut răzbate contra comitetului.

Nu voi vorbì nici de acţiunea administrativă a multor comitete electorale ale partidului d-voastră.

Mă voi oprì însă puţin asupra a două fenomene locale, care m'au surprins, fiindcă stau în legătură cu alte fenomene anterioare din mai multe locuri.

M'a surprins faptul, că şi la Focşani, şi-mi pare că şi la Galaţi, s'a încercat un fel de atentat în contra libertăţii presei. La Focşani a fost împedicată o foaie de disidenţă liberală să iasă, şi la Galaţi s'a făcut mizerii unuia, care asemenea voià să scoată o astfel de foaie. Ştiu, sânt convins, că d. ministru de interne ar fi reprimat aceste acte cu mare energie; m'a surprins însă, d-lor, faptul în sine, fiind-că

stă în legătură cu altele pe cari le semnalez în faţa d-voastră, cu speranţa ca să nu se mai producă niciodată în viitor.

Este o adevărată contrazicere, o contrazicere uimitoare, că tocmai de câte ori este la putere regimul liberal, se întâmplă mici sau mari atentate în contra libertăţii presei, cari atentate nu se întâmplă când sunt conservatorii la putere.

Cine ştie, şi cei istoriceşte culţi dintre d-voastră o ştiu, ce însemnează, de ce absolută primă ordine pentru desvoltarea libertăţii într'un Stat este libertatea presei, acela va fi alături cu mine ca să zică: ceeace trebuie mai întâi de toate împiedicat, reprimat, mai ales din partea unui guvern naţional-liberal, este violarea libertăţii presei.

D-lor, multe rele, după părerea d-voastră, va fi făcut guvernul trecut, dela 1888 până acum.

S'a atins însă cineva de libertatea presei sub acel guvern? Aceasta nu.

In timpul guvernului Ion Brătianu, s'au făcut câteva atingeri la libertatea presei. Este în memoria tutulor brutalităţile, vandalismul, cucare s'a devastat redacţiile jurnalelor opoziţiei, în deosebi redacţia *Epocei*, şi redacţia *Binelui Public*, organul Vernescanilor, acum

prietenii d-voastră, şi încercarea de devastare a jurnalului *L'Indépendance-Roumaine.*

E constatată astăzi conivenţa guvernului. Prefect de poliţie erà atunci d. Moruzi, ministru de interne de fericită memorie, d. Radu Mihai.

Astăzi sântem încântaţi a vedeà ca ministru de interne pe onor. d. Fleva, care ştie ca şi mine că erà de conivenţă poliţia de atunci, cu acele devastări.

D. N. Fleva, *ministru de interne.* Nu ştiu aceasta, protestez. Dacă aş fi ştiut, aş fi spus-o la început. Am strigat pe urmă, dar nu pentru acest fapt.

D. Titu Maiorescu. D-lor, eram atunci în opoziţie, ca şi acum. Numai că eram atunci mult mai puternic în opoziţie, nu din cauza slabelor mele puteri, dar fiindcă eram *împuternicit* de onor. d. Fleva, împuternicit anume să fac o interpelare asupra devastării redacţiilor, în acea Cameră. Interpelare, care o ţintă aveà: să stabilească conivenţa guvernului, şi am stabilit-o în numele întregei opoziţii. Sânt convins că actualul d. ministru de interne nu va tolerà aşà cevà. Şi, deşì văd pe onor. d. Moruzi astăzi prefect la Dorohoi, dar nu ştiu dacă acolo la Dorohoi desvoltarea

presei este aşà de importantă, încât să ne putem aşteptà, cu oarecare temere, la vreun atentat asupra presei din Dorohoì.

Astăzi se încearcă un atentat în contra presei la Focşani, se mai încearcă la Galaţi. Curios aceasta, când sunt liberalii la putere!

Apoi, d-lor, libertate nu înseamnă ca să fii tu liber să faci ce vrei, aceasta o vrea şi orcare despot. Libertatea se arată, când laşi tu adversarul tău liber să facă ce vrea, numai să rămâe în limitele legilor. Nu eşti tu liberal când faci ce-ţi place ţie; eşti liberal când laşi pe celălalt să facă ce-i place lui în marginile legii.

Partidul liberal nu se arată puternic ca partid liberal când respectă numai drepturile sale, căci acestea şi le caută fiecine, ci atunci când respectă drepturile celuilalt.

Onor. d. ministru de interne, despre care înainte de a vorbì acum, mărturisesc că eram mult mai sigur, dar care, după întreruperea ce mi-a făcut adineaori şi care are aerul de a contestà o parte a vieţii sale trecute, m'a lăsat mai puţin sigur, dar însă totuş cu oarecare rămăşiţă de siguranţă, onor. d. ministru de interne, zic, nu va tolerà, după câte a păţit atunci, nici un asemenea atentat în

contra libertăţii presei. Să-mi permită să-i atrag atenţia asupra noului prefect al capilei, numit de d-sa, a aceluia în mâna căruia în parte stă siguranţa elementară a noastră, a celor din capitală în genere şi în special a ziariştilor, cari îşi aduc aminte de păţania de la *Epoca* şi *Binele public.*

VOCI. Şi dela *Adevărul* din anii trecuţi.

D. TITU MAIORESCU. D-lor, onor. d. P. Stătescu, de ieri numit prefect al poliţiei capitalei, n'am onoare să-l cunosc personal, îl cunosc numai dintr'un singur act al vieţei d-sale politice, care e aşa de remarcabil, aşa de încredibil, încât merită să fie adus şi la cunoştinţa d-voastră şi a d-lui ministru de interne.

Onor. d. Stătescu a fost prefect de Tulcea acum, şi erà prefect la Tulcea şi sub guvernul Brătianu. Când erà atunci prefect la Tulcea, în August 1888, afişase următoarea ordonanţă pe care v'o prezent în original:

ORDONANŢĂ.

«Noi, prefectul districtului Tulcea, pentru motive «de ordine publică, în virtutea art. 29 din legea or«ganisărei Dobrogei, dispunem ca de la publicarea «aceştia, toţi proprietarii de tipografii din acest dis«trict, să nu mai imprime nici un jurnal sau broşură

«care să aibă un caracter de politică militantă ori in-
«jurii, mai înainte de a ni se presenta asemenea scrieri
«spre cercetare.

«Prin această dispoziţiune însă, nu se esclude drep-
«tul de a imprima denunţări de abuzuri când ele vor
«fi semnate de autor şi va declara că ia răspunderea.

«Contravenientului i se va aplica măsura de închi-
«derea stabilimentului».

Prefect, STĂTESCU

Tulcea, 10 August, 1888.
No. 4292.

Iată un prefect naţional-liberal, care înfiinţează cenzura prealabilă şi care impune jurnaliştilor să subscrie şi să fie răspunzători de ceeeace au scris, căci altfel îi ameninţă cu închiderea administrativă a stabilimentului. Aşa de puţină creştere politică liberală pare a aveà acest înalt funcţionar al partidului naţional-liberal, încât nici nu-şi dă seamă de enormitatea ordonanţei ce a emis-o.

Am citit şi eu art. 29 din legea organizărei Dobrogei dela 1879, l-am notat aci, şi în acest articol găsesc, că prefectul are dreptul ca toţi prefecţii, de a face ordonanţe pentru menţinerea ordinei publice, d. ex. pe strade, pentru atrupamente etc., însă legea organizărei Dobrogei, la art. 6, zice:

«Locuitorii din Dobrogea, până la promul-
«garea legilor prevăzute la art. 4 (reprezen-

«tarea în parlament), se bucură *de pe acum* «de drepturile cetăţeneşti cuprinse la art. 5, «23, 25, 28 din Constituţie. Guvernul însă, prin «decret domnesc, poate oprì întrunirile peri-«culoase ordinei publice».

Iar Constituţia zice la art. 5: «Românii se «bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea «învăţământului, de libertatea presei, de li-«bertatea întrunirilor».

Aşa dar singura rezervă afară de participarea la parlament, pe care o face legea organizării Dobrogei, este că guvernul «prin decret domnesc» poate oprì «întrunirile periculoase ordinei publice» şi această singură rezervă dovedeşte că este cu atât mai mult garântată libertatea presei ca una din binefacerile, cu cari liberalii din vechia patrie voiau să îmbrăţişeze pe locuitorii din provincia alipită. Şi atunci un prefect liberal înfiinţează cenzura şi confiscarea teascurilor unui ziar! Sânt convins, că d. ministru de interne va aveà destulă autoritate asupra acestui înalt funcţionar, mai ales în ziua în care autoritatea d-sale va fi aşa de bine stabilită, încât să o vedem trecând şi la conducerea organului principal al partidului, *Voinţa Naţională;* căci trebue să dorim ca să vedem nu numai

noi în opoziţie, nu numai d-voastră din unanimitate, dar mai ales ceilalţi oameni din ţară, că încetează cât mai curând necuviinţa ca în mijlocul vieţei noastre parlamentare, organul oficios sau oficial al unui partid, să-şi bată joc în modul cel mai nedemn de ministrul de interne al aceluiaş partid, să intre în viaţa sa privată şi să ia în batjocură o ocupaţie foarte amabilă a d-sale ca muzica şi să meargă cu necuviinţa până acolo încât la vorba «cazul ciudat», termen cunoscut din «Voevodul Ţiganilor», să răspundă cu vorba *caş* ciudat, ca să aducă şi mai direct aminte de o anecdotă populară în privinţa Ţiganilor.

Este nepilduit, ca tocmai un organ liberal, în loc să se bucure, că un om de talent, din orce origine şi din orce gintă încorporată în noi ar fi fost, a ştiut să se înalţe şi să fie conducător al partidului, să vie din contră să-i aducă aminte cu imputarea aceasta presupusa origine într'un mod aşa de trivial şi de batjocoritor. Lucrul e spre ruşinea situaţiei actuale. Acest scandal ne mai pomenit într'un guvern, din câte s'au succedat la noi, sper că va încetà pentru onoarea vieţei noastre publice întregi.

Ar mai fi ceva de adăugat, d-lor, pentru

ca libertatea alegerilor să fie în adevăr o realitate; ar mai fi de adăugat, că atunci când se prepară, fie în lupta anterioară a opoziţiei fie în chiar epoca electorală, partidele în luptă unele cu altele să caute a fi sincere şi a nu înşelà aşteptările alegătorilor. Fiindcă sântem încă o ţară nu de tot pregătită pentru viaţa constituţională, e tocmai datoria noastră, necum datoria conducătorilor de partid, necum datoria miniştrilor M. Sale, de a luminà ţara şi corpul electoral pentru o conformitate deplină între speranţele deşteptate şi hotărârea unui partid de a le îndeplinì. Căci dacă nu se face aşa, atunci se produce o falsificare în spiritul alegerilor, aceasta trebue tot aşa de bine evitată, pe cât trebueşte evitată brutalitatea materială.

Ei bine, toată campania de opoziţie a d-voastră în contra guvernului trecut a fost dusă pe trei cestiuni principale: pe legea maximului, care a produs o mică răscoală în Bucureşti şi o răscoală de ţărani la Bacău; a fost dusă pe neconstituţionalitatea legii minelor, care v'a dat şi pretextul de a demisionà colectiv din Cameră şi a mai fost dusă — eram să zic mai pre sus de toate — pe înflăcărarea simţimintelor naţionale în contra asupririi Ro-

mânilor din partea Ungurilor, cum ne-o presentà aci în Senat şeful partidului d-voastră, onoratul d. Dimitrie Sturdza, astăzi ministru-prezident.

Sânt exact în enumerarea aceasta a ideilor d-voastră din opoziţie?

E adevărat că aceste trei cestiuni erau cele mai principale, cu care agitaţi d-voastră opinia publică în contra guvernului trecut?

Dacă recunoaşteţi cu toţii, că este adevărat, aţi mai trebuì să recunoaşteţi împreună cu mine următoarea consecinţă: Atunci când oamenii de seriozitatea, eruditiunea şi experienţa d-lui ministru-prezident, cu numele său istoric, vin şi spun ţărei: legea minelor e neconstituţională, e o lovire a Constituţiunii — las la o parte legea maximului ca prea puţin importantă faţă cu o lovire de Constituţiune — şi când acelaş şef al partidului d-voastră vine aici în Senat şi zice că guvernul conservator este *nemernic*, fiindcă într'o cestiune vitală pentru noi, cum este cestiunea Transilvaniei, n'a făcut ce puteà şi ce trebuià să facă un guvern, adică să vie în ajutorul Românilor de dincolo, să intervie — şi putem să luăm orce alt cuvânt mai propriu — să lucreze ca un *samsar cinstit* pentru a se îndreptà soarta

lor; când dar astfel vorbeşte un şef în numele partidului său, partid care se prezintă aşa de frumos înaintea poporului cu numele atrăgător de partid naţional şi liberal: sânt în drept să zic că întreaga ţară după alegeri se aştептà ca cel puţin aceste două lucruri au să fie realizate de acest partid venit la putere. Da sau nu: primează aceste două lucruri pe toate celelalte? Cum se face atunci, ca tocmai aceste două cestiuni de cea mai mare importanţă, după ce au servit d-lui ministru-prezident pentru agitarea ţărei în vreme de opoziţie, să nu mai figureze astăzi de loc în programul d-sale, după ce a ajuns la guvern?

Aceasta se numeşte, d-lor, o foarte fină falsificare ideală, intelectuală, a alegerilor, o falsificare mai periculoasă decât cea materială.

Să mai insistăm ceva asupra acelor două cestiuni, fiindca prea sunt importante pentru acţiunea d-voastră de partid. Dacă în adevăr viaţa noastră politică este viaţa într'un stat constituţional, atunci un atac în contra Constituţiei trebue imediat respins, o violare a Constituţiei trebue *imediat* reparată. Dacă în adevăr s'a violat, după cum ziceaţi, Constituţiunea prin legea minelor, atunci ce fel de guvern sunteţi, când d-voastră, care veniţi cu

primul mesagiu nu ne vorbiţi decât de meremetiseala legii învăţământului primar, a legii judecătoriilor de ocoale şi de organizarea pescăritului, şi nu atingeţi măcar într'un cuvânt reparaţia Constituţiunii violate? Dar este a ne bate joc de Constituţiune şi de viaţa noastră publică, dacă acele vorbe mari nu însemnau nimic în cugetul d-voastră; este a ne bate joc şi de ţară, când luăm în gură asemenea cuvinte ca violarea de Constituţiune la împrejurări de opoziţie, iar când venim la guvern, nu mai pomenim nimic de ele parcă nu s'a întâmplat nimic!

In fapt, e evident d-lor că nu s'a violat Constituţiunea. Căci dacă s'ar fi violat, partidul naţional-liberal trebuià ca înaintea orcărei alte legi să caute să repare Constituţiunea violată. Şi fiind-că n'a făcut aceasta, putem să avem mângâerea că n'a fost violată, şi că vorbele din trecut nu erau decât o pregătire electorală!

Acum rămâne numai ca să se felicite comisia adresei d-voastră de această practică a libertăţii electorale devenită o realitate? Eu nu mă felicit de această practică, şi nu vă felicit nici pe d-voastră.

In cestiunea naţională, d. ministru-prezi-

dent, în discursul d-sale program dela Iaşi, ţinut într'o zi nefastă, Octomvrie în ziua de 13, se exprimă astfel:

«In cestiunea naţională, situaţiunea noastră «este clară şi netedă...

«Monarhia austro-ungară, aşa cum e con-«stituită, este o necesitate de prima ordine «pentru echilibrul european ca şi pentru si-«guranţa Regatului nostru. In această privinţă «nu pot existà cugetări deosebite şi nici nu «au existat... S'a mai răspândit încă o vorbă, «că ne amestecăm în afacerile interioare ale «Regatului ungar. Nici aceasta nu este exact» (va să zică nici ca samsar cinstit). «O dorinţă «însă ne cuprinde pe toţi: ca neînţelegerile «şi vrajba dintre Români şi Maghiari să în-«ceteze, şi ca o armonie frăţească să domnească «între ei, căci interese reciproce cer ca Re-«gatul României să întreţie cu Regatul vecin «relaţiunile cele mai amicale».

Remarcaţi expresia d-lui Sturdza ministru prezident la Iaşi, că pentru siguranţa noastră este necesară monarhia austro-ungară *astfel cum este constituită*, adică cu dualismul dela 1867, care cuprinde în Ungaria şi Transilvania şi în care Ungarie la 1868 s'a adăogat şi Croaţia, dualism în contra căruia o parte din

mişcarea naţională politică de dincolo de Carpaţi, tocmai acea parte care păreà că este mai simpatică onor. d. Sturdza când erà în opoziţie, s'a ridicat. Va să zică superlativul prieteşugului relaţiunilor celor mai amicale avem să-l întreţinem noi Regatul Român cu Statul vecin, cu monarhia austro-maghiară, cu Imperiul austro-maghiar, aşa cum e constituit fără nici un amestec în afacerile interioare ale regatului ungar.

N'am decât să exprim felicitările mele d-lui ministru prezident pentru limbagiul d-sale ca ministru de externe, felicitări ce le exprim cu atât mai sincer în privinţa acestui limbagiu, cu cât el este *identic* cu limbagiul ţinut de d. Lahovari şi de d. Carp. Dacă vrea să releve d. ministru de externe şi ministru-prezident vre-o deosebire între aceste cuvinte ale d-sale dela Iaşi şi cuvintele fostului ministru de externe Lahovari, sânt îndată gata a retrage cuvântul *identic*.

Fiindcă d. ministru Sturdza nu relevă nici o deosebire şi nu va relevà nici una, rămâne absolut neexplicat, pentru ce d-sa, când erà în opoziţie, aici în Senat, a numit guvernul din care făceà parte d. Lahovari, *nemernic*,

şi nemernic anume din cauza acestei atitudini identice.

Dacă vorbesc de identitate între actualul ministru Sturdza cu fostul ministru Lahovari. înţeleg identitate ca idee fundamentală.

Ca redacţiune a cuvintelor aş îndrăznì să fac o mică observare ce o supun cu desăvârşire apreţierei d-lui ministru de externe. După umila mea părere relaţiunile internaţionale dintre State se întreţin de regulă dela ministru de externe la ministru de externe, sau dela ministru de externe la ministru plenipotenţiar sau rezident. Aceasta este relaţiunea oficială.

Imperiul Austro-Ungar, politiceşte, faţă cu ţările străine, are un singur ministru de externe la Viena, precum are şi un ministru plenipotenţiar la Bucureşti, regatul ungar nu are ministru de externe special, nici un ministru special la Bucureşti. Noi avem un reprezentant comercial la Pesta, un consul general, dar ministru rezident sau plenipotenţiar cu atribuţiunile lui politice nu există în Pesta din partea nici unei ţări. Al nostru e la Viena. Va să zică regatul ungar, ca relaţiuni politice internaţionale, nu este direct în raporturi cu noi, ci imperiul austro-ungar. Cred că este important pentru Români ca să se ştie că este

imperiul austro-ungar, cu care avem relaţiuni de întreţinut corect diplomaticeşte. Cred că aşa s'ar fi exprimat d. Lahovari.

Actualul d. ministru de externe însă nu se exprimă aşa, ci d-sa declară că interesele reciproce cer ca să întreţinem relaţiunile cele mai amicale — cu superlativul — între cine? Intre regatul Român şi regatul vecin, relaţiuni cu regatul, cu guvernul din Buda-Pesta, peste capul ministrului de externe din Viena?

Eu cred că această mică inadvertenţă diplomatică nu ar fi făcut-o d. Lahovari, de altfel d. Lahovari subscrie pe deplin declaraţiile d-lui ministru de externe Sturdza.

Trec acum, d-lor, la exprimarea unei ultime dorinţi în privinţa libertăţii alegerilor. Aceasta este, ca în epoca electorală miniştrii Maiestăţii Sale mai ales, miniştrii încă nu pe deplin complectaţi prin încrederea ţărei, când ţin întruniri electorale publice, cum a ţinut onor. d. ministru al domeniilor, împreună cu alţii la Bârlad şi în Bucureşti la Băile Eforiei, să aibă un limbagiu potrivit cu poziţia lor înaltă şi care să învedereze ţărei direcţia politică de urmat. Insă unul din elementele cari au mai jucat un rol principal în campania electorală, a fost deslănţuirea urei de clasă, vechiul

cliché, care este un clişeu aci în parlament, înaintea oamenilor culţi, dar care, din nenorocire, nu este un clişeu, ci un excitant demagogic la o întrunire electorală; vorbesc de deosebirea pretinsă fundamentală între boeri şi între o altă clasă, pe care s'o numesc burgheză, *tiers état*, căci noi nu avem în limba românească nici măcar o numire proprie pentru acest anacronism d'inainte de Constituţie.

Constituţia dela 1866 nu mai cunoaşte şi nu recunoaşte boerii; nici nu există boerie în Statul nostru, există partide constituţionale, partid conservator, naţional-liberal, radical, socialist, dar nu există, nu poate există un partid boeresc. Ce sens are dar a deslănţuì în întruniri publice ura de clasă în contra boerilor? şi aceasta o face ministrul Maiestăţii Sale, d. ministru al domeniilor, când zice la băile Eforiei şi publică în foaia recunoscută a partidului cuvinte ca aceste:

«Recunosc că şi boerii, adică guvernul trecut, «au un rol în România, dar ei sunt *trântorii* «României moderne».

Apoi adaogă d-sa:

«Eu, domnilor, poate că am datorie, mai «mult decât orcare, să vin în mijlocul d-voastră «să accentuez acest punct, eu, fiu de negustor

«din un mic oraş al Moldovei, ştiu ce este «sărăcia, mi-am făcut cariera prin bursa Sta- «tului şi dând lecţiuni la mai bogaţi, şi astfel «făcându-mi datoria şi luând pildă dela luce- «ferii neamului nostru am putut ajunge aci».

Adică unde *aci?* La băile Eforiei? acolo puteà ajunge şi ca om privat; *aci*, adică pe banca ministerială.

Apoi, d-lor, onor. d-nu ministru al domeniilor este fiu de negustor şi a ajuns *aci;* eu sunt fiu de profesor, dar tatăl meu profesorul, era fiu de ţăran, şi eu sânt dar nepot de ţăran şi am ajuns de mult *aci,* nu sub un minister liberal-naţional, ci sub un minister conservator — cum aţi zice d-tră de boeri trântori — şi a ajuns tot sub boerii trântori d. B. Boerescu coleg şi cu d. preşedinte efectiv al nostru, principele Ghica, a ajuns şi d. T. Ionescu şi C. Boerescu *aci,* sub ministere conservatoare, sau după vorba d-tră, boereşti.

Insă, onor. d-le Pallade, d-tale şi mie, nouă cari suntem eşiţi din popor, nici nu ne stă bine să ne speriem că am ajuns *aci,* să avem aerul, după vorba românească, de «dăm, Doamne, ce n'am visat...» Căci în Statul modern putem ajunge fiecare, după slabele noastre puteri, în toate funcţiile, şi odată ajunşi

aci, nu ne stă bine nouă să părăsim orce rezervă în privinţa celor, cari au fost înaintea noastră din vechile familii ale ţărei, nouă mai puţin decât orcăruia. Am găsit nepotrivită relevarea însuş a d-tră ca fiu de negustor în momentul, când acuzaţi boerii de trântorie. Nouă, mai puţin decât altuia, ne stă ca să aducem orunde ar fi, şi mai puţin într'o întrunire publică, şi mai puţin când ne prezentăm ca miniştrii ai Maiestăţii Sale, o asemenea defăimare în contra unei clase de oameni, ale căror familii stau înscrise pe paginele istoriei noastre naţionale şi cari din niciun punct de vedere nu merită această incredibilă insultă ce le-o adresaţi, că sunt trântorii României moderne. Dar care sunt trântorii României moderne? Dar nu este boer d. Dimitrie Sturdza?...

D. Preşedinte al consiliului de miniştri. Eu nu m'am supărat de acest lucru.

D. Titu Maiorescu.—...care şi-a stabilit chiar deunăzi, într'o adunare la spitalul Brâncovenesc, cu mare cunoştinţă genealogică, toată descendenţa ilustrului său neam dela Safta Brâncoveanu?

D. Preşedinte al consiliului de miniştri. Eu nicidecum nu m'am supărat de acest epitet, fiindcă are îndreptăţirea lui.

D. T. Maiorescu. Vom venì îndată la îndreptăţiri şi la nesupărarea d-voastră.

Boer este şi colegul dv., Cantacuzino, boer este şi preşedintele Senatului nostru, principele Ghica. A! Dar aceştia sunt boeri de-ai noştri (ilaritate), şi trântori sunt numai boerii ceilalţi, cari nu sunt ai noştri. Apoi ce are aface boerii şi trântorii cu partidele constituţionale?

D. Prim-ministru şi ministru de externe D. A. Sturdza. Vă voiu explica-o.

D. T. Maiorescu. Nu sânt în toate partidele trântori? Numai burghezii sunt grozavi oameni de ştiinţă şi de silinţă? Nu sunt leneşi şi printre ei? Parcă boerului Lascar Catargi... Doamne Dumnezeule, toate puteţi zice în contra acestui om, dar nu-i puteţi zice că este leneş, că este trântor. Nu puteţi zice unui alt boer din fostul minister, răposatului principe Al. Ştirbei, că a fost trântor, sau că boerul mai tânăr Nicolae Filipescu, fostul primar, este trântor, şi aşa mai departe.

Ce însemnează când veniţi şi aruncaţi vorba *trântor* contra unor descendenţi din familiile istorice ale ţărei în adunarea dela băile Eforiei? Şi apoi tot dv., d-le ministru al domeniilor, veniţi pe urmă şi vă ridicaţi în acelaş discurs, este aşa de curioasă contrazi-

cerea, în contra celor ce vor să împedice «înfrăţirea claselor». In această parte a discursului d-voastră aveaţi nevoie de înfrăţirea claselor ca să vă ridicaţi în contra partidului ţărănesc, care nu vă convine cu agitările lui. Apoi dacă este în adevăr foarte rea agitarea, care vrea să asmuţească sumanul ţăranului contra gherocului de la Bârlad, este tot aşa de rea şi asmuţirea gherocului negustorului contra fracului boerului, şi cu această demagogie a urei de clasă nu se poate face nici odată o înţeleaptă mişcare electorală. Din contră, pe când cel care voeşte să exploateze partidul ţăranilor nu este de talie de a o face cu multă temere pentru noi, talia unui ministru al Maiestăţii Sale este cu mult mai importantă, şi o agitare demagogică a duşmăniei de clasă, aruncată de acolo, este cu mult mai gravă, şi se cuvine cu atât mai puţin să fie făcută.

Iată, d-lor, pentru ce noi doi sau trei din opoziţie nu ne putem asocià la acele expresii de bucurie asupra rezultatului alegerilor şi pentru ce credem, că sântem încă departe de la ceeace numeşte d. raportor «libertatea alegerilor devenită o realitate».

Terminând, daţi-mi voie să vă atrag atenţia, deşi o fac cu multă sfială, asupra curioasei

formulări a primului aliniat al proiectului de adresă, acela cu omagiul adus Coroanei. Mai ales pe dv. reprezentanţii partidului naţional-liberal, vă rog să cugetaţi puţin asupra acestei redacţii:

«Trimis de încrederea Naţiunii a inaugura o «nouă legislatură, Senatul se simte fericit de a «aduce Maiestătii Voastre omagiul recunoştin-«ţei ţărei pentru înalta înţelepciune, cu care «aţi pus Naţiunea în situaţia de a hotărî în de-«plină libertate despre nevoile şi cerinţele ei».

Omagiul recunoştinţei ţărei, pentru ce?

«Pentru înalta înţelepciune cu care aţi pus «Naţiunea în situaţia de a hotărî în deplină «libertate despre nevoile şi cerinţele ei».

Cum vine aceasta, d-lor? Regele este încoronarea, personificarea suveranităţii; dar mai este o suveranitate, în ceailaltă faţă a ei, suveranitatea ţărei, şi aceasta îşi exprimă, mai ales, suveranitatea ei ca lucrare constituţională, când îşi alege mandatarii în Senat şi în Cameră. Cum este Regele, în suveranitatea Sa, faţă cu suveranitatea ţărei din parlament?

Regele la noi, cum ştiţi, este de origine plebiscitară. El a fost întâi Domnitor, ales plebiscitar de noi, dela 2 până la 8 Aprilie 1866, şi apoi venind în ţară la 10 Mai i s'a

prezentat Constituţiunea pe care a jurat. Formula lui, prevăzută în Constituţiune, coprinsă în fiecare *Monitor,* în care se află un decret regal, este următoarea:

«Carol I, Rege al României, prin graţia lui «Dumnezeu şi voinţa naţională».

Adaosul de «voinţa naţională», face să se alăture îndată pe lângă suveranitatea Regelui suveranitatea naţională. Fără suveranitatea acestei ţări, fără suverana primire a naţiunii, Regele nu era liberul ales Rege al ei.

Pe când dar Regele nostru este suveran atât din graţia lui Dumnezeu, cât şi din voinţa naţională, Naţiunea este din graţia lui Dumnezeu, este şi va fi, dar nu atârnă de la bunavoinţă a cuiva de pe pământ. Când aceste două suveranităţi ajung acum în contact constituţional, prin marea democratizare a noastră, Regele, suveran personificat, vine în parlament, expresia suveranităţii ţărei, nu noi mergem la el, cum se întâmplă în Germania, unde Regele nu este prin voinţa naţională expresă, ci numai prin graţia lui Dumnezeu şi prin dreptul istoric medieval. Regele nostru ne citeşte în casa noastră mesagiul său înaintea delegaţiunii suveranităţii naţionale exprimate prin parlament.

Iar noi, parlamentul, îi răspundem prin adresa citită în casa Lui şi-i aducem omagiile noastre de fidelitate şi de dragoste.

Dar ce se face acum în proiectul dv. de adresă?

Aci nu se aduce acel bine-venit, totdenuna important şi obişnuit omagiu de fidelitate şi de dragoste, ci vine Suveranitatea delegată a ţărei, Senatul «liberal», cum zice d. raportor, şi spune Regelui: Viu să-ţi aduc omagiile suveranităţii pentru că mi-ai pus Suveranitatea în situaţie de a hotărî în deplină libertate despre nevoile sale. Asta vrea s'o zică partidul naţional-liberal?

D-lor, eu, cu foarte neînsemnata mea viaţă politică, monarhic şi dinastic convins, totdeauna, şi în gând şi în scris, şi prin broşuri şi prin gazete şi în ţară şi străinătate, şi prin cuvântări în întruniri politice şi în parlament, monarhic şi dinastic fără şovăire, mă ridic în contra acestui curios pasagiu, cu care începe adresa Senatului naţional-liberal. Sau, poate, Senatul mulţumeşte Regelui că a pus suveranitatea ţărei în starea de-aşi exprimà nevoile ei, chiemând acest minister la guvern?

Dar dacă ar fi chiemat Regele, cum erà dreptul său de a o face, alt guvern, atunci

trebuià să vă exprimaţi nemulţumirile faţă cu alegerea Maiestăţii Sale?

Suveranitatea ţărei este aşa de puternică şi elementară, încât ea n'are să mulţumească nimănui, nici celuilalt Suveran personificat, că-i dă voe să-şi exercite drepturile ei. Suveranitatea naţională are acest drept dela sine şi n'are să fie recunoscătoare nimănui că-i dă dreptul de a fi şi de a se mişcà. D-lor, poate nu şi-au dat seama d-nii redactori ai adresei, ce fac cu această frază.

Suveranitatea naţională din parlament are să aducă omagii Regelui de iubire şi de fidelitate, da! Iar dacă voiţi să exprimaţi d-voastră mulţumiri, că operaţiunile electorale din urmă v'au plăcut, vă rog aduceţi mulţumirile acestea ministerului, dela care atârnă să fie şi mai bine făcute. Dar Maiestatea Regelui României n'are aface cu amănuntele de administraţie electorală pentru ca să vie un Senat să-i mulţumească pentru aceste amănunte, făcându-şi rezervaţia mentală de a-l atacà atunci când nu i-ar conveni asemenea amănunte. Aceasta este anticonstituţional.

Iată motivele pentru care voi votà contra proiectului de răspuns la mesagiu.

115.

În contra violării principiului inamovibilităţii la Curtea de Casaţie

Şedinţa Senatului dela 10 Aprilie 1896.

Ministrul de justiţie Stătescu, precum se arată la capitolul IX al introducerii istorice din acest volum, pentru a face loc în Curtea de Casaţie la doi partizani politici ai săi (M. Poenaru-Bordea şi Ciru Oeconomu), loveşte în inamovibilitatea înaltei magistraturi şi eliminează pe consilierii Prodan şi Populeanu printr'un proiect de lege cu 3 mici modificări a organizării judecătoreşti, dintre care însă uneia i se atribue, printr'un ne mai pomenit abuz, efect retroactiv.

Iacă textul acestei modificări, înăsprite în secţiile Senatului, după îndemnul ministrului.

«Rudele şi afinii până în al patrulea grad incluziv nu pot fi membri ai aceleeaşi curţi, tribunal sau judecătorii».

«De asemenea şi judecătorii cari ţin în căsătorie două surori.»

«In cas când o asemenea incompatibilitate s'ar constatà că există în sânul unei instanţe judecătoreşti, ministrul justiţiei o va face să înceteze, punând la retragere pe magistratul cel mai nou numit.»

Domnilor Senatori,

Când am avut onoarea să vorbesc pentru prima oară înaintea d-v., mi-am permis să arăt rolul foarte mărginit ce-l poate aveà opoziţia aici, de oarece, prin numărul nostru restrâns, nu sântem nici măcar în stare să prezentăm un amendament la o lege. Prin urmare numai când ne-ar păreà că este o mare necesitate de a vorbì, ne vom încercà să ridicăm şi glasul nostru — fireşte, neputând prezentà un amendament — numai cu speranţa că cele zise vor puteà cumva să găsească un răsunet în mijlocul d-v., din majoritate, şi numai dacă ar găsì un asemenea răsunet, vor puteà să aibă oarecare succes. Cu atât mai mult este aplicabil aceasta în cazul de faţă, cu cât este o lege de un efect foarte practic, care se discută acum, şi numai dacă şi d-v., veţi găsì că singura — dar după mine esenţiala — îndreptare ce trebue propusă la acest

proiect, merită să fie introdusă, vorbirea mea va aveà un efect practic; dacă nu, vă fac scuzele mele pentru timpul ce vi l-am răpit degeaba, fiindcă nu am deprinderea de a vorbì numai pentru ca vorbă să fie.

D-lor, proiectul de lege actual nu este în dispoziţiile lui pozitive de mare importanţă; e o modificare în mici proporţii a legii magistraturei şi mă grăbesc a recunoaşte, în aceste limite este o îmbunătăţire. Ca să se compuie altfel secţiunile Curţilor prin tragere la sorţi, ca să se alterneze astfel secţiunile la Curtea de casaţie, în urma unei alte trageri la sorţi, ca să se ia oarecari garanţii pentru o mai mare nepărtinire, acestea sunt măsuri bune, de şi, cum ziceam, nu de mare importanţă. Dar, până când va venì actualul guvern cu legi mai importante decât cele de până acum, noi sântem datori să ne ocupăm şi cu asemenea fragmente de îmbunătăţiri.

Primesc ceeace spune d. raportor, sau ce spune mai bine expunerea de motive a d-lui ministru, în ceeace priveşte aceste mici modificări pozitive, le găsesc şi eu folositoare şi voi votà luarea în consideraţie a legii, însă cu următoarea rezervă — dacă rezerva aceasta nu o veţi primì, fireşte voi votà în contra,

ceeace n'are nici o însemnătate, *dar prevăd că acea parte a legii, în privinţa căreia fac rezerva, va fi foarte provizorie şi va trebuì să fie remodificată de orce guvern de alt partid, care va venì după d-voastră.*

Mă opresc dar la partea, care m'a făcut să iau cuvântul în contra legii.

In mijlocul unor mici şi prudente modificări, se introduce de odată în proiectul guvernului şi, spre marea mea mirare, se înăspreşte încă printr'un amendament elaborat de comitetul delegaţilor, o isbire radicală a independenţei, a prestigiului, a siguranţei Inaltei Curţi de casaţie. Dispoziţiunea, prin care se zice că se exclud dela funcţionarea în aceeaş Curte certe grade de rudenie şi de alianţă, să se aplice, cum zice în mod impropriu d. raportor, *hic et nunc*. *Hic* n'are să se aplice, ci la palatul de justiţie, dar *nunc*, acum, îndată după promulgarea legii, adică să se pună la retragere magistraţii mai nou numiţi.

Această dispoziţie, d-lor, o găsesc rea, este violarea unei legi superioare, şi o găsesc atingând esenţa unui principiu constituţional; şi pentru că mai ales din acest punct de vedere trebue să o combat, mă mărginesc la Curtea de casaţie.

D-lor, aplicaţiunea legei acum, dacă se va promulgà aşa, ar însemnà că doi magistraţi dela Curtea de casaţie să fie imediat daţi afară, unul mai de curând numit, altul numit de vre-o 6 ani, numit sub legea anterioară aşa cum fusese păstrată, fără această incompatibilitate nou inventată, în tot timpul regimului liberal de 12 ani.

D-lor, d. raportor zice: în Constituţiune nu este înscris principiul inamovibilităţii.

Eu cred că se înşeală d. raportor. In Constituţiune nu este înscris principiul inamovibilităţi pentru celelalte trepte ale magistraturei, dar în ceeace priveşte Curtea de casaţie, în Constituţiune este implicit mai mult decât înscris acest principiu, este de esenţa alcătuirii Constituţiunii noastre, fiindcă Constituţiunea prevede trei puteri în stat: puterea legiuitoare — cu ea începe democratica noastră Constituţiune —, apoi puterea executivă, cu Regele în cap, şi apoi, precum zice anume constituţiunea, *puterea judecătorească*. Va să zică trei puteri sunt în echilibrul statului nostru constituţional, cari stau *pari passu* lângă o laltă. Ca un corolar al acestei dispoziţii fundamentale stă tot în Constituţiune, că aşa de puternică, de sine stătătoare şi in-

dependentă este şi trebue să fie puterea judecătorească, în cât miniştrii, reprezentanţii puterii executive, sunt trimişi în judecata Curţii de casaţie; şi înţelege orce om cuminte, că ar fi o copilărie ca puterea aceea, care este chiemată să judece şi să apreţieze purtarea reprezentanţilor puterii executive, să fie numită numai după arbitrul miniştrilor ca simpli funcţionari administrativi.

Când Constituţia trimite pe reprezentanţii puterii executive să fie judecaţi de Curtea de casaţie, prin aceasta a înţeles fundamental neatârnarea Curţii de casaţie de simplul arbitru al puterii executive în funcţionarea ei. Va să zică a înţeles cel puţin inamovibilitatea Curţii de casaţie.

De acolo, ce este drept, ca o deducere, ca un corolar, se aplică idea, că tot aşa este bine să se întindă inamovibilitatea şi la celelalte instanţe,

D-lor, inamovibilitatea însemnează că nu se poate lăsà nici la arbitrul puterii executive nici la arbitrul puterii legislative depărtarea persoanei numite; că odată numirea făcută conform legii, nu o mai poţi isbì personal. Ca să faci o lege modificatoare în amănunte, poţi s'o faci; dar orcum ai face-o, trebue să

respectezi într'însa inamovibilitatea. Dar ca acum, sub pretext de reformă, să isbeşti în cei ce există constitutiv după lege ca membri ai acestei Curţi, aceasta nu se poate. Se pót luà măsuri de siguranţă de acum înainte, dar nu se pot isbì acei care sânt în virtutea legii funcţionând, fără ca să deştepţi impresia de a fi făcut o lege personală sau de partid şi fără să introduci în public sentimentul de nesiguranţă faţă cu independenţa justiţiei ţării.

D-lor, din norocire între d-v sânt mulţi cari nu sânt advocaţi şi oameni de legi, — prea mulţi advocaţi într'o ţară nu e semn bun pentru starea economică şi socială a ţării; — este o adevărată fericire că sânt şi alţii aici care reprezintă alte interese, poate mai mari şi mai reale ale ţării; pentru aceştia, care nu sânt jurişti speciali, daţi-mi voie să aduc mai aproape cestiunea şi importanţa marelui principiu că nu se poate face *retroactivă* o lege. Voi încercà explicarea printr'un caz analog, unde poate că sentimentul tutulor se va ridicà în contra retroactivităţii dacă s'ar face acolo, cum se propune aci.

Ordinea publică, zice d. raportor!

Dar ia să vă dau o altă cestiune de ordine publică şi să vedem, ce ar rezultà când s'ar

aplică acolo principiul, cum se aplică aci, la Curtea de casaţie. La căsătorii s'a prevăzut în codul nostru civil unele concesiuni la cerinţele Bisericei ortodoxe, d. e. poprirea căsătoriei din motivul foarte subtil şi numai canonic al rudeniei din sfântul botez, asemenea este poprită căsătoria în linie colaterală până la a patra spiţă inclusiv, şi între veri şi vere, şi între cumnaţi şi cumnate. Dar Regele poate dispensă pentru căsătorii între veri şi între cumnaţi. Sfântul Sinod, consecuent cu canoanele, nu găseşte suficiente aceste popriri ale codului civil, el cere proprirea până la a cincea spiţă.

O VOCE. Până la a şeaptea spiţă.

D. TITU MAIORESCU. Vorbesc numai de a cincea spiţă, fiindcă prin o hotărâre a Sf-lui Sinod, mi se pare dela 1881, dacă un preot îndrăzneşte să căsătorească la a cincea spiţă, preotul să se canonisească. Iată o nepotrivire între Biserică şi societatea civilă.

Vă dau un exemplu, foarte real şi acut. Căci am văzut pe d. ministru-prezident, reprezentantul partidului naţional-liberal, grozav de evlavios, şi totdeauna aplecat spre cele bisericeşti (nu ştiu cum împacă d-sa aceste pretenţii de evlavie cu şefia partidului

liberal, care în toate părţile se arată mai indiferent pentru unele cerinţe ale Bisericei). Dar, fiind dat actualul d. ministru-preşedinte cu evlavia d-sale pronunţată, poate va voì d-sa să împace statul civil cu o propunere pentru ca să dispară acel conflict, şi prin care să zică: este oprită căsătoria şi în codul civil până la a cincea spiţă, sau se abrogă dreptul Regelui de a da dispensă la căsătoriile cumnaţilor şi verilor, prin urmare asemenea căsătorii rămân oprite, fără dispensă. De altminteri şi Regelui poate să nu-i fie plăcut acest drept de dispensă. Un Rege constituţional se cade să fie mai bine în situaţie de a acordà decât de a refuzà. Insă dacă acordă toate asemenea dispense, atinge simţimintele persoanelor bisericeşti; dacă le refuză, atinge simţimintele persoanelor civile în chestie.

Se poate dar foarte bine, ca sub actualul ministru-prezident să vi se propuie un proiect de lege care să zică: sânt absolut oprite căsătoriile între văr şi vară, între cumnat şi cumnată.

Foarte bine!

Dar în faţa acestui proiect, va venì d. raportor Polizu Micşunescu şi va zice: ordinea

publică cere aplicarea imediată, ordinea publică *hic et nunc,* şi prin urmare căsătoriile astăzi existente după legea vechie între veri şi cumnaţi se revoacă.

Oare simţimântul d-voastră de dreptate nu s'ar revoltà, când s'ar face aceasta? Când s'ar zice: a fost bună căsătoria sub legea de pănă acum, nu mai e bună de acum înainte, soţii sunt acum în concubinagiu, copii devin bastarzi?!

Iacă o enormitate! Ca de acum înainte să se aplice legea, se poate. Dar ca ea să anuleze ceea ce erà făcut în deplină legalitate până acum, aceasta nu se poate.

Şi tot aşa nu se poate admite retroactivitatea la Casaţie.

Aici este adevărata chestie de ordine publică superioară, care primează pe aceea a cumnăţiei. Şi cei ce sânt mai puţin deprinşi cu principiile generale, o vor simţì îndată la aplicarea practică asupra judecătorilor dela casaţie. Pentru mai multă claritate, mă mărginesc la cazul cel mai tare. Iată un membru al Inaltei Curţi de Justiţie, fost judecător mulţi ani la instanţele inferioare, membru la Curtea de apel, prezident al unei Curţi de apel, numit de vre-o 6 ani la Casaţie în

toată regula şi în toate condiţiile legii aşa cum a fost la noi de când există Curtea de Casaţie, şi fireşte, acum de sigur inamovibil, strămutându-şi căsnicia la Bucureşti, om însurat, cu copii, sosit de dincolo de Milcov, cumpărându-şi casă în Bucureşti, şi veniţi d-voastră şi ziceţi; apoi e cumnat cu altul, îl daţi afară şi îl lăsaţi pe drumuri, fiindcă aşa cere ordinea publică acum inventată.

D-lor Senatori, să judecăm şi noi cu toată mintea sănătoasă: se poate aceasta? bine este?

Nu e decât cazul unei persoane; ce însemnează o persoană, două persoane mai mult sau mai puţin în viaţa Statului! Aşa este; însă această lovire sdruncină convingerea oamenilor despre neatârnarea şi siguranţa întregei justiţii în ţară. Căci, d-lor, să vă spun îndată o mai departe aplicare: dacă primim proiectul de faţă, cu aceeaş procedură se poate înlătură *toată* inamovibilitatea Curţei de casaţiune. Acum aţi introdus cumnăţiile şi veriile, — iertaţi-mă să vă repet, e o mică reformă. Când cineva e aşa judecător, încât, pentru că e cumnat cu altul, să-şi schimbe părerea, fie că va fi fost la casaţiune, fie că va fi fost la Curtea de apel, rău judecător

rămâneà şi dacă nu se însurà cu cumnata altui judecător.

Dacă erà vorba să se ia mai multe garanţii pentru independenţa judecătorilor, câte alte măsuri nu erau, numai să se fi aplicat! Astfel, una pe care a prevăzut-o cu oarecare revoltă din partea Camerei, un biet răposat deputat, care nu erà luat tocmai în serios, Nucşoreanu, care s'a ridicat în contra jocului de cărţi şi a vieţii în club a multor magistraţi. Scandal judiciar şi social în ţară la noi, aceastâ promiscuitate între avocat, parte şi judecător la club şi la cărţi! Dar ştiu că în această privinţă are aceiaş convingere şi d. ministru de justiţie actual, şi erà şi este momentul, că acea dispoziţie din legea organică să fie riguros aplicată şi să se simtă că şi prestigiul şi demnitatea şi independenţa magistratului e lovită prin viaţa de cartoforie, care este lăţită atât în provincie cât şi în capitală!...

D. Ministru al justiţiei, Eugenie Statescu. Şi i-aţi numit de preferinţă, pe cunoscuţii judecători de cărţi, i-aţi făcut inamovibili.

D. Maiorescu. Voiu venì îndată la argumentul acesta al d-voastră, că şi ceilalţi au făcut tot aşa.

D. Ministru al justiţiei, Eugenie Stătescu. D-voastră aţi făcut aşa, nu voi să numesc nume, nomina odiosa.

D. Maiorescu. Să termin mai întâi cu aplicarea mai departe a încercării proiectului de astăzi.

D-lor, nu ar fi mai bine ca judecătorii să aibă mai multă experienţă decât au? Cine poate să zică altfel decât «da». Nu ar fi mai bine ca ei să aibă şi mai multă cunoştinţă de drept, pentru a fi mai bine asigurată societatea? Când ar venì cineva cu o propunere de ordine publică şi ar cere ca cel puţin judecătorii dela Curtea de Casaţie să fie doctori în legi, ca aşa să dea mai multe garanţii prin studiile ce au făcut, oare acesta nu ar fi bine, cine poate să zică că nu este bine? Or să zică că judecătorii trebue să fie într'o vârstă şi mai matură, de exemplu, preşedintele de tribunal care este inamovibil, sau membrii dela Curtea de Casaţiune, să fie de cel puţin 40 de ani ca şi membrii acestui matur Corp al Senatului, cine ar puteà să afirme că aceasta nu ar fi o garanţie mai mare?..

D. Petre Grădişteanu. Acesta este programul partidului conservator?

D. Maiorescu. S'ar puteà dar foarte bine

introduce o asemenea reformă. Şi atunci, după analogia proiectului d-voastră de astăzi, s'ar adăogà: judecătorii numiţi inamovibili după legea de până acum, cari nu îndeplinesc condiţiile cele nou introduse, sânt puşi în retragere prin decret, adică daţi afară. Apoi nu vedeţi, că sub asemenea pretext de ordine publică se poate desfiinţà orce instituţie inamovibilă? Şi am ajunge la pericolul cel mai mare, la zdruncinarea celor mai temeinice alcătuiri ale Statului, cu faimosul d-voastră *hic et nunc!*

D-lor Senatori, daţi-mi voie să adaog în treacăt, o a doua observare dintr'o altă ordine de idei faţă cu această chestie, să vorbesc de principiile liberale. Senatul este astăzi liberal, cum zicea colegul nostru d-nul Polizu-Micşuneşti în adresă, la care tot d-sa erà raportor. Insă după încetarea din viaţă a lui Rosetti, Brătianu, fie şi Dimitrie Brătianu, şi a Goleştilor, nu ştiu dacă se mai poate face apel la via simţire a principiilor liberale în sânul partidului liberal, cum a rămas acum. Nici chiar nu se mai pomeneşte de ele!

Ce se face de câteva luni încoace, numai liberal nu este. Când a venit legea d-lui Poni, privitoare la administraţiunea Casei şcoalelor, lege de altfel care are multe dispoziţii bune,

şi a întins centralizarea administrativă până în contra instituţiilor private, a făcut o acţiune anti-liberală.

Poate că erà necesară, nici n'am luat cuvântul la ea, dar liberală nu erà.

În materie de magistratură este dogmă liberală fundamentală în toate ţările: «neatârnarea magistraturei de puterea executivă». Toate proiectele de lege care peste starea de astăzi, cum este, dă unui ministru de justiţie, fie şi celui mai bun şi celui mai respectat — şi se recunoaşte că este cel mai respectat de d-v. actualul ministru de justiţie — dă putere arbitrului lui de a se amestecà şi mai mult în numirile de magistraţi, mai ales la Casaţie, toate aceste tendinţe nu sânt liberale. Dorul, graba cu care, fără a aşteptà stingerea prin vârstă şi prin moarte, voiţi, cum zice d. raportor, *hic et nunc,* să mai deschideţi două locuri la Casaţie...

D. P. Grădişteanu. Chiar fără lege ar aveà 15 mijloace să numească 4, nu două locuri.

D. T. Maiorescu. Cu atât mai rău, nu este tendinţă liberală aceasta; căci aduceţi-vă aminte de adevărata tendinţă liberală. S'a discutat chestiunea aceasta, când cu revizuirea Constituţiei făcută de d-voastră. Până acolo

mergeà atunci sentimentul liberal şi ultra liberal pentru independenţa magistraturei, în cât C. A. Rosetti — şi aveà atunci mulţi partizani — cu onor. nostru coleg din Senat, D. Vulturescu, care a publicat un raport, voiau să introducă chiar electivitatea magistraturei, ca să nu mai fie amestecul puterii executive. Tendinţa este justă, cred că mijlocul nu erà bun, dar vreau să-l citez ca să vedeţi până unde voià să se scoată de sub arbitrul unui singur om din puterea executivă, numirea magistraţilor.

Tendinţa de partid liberal ar fi să facă ceea ce-mi pare rău că nu s'a făcut sub ministerul trecut pentru a completà această lege de întindere a inamovilitaţii, să facă o mai strânsă lege de admisibilitate în magistratură, să nu lase numirea în locurile vacante a tot puterniciei şi arbitrariului unui ministru, care poate numeşte magistraţii după spiritul politic, poate după rubedenie, etc.

Să nu se mai întâmple această nedomerire, această împiedecare de a se întemeià sentimentul justiţiei în ţară, în opinia publică, că numirile în magistratură se fac după politică. Să nu mai fie, dacă-mi iertaţi un cuvânt familiar, lozinca care o auzim din ne-

fericire în public, la palatul justiţiei: o secţiune din Curtea de Casaţie e liberală, alta junimistă sau conservatoare!

Aceasta zdruncină în fundament credinţa ţărei în justiţie. Tendinţa liberală este să luaţi din mâna ministrului prea marea latitudine în numiri, şi aş fi alături în Camera ceailaltă cu d. V. Brătianu, care a făcut o propunere în felul acesta. Este exorbitant dreptul dat în mâna ministrului, trebuesc mai multe îngrădiri...

D. Ministru de justiţie. D-voastră n'aţi respectat nici îngrădirile existente.

D. Titu Maiorescu. Sânt mulţumit să fiu întrerupt, mai ales de d. ministru, dar am avut onoare să spun că voi venì mai târziu şi la acest argument. Adică dacă nu s'a respectat nici în trecut, acesta este motivul să facem tot aşa şi în viitor? Aceasta este misiunea partidului liberal?

Va să zică, dacă se impune o reformă a magistraturei, iată reforma cea în adevăr înaltă, nu crâmpeiul acesta de mici reparaţiuni.

Iată marea reformă: modul cum să se facă numirile în magistratură; să se îngrădească arbitrarul personal al ministrului; numai cu o asemenea reformă am puteà să scăpăm de

aceea ce s'a spus totdeauna în ţară în contra ministerelor trecute şi de ceea ce se spune dejà în contra ministerului actual.

In loc de aceasta, vine partidul liberal şi cu prilejul de a introduce câteva mici garanţii de independenţă, ca să nu fie doi veri, sau doi cumnaţi, chiar prin aceasta isbeşte în inamovibilitatea Curţii de casaţie numai pentru ca d. ministru de justiţie să mai poată numì acolo pe cine va vrea!

Acum, d-lor vin la argumentul «aşa s'a făcut şi în trecut».

Foarte rău, dacă s'a făcut aşa.

D. Ministru de justiţie. Nu în trecut; d-voastră!

D. Titu Maiorescu. Indiferent, dacă noi sau alţii. Ar fi o adevărată nefericire, dacă dela partid la partid, în schimbul obişnuit al sistemului constituţional, nu am ajunge cel puţin la aceasta, ca cei cari vin după alţii şi au înţeles greşelile lor, să facă ceva mai bine. Altfel, ce ne-ar folosì schimbarea guvernelor?

Că sunt totdeauna multe neajunsuri în multe priviri şi în multe părţi ale administraţiei publice, multe rele de îndreptat, o ştim cu toţii.

Prin urmare oamenii cu minte şi cu sânge rece trebue să se bucure adeseori, când se

schimbă un partid dela guvern, după oarecare durată, ca să fi avut guvernul timp să realizeze ceva; pentrucă se poate presupune că se va introduce în vreo parte a administrației ceva mai bun.

Eu am recunoscut, în mijlocul partidului liberal, când eram atunci în cameră în opoziție, că bine a fost că a căzut cabinetul Lascar Catargi în 1876; nu se puteà face războiul decât cu partidul liberal; și tot așa cred că bine a fost, și eram de aceeaș părere, că s'a retras partidul conservator sau junimist-conservator la 1895 și ați venit dumneavoastră să faceți vre-o îmbunătățire, acolo unde se poate introduce; căci poate guvernul trecut ajunsese cu reformele sale la momentul de saturație.

Cu argumente ca acesta, d-le ministru, că era rău și celălalt partid, nu înaintăm de loc; cestiunea este: cum e bine să faceți d-voastră astăzi?

Acum, d-lor, dacă simțiți mai mulți din d-v. împreună cu mine, că nu e bună aplicarea ce se încearcă prin proiectul de lege actual, că nu este anume nici constituțional admisibil să se răpească inamovibilitatea magistraților dela Casație și să se elimineze cei

doi membrii care se au în vedere, atunci permiteţi-mi a întărì acest simţământ şi această argumentare cu o a treia şi cea din urmă reflecţie.

Aşa este de adevărat că în Statele constituţionale trebue să fie folositoare alternarea partidelor, încât mi-aş permite să vă pun înainte următoarea regulă pentru oamenii cu minte în politică: aceà măsură administrativă sau legislativă este bună care, deşì făcută de un partid, este însă respectată şì menţinută de celălalt partid. Aceà lege şi aceà măsură este bună care a trecut prin două focuri de partide, căci ce este folositor pentru ţară, nu este ceeace ne desparte, ci este ceea ce ne uneşte. Precum sântem fii aceleiaşi ţări, aşa şi interesul şi binele obştesc este acolo unde se recunoaşte de oamenii cuminţi din toate partidele că erà bună legea.

Că erà bună legea d-lui Carp cu vânzarea loturilor mici, se dovedeşte prin faptul că este şi va fi respectată şi de d-v., cu toate părerile contrarii ale unora. Dacă este bună faimoasa lege a maximului — poate cu cevà modificări în taxe, ea va fi respectată şi de d-v. şi cred, că va fi respectată.

Am fost fericit, câtă vreme am văzut pe

actualul d. ministru de justiţie că respectează principiul inamovibilităţei.

D. MINISTRU DE JUSTIŢIE, E. STĂTESCU. Dar l-am înscris înainte de d-v. în proiectul de lege...

D. T. MAIORESCU. Căci deşì a crezut de cuviinţă şi s'a grăbit să revoace o numire, care i s'a părut că este contra legii, chiar aceasta se poate considerà ca un fel de omagiu ce l-a adus legii inamovibilităţii.

Iată dar încă o lege bună, legea cu întinderea inamovibilităţii, care trece prin două focuri de partid şi rămâne respectată ca lege generală. Tot astfel, acele legi ale d-v. sânt bune, care vor trebuì să fie respectate şi de partidul opus.

Suindu-mă pe această scară, măsurând la această măsură, propunerea ce faceţi astă-zi nu este bună, pentrucă — pe cât pot prevedeà şi pe cât pot ştì — va fi de onoarea şi de datoria unui ministru de justiţie din alt partid, urmând după d-v., să rectifice neiertata lovire ce o daţi principiului inamovibilităţei, şi să revoace toate măsurile prin care aţi atins pe cei doi membri. Iată unde veţi ajunge [1].

---

[1]) Aşa s'a şi întâmplat după 4 ani, însuş autorul scrierii de faţă fiind ministru de justiţie a abrogat printr'o lege din Dec. 1900 arbitrarele măsuri combătute în discursul de mai sus.

116.

Contra adresei — un anahronism. Răul unanimităților. Parlamentul liberal nu mai reprezintă țara, aplanarea conflictului mitropolitan s'a făcut în afară de el

Ședința Senatului dela 13 Dec. 1896.

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:

P. S. Aurelian, prezident și domenii,
Vasilie Lascar, interne,
G. Mârzescu, culte,
General Anton Berindei, război,
Ștefan Șendre, justiție,
Emanoil M. Porumbaru, lucrări publice,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu) rămâne la finanțe și
C. I. Stoicescu trece la externe.

Domnilor Senatori,

Dacă proiectul de adresă ce ni se înfăţişează, s'ar mărginî la forma englezească, cum ziceau mai toţi onor. mei preopinenţi, şi ar culminà numai în expresia solemnă a omagiului ce-l aducem Coroanei, nu ar rămâne decât să ne asociem toţi la această expresie. Insă proectul de adresă face cevà mai mult.

El, parafrazând mesagiul, care între altele vorbeşte Corpurilor legiuitoare şi de evenimentele mai importante petrecute dela închiderea sesiunii trecute până la deschiderea sesesiunii actuale, menţionează şi el aceste evenimente: vizita Impăratului Austro-Ungariei, a Regelui Serbiei, vizita Regelui nostru la Porţile de fier, la portul Constanţa, etc., şi apoi trece la proiectele de legi ce ni se anunţă pentru viitor.

Dacă din ziua, în care s'a redeschis parlamentul, 15 Noemvrie, până astăzi, când discutăm răspunsul la mesagiul de deschidere, nu ar mai fi intervenit alte evenimente, care — odată ce se enumeră unele evenimente în adresă — ne silesc la întrebarea, dacă nu merg şi ele în importanţa lor *pari passu* cu cele

enumerate: atunci aşà numita desbatere a adresei se puteà mărginì la simpla lectură şi la simpla votare a proiectului de răspuns. Dar fiindcă, prin o coincidenţă neprevăzută nici de cei ce au contrasemnat mesagiul, nici de membrii comisiunii de adresă în momentul când au fost aleşi, au intervenit alte evenimente de mare însemnătate: proiectul de răspuns, aşà cum este redactat şi cum vine, pentru nefericirea lui, astăzi în desbaterea noastră, a devenit un anahronism şi constitue o anomalie; anomalie atât prin câtevà cuvinte ce le cuprinde, cât mai ales prin cuvintele ce nu le cuprinde, şi în fine şi ca emanarea unei înalte instituţii reprezentative, în privinţa căreia îmi voi permite sá examinez în linişte, înaintea d-voastră şi pe cât se poate împreună cu d-voastră, întrebarea totdeauna delicată: până unde acest matur corp mai poate fi considerat astăzi ca reprezentând adevărata opinie a ţărei?

Proiectul de răspuns constitue, ziceam, un anahronism şi o anomalie, întâi prin câtevà cuvinte, cari astăzi nu mai au sensul lor primitiv. Aceste cuvinte sunt cele de pe la sfârşit: «guvernul Maiestăţii Voastre va aveà tot sprijinul nostru pentru realizarea acestor reforme».

Care guvern, d-lor senatori? Când ni se citeşte mesagiul şi noi venim să-l discutăm, noi nu-l discutăm, fiindcă poartă semnătura *Carol,* deoarece Regele este indiscutabil. Noi îl discutăm, fiindcă după semnătura *Carol* vin numele miniştrilor cari, contrasemnând acest act, devin prin aceasta răspunzători înaintea noastră. Şi această răspundere, luată prin contrasemnarea mesagiului, este o răspundere personală, prin anume lege declarată personală. Prin urmare când proiectul d-vstră de răspuns la mesagiu vorbeşte de *guvernul* Maiestăţii Sale, el nu poate înţelege în mod normal decât guvernul semnat în mesagiu, adică pe nume: guvernul Dimitrie Sturdza, Stătescu, Stolojan, Poni şi ceilalţi. Deodată acest înţeles al cuvântului «guvern», care ar fi singurul înţeles normal în ocazia prezentă, s'a schimbat şi a luat altă înfăţişare. Guvernul, înaintea căruia discutăm răspunsul nostru, nu mai e guvernul, care a contrasemnat mesagiul.

Şi răspunsul Senatului la mesagiul Tronului trece peste această schimbare, peste acest eveniment, par'că n'ar fi fost şi n'ar merità relevare? Daţi-mi voie să consider o asemenea procedare ca elementar incorectă.

Dar proiectul adresei mai constitue o ano-

malie prin enumerarea evenimentelor (ar fi putut să nu se facă, dar s'a făcut enumerarea evenimentelor) întâmplate dela închiderea sesiunii trecute până la deschiderea sesiunii prezente, — şi anume prin faptul, că în această enumerare trece sub tăcere un alt eveniment asemenea important, petrecut în acelaş interval al sesiunilor, şi care stă în strânsă legătură cu schimbarea de guvern, de care am vorbit.

Şi iar mesagiul tace asupra evenimentului în chestie. Dar mesagiul puteà să tacă asupra lui. Căci fostul guvern aveà modul său deosebit de a vedeà acel eveniment. Pentru fostul guvern evenimentul (pe care nu vreau să-l precisez mai de aproape: îl cunoaşteţi cu toţii [1]) a fost faptul unui alt corp constituit al Statului. S'a petrecut conform suveranităţii acelui corp şi, după cum credeà guvernul trecut, în limitele acestei suveranităţi. Coroana nu aveà ce să caute acolo; guvernul ca guvern laic nu aveà decât să se conforme acelei deciziuni suverane, fără a luà răspunderea ei. Prin urmare n'aveà de ce să o men-

[1]) Destituirea, reintegrarea şi apoi renunţarea Mitropolitului-Primat Ghenadie.

ţioneze mesagiul; foarte consecvent din punctul de vedere al fostului guvern. Dar ceeace s'a întâmplat de atunci încoace, dovedeşte că actualul guvern a părăsit acel punct de vedere, şi Senatul a aprobat procedarea noului guvern.

Noul guvern a făcut din acel fapt — şi cred, că a făcut bine — un fapt politic, precum şi erà, şi schimbând modul de a vedeà al guvernului trecut, a mai înfăptuit cu această ocazie unul din acele precedente, de care se felicită toţi ca de bun augur pentru desvoltarea noastră naţională mai departe. Cum dar să poată trece Senatul peste acest eveniment, când enumără pe celelalte? Acest eveniment, care a avut de rezultat căderea unui guvern şi a dat guvernului următor şi partidelor ocazia de a manifestà unirea cugetelor, când e vorba de o chestie naţională? Aş vrea să ştiu, cu ce argumente valabile s'ar mai puteà combate propunerea de eri a d-lui Petre Grădişteanu, vice-prezidentul acestui Senat, care cu justul simţimânt al necesităţilor parlamentare v'a cerut să întroduceţi în adresă un alineat asupra schimbării de guvern? — Că d. Dimitrie Sturdza, fostul

ministru prezident şi presupusul încă şef al partidului naţional liberal...

Voci. Este chiar, nu e presupus.

D. T. Maiorescu. Nu ştiu pentru cât timp; fiindcă vom examinà acì împreună şi o altă consecinţă neapărată, neînlăturabilă, care rezultă din situaţie. D. Dim. Sturdza v'a spus eri în Senat, că ar dorì să nu se menţioneze schimbarea guvernului.

Explicabilă dorinţă! Cine îşi menţionează cu plăcere căderea dela guvern? Şi foarte politicos d. ministru prezident actual, faţă cu dorinţa fostului ministru prezident, a consimţit ca să nu se menţioneze acest eveniment. Fireşte; d-sa e pe banca ministerială, e purtat de încrederea majorităţii d-voastre, d-sale îi e indiferent dacă se menţionează sau nu schimbarea ministerului.

Dar noi, parlamentul—şi acì scuzaţi-mă, că zic: noi—noi parlamentul, majoritate şi infimă minoritate, noi parlamentul, ce suntem noi? O simplă dependenţă a unei dorinţe de politeţă a ministrului-prezident? Noi, când enumerăm relaţiŭnile cu Grecia şi equilibrarea budgetului şi începerea lucrărilor dela Constanţa ca evenimente, trebue să trecem sub tacere evenimentul liniştirii bisericei şi socie-

tăţii prin înfrăţirea tutulor? Dar atunci ce parlament mai sântem noi? Mai sântem expresia opiniei ţării în acest moment? Poate fi interesul parlamentului de a pune un zid între valurile mişcate ale opiniei publice din afară şi ceeace se petrece înăuntru? D-lor, e imposibil! Tăcerea adresei asupra acestui punct e anahronism şi anomalie!

Şi dacă ar fi numai atât! Dar e ceva mai greu în toată nelămurirea situaţiei parlamentare şi guvernamentale de astăzi. S'a retras guvernul trecut şi a venit guvernul actual.

Eu nu împărtăşesc în această privinţă părerea onor. meu preopinent, d. Brabeţeanu. Eu cred şi recunosc, că s'a explicat guvernul de ce a venit, şi, dacă mi s'au raportat exact cuvintele zise eri de onorabilul încă şef al partidului naţional-liberal, d. Dimitrie Sturdza, s'a explicat şi din partea d-sale de ce s'a retras.

Din primele cuvinte zise de d. ministru prezident Aurelian, că a venit să dea o soluţiune *paşnică* cestiunilor urgente, aţi înţeles misiunea sa politică, şi din cuvintele zise eri de d. Sturdza, că erà *o agitare a opiniunii publice*, pentru îmblânzirea căreia d-sa trebuià să se retragă, aţi înţeles şi cauza retragerii.

In adevăr, faţă cu agitarea din primele zile după redeschiderea parlamentului, însăş persoana celui ce erà în capul guvernului devenise prea iritantă : căci acea agitare ajunsese să se traducă şi prin o mişcare pe stradă; iar poliţia, când mişcarea, condusă de un deputat, luase direcţia spre Cameră, a crezut că trebue să oprească manifestarea.

Erà în drept poliţia să ordone măsurile de linişte pe uliţă; dar greu veneà fostului ministru prezident să reziste unei asemenea manifestări pe stradă. Căci nu mai departe de cât acum trei ani, când un număr oarecare de studenţi eşind dintr'o curte din strada Clemenţii cu steagul lor în frunte, se duceà în masă ca să manifesteze la mormântul lui C. A. Rosetti, poliţia, tot în dreptul ei, a înştiinţat mai înainte pe manifestanţi să nu treacă prin calea Victoriei. Poate erà teama — şi dacă erà această teamă, a avut cu atât mai multă dreptate să oprească — că studenţii instigaţi, trecând pe dinaintea palatului, să nu strige «jos guvernul!» Şi înţelegeţi bine, că poliţia erà datoare să oprească asemenea manifestări şi a fost cuminte, că a ordonat să treacă procesiunea pe strada Colţei sau pe altă stradă spre a merge la cimitir, dar nu pe

calea Victoriei. Această ordonanţă erà tot aşà de legală, ca şi ordonanţa poliţiei de a oprì manifestarea condusă spre Cameră. Ordonanţa de acum 3 ani s'a şi executat în mod corect, s'a oprit comunicaţiunea dela strada Clemenţei spre calea Victoriei şi s'a pus chiar un procuror în frunte pentru a veghià la păzirea tutulor formelor legale,

Dar ce s'a întâmplat atunci? Organele autorităţii legale au fost întâmpinate de onor. d. Dim. Sturdza, care s'a pus însuş în capul studenţilor (pe care noi, autorităţile universitare, ne dăm toate silinţele ca să-i liniştim şi să-i disciplinăm) şi s'au pus cu toţii împreună să strige în contra procurorului şi să insulte ordinea legală!

Aşa s'a întâmplat acum 3 ani [1]. Şi astfel nu e de mirat, dacă acum 3 săptămâni, când un deputat voià să meargă cu cetăţenii la Cameră ca să deà o petiţie, ministrul prezident d. Dim. Sturdza nu mai aveà autoritatea să oprească o asemenea manifestare. In aceste împrejurări şi după precedentul din strada Clemenţei chiar fiinţa d-sale la minister erà iritantă, şi a trebuit să se retragă.

---

[1]) Vezi vol. IV, pag. 96.

Autoritatea a putut-o aveà actualul guvern; nu o aveà cel trecut. Aşà dar d. Dim. Sturdza a căzut în mod natural, constituţional, dela guvern.

In prima zi când am intrat acì în Senat la începutul sesiunii acesteia, ni s'a distribuit o broşură elegant imprimată a d-lui Dimitrie Sturdza (şi pe mine lucrările literare ale onor. d-lui Sturdza mă interesează totdeauna), cu titlul cam funebru «La morminte de eroi». Nu erà deabună începerea sesiunii cu asemenea cuvinte! (Ilaritate). Eroi nu ştiu dacă au mai fost, dar morminte au mai fost câtevà de la 15 Noemvrie încoace. (Ilaritate).

Dar să revenim la chestie. După cele zise cred că ni s'a explicat îndestul, pentru ce a căzut guvernul trecut, ni s'a explicat de asemenea, pentru ce a venit guvernul actual. Fără a mai insistà asupra tutulor celor petrecute cu ocaziunea acelei manifestări pe stradă; fără a mai examinà, *cine* operà din partea manifestanţilor şi, din nenorocire, şi din partea organelor ordinei legale; şi fără a mai amintì că s'au petrecut nişte scene cari parcă ne fac să zicem că nu este destul de înalt Balcanul, care ne desparte de barbaria Orientului; fără a mai relevà, că aceste scene se petreceau

chiar înaintea palatului de justiţie şi că priveau la ele, de acolo dela ferestre, procurorii şi judecătorii de instrucţie şi că niciunul din ei nu a avut simţimântul elementar al omului de lege, că erà acì un flagrant delict şi că ei erau *datori* să intervie; fără a mai trage concluzia asupra stării, în care se vede că a ajuns juna magistratură sub ministrul Stătescu: să ne mulţumim cu declaraţia actualului ministru de interne, că va cercetà cele petrecute cu această ocaziune şi va pedepsì pe cei culpabili, şi să-i dorim tăria de a face ceeace zice, ca să înceapă odată era mai cuviincioasă a luptelor noastre politice, să înceteze odată sălbăticiile de acest soi pentru toate partidele, spre binele vieţei noastre publice. (Aprobări).

Da, până acì s'au cam lămurit lucrurile. Dar ce rămâne încă nelămurit este chiar formaţiunea actualului guvern.

Că partidul naţional-liberal a fost în stare ca «din rănunchii săi» să mai scoată un minister, este un semn de mare tărie.

Voci. Mai scoatem noi şi alte ministere.

D. Maiorescu. Că acest minister este purtat asemenea de încrederea d-v., ca şi cel trecut, este un semn de mare generozitate.

O VOCE. De convingere.

D. MAIORESCU. De generozitate, căci încrederea dată guvernului trecut şi exprimată prin răspunsul la mesagiu, se poate oare transmite aşà simplu parcă s'ar înţelege dela sine, asupra actualului guvern?

Dar *acest* guvern are evident o altă direcţie de cât *acel* guvern.

Pe *acel* guvern, cel trecut, îl vedeţi dejà din mesagiu, unde enumeră legile viitoare. La cele mai multe — nu la reforma magistraturii, unde nu rămâne de făcut decât continuarea celor începute de diferitele partide pentru crescânda independenţa şi îmbunătăţire a magistraturii — dar la celelalte legi se exprimă tot în sistemul cunoscut al fostului prezident al consiliului şi actual şef al partidului liberal-naţional, d-nul Sturdza, sistemul de a urmarì cu ura sa, — parcă aceasta ar fi adevăratul său element politic — tot ce face alt partid decât partidul, la care din întâmplare se găseşte raliat d-sa. (Căci au fost timpuri, în care d. Sturdza a fost în alte partide; acum de mai mult timp, se află în partidul liberal-naţional; dar în orce partid se află, d-sa urmăreşte cu ura sa pe partidul advers). Această ura se arată prin toate punc-

tele din mesagiu, unde se vorbeşte de viitoarele legi, parcă activitatea partidului sub conducerea d-sale nu ar aveà alt scop decât de a distruge, de a dărâmà, ceeace au făcut ceilalţi. Iată o direcţie pronunţată în tot mesagiul.

Ce zice din contră guvernul de azi? D. ministru de interne declară formal în Cameră: nu este bine ca să venim cu idea de a răsturnà tot ce au făcut ceilalţi, fiecare partid poate lucrà în partea sa spre bine, datoria noastră este de a continuà. Evident, d-lor, o altă direcţie!

Tot aşà cu cestia cealaltă, de care vă vorbeam la început. Fostul guvern o considerà ca o simplă executare de sentinţă a unui alt corp suveran dată după competenţa sa. Guvernul actual din contră a început prin a retrage acel jurnal al consiliului de miniştri şi a pune altul în loc pentru împăcarea spiritelor şi pentru prestigiul bisericei. Când un minister vine şi retrage un jurnal de mare importanţă al precedentului minister, aceasta însemnează că este alt minister, eşit din sânul partidului liberal.

Şi precum aţi purtat cu încrederea d-v. direcţiunea Sturdza-Stătescu, veţi aveà genero-

sitatea să vă schimbaţi drumul încrederii şi să vă orientaţi spre direcţiunea Aurelian-Lascăr, diferită de cea precedentă.

Dacă ar fi numai atâta, v'ar privì exclusiv pe d-voastră. Rămâne însă altcevà neexplicabil — şi acì parcă ar fi o nouă anomalie — în formarea actuală a ministerului. Jurnalul acela al consiliului de miniştri, cel vechiu, desfiinţat de actualul, erà semnat şi de onor. d. ministru de finanţe actual, erà semnat şi de onor. d. ministru de externe actual, atunci ministru al lucrărilor publice, şi de fostul ministru de război, d. general Budişteanu. S'ar puteà zice că odată ce se revine asupra acelui jurnal, numai miniştrii principali, cari erau implicaţi în alcătuirea lui, adecă preşedintele consiliului, ministrul de culte, ministrul de interne şi cel de justiţie, numai aceşti patru au trebuit să se retragă. iar ceilalţi trei aveau resorturi prea speciale şi fără nicio legătură cu acea cestiune, în cât lor nu li se impuneà retragerea. In adevăr, ce aveà să caute războiul, lucrările publice şi mai ales ce aveau să caute finanţele într'o chestie bisericească?

Aceşti trei miniştri, prea competenţi în resortul lor special şi prea incompetenţi în ce-

lălalt resort, puteau să rămâe, adecă dela d. Sturdza să treacă dincolo la d. Aurelian.

Fie şi aşà! Dar tot rămâne o nedomirire: n'au trecut toţi. Şi atunci se naşte întrebarea parlamentară: de ce se va fi retras d. ministru de războï cu această ocaziune? Poate d-sa, mai susceptibil la faptul foarte curios pentru un om public de a pune întâi semnătura sa pe un act important şi de a şi-o pune pe urmă alături cu alţii pe desfiinţarea acestui act, poate d-sa, mai delicat, n'a vrut aceasta. Acì să fie oare explicarea retragerii d-sale? Căci, evident, retragerea nu poate provenì din cele două cuvinte, prin care a rămas celebru în memoria politică a tuturor, cuvintele de *ciomag* şi *baston,* care să-l fi ilustrat aşà de tare, încât să numai încapă ilustraţiunea d-sale pe îngustul fotoliu ministerial. Aceasta nu se poate, fiindcă cele două cuvinte s'a rostit în plin parlament şi d-stră unanimitatea din sesiunea trecută n'aţi găsit niciun glas ca să protesteze în contra lor...

Am îndrăzneala a spune, că protestează toată armata contra lor şi că actualul ministru de războï nu şi le va însuşì.

Dar dacă aceasta ar fi cauza retragerii, căderea ministrului trebuià să se întâmple de-

atunci; însă nu s'a întâmplat, ci d-v., disciplinaţii membri ai partidului naţional-liberal, aţi urmat pe fostul ministru de război şi după ciomag şi după baston.

Atunci de ce s'a retras d-sa? Asupra unei cestiuni de puşcă nu se retrage ministrul de război, şi se retrage asupra unei cestiuni de Biserică? Nu rămâne dar ca explicaţiune de cât susceptibilitatea mai mare, care este spre onoarea d-sale, de a nu-şi şterge însuş iscălitura sa.

Dar remarcaţi, domnilor, că erà încă o soluţiune a crizei, poate mai constituţional corectă. După ce se recunoscuse că ceeace a făcut ministerul d-lui Sturdza în absenţa d-v., a fost rău făcut şi ceeace declarau organele oficioase pe toate tonurile că erà o cestiune închisă, nu erà o cestiune închisă: soluţiunea normală ar fi fost ca să zică partidul: în constituirea noastră la 1895, după atâtea mature chibzuiri, ne-am ales de şef, urmaş al lui Ion Brătianu, pe d-l Dimitrie Sturdza, şi alături cu d-sa am pus, ca aproape tot şef, pe d-l Stătescu şi am pus alături pe ceilalţi, în majoritate fruntaşi ai vechiului partid, şi le-am adăogat şi pe d-l Fleva şi pe d-l Pallade; ei, încrederea noastră au avut-o până

ultima zi a sesiunii trecute, iar în lipsa noastră acești fruntași au lucrat cum s'au priceput, dar s'au înșelat în privința aprețierii opiniei publice, însă după vorba șefului nostru Sturdza: *errare humanum est, perseverare diabolicum*, să ne retragem cu toții dela guvern și să lăsăm partidului opus sarcina de a potolì agitația. Iată o soluțiune foarte consecventă.

Dar înțeleg, și înțeleg nu numai ca un sentiment de abnegațiune creștinească din partea d-voastră, dar și ca un sentiment de patriotism, înțeleg că v'ați zis: dacă conducătorii noștri s'au înșelat când au deșteptat o asemenea cestiune, tot noi sântem chemați a o deslegà, ca nu în urma noastră să se zică că a rămas o asemenea agitare, pe care n'am fi vrut sau n'am fi putut să o liniștim. O înțeleg și înțeleg venirea actualului guvern. Incontestabil în momentul, când a contribuit acest guvern la buna rezolvare a acelei cestiuni, misiunea sa și a partidului, care îl susține, erà clară, și pentru cei mai mulți patriotică. Și eu cred, ca membru al infimei opoziții, că bine a făcut partidul d-voastră.

Dar acum mai departe? Aici e aici! Și vedeți, că acum se nasc cele mai felurite întrebări. Să reviu deocamdată la întrebarea din urmă:

cum să ne explicăm prezenţa pe acea bancă a celor doi miniştri luaţi din guvernul trecut? Cel de-al treilea, dela un resort strein de materia cu complicaţia, d. general Budişteanu, s'a retras. D. ministru de finanţe însă a persistat. Hai să zicem, fiindcă e la finanţe. Finanţele sânt finanţe, obiective, impersonale. Dar altul din cei cari ocupau un loc în fostul minister, şi el de o specialitate necompetentă în materie complicată, cel dela lucrările publice, a trecut deodată în noul minister la altă competinţă, la externe. Adică noul ministru al afacerilor străine, important membru al partidului şi al parlamentului, foarte simpatic în prezentarea sa, foarte dulce în vorbirea sa, ne dă acum următorul spectacol: pe când colegul său dela războiu se retrage pentru a nu-şi desminţì o iscălitură dată, d-sa trece la altă competinţă şi îşi retrage vechea iscălitură. Oare acesta este titlul de recomandare, pe care îl pune înainte în Regatul României la anul 1896 marele partid naţional-liberal pentru ca să califice pe cinevà la ministerul de externe? La ministerul de externe, unde vorba ministrului, necum iscălitura lui, e vorba ţărei, încrederea ţărei!

N'am înţeles, poate ni se va explicà. Ar fi

foarte comod când am puteà zice în regimul constituţional: un an au fost unii, hai să punem acum alţii în loc! Parcă lucrurile s'ar petrece numai în familie. Lucrurile se petrec în ţară, se petrec în Europa!

Ce e drept, junele ministru de externe ne-a înveselit la prima sa apariţiune în această calitate, prin strigătul: să trăiască Maiestatea Sa Sultanul! Sa trăiască Sultanul dacă voiţi, d-lor senatori, şi Dumnezeul lui Mahomet să-i deà zile destule pentru ca să facă de acum înainte ceeace d. ministru de externe (mi-e teamă, cam precipitat) o şi luase drept lucru făcut.

Iacă, d-lor, încă o anomalie a situaţiei. Dar acum trebue să fiţi obosiţi de lunga discuţie, daţi-mi voie a terminà cu cea din urmă anomalie, care mă face mai ales să vă vorbesc şi să votez în contra proiectului de adresă.

D-lor, pe mine unul, vă mărturisesc, m'a surprins cum de nu s'a relevat, în concertul de mulţumiri generale asupra împăcării cestiunii din urmă, următorul fapt straniu, care trebuià să ne pue pe noi, Senatul întreg, în cea mai completă nedomirire. Ministerul acesta care nu ne-a contrasemnat mesagiul,

dar asistă la desbaterile noastre asupra răspunsului la mesagiul altora, ne-a făcut însă un altfel de mesagiu.

Duminica trecută am asistat la Palat noi toţi, Senat, Cameră, Inaltele corpuri şi printr'o specială învitare a M. S. Regelui, au asistat şi foştii miniştrii din toate partidele, la solemnitatea învestiturei noului Mitropolit Primat. Cu această ocazie, după ce s'au citit actele oficiale de mult stabilite ca precedent, de astădată, ca nealtădată, M. S. Regele a adăogat un discurs. Precum ziceam, că nu semnătura Regelui pe un mesagiu ne face să discutăm mesagiul, căci Regele este indiscutabil, ci numai contra-semnătura miniştrilor, tot aşà nu faptul că Regele a rostit acel foarte important discurs, m'ar autorizà să-l discut înaintea d-voastre. Dar nu erau cuvintele M. S. oarecum personale. Ci acel discurs a fost citit de pe un act scris, care se află în păstrarea d-lui ministru prezident. Vă aduceţi aminte, că înaintea noastră d. ministru-prezident a prezentat actul M. S. Regelui spre cetire, este dar un act de guvern, şi ca act de guvern pot să vorbesc de el. In acest act iată cum se califică momentul acestei investituri:

«Investitura Mitropoliţilor şi a Episcopilor este un act totdeauna înconjurat de o mare solemnitate; de astădată însă, această ceremonie, dobândeşte o deosebită însemnătate, căci ea s'a săvârşit nu numai în faţa S-tului Sinod, a Corpurilor legiuitoare şi a autorităţilor constituite, ci şi a tutulor fruntaşilor ţărei, cari au închinat puterile şi râvna lor la ridicarea şi întărirea Regatului. Aceasta este o scumpă mărturisire, că toţi se întâlnesc într'un singnr gând, într'o singură voinţă, de câte ori se prezintă mari cestiuni naţionale, când Patria are nevoe de concursul tutulor fiilor săi.

Privesc dar cu deplină încredere în viitor, sigur fiiind că prin unire vom înfruntà deapururea toate greutăţile, vom înlăturà toate primejdiile».

Este dar o cestiune naţională de mare însemnătate, care dă prilej Regelui şi guvernului de a întemeià pe această unire a fruntaşilor ţărei încrederea în bunul mers al României în viitor. Nu se poate mai solemnă afirmare.

Dar curios s'a petrecut acest act. D. Sturdza în ziua cu «să trăiască Sultanul», nu în ziua cu demisiunea d-lui Dimitrie Ghica din prezidenţa Senatului şi când se prevedeà că şeful

partidului liberal-naţional nu va putea fi ales prezident al acestui Senat...

VOCI. De ce anticipaţi?

D. T. MAIORESCU. Ne dăm întâlnire asupra acestui fapt cu d-voastre şi atunci vom vedeà greutăţile şi disidenţa.

Curios s'a petrecut acel act solemn. Onor. d. D. Sturdza, până acum încă şef al partidului liberal şi cred că viitor prezident al Senatului...

O VOCE. Aceasta este treaba noastră.

D. T. MAIORESCU. Dar este şi clarificarea situaţiei politice. Aşà dar, onor. d. Sturdza vă aminteà — ce minunat este d. Sturdza în cercetările sale istorice şi în silinţele sale academice; mare merit are în această parte a activităţii sale neobosite, o recunosc în toată sinceritatea şi o vor recunoaşte şi timpurile viitoare — d. Sturdza vă aminteà că d-sa ca om învechit în trebile ţărei, a asistat la măreţele acte istorice din trecut: la proclamarea Prinţului Cuza, la proclamarea Prinţului Carol în 1866, împreună cu d-sa am asistat şi noi mulţi la proclamarea Regatului; toate aceste acte, ca şi actul de Dumineca trecută, sânt acte naţionale, trepte pe cari s'a urcat Statul român, la situaţia lui de astăzi. Aceste

acte au fost făptuite prin conlucrarea tutulor partidelor.

Dar unde este deosebirea? La Vodă Cuza în 1859, la Prinţul Carol în 1866, la Regatul din 1881, fiindcă avem sistemul constituţional, Camera şi Senatul oglindeau exact opinia şi simţimântul ţărei reale şi prin urmare acea conlucrare a tutulor partidelor se efectuà în parlament.

Vă aduceţi aminte când s'a proclamat Regatul, a venit în numele partidului opus d. A. Lahovari în Cameră şi în Senat d. G. Gr. Cantacuzino, şi au aclamat acest act, în unire cu guvernul şi cu majorităţile liberale.

S'a zis atunci: noi care sântem în minoritate dăm acestui act — frumoasele cuvinte ale d-lui Lahovari — un element preţios pentru întreaga lui valoare, îi dăm unanimitatea voturilor în parlament.

Dar Dumineca trecută cum se petrec lucrurile?

Vorbeşte M. S. prin actul ce I-l a prezentat d. ministru prezident şi Dumineca trecută de unanimitatea tutulor partidelor; dar vorbeşte în Palatul Regal, care este deasupra partidelor. In parlament n'ar fi putut vorbì aşà, fiindcă astăzi toţi capii partidelor opuse

d-voastre, cei mai mulţi fruntaşi ai ţărei sunt afară din parlament. Şi atunci ce mai reprezintă parlamentul astăzi? Cestiunea fundamentală a zilelor din urmă, asupra căreia Regele şi actualul guvern ne atrag atenţia ca fiind o mare faptă naţională, care ne îmbărbătează pentru viitorul ţărei, cum s'a rezolvit? Ministrul prezident a luat întâi asentimentul d-voastră, majorităţii, foarte bine. Guvernul s'a adresat şi la opoziţia din parlament. Miau făcut onoare doi din miniştrii să vorbească şi cu mine, infimă minoritate aici în parlament, asemenea bine. Dar pentru ca să făptuiască actul însuş, să-şi ţie linia de conduită paşnică şi patriotică întru liniştirea societăţii şi a bisericei, d. ministru prezident cu un picior s'a sprijinit pe parlament şi cu celălalt a trebuit să alunece în uliţa bisericei Amza, în casa privată a d-lui Lascar Catargi, şi dintr'o casă privată a cules o parte hotărîtoare pentru întregirea şi săvârşirea actului naţional!

Şi acum vă întreb:

Ce mai însemnează parlamentul? Sântem sau nu reprezentarea reală şi întreagă a opiniei publice din ţară? Sau sântem numai un fragment, care la actul cel mai însemnat al

momentului actual a trebuit să se completeze de aiurea?

Eu unul şi cei uniţi cu mine în aceeaş direcţie, nu am contestat niciodată legalitatea parlamentului. Nu am făcut ca alţii, nu am imitat nici pe unii prieteni din partidul conservator, nici pe adversarii din partidul naţional-liberal, de a părăsì vreodată ostentativ parlamentul, sau de a mă asocià la acele eftine critice după alegeri, cari contestau legitimitatea majorităţii alese din partidul opus. Orce Cameră şi Senat, odată validate, sunt expresiunea legală a ţării. Necontestabil aţi fost şi d-voastră expresiunea legală a ţării, când aţi venit acum un an la începutul legislaturii. Sânteţi şi astăzi o expresiune legală, însă cu întrebarea de conştiinţă, dacă, după cele petrecute, mai sânteţi expresiunea reală a opiniunii publice în momentul de faţă?

Grea întrebare, o recunosc. (Murmure).

Dar, d-lor, vă rog, aduceţi-vă aminte, că disolvările de Cameră şi de Senat nu se întâmplă întotdeauna în urma unui conflict cu guvernul. Se întâmplă, ce e drept, adeseori, după un conflict, un vot de neîncredere dat unui minister pune pe Coroană să aleagă între minister şi parlament şi sau să păstreze

parlamentul şi să congedieze ministerul, sau să păstreze ministerul şi să facă un nou apel la ţară.

Da. Dar se întâmplă disolvări de Cameră şi de Senat fără conflict, atunci când intervin după momentul alegerii acelei Camere şi Senat, evenimente neprevăzute şi destul de importante pentruca în conştiinţa oamenilor politici să se pună întrebarea: mai reprezintă, faţă cu schimbarea împrejurărilor, actuala reprezentanţă legală, opinia reală a ţării?

Astfel, când sub ministerul Brătianu parlamentul ales, reprezentanţa legală a ţării, având toată încrederea în minister, a văzut că s'a întâmplat un mare eveniment neprevăzut în momentul alegerilor şi înăuntru celor patru ani ai legislaturii obicinuite, că s'a întâmplat războiul contra Turciei, că în urma participării noastre victorioase la acel războiu. mai ales aclamată de tot parlamentul, a venit necesitatea de a ne pronunţà asupra tractatului dela Berlin şi a anexării Dobrogei (cestiuni de cari nici nu se puteà visà măcar în timpul când s'a făcut alegerile), evident că a trebuit să intervină o disolvare a Corpurilor legiuitoare şi o întreagă reformă constituţională, şi aceasta în bună înţelegere. Pentru ce? Pen-

trucă în bună înţelegere între guvern şi majoritate s'a constatat că a intervenit un eveniment neprevăzut şi destul de important ca să necesiteze apelul la ţară. Nu e aşà?

Apoi, d-lor senatori, evenimentul important şi neprevăzut pe care l-a provocat şeful partidului d-voastră în trecut, a sdruncinat opinia publică a ţării, aşà încât lucrarea ministerului actual de a fi ridicat greutatea şi de a fi liniştit opinia publică, a devenit o faptă naţională şi a produs al doilea eveniment important.

Căci modul cum actualul guvern a rezolvit cestiunea, — şi eu cred că a rezolvit-o bine — a necesitat consimţirea tuturor partidelor; însă pentru aceasta d. ministru prezident a trebuit să se ducă afară din parlament şi să intre într'o casă privată: numai prin conlucrarea d-lui Lascar Catargi, a de d-voastră urgisitului d. Take Ionescu şi a altor fruntaşi afară din parlament, s'a putut înfăptuì actul, pe care d-voastră înşi-vă îl numiţi un eveniment naţional.

Nu aprobaţi procedarea extraparlamentară a actualului guvern? Atunci daţi un vot de blam ca să se retragă.

Aprobaţi procedarea guvernului precum aţi

aprobat-o? Atunci nu puteţi înlăturà îndoiala, dacă parlamentul mai este astăzi exacta şi completa reprezentare a voinţei naţionale.

Urmarea neapărată a situaţiei, în care v'aţi pus, este sau disolvarea parlamentului sau retragerea guvernului.

D. M. Schina. Pozitiv.

D. T. Maiorescu. A! D-lor, ştiu că un corp odată pus în mişcare, poate continuà câtvà timp mişcarea, şi numai prin inerţia lucrului, fără altă forţă. Dar cred că este isbită la rădăcină încrederea ce o mai poate aveà ţara în parlamentul actual. Vom mai duce o viaţă ofilită şi slăbită până la istovire; dar nu vom mai puteà aveà vigoarea, care se întemeiază numai pe simţimântul şi pe siguranţa că sântem adevărată reprezentare a opiniunii publice.

N'aţi fost reprezentanţii opiniunii publice în actul cel mai solemn al acestor zile, ce mai puteţi fi deacum înainte!

Pentru câtevà reparări de legi sociale, aceasta se poate şi nici nu se întreabă, dar nu mai sânteţi în raporturi normale cu ţara.

Este o anomalie acest fel de funcţionare a unui corp reprezentativ, şi este o anomalie şi adresa la Tron a acestui corp. Şi dacă în anul trecut, cu aceeaş ocazie solemnă, am în-

ceput prin a constatà anihilarea în mijlocul d-voastre a infimei opoziţii, îmi pare rău că trebue să sfârşesc în anul acesta prin a constatà anihilarea unanimităţilor parlamentare.

Deaceea votez în contra proiectului de adresă.

117.

Contra adresei. Simţimântul dinastic în popor. Atitudinea d-lui Sturdza în chestia naţională. Care cuvinte ale Regelui se pot discutà? Slăbirea autorităţii d-lui Sturdza

Şedinţa Senatului dela 4 Dec. 1897

MINISTERUL DIN ACEL TIMP:

Dimitrie A. Sturdza, prezident şi externe,
Anastasie Stolojan, domenii,
Mihail Pherekyde, interne,
G. C. Cantacuzino (Rifoveanu), finanţe,
General Berindei, războí,
Spiru Haret, culte şi instrucţie publică,
Ion I. C. Brătianu, lucrări publice,
Alexandru Djuvara, justiţie.

Domnilor Senatori,

Inţelegeţi bine că nu un membru al opoziţiei va intervenì în discuţia deşteptată între onor. d. Costescu-Comăneanu şi onor. d. Constantinescu.

Vom lăsà d-nului Costescu-Comăneanu rolul de a calificà de «decepţiune» activitatea desvoltată în prima sesiune a d-v. sub ministerul d-lui Sturdza, şi vom lăsà d-lui Constantinescu rolul de a calificà de un fel de «răpaos dominical» activitatea pe care aţi desvoltat-o în a doua sesiune sub ministerul d-nului Aurelian. (Ilaritate).

Mă voiu mărginì să vorbesc de obiectul propriu al discuţiei noastre, care este proiectul de adresă.

D-lor senatori, daţi-mi voie să încep puţinele mele observări asupra acestui proiect printr'o observare literară. Pentru un om, care din când în când ţine şi el condeiul în mână, tentaţiunea la observaţii literare în împrejurările de faţă ale Senatului este aşà de mare încât nu poate scăpà de ea. In adevăr, acest înalt corp legislativ al Regatului român are prin vicisitudinea întâmplărilor politice rara

favoare de a fi astăzi prezidat de un cunoscut şi recunoscut autor român, de un reprezentant al literaturei novelistice, şi-mi aduc aminte cu fericire de serile din «Junimea» dela Iaşi, când eminentul nostru prezident ne-a citit primele scrieri ale d-sale «Fluerul lui Ştefan» şi «Privighetoarea Socolei», şi când societatea noastră a primit — cum să zic? — un fel de *asigurare naţională* [1]) că literatura poveştilor se va desvoltà de acum înainte mai cu temei şi la noi.

Cu un asemenea prezident în fruntea noastră, iar în fruntea băncii ministeriale cu un prezident al consiliului, al cărui merit principal, după mine, este de a fi secretar general al Academiei române, cum voiţi ca un om de litere să nu fie tentat la o observaţie literară?

Observarea este următoarea. Intr'o adresă, care în intenţia noastră a tutulor vrea să fie o adresă de omagiu, este neobişnuit ca să înceapă fraza cu un cuvânt neplăcut, cu un cuvânt sinistru. Proiectul de adresă începe cu cuvântul «îngrijirea». Ce este drept, câtevà aliniate mai târziu tot în primul pa-

[1]) Prezident al Senatului erà d. Nicu Gane, în acelaş timp agentul pentru Iaşi al societăţii de asigurare «Naţionala».

sagiu zice: «cele dintâi dar cuvinte ale Se-«natului vor fi cuvinte de mulţumire catre «Cel a tot puternic că a înlăturat dela noi «durerea grelelor încercări».

Da, aşà se cuveneà să înceapă în adevăr adresa, şi numai după asemenea cuvinte de mulţumire către Cel a tot puternic se puteà pune şi îngrijirea. A începe o adresă de o-magiu cu cuvântul «îngrijire» este o nepotri-vire literară.

De altmintrelea, cu această modificare, ne asociem cu toţii la pasagiul întreg, fiindcă d-lor, cu ocaziunea grelelor împrejurări, pe care le aminteşte d. raportor, s'a manifestat în ţara aceasta un fapt de cea mai mare în-semnătate.

O ştiam cu toţii, că Regele însuş este în-rădăcinat în ţară, şi că mai ales în urma răz-boiului, şi în parte şi graţie prudentei con-duceri a afacerilor publice prin d. Ioan Bră-tianu, care ştiuse să facă din partidul d-voastră, multă vreme îndoios, un partid de guvernă-mânt monarhic, însuş Monarhul actual erà identificat cu tot viitorul, cu toată siguranţa acestei ţări. Dar nu este numai Monarhie, ci este Monarhie ereditară la noi. Iar dacă idea de ereditate dinastică erà recunoscută numai

de oamenii politici, sau dacă erà simţită şi de popor, această siguranţă nu o aveam încă şi nu o puteam încă aveà, fiindcă simţimântul popular nu avusese prilejul de a se manifestà. Spre onoarea maturităţii politice a poporului s'a văzut cu prilejul grelei îmbolnăviri a Principelui Moştenitor şi a îngrijirilor ce au cuprins familia regală şi pe toţi oamenii noştri politici în primăvara şi vara aceasta, s'a văzut că şi poporul în toate straturile lui până la cel din urmă om din mahalà şi la cel din urmă om din sat, simte pericolul şi durerea şi de astădată s'a manifestat cu putere, că nu este identificat cu poporul numai Monarhul de acum, ci este înrădăcinată în inima poporului şi idea Monarhiei ereditare în persoana Moştenitorului Coroanei. Foarte bine dar face d. raportor, când pune în proiectul de adresă acele cuvinte de adâncă mulţumire, la care ne asociem cu toţii.

Dacă totuş d. raportor a început redactarea d-sale cu cuvântul *îngrijire,* se vede că a făcut-o involuntar, şi simţimântul inteligentului nostru raportor este explicabil. Literariceşte nu vine bine, dar poate în situaţia politică a Senatului veneà foarte fireşte cuvântul îngrijire mai întâi de toate.

Că trebue să fie îngrijire, se vede, d-lor, şi dintr'un fel de disproporţie a adresei. Un mare paragraf, ca răspuns la cel dintâi paragraf al mesagiului, despre însănătoşirea Prinţului moştenitor. Foarte bine. Apoi un mare paragraf ca răspuns la tot aşà de lungul paragraf din mesagiu, în privinţa relaţiunilor exterioare. Foarte bine. Dar apoi, când mesagiul ne vorbeşte mai ales şi chiar în trei sferturi ale lui despre diferitele proiecte de legi interne, prin o neobişnuită scurtime, care merge până la lipsă de politeţă, raportorul d-v. despre aceste trei sferturi din mesagiu vorbeşte numai în câteva cuvinte aruncate cu de-asila în trei rânduri de tipar, şi tractează *en gros* toate acele proiecte cu vorbele: *vom luà asemenea în deaproape cercetare proiectele* — care proiecte? nici nu mai vorbeşte de mesagiu —*proiecte ce guvernul Majestăţii Voastre va supune deliberării Corpurilor legiuitoare*. Ba bine că nu! Fireşte că, dacă guvernul supune Corpurilor legiuitoare ceva proiecte, trebue să trecem în secţiuni şi să le luăm de bine, de rău, în cercetare. Nu erà vorba de aceasta. Erà vorba de proiectele anunţate în mesagiu, dacă răspundem la mesagiu.

Dar aici are o scuză legitimă onoratul şi

inteligentul raportor. Ce erà să vorbească d-sa de proiectele de mesagiu, când, înainte de a-şi fi făcut raportul, d. ministru de interne le desfiinţase cu un singur cuvânt. Eu credeam că a fost numai o scăpare de vorbă din partea d-lui ministru de interne, dar fiindcă văd că inteligentul nostru raportor se întemeiază pe aceasta şi nici nu mai vorbeşte de toate proiectele din mesagiu, înţeleg că este un sistem.

Care e precedentul ce binevoeşte actualul guvern liberal să-l introducă în moravurile noastre parlamentare? D. Pherekyde, care e un admirabil ministru pentru opoziţie, deschis la vorbă, de o minunată sinceritate, spunându-ne tot ce-i trece prin adâncul inimei, vorbind de toate, de duel, de înfrânarea presei cu ocaziunea duelului, de influenţa alianţei israelite cu ocaziunea devastărilor, de cererea de credite pentru despăgubiri cu ocaziunea proiectului de lege al d-lui general Berindei, ne-a destăinuit iarăş inima d-sale şi ne-a spus că proiectul generalului Berendei este o «ficţiune».

Şi care este atunci precedentul?

In mesagiu s'a anunţat acest proiect de

lege ; mesagiul e subscris de toţi miniştrii şi se pune în gura Suveranului, ca el însuşi venind în mijlocul nostru în Parlament să rostească ceeace aţi pregătit d-voastră şi anunţaţi ţării ca un program legislativ. Şi sub ministerul d-voastră se poate întâmplà ca Maiestatea Sa Regele să vie să ne anunţe nouă în mod solemn că făcând parte din programul legislativ un proiect, pe care ministrul îl trimesese chiar înainte de a vorbì Regele deputaţilor şi senatorilor, pe care apoi ministrul de interne, când vine incidental vorba de el într'o interpelare, îl tractează de ficţiune, fiindcă n'ar fı trecut încă prin consiliul de miniştri?

Va să zică în mesagiul contrasemnat de guvernul liberal de astăzi, se trec proiecte de legi cari nici n'au trecut prin consiliul de miniştri? Se pun în mesagiu câtevà rânduri din partea unui ministru, câtevà altele din partea altui ministru, şi prezidentul consiliului nu ştie ce cuprind aceste proiecte? Şi un coleg al d-lui ministru de războì pune pe ministrul de război în situaţia penibilă de a auzì zicându-i-se că proiectul său de lege este o ficţiune? Acesta este precedentul d-voastră constituţional? Dacă este cu aprobarea majorităţii

d-v., să fie bine ştiut că noi, opoziţia, ne înscriem în contra acestui precedent, pe care nu-l găsim nici de demnitatea Regelui, nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea parlamentului. Precedentul corect este, ca un proiect de lege anunţat prin mesagiu să fie un proiect de lege trecut sau presupus trecut prin consiliul de miniştri şi însuşit de ministerul întreg. Orce altă procedare este o erezie parlamentară.

Inţeleg însă că faţă cu asemenea declaraţiuni ministeriale, raportorul d-voastră să nu mai poată vorbì de proiectele de legi anunţate în mesagiu şi să le treacă sub tăcere în acele anodine rânduri din adresă.

Domnilor, dacă suprimăm dar din discuţiunea noastră trei sferturi din mesagiu, precum ne invită d. raportor; dacă ne asociem cu toţii la partea întâi, la omagiul adus Dinastiei, ce mai rămâne în acest proiect de adresă? Rămâne numai paragraful relativ la politica externă, şi este lucru curios, că de astădată adresa, aşà cum este concepută de raportorul majorităţii, ne impune ca singur subiect discutabil politica externă a guvernului actual.

Am asistat la deschiderea solemnă a par-

lamentului, sunt acum 10 zile. Este totdeauna un act însemnat, când vine şeful statului acasă la noi, în parlament, şi se pune în contact personal şi imediat cu reprezentanţa legală a ţării. Este prima atmosferizare politică, când Suveranul, înconjurat de miniştrii săi, în faţa miniştrilor străini, în faţa capilor administraţiunii interne, în mijlocul nostru, ia atingere cu mandatarii naţiunii.

Dar ce se poate vedeà în această atingere? Maiestatea Sa citeşte, d-v. ascultaţi, şi unde se încălzeşte parlamentul, acolo d-voastră aplaudaţi, şi din căldura aplauselor se simte uneori momentul politic.

A fost foarte cald aplaudat pasagiul relativ la însănătoşirea Principelui moştenitor, şi când d. raportor îl parafrazează în proiectul de răspuns, tot Senatul se va asocià la această parte a adresei.

A mai fost cald aplaudat următorul paragraf din mesagiu:

«Nu pot să nu amintesc cu recunoştiinţă «graţioasa atenţiune a Majestăţii Sale Impă«ratului Rusiei, care a binevoit a Mă salutà «prin un trimis extraordinar în a doua Mea «capitală».

Şi aici ne vom asocià cu toţii la parafraza din proiectul de adresă.

Şi cum să nu ne asociăm, d-lor senatori, când acel trimis extraordinar al Impăratului Rusiei — l-am văzut şi eu la solemnitatea dela Iaşi — a asistat acolo, în mijlocul nostru, la serviciul divin celebrat pentru sfinţirea palatului Universităţii, salutând astfel edificiul unui institut de liber învăţământ în acelaş oraş, unde cu de abia vreo 50 de ani în urmă Mihail Kogălniceanu (şi el însuş după legile naturei ar mai fi putut fi acolo între noi) la 24 Noemvrie 1843, de curând venit dela studii din Berlin, ţinuse prima sa lecţiune asupra istoriei naţionale în Academia Mihăileană, dar unde fie după insistenţele, fie numai de teama consulului rusesc da atunci, speriat de idea unei istorii naţionale, Mihalache Sturdza Vodă a oprit continuarea cursului, aşà încât acea lecţiune de introducere a fost prima şi ultima lecţiune de istorie naţională, pe care a ţinut-o Kogălniceanu la Iaşi. Aceasta s'a petrecut la 1843, şi acum, la 1897, vedem pe trimisul aceleaşi Rusii salutând noul edificiu al liberei Universităţi române chiemate mai ales să cultive studiul limbei şi istoriei naţionale, şi ne dăm cu mândrie seamă de progresul făcut de statul ro-

mân dela Mihalache Sturdza Vodă până sub domnia Regelui Carol I. (Aplause).

Iacă de ce aplaudăm cu aceiaş căldură pasagiul din răspunsul adresei la acel alineat din mesagiu.

Dar, d-lor, dacă aceste două explozii de aplause au fost semnificative, trebue să vă aduceţi aminte, d-voastră, care aţi fost faţă la deschiderea sesiunii, şi de momentul, în care M. S. Regele ne-a cetit următoarele cuvinte din mesagiu :

«Am ţinut să reînoesc în anul acesta ex-«presiunea simţimintelor mele de prietenie şi «de veneraţiune ce am avut totdeauna pentru «Maiestatea Sa Impăratul şi Regele Francisc «Iosif» (Impărat şi Rege, care cu puţine luni mai înainte fusese în mijlocul nostru, salutat cu veneraţiune de toţi cetăţenii Capitalei şi la a cărui amintire prin urmare ar fi fost natural să se încălzească parlamentul). — «Şi constat» continuă mesagiul, «cu o vie satisfac-«ţiune primirea strălucită ce Ni s'a făcut, Re-«ginei şi Mie, în Capitala Ungariei».

O tăcere mormântală a întregului parlament a subliniat acest pasagiu — lucru nemaipomenit!

Niciunul din majoritatea d-voastră, d-le prezident al consiliului, n'a avut curagiul să aplaude.

Acum d. raportor parafrazează cu aceiaş căldură acest pasagiu; dar faţă cu tăcerea mormântală a parlamentului eu mă întreb: ce însemnează nemaipomenitul incident? Şi, fiindcă politica externă e singura parte politică în proiectul d-v. de adresă şi fiindcă tocmai aici s'a semnalat din primul moment, în care Regele a avut contact cu reprezentanţii ţării, atmosfera majorităţii prin tăcere: sânt silit să vorbesc şi eu de situaţia d-lui ministru-prezident în privinţa politicei externe şi să caut a explicà ceeace pare aşà de straniu şi de extraordinar în acel penibil moment al cetirii mesagiului.

D-lor, iată explicarea ce o pot da şi pe care o pun sub controlul d-v., şi voi fi mulţumit, când voi fi întrerupt de cinevà din majoritate şi rectificat. Eu voi retrage imediat orce cuvânt, care va fi contestat de cinevà din majoritate.

Trebue să fie o situaţie îndoioasă, în care se află actualul ministru prezident şi ministru de externe faţă cu o parte a politicei externe.

D. MINISTRU-PREZIDENT DIM. A. STURDZA. Vă întrerup din capul locului; nu este absolut nici

o situaţiune îndoioasă. Prin urmare premisa d-v. dela început este greşită.

D. Titu Maiorescu. Retrag cuvântul *îndoios* în aplicarea generală şi-l mărginesc zicând: trebue să fie o parte care, deocamdată pentru *mine numai*, este îndoioasă în situaţia d-lui ministru de externe, şi va rămânea să vedem după câtevà minute, dacă această îndoială va fi împărtăşită şi de ceilalţi membri ai Senatului, de chiar membrii majorităţii (căci de unanimitatea dela începutul legislaturei nu se mai poate vorbì astăzi în partidul naţional-liberal).

Indoioasă zic eu de ocamdată numai pentru mine, fiindcă la acea primire strălucită, de care ne vorbeşte şi domnul raportor că ar fi fost în capitala Ungariei, se mai adaogă o strălucire, de care nu vorbeşte d. raportor. Pe când cu câtevà zile mai înainte a mai fost o primire a Impăratului Germaniei la Buda-Pesta şi acest Impărat erà însoţit de ministrul său de externe, precum şi Impăratul Austriei erà însoţit de ministrul său de externe, şi pe când la primirea Regelui nostru Carol Impăratul Austriei era asemenea însoţit de ministrul său de externe, contele Goluchowski: la această

din urmă primire a Regelui nostru străluceà ministrul nostru de externe prin absenţa sa.

D. COLONEL BUDIŞTEANU. Şi bine a făcut.

D. MAIORESCU. Apoi fireşte! Eu am zis *străluceà*, mai bine cum s'o calific? (Ilaritate). Aceasta nu este o contrazicere. (Ilaritate).

Dacă am zis *străluceà*, eu, care nu am pătrunderea acelui onor. domn care m'a întrerupt, cu slabele mele mijloace de a pricepe lucrurile, am găsit totuş în această absenţă cevà neobişnuit şi, cum sunt opozanţii curioşi, m'am întrebat: ce poate fi la mijloc? Şi după ce am mai constatat şi tăcerea d-v. la 15 Noemvrie când cu citirea mesagiului, atunci mi-am zis: este o datorie politică să ne dăm cu toţi seamă, ce poate fi la mijloc.

Eu, d-lor, cred că este aceasta:

Partidul naţional-liberal, îndată ce şi-a ales şef pe actualul ministru-prezident, a văzut acţiunea astfel împrospătatului partid începând printr'o atitudine foarte pronunţată şi foarte importantă a acestui conducător al d-voastră în ceeace se numeşte chestia naţională.

Desbaterile Senatului, cari până atunci erau ca toate desbaterile noastre obişnuite, au câştigat deodată un răsunet puternic în ţara

întreagă, un răsunet care a trecut peste limitele ţării, un răsunet adânc dincolo de Carpaţi, şi toţi aveam simţimântul, că o mare chestie a fost ridicată de d. Dimitrie Alexandru Sturdza, o chestie în adevăr care, dacă se puteà conduce mai departe aşà cum o ridicase d-sa, explicà pentru toţi pentru ce d-v. vă numiţi, nu ca mai înainte partid liberal, ci partid *naţional-liberal.*

Cel mai important act al unui partid, ca partid politic, se comiteà atunci prin atitudinea şefului d-v. Şi poate cel mai important moment în viaţa d-sale politică a fost acela, în care a ridicat în Senat chestia Transilvană.

Cu ce cuvinte?

Cred că veţi fi mulţumiţi să auziţi din multele cuvinte ce le a zis d-sa atunci, pe câtevà, care le estrag din broşura ce a publicat-o şi răspândit-o d-sa.

Fireşte, discursul erà pentru d-sa destul de important ca să se lăţească în toate părţile pământului unde este suflare de Român, care ştie să citească. Titlul broşurei este *Discursul d-lui Dimitrie A. Sturdza în şedinţa Senatului dela 9 şi 10 Decemvrie 1894.*

Şi cu un an mai înainte, deabia ales d-sa şef al d-v., deşteptase chestia în Senat la 1893,

şi ministerul care erà atunci, ministerul Lascar Catargi-Carp-Lahovari, fusese tractat de d-sa de *nemernic,* fiindcă în chestia naţională nu se călăuzeà de vederile d-sale «patriotice», care ca program de acţiune politică cereau: trebue intervenit în Statul vecin, sub forma unui samsar cinstit, ca să îmblânzească relaţiunile Ungurilor cu Românii. Poate însă că la 1893 erà numai un avânt de opoziţie trecătoare, precum a şi citat d-sa cuvintele lui Ion Brătianu: multe se zic în opoziţie, care nu trec la guvern. Poate! Deşi, d-lor, la chestia naţională, la o chestie care înfierbântă capetele şi inimile tinerimii întregi, la o chestie care face să se cutremure toată Românimea de dincolo de Carpaţi, nu cred că s'ar cuvenì vorba: în opoziţie zici una şi la guvern faci alta.

Şi când şeful unui partid în opoziţie, atinge — nu zic agită — o asemenea chestie, aş dorì să-mi spună vreunul măcar din reprezentanţa actualei majorităţi din Senat, dacă anume această chestie se cuvine să fie printre acelea, care să le atingi în opoziţie pentru a le ignorà când eşti la guvern? Constat că suntem *unanimi* a zice *nu;* chestia naţională, nu.

Orcum ar fi, în anul următor, tot cu această

ocazie solemnă a discuţiei adresei, şeful partidului naţional-liberal, onor. d. ministru de externe de azi, revine, şi acum revine pe larg. Numai de acest discurs dela 1894 mă voiu ocupà, fiindcă erà cel din urmă la rând, fiindcă erà ţinut 9 luni şi jumătate înainte de a venì d-sa la guvern, aşà dar erà ultima formă a convingerii d-sale politice ca şef de partid.

Iată ce zice onor. d. senator de atunci Sturdza la pagina 114 în broşura cu discursul — 114, vedeţi cât este de lungă cuvântarea !— : «Cred că este de datoria noastră să nu evităm «chestiunea naţională, să ne uităm drept în «faţa ei şi să ajutăm ca să nu se rezolve în «contra Românilor. Maghiarii neagă Români«lor toate drepturile cetăţeneşti şi toată exis«tenţa lor ca naţiune. Maghiarii persecută pe «Români în şcoală şi în biserică. Maghiarii «închid Românilor toate căile de traiu. Ma«ghiarii persecută pe Români în interesele lor «particulare prin administraţie şi justiţie. Ma«ghiarii dărâmă casele Românilor, cum au «dărâmat casa lui dr. Raţiu. Cei cari au dărâmat casa, au fost lăudaţi, poate şi plătiţi. «Maghiarii asvârl pe Români în temniţă pentru «nimicuri. Aţi auzit de procesul ridicol contra «unor domnişoare cari au purtat panglici tri-

«colore cu colorile Transilvaniei, şi contra «cărora s'a cerut întemniţarea până la şease «luni. Dar procesul *Memorandului* început *à* «*froid,* cum zice francezul, după doi ani, şi «judecat numai de juraţi maghiari! Dar arun- «carea a atâtor Români în temniţă, cu toate «că după *Memorandum* Românii au fost lini- «ştiţi şi nu au întreprins niciun act distru- «gător Regatului Ungariei, niciun act dăună- «tor monarchiei Austro-Ungare! Maghiarii aŭ «făcut legi speciale de desnaţionalizare şi de «maghiarizare pe cari le aplică cu o străşnicie «sălbatică. Maghiarii pun pe Români afară din «lege. Iată faptele! Iată *status causae.* Există «chestiunea de mult, dar acum ea a devenit «acută din cauza legilor de desnaţionalizare, «şi din cauza furiei cu care ele sunt aplicate. «Maghiarii se asvârl asupra Românilor ca sĭ-i «desfiinţeze. A mers guvernul unguresc până «acolo de a ridicat doctorului Raţiu dreptul «său de advocat, cu toate că nu a făcut nici «un fapt criminal, şi că e numai un condamnat «politic, precum a fost şi Kossuth altădată. «Prezintarea *Memorandului* la Impăratul-Rege «este crima. Nu este aceasta o nedreptate «strigătoare la cer, a luà unui om, părinte de «familie, pâinea sa şi a copiilor săi».

Şi într'un rezumat mai scurt, la pagina 103 şi 104:

«Se sugrumă dincolo o treime a neamului «nostru.

«Iată cestiunea naţională.

«Această treime a neamului nostru, care «se sugrumă, strigă la cer de durere şi de «îngrijire. Ea strigă până la cer: nu se poate: «Nu vrem să fim sugrumaţi! vrem să rămâ-«nem Români.

«Iată cestiunea naţională. Glasul Români-«lor în pericol trece peste Carpaţi în valea «Dunărei şi ne înfiorează pe toţi. Iată ces-«tiunea naţională!

«Şi noi să ne închidem ochii? Să ne închi-«dem urechile? Să ne închidem inimile? Să «ne închidem cugetările? Să devenim o bu-«cată de piatră neînţelegătoare?

«Iată cestiunea naţională. Puteţi d-voastră «să o înlăturaţi numai cu fraze diplomatice?

«Nu puteţi!

«Atunci e de datorie să spuneţi clar ma-«ghiarilor cum stau lucrurile».

D-lor, aceasta erà atitudinea şefului partidului naţional-liberal, când? Acum 30 de ani? Acum 20 de ani? Acum 10 ani?

Parcă nu vă vine să credeţi: erà acum abia 3 ani!

A, d-lor! Fireşte, omul înaintează în vârstă, se cuminţeşte şi se schimbă în multe priviri, şi cine ar puteà imputà cuiva, dacă revine mai târziu, când este mai copt la cugetare, asupra erorilor tinereţii? S'au văzut mulţi oameni politici, cari în copilăria lor erau anarhişti şi revoluţionari, şi ajungând la vârsta matură, au devenit oameni de ordine, şi chiar miniştri eminenţi, s'a văzut contele Andrassy, după revoluţia dela 1848—49 spânzurat în effigie, ajungând ministru de externe, sub acelaş Impărat Francisc Iosif. S'a văzut. Dar cel puţin au trecut ani la mijloc, a trecut experienţă, a trecut diferinţa de împrejurări la mijloc.

Dar acì? Acì nou alesul şef al partidului naţional-liberal, rosteşte în Senat deabia acum 3 ani (împrejurările între România şi Ungaria fiind identice atunci ca şi acum) asemenea cuvinte în contra miniştrilor ţării de atunci, în contra d-lor Lahovary şi Carp, cari răspundeau: nu poate intervenì un Stat în afacerile interne ale altui Stat.

Aşà ziceau conservatorii atunci la guvern, aşà au zis şi acum în opoziţie, şi cred că ex-

prim exact cugetarea d-lui Carp; de altmintrelea v'a indicat şi d. Lascar Catargi eri, că aceasta este atitudinea lor şi astăzi în opoziţie.

D. Sturdza atunci tratà simpatiile miniştrilor pentru toţi Românii de platonice, şi imputà guvernului *nemernicia* că sunt numai platonice, cereà nici mai mult nici mai puţin decât o intervenţie de guvern în afacerile ungureşti.

Alte state mult mai puternice nu au făcut-o! Căci este dreptul strict internaţional, este convenienţa, este *siguranţa elementară de pace şi de existenţă, mai ales pentru statele mici*, ca să se păzească principiul neintervenirii. Nu poţi intervenì tu guvern în afacerile interne ale altui Stat! Nu trebue să o faci, este un fel de crimă de trădare în contra siguranţei statului tău dacă o faci. Şi pe miniştrii români, care păzeau această regulă, acest principiu internaţional, îi tratà şeful partidului liberal de nemernici! Rusia încearcă pe faţă a desnaţionalizà germanii din Curlanda. Nici-odată puternicul Bismarck nu şi-a permis să facă observaţiuni Rusiei.

In Austria de astăzi, 10 milioane de germani strigă în contra cehizării lor, şi numai slàvizarea germanilor austro-ungari nu poate

să fie în interesul Germaniei. A îndrăsnit totuş un ministru de externe dela Berlin să zică un cuvânt despre aceasta, necum să intervie în Austria?

Aşà aş fi vorbit şi ieri, dacă mi-ar fi venit rândul să vorbesc, însă fără a dà un document. Dar astăzi citesc în depeşele gazetelor de aseară, că s'a făcut interpelare anume asupra acestui punt, în parlamentul german, şi d. de Bülow a răspuns nu mai departe de cât alaltăieri: nu se poate interveni în afacerile interne ale altui Stat, orce chestie ar fi la mijloc, mai ales nu, când acel Stat este în relaţii amicale cu noi.

Iacă regula fundamentală în relaţiile internaţionale.

Nu o ştià aceasta d. Sturdza la 1894? Dar dacă d. Sturdza, — vorbesc acum ca un simplu observator al lumei noastre politice — are o autoritate, nu numai în mijlocul d-voastre, dar şi în mijlocul altora, şi al nostru, o are tocmai fiindcă este în adevăr un cunoscător al istoriei, un cunoscător al actelor diplomatice, unul din puţinii oameni în ţara noastră care-şi dă perfect seama ce este politica în Germania, în Austria, în Ungaria, în Rusia.

Când d. Sturdza, cu această autoritate în mijlocul d-voastre, şi, — iertaţi-mă să o spun: singurul cu această autoritate în mijlocul d-voastre — (fiindcă de! d-lor, a fost dat Regatului român, să vadă ca ministru de externe şi pe d. Costică Stoicescu), aşà dar dacă vorbim de cunoscători de istorie şi de relaţiuni diplomatice, când d. Sturdza, singurul între d-voastre care are autoritate, când acest d. Dimitrie Alexandru Sturdza, în privinţa căruia vorbeà d. Costescu-Comăneanu de un comitet de control, dar la aceasta nu o să-l poată controlà nimeni dintre d-voastre, când d-sa vine în Senat şi vă spune d-voastre asemenea cuvinte şi atacă un guvern al ţării cu vorba nemernic, aşà de neparlamentară, dar cu atât mai caracteristică în energia ei brutală, ce trebuià să ziceţi d-voastre? Ce trebuià să zică tinerimea? ce trebuiau să zică Românii din Transilvania? Trebuiau să zică: Se poate dar face o asemenea politică naţională! Pe Lahovary îi trataţi de fanariot în discursul acela; şi Carp şi Lascar Catargi nu ştiau ce fac, nu aveau inimă românească. Se poate face o altă politică; căci o spune d. Sturdza! Care suflare românească să nu-şi fi zis: se poate

face intervenire puternică în chestia națională. D. Sturdza e omul partidului național-liberal, merge în fruntea aspirărilor și idealurilor naționale; d. Sturdza o spune, și trebue să fie așà, căci d. Sturdza e cunoscătorul de lucruri istorice și diplomatice.

Și ca să nu fie îndoială, ca nu cumvà să se creadă cu vorbele d-lui Sturdza despre intervenirea internațională sânt numai vorbe scăpate în opoziție, ci sânt vorbe meditate, iată curioasele cuvinte ce le mai adaogă în acelaș discurs din Senat (pag. 105):

«Să luăm aminte la o împrejurare foarte «importantă, care se desfășură în cursul ches«tiunei naționale. Se vorbește despre uzurile «parlamentare, amestecul în afacerile inte«rioare ale altora. Nevoile oamenilor, ideile «secolului sunt mai mari decât toate datinile, «decât toate obiceiurile. Acestea au valoarea «lor deplină și neștirbită, când lucrurile stau «în liniște și ordine, dar când situațiunile ies «din calea normală, atunci acele nevoi anor«male își deschid calea. Astfel stă în circum«stanțele de față».

Remarcați importanța vorbei? Va să zică ceeace credeam noi că e vechia siguranță internațională de raporturi, vine d. Sturdza

şi ne spune: nu e adevărat, s'au schimbat lucrurile! Acum, şi în această împrejurare anormală, nu mai poate fi vorba de vechiul adagiu: *nu te amestecà în afacerile interne ale altui Stat!*

Mărturisesc, d-lor, că dejà atunci îmi ziceam: dacă o spune d. Sturdza, trebue să ştie cevà cu această schimbare. Nu o ştiu eu; dar dacă nu o ştiu eu, o va fi ştiind d-sa, mai experimentat de o mie de ori de cât mine, cu alte relaţiuni decât mine. Poate să nu o ştiu d-nii Carp şi Lahovary; dar tot bine că o ştie d-sa.

Cum ar fi afirmat un om ca d-sa una ca aceasta, dacă nu o ştià cu siguranţă. Nu erà în vârstă de 20 ani când a zis-o, erà — slavă Domnului — de 60 de ani, în toată maturitatea d-sale intelectuală.

Dar chiar aşà fiind, eu tot eram nedomirit. Căci şi dacă s'ar fi schimbat regula aceea de intervenire, despre care de mult auzisem că e nestrămutată, tot îmi păreà primejdios ca să începem tocmai noi să accentuăm o asemenea schimbare.

Se poate declamà foarte frumos asupra chestiilor naţionale, şi ce frumos este stilizat pasagiul d-lui Sturdza ce vi l-am citit. Dar

avem şi noi câţivà unguri în ţară, ciangăii dela Roman, avem bulgari în Dobrogea. Când d. ministru de culte face un regulament pentru şcoalele bulgăreşti din Dobrogea, aş vreà să văd pe guvernul bulgar îndrăsnind să intervină ca un samsar cinstit în această chestie internă, pe care o regulăm noi pe teritoriul nostru cum credem că e mai bine! Şi când impune d. ministru Haret limba română în şcoalele ciangăilor dela Roman, aş vreà să văd pe guvernul din Budapesta îndrăsnind să se amestece în modul cum credem noi să administrăm şcoalele de pe teritoriul nostru, zicând că este pentru el chestie naţională, după teoria cea nouă a d-lui Sturdza, că are drept să intervină!

Dar, d-lor, poate să se inventeze şi chiar să fie alte chestii importante, cari să deà drept altor State să intervină, după teoria d-lui Sturdza.

Iată, de exemplu, două cuvinte, cari adesea sunt asociate: naţionalitate şi religiune! Când ar fi în chestie religia ortodoxă? O încurcătură mitropolitană? Şi când se ştie că este un Stat foarte puternic, care-şi atribue misiunea de a vegheà asupra ortodoxiei, noi, Stat mic, noi să zicem că un Stat are drep-

tul să intervină în afacerile interioare ale altui Stat? Ar fi foarte periculos!

Şi, d-lor, ca să nu rămână cea mai mică umbră de îndoială, că aci nu erà în vederile d-lui Sturdza dela 1894 chestie numai de opoziţie, ci chestie de guvern, vă citesc dela pag. 100 următoarele de necrezut cuvinte, rostite atunci de d-sa:

«Dacă chestiunea naţională depărtează dela «putere pe partidul naţional-liberal, aş dorì «să ştiu cum acest partid face din chestiunea «naţională o armă de partid? Atâta minte «avem şi noi aceştia din partidul naţional-«liberal, cât şi d-nii Lahovary cu ai săi, ca «să alegem acele arme cari ne pot aduce la «putere, iar nu pe acele cari ne depărtează «de putere».

E clar, d-lor? Chestia naţională, ridicată astfel de şeful partidului naţional-liberal în contra guvernului dela 1894 care nu primeà acest mod de a vedeà, chestia naţională pe temeiul necesităţii patriotice şi internaţionale de a intervenì în afacerile interne ale Ungariei, este chestia sub drapelul căreia înţelege şeful partidului naţional-liberal să vină şi să se menţină la putere.

Nu e așà? Acesta este înțelesul cuvântării dela Decemvrie 1894, și nu poate fi altul.

Ei bine, a venit la putere în Octomvrie 1895. Ar fi crezut toată suflarea cinstită din țara românească, că acum se face intervenire de samsar cinstit pentru drepturile Românilor din Transilvania. Toată suflarea cinstită din România și Transilvania erà convinsă că, dacă *bona fide* s'a înșelat cumvà senatorul Dimitrie Sturdza, acum ministru prezident; dacă în înflăcăratul său patriotism *bona fide* a văzut o posibilitate acolo unde, venind la guvern, s'a isbit de o imposibilitate; atunci nu d-sa va conduce guvernul național-liberal, ci d-sa personal va rămâne ca un mare patriot istoric în retragere, ca un punct luminos de amintire în idealul tinerimii, dar conducerea oficială și ministerul de externe îl va aveà cinevà din partid, care nu se angajase așà de solemn înaintea țării.

Sau mă înșel? Sau aprobă acest onor. Senat, înaintea căruia vorbesc, colegii din majoritate aprobă procedarea ca șeful d-voastră să vă vorbească, cum a vorbit în chestia națională, cu gândul d'indărăt, ca să facă altfel de cum a vorbit, când va venì la guvern?

Niciunul nu poate aprobà! Niciunul, d-le ministru prezident, nu vă aprobă.

Ei, şi pentruca să steà la guvern (şi dacă voià să continue bunele raporturi cu statele vecine, cari raporturi erau de interesul ţării să fie continuate, nici nu puteà fi altfel), a trebuit să *retracteze* afirmările din Senat, şi le-a retractat la Iaşi prin următoarele cuvinte rostite în public ca program de guvèrn:

«In special, în chestiunea naţională situaţiu-
«nea noastră este clară şi netedă. Avem să
«ne abţinem cu toţii dela orce act de agita-
«ţie în afacerile interioare ale statelor ve-
«cine, şi în special ale monarchiei austro-un-
«gare».

Meşteşugul e acì în vorba «agitaţie». Fireşte, de *agitaţii* să ne abţinem; d. ministru prezident poate interpretà, că nici mai înainte nu vorbeà de agitaţii, ci numai de «intervenire».

Dar vine îndată retractarea clară şi precisă:

«S'a mai răspândit încă o vorbă, că ne a-
«mestecăm în afacerile interioare ale regatu-
«lui ungar. Nici aceasta nu este exact».

Dar ce trebue să vă mai citez cuvintele de retractare ale d-lui ministru prezident, cari

poate îi erau impuse? D-voastră înşi-vă, d-lor senatori, faceţi astăzi o patentă mărturisire asupra faptelor în contra d-lui Sturdza.

Iată ce zice raportorul d-voastră în proiectul de adresă: «*Această fericită situaţiune a re-*«*laţiunilor noastre exterioare se datoresc politicei* «*şi prevederilor urmate cu stăruinţă de toate gu-*«*vernele*».

Şi când vorbeşte raportorul Senatului de politica prudentă în relaţiunile noastre exterioare cu Puterile, este evident că nu înţelege mai ales relaţiunile noastre cu Spania, Italia, Republica Franceză, cari sunt îndepărtate, ci înţelege în deosebi relaţiunile noastre exterioare cu Austria, Ungaria, Rusia, Statele Balcanice. Dacă dar raportorul d-voastră zice că relaţiunile de bună politică au fost menţinute de toate guvernele, aceasta însemnează că şi guvernul d-lui Sturdza urmează absolut aceeaş politică, pe care a urmat-o în externe guvernul d-lor Lascar Catargi-Lahovary-Carp; şi atunci cum rămâne cuvântul de *nemernic*, aruncat aci de d. Dimitrie Sturdza la 1894 în contra guvernului conservator?

Revenind acum la cuvântul «îndoios», de unde ne-a început discuţia cu d. ministru prezident şi ministru de externe, conchid d-lor,

că este în adevăr *îndoioasă* situaţiunea d-lui ministru de externe de astăzi.

Mă contrazice cinevà afară de însuş d-sa? Iată răspunsul Senatului, d-le preşedinte al consiliului!

D. PREZIDENT AL CONSILIULUI, DIMITRIE A. STURDZA. Absolut nu.

D. TITU MAIORESCU. Şi acum, d-lor senatori, să relevăm un alt inconvenient al acestui lucru.

Este *slăbită* autoritatea actualului ministru de externe al regatului român.

Ce autoritate poate să mai aibă în relaţiunile externe, d. Sturdza, când în chestia naţională la 1894 vorbeà cum v'am citit, şi la anul 1895 se retractà cum v'am citit iarăş, şi acum la 1897 zice însăş majoritatea d-sale din Senat, că politica d-sale externă este identică aceeaş cu a d-lor Lahovary şi Carp.

D. ILARIU ISVORANU. De sigur că politica externă a fost totdeauna o continuaţiune a politicei lui I. Brătianu.

D. TITU MAIORESCU. Mulţumesc d-lui Isvoranu că mă întrerupe. Dacă acea politică externă a fost iniţiată de însuş Brătianu, ar fi de discutat, dar nu importă acum. Pentru ce importă acum, ne putem înţelege uşor cu d. Isvoranu, că politica d-lor Carp şi Lahovary este

o continuaţiune a politicei lui Brătianu în privinţa externelor sunt de acord. Insă ce ne foloseşte, d-le Isvoranu, acordul între d-voastră şi mine, când rămâne celalt desacord, adică: pentru ce şeful partidului naţional-liberal de astăzi a tratat de *nemernici* pe oamenii cari au urmat aceeaş politică? Aceasta trebuià să-mi explicaţi d-voastră. (Aplauze într'o parte).

Iată pentru ce nu are autoritate d. Sturdza, nu are autoritatea care am dori-o s'o aibă ministrul de externe al Regatului Român în împrejurările de faţă.

In adevăr, ce o să creadă reprezentanţii ţărilor străine de un asemenea ministru de externe? El astăzi de pe banca ministerială ne spune că urmează aceiaş politică de neîntervenire, pe care a urmat-o şi d-nii Carp-Lahovary. Mai ştii ce va zice mâine, când va fi în opoziţie!? Ce temei se mai poate pune pe asigurările d-sale?

Ştirbita autoritate a d-sale în cele externe este diminuată şi prin cele interne. D-lor, în privinţa celor interne, în cele câtevà minute pe cari vi le mai răpeşte cuvântarea mea, mă voi călăuzì, pentru a le judecà, de chiar modul cum şeful partidului naţional-liberal voià să fie judecate actele ministerului advers.

Pentru aceasta d-sa întrebuinţà două criterii.

In aceiaş cuvântare dela 1894 ziceà (la pagina 92):

«Politica guvernului (conservator) se rezumă «în puţine cuvinte: închinăciune în dreapta, «închinăciune în stânga, închinăciune la toţi, «fiecăruia să-i facă după plac».

Un criteriu. Şi-şi începeà discursul d-sale cu alt criteriu:

«D-lor senatori», spunea d-sa, «Majestatea «Sa Regele, într'o cuvântare de anul nou, la «1891, zicea: *Doresc din tot suflatul ca în anul «acesta să fie linişte, pace şi concordie.*

«Nu se poate o dorinţă mai înaltă şi mai «frumos exprimată. Ea este un adevărat pro«gram de guvernământ. Să examinăm, dacă «guvernul Majestăţii Sale a înţeles această «dorinţă şi s'a conformat ei».

Iată al doilea criteriu. Imi fac numai rezervele mele în privinţa cuvintelor citate de şeful partidului naţional-liberal dintr'o cuvântare a Regelui.

Intrucât Maiestatea Sa Regele a zis aceste cuvinte într'o cuvântare de anul nou, fără contrasemnarea vreunui ministru, eu nu le pot invocà într'o discuţie parlamentară. Neavând dreptul de a le criticà, nu vreau să-mi dau

dreptul de a le aduce o ieftină linguşire. Dacă le citez, este numai fiindcă şi le-a însuşit actualul ministru prezident şi ca un criteriu al ministrului, nu al Maiestăţii Sale Regelui, mă sprijin şi eu pe ele.

Dar să începem cu primul criteriu.

«Inchinăciune în dreapta, închinăciune în stânga!»

Aşà făceau conservatorii, după opinia d-lui Sturdza.

D-lor, astea sunt vorbe. Este ceva curios în discuţiile noastre! Cu aşà vorbe ne putem atacà unii pe alţii până la nesfârşit fără nici un rezultat. Dacă este să avem vreun folos din discuţiile noastre, el nu poate rezultà decât din acele vorbe, fie zise de opoziţie, fie zise de d-voastră, cari au un răsunet în chiar cugetul d-voastră. Toate vorbele mele câte n'au găsit un echo în convigerea d-voastră, au fost rău zise şi aş dorì să le şterg. Eu nu vroi să pun nici un temei decât pe vorbele cari află o aprobare în convingerea d-voastră intimă.

«Inchinăciune!» Ce închinăciune a făcut guvernul Lascar Catargi în afară? Eu cred că niciuna, d. Sturdza crede că multe. Această controversă nu se va terminà niciodată şi nu va fi folositoare, fiindcă fără argumente şi fära

fapte nu se poate produce nicio convingere. De aceea, dacă-mi permit să revin la acest fel de criteriu, o fac numai întrucât pot sperà să aflu un resunet în convingerea d-voastră prin faptele ce le voi amintì.

D-lor, de ce aţi strigat anul trecut «Să trăiască Majestatea Sa Sultanul?» Pentru beratul mitropolitului din Macedonia? Apoi beratul n'a venit nici până astăzi. Pe româneşte aceasta se chiamă *închinăciune*. Să ziç la dreapta? Hai la dreapta.

Anul acesta ministerul de externe al Rusiei şi ministerul de externe al Austriei ne-a trimis o notă de laudă, şi d. ministru de externe al nostru s'a grăbit să-i deà chitanţă de bună primire. Să'o numim *închinăciune la stânga?*

Acum vă felicitaţi de buna primire la Buda-Pesta. Să o numim închinăciune la Apus!

Vedeţi, cum cuvântul de «închinăciune» se răzbună peste 3 ani?

Dar să trecem la criteriul al doilea şi să sfârşim cu el: «Pace, linişte şi concordie», după acestea voià d. Sturdza să se judece valoarea unui minister.

Foarte bine! Cum staţi d-voastră în cele din năuntru, cu pacea, liniştea şi concordia? Sesiunea dintâi a fost foarte scurtă, deabia

budgetele şi acea mare muncă, pe care a relevat-o cu atât talent d. Constantinescu. Dar parcă erà şi ceva nelinişte şi ceva lipsă de concordie? Eliminarea d-lui Fleva? Dacă erà să-l eliminaţi îndată, dece l-aţi mai luat în guvern?

Onorabilul d. ministru Sturdza, în discursul d-sale.... îmi pare cel din urmă, dela Craiova?... Eu mă cam încurc în discursurile d-sale; în deosebire de Ion Brătianu, care erà foarte prudent şi foarte econom la vorbire şi la scriere, actualul şef al partidului naţional-liberal vorbeşte într'una, ba la înmormântări, ba la banchete, şi a vorbit la atâtea banchete încât nu mai ştiu bine, la care banchet, dar îmi pare la cel dela Craiova,ziceà: că programul d-sale este *iubire* şi *adevăr*. Nu e vorbă, într'un alt discurs numise pe d. Fleva fiul *pieirei* — vorbă biblică! Dar asta nu face nimic. Iubirea tot iubire rămâne. Iubirea d-lui Sturdza. Cine se îndoieşte? Vă aduceţi aminte de Brătianu, demn şi simpatic. Dar dacă e vorba de demnitate şi de simpatie, apoi de sigur d. Sturdza este cel mai bun urmaş al lui Brătianu! D. Fleva este fiul pieirei excepţional, ceilalţi sunt fii iubirei.

Dar pe vară, după închiderea primei sesiuni, s'a mai turburat iarăş iubirea d-lui Sturdza,

s'a născut chestia mitropolitană. Ei, aceea a fost neliniştea.

A căzut guvernul Sturdza şi a venit din rărunchii partidului alt guvern, presupun cu buna primire a şefului d-voastre, cu iubire şi concordie. Dar trebue să fi avut mare greutate acei miniştri Aurelianişti, cu iubirea şi concordia d-lui Sturdza, căci nu au putut-o duce; nu ştiu ce s'o fi petrecut, a fost printre culise, dar trebue să fi fost ceva, căci nu văd astăzi alături de d. Sturdza pe niciunul din cei cari au stat alături de d. Aurelian. Nu face nimic: iubire şi concordie! Şi linişte! Liniştea am văzut-o şi mai Dumineca trecută.

Am terminat, d-lor, conchid că autoritatea d-lui Sturdza, sdruncinată în afară, este micşorată şi înăuntru. Partidul naţional-liberal sub conducerea actualului ministru-prezident nu mai este ceeace erà acum doi ani când a venit la guvern.

De aceea, d-lor, pentru că am început cu observarea, că nu este literariceşte potrivit cuvântul «îngrijire» în fruntea adresei, daţi-mi voie să recunosc la sfârşit, să fac amendă onorabilă d-lui raportor: îl găsesc foarte potrivit politiceşte. (Aplause).

118.

Asupra legii învăţământului secundar şi superior prezentată de ministrul Spiru Haret. Împedicarea unei discuţii folositoare în Senat. Dorinţa de mai multă descentralizare şi independenţă

Şedinţa Senatului dela 17 Martie 1898.

Domnilor Senatori,

Am cerut cuvântul şi mi se dă foarte târziu spre a vorbì *pentru* luarea în considerare a proiectului de lege ce ni se prezentă (aplause).

Noi — şi aci pot vorbì în numele amicilor mei politici, foarte puţini la număr în acest onorabil Senat — noi privim un proiect de lege numai din punctul de vedere al interesului general, abstracţie făcând de persoana şi de par-

tidul ministrului care-l prezintă, cu atât mai mult când e vorba de un proiect de lege, ca cel de faţă, relativ la reforma învăţământului secundar şi superior.

Voi căutà dar să examinez legea şi voi aveà onoarea să vă prezent câteva observaţii asupra ei cu toată nepărtinirea omeneşte posibilă, indiferent dacă proiectul poartă semnătura d-lui Haret, sau ar fi purtat-o pe acea a d-lui Poni, sau a d-lui Take Ionescu. Această atitudine de nepărtinire ne este cu atât mai înlesnită în cazul de faţă, cu cât proiectul de lege al d-lui Haret coprinde câteva idei principale, cari erau coprinse şi în proiectele anterioare, şi rezumă aşa dar în mare parte ceeace au gândit diferiţii cunoscători ai trebuinţelor şcolilor din diferitele partide.

Conform acestui punct de vedere sânt pentru luarea în considerare a legii de faţă. In prima linie, fiindcă ea împlineşte o lacună lăsată în legea din 1864, adecă prevede organizarea învăţământului real în înţelesul actual al cuvântului. In al doilea rând proiectul introduce, precum şi este necesar pentru a apropià şcoalele noastre secundare de nivelul celor occidentale, o mai mare adâncire a învăţământului liceal prin întinderea lui la cel puţin opt ani.

El înlătură totdeodată vechea formă a bacalaureatului şi o înlocueşte prin forma mai potrivită a unui exameu final la chiar liceul unde a studiat şcolarul. El introduce o convenabilă serie de măsuri disciplinare pentru corpul profesoral. El înlătură greutatea, care până astăzi paralizà o mai bună recrutare a corpului profesoral secundar, adecă greutatea unui nenumărat şi nerealizabil şir de concursuri sub forma legii dela 1879, şi propune o altă procedură, nişte examene colective dinaintea unor comisiuni permanente, în definitiv tot un fel de concurs cu note valabile pe doi ani. Proiectul caută în sfârşit (şi aceasta va fi una din măsurile cele mai incizive pentru îmbunătăţirea învăţământului secundar) să împedice nefericita specializare a profesorilor de gimnazii şi licee, care a reclamat un prea mare număr de profesori la aceeaş şcoală cu o prea mare diversitate în propunerea obiectelor, aşa în cât s'a nimicit armonizarea şi unitatea instrucţiunii liceale şi s'a produs în capetele mijlociei şcolarilor acea confuzie şi insuficienţă a judecăţii, care s'a constatat din ce în ce mai mult în rezultatele examenelor de bacalaureat.

Iată d-lor lucrurile principale, ideile de reformă mai importante, cari ne fac să privim

acest proiect de lege ca bine venit; şi cred că majoritatea celor ce se interesează de învăţământul public va fi mulţumită să vadă astfel o asemenea lege votată, fireşte cu ceva îmbunătăţiri în amănunte.

Ceeace mai vine în favoarea proiectului, este şi împrejurarea că actualul ministru al instrucţiunii publice este unul din cunoscătorii şcoalelor noastre şi se bucură în corpul profesoral de mare consideraţie. Din partea unui adversar politic îl rog să primească această recunoaştere.

Dacă ar fi numai pentru atât, d-lor, aş puteà terminà aci vorbirea mea şi vă mărturisesc că aş dorì s'o pot terminà aci. Dar mă aflu într'o poziţie excepţională, excepţională prin Constituţia noastră. Cum ştiţi, pentru compunerea Senatului Constituţia cere neapărat ca să fie în sânul lui reprezentate anume cele două Universităţi ale ţării, şi fiindcă în momentul de faţă cel ce vă vorbeşte e chiemat să reprezinte Universitatea din Bucureşti, înţelegeţi bine, că dacă vreodată această reprezentare se cuvine să se traducă printr'o participare efectivă la desbateri, este atunci, când aveţi în discuţie tocmai un proiect de reformă al învăţământului secundar, care are să pregătească pe studenţi pentru Universitate.

Din acest punct de vedere sânt dator să vă vorbesc ceva mai mult asupra acestei legi, şi nu am decât să-mi exprim părerea de rău că d. Poni, colegul meu dela Universitatea din Iaşi, lipseşte din mijlocul nostru. Când am aflat despre alegerea delegaţilor d-voastră şi despre constituirea comitetului lor sub prezidenţa d-lui Urechia, mi-am permis din consideraţiile acum arătate să cer dela d-sa şi dela d. ministru, ca prin adresă formală să cheme pe cei doi reprezentanţi ai Universităţilor spre a asistà la desbateri. Comitetul delegaţilor a primit această propunere; am fost invitaţi şi d. Poni a răspuns însă că nu poate venì.

Mi-am permis mai mult: când a ajuns discuţia la învăţământul superior, am cerut comisiunii ca să invite ultima manifestare electivă a Univertăţii din Bucureşti, pe nou alesul rector al acestei Universităţi, onorab. d. Grigore Ştefănescu, deoarece este din întâmplare şi membru al Senatului.

Comisiunea n'a găsit cu cale ca să îndeplinească această cerere.

Dar, d-lor, dacă rămâne astfel, în absenţa d-lui Poni, numai asupra mea sarcina de a îndeplinì ceeace cred că este o datorie constituţională pentru proiectul de faţă, permiteţi-mi,

în mod prealabil, să discut cu d-voastră o întrebare, dela care atârnă tot folosul acestor desbateri şi, îndrăsnesc să adaog, chiar demnitatea Senatului, şi în orce caz demnitatea acelora, cari vorbesc asupra proiectului de faţă. Intrebarea este următoarea: se mai pot introduce amendamente, fie cât de puţine, în acest proiect? Căci dacă nu se pot, vorbim de geaba. Iar a vorbì de geaba, cu de mai nainte ştiinţă că e de geaba, atinge demnitatea celor ce vorbesc şi a Senatului întreg.

Nu putem vorbì în mod cuviincios sub impresia, sub atmosfera, că orce am vorbì noi, amendamente tot nu se vor introduce. Când, după Constituţie, anume în Senat trebuie să fie cei doi reprezentanţi ai Universităţilor ţării, şi când vine în dezbaterea Senatului — ce? legea de reformă a chiar Universităţilor ţării, voiţi ca anume în această lege, tocmai Senatul, tocmai corpul legislativ astfel compus după Constituţia noastră, să fie un birou de înregistrare al celor votate în Camera de jos?

Dacă ar fi de înţeles — dar nici atunci n'ar fi bine — ca o desbatere serioasă să se facă numai în unul din cele două corpuri legislative, iar în celălalt să se treacă numai aşa *pro forma*, încă s'ar mai puteà înţelege ca o lege de re-

formă a învăţământului superior să treacă întâi prin Senat şi de acolo să vină la Cameră cu presumpţiunea că a fost destul de bine examinată după competenţa anume cerută de Constituţie. Dar să treacă o asemenea lege întâi în Cameră, să fie acolo în comitetul delegaţilor lung desbătută şi amendată peste ceeace propusese comitetul delegaţilor, iar când vine la Senat, să se producă deodată simţimântul îndărătul culiselor, că nu se vor mai primì amendamente, fiindcă nu le vreà guvernul: aceasta, d-lor, este lipsă de cuviinţă, o lipsă de corectitudine constituţională.

Onor. meu preopinent, d. Valerian Urseanu, se liniştise cu vorba d-lui ministru de culte, că, dacă vor fi amendamente justificate, se vor primì.

Ba bine că nu, onorate coleg! Aş vrea să văd pe un ministru, care să zică făţiş unui membru din Senat, că nu va primì nici un amendament. Dar este mod de a zice una şi de a lăsà să se facă alta.

Şi eri, în nefericita, penibila discuţiune de eri, foarte corect d. ministru de culte ne spuse: orce va hotărî Senatul pentru memoria mult regretatului şi nouă tuturor simpaticului coleg Tzoni va fi primit de guvern. Dar venise o

propunere din partea unui coleg al nostru, despre care sântem obişnuiţi să ştim că el cam exprimă dorinţele guvernului; şi atunci a început tocmeala asupra onorării răposatului, s'a făcut acel sinistru vot cu bile, şi ştiţi care a fost rezultatul...[1]).

Ceeace mă pune pe gânduri în privinţa soartei amendamentelor la legea de faţă, cu toate că opoziţia la Senat nu face din această lege o chestie de partid, sânt două împrejurări foarte curioase.

Este mai întâi felul desbaterilor, dacă desbateri se mai pot numì, în comitetul delegaţilor. Vă spuneam că am asistat la discuţia din comitet, fireşte într'un mod foarte discret; nu aveam nici un drept să propun vre-un amendament, eu eram numai dator să asist şi să prezint comitetului cel puţin un imprimat al Facultăţii de ştiinţe din Bucureşti, unde se arătau observările Facultăţii la acest proiect, observări provocate de chiar ministrul cultelor. Am citit, d-lor delegaţi, la fiecare articol propunerile Facultăţii

---

[1]) S'a respins la sfârşit, sub prezidenţa lui P. Orbescu, ridicarea şedinţei propusă în semn de doliu, după ce guvernamentalul Zăgănescu ceruse numai întrerupere de $^1/_2$ oră. Tzoni erà liberal mai independent.

de ştiinţe. Mă aşteptam să văd în comitetul delegaţilor vre-o mişcare în sensul arătărilor Facultăţii, nimic! S'a trecut peste mai toate fără discuţie. Şi nici înşii delegaţii nu au propus amendamente, cu o singură excepţie. Un amendament, unul singur, s'a propus de d. Urechia pentru şcoalele normale superioare, şi d. Urechia care ne-a vorbit aci două zile, la comitetul delegaţilor n'a vorbit nici două minute, amendamentul s'a respins şi aci s'a încheiat tot! Iar onor. d. raportor ne spune cu mare sinceritate, că dezbaterile au fost şi uşoare şi nu prea lungi (ilaritate). O asemenea procedură nu ştiu să fi mai existat la un proiect de importanţă.

O lege de vre-o 114 articole, o lege ca aceasta de învăţământ, unde în Senat sunt reprezentanţi oficiali ai Universităţii, să nu reclame cea mai mică modificare? Dar aşa de perfectă este legea? Dar n'aţi auzit vorbind despre ea pe mult regretatul Tzoni, un partizan înfocat al guvernului, n'aţi auzit câte observări a făcut în contra ei? Nici un amendament!

Dar mai este o a doua împrejurare curioasă, şi aici am văzut ceva iar fără precedent. Desbaterile în Cameră, acelea cari au

să ne lumineze în mod mai practic asupra legii, amendamentele primite în Cameră şi motivările lor, obiecţiunile pentru şi contra, care vin la noi ca la o a două instanţă ca să vedem ce s'a petrecut la întâia, acele desbateri nu s'au publicat încă în *Monitorul Oficial*. Nu v'a surprins faptul? *Monitorul Oficial* parcă şi-a întrerupt activitatea pentru publicarea desbaterilor parlamentare asupra legii instrucţiunii publice. *Monitorul* de câtă-va vreme publică toate desbaterile Senatului, dar nici o desbatere a Camerei; azi abia da un crâmpei de desbateri. *Monitorul Oficial* de astăzi, care ne publică desbaterile Senatului dela 10 Martie şi poartă data proprie de 17 Martie, ne dă în sfârşit desbaterile Camerei dela *7 Fevruarie* 1898, cu o lună şi 10 zile în urmă. Dar ce este aceasta? Lasa că nu este aici discuţia pe articole a legii instrucţiunii, dar nu este nici discuţia generală întreagă, nici cuvântarea d-lui ministru nu este încă publicată, şi noi sântem la sfârşitul discuţiei generale, şi dacă nu se întâmplà incidentul cu moţiunea prematură în contra alegerii d-lui Panu... pardon, incidentul cu alegerea dela Huşi, poate eram la discuţia pe articole, şi în *Monitorul Oficial* nu a apărut

nici întreaga discuţie generală a Camerei terminată de vr'o 39 de zile!

Inţeleg foarte bine că epigonilor de azi le este greu să poarte sarcina conducerii partidului liberal cum l-au condus antecesorii lor. Dar dacă le este greu să conducă partidul în lucrurile cele mari, cel puţin în cele mici ar fi fost cu atât mai necesar să păstreze câteva obiceiuri bune. Vă aduceţi aminte cu toţii, îmi aduc şi eu aminte ca membru al opoziţiei, cum un ilustru prezident al Camerei liberale, C. A. Rosetti, introdusese obiceiul de a publicà dezbaterile parlamentare chiar a doua zi. Ce este cheltuiala Imprimeriei Statului, ce este administrarea *Monitorului Oficial* şi serviciul din cancelaria Camerei, dacă nu sânt în stare să dea publicităţii în timp util cea mai importantă manifestare a vieţei politice într'un Stat constituţional, adică desbaterile parlamentare?!

Această cerinţă elementară a vieţei noastre publice a înţeles-o C. A. Rosetti şi a inaugurat publicarea desbaterilor Camerei în chiar numărul de a doua zi a *Monitorului Oficial*. Prezidenţii următori n'au mai avut energia lui, dar totuş au menţinut în parte importanta îmbunătăţire, şi de vre-o 20 de ani în-

coace desbaterile parlamentare se publică de urgenţă, uneori după 3 zile, cel mai târziu după 8.

Insă aşa ceva ca în momentul de faţă, o aşa întârziere de o lună şi 10 zile asupra unei legi, care este acum în discuţie şi agită opinia publică, cel puţin pe numeroşii profesori, cari urmăresc cu atenţie incordată desbaterea ei, aşa ceva nu s'a mai întâmplat de când avem regim parlamentar.

Ştiu, că unii deputaţi întârzie cu corectarea notelor stenografice; dar dacă lipseşte discursul cutare, se continuă publicarea mai departe, menţionându-se lipsa acelui discurs. Nu cumva nici unul din deputaţii majorităţii nu-şi mai dă discursul la *«Monitor»*? Ce majoritate e aceasta, ce liberalism e acesta?

Regretatul nostru coleg d-nul Tzoni ne spuneà încă Sâmbătă, că partidul liberal se inspiră de opinia publică. Apoi opinia publică se hrăneşte cu discuţiile din Cameră. Ce hrană poate să aibă astăzi, când nu ştie ce s'a petrecut în Cameră cu legea învăţământului?

Este o foarte regretabilă procedură, care se inaugurează acum, şi cred că trebue să protestăm cu toţii, mai ales să protestaţi d-v.

partidul liberal în contra acestui ocultism al discuţiilor din parlament.

Şi aveţi să vedeţi îndată, fiindcă vorbim de discuţiile din Cameră şi de amendamente în Senat, până la ce mici lucruri se întinde necesitatea de amendamente şi cum se simte lipsa publicării desbaterilor.

Vă vorbesc acum mai întâi de câte-va mici defecte din acest proiect, dar tocmai micimea lor o să vă facă să înţelegeţi, cât de curios ar fi, când nici asemenea greşeli nu ar fi înlăturate prin amendamentele Senatului. Una s'a relevat şi în comitetul de delegaţi, dar comitetul a trecut peste ea fără amendament.

La art. 35 a rămas în lege un *lapsus*. In proiectul, aşa cum îl aveţi în Senat, este o absurditate de redacţie.

In proiectul primitiv al guvernului, la salariile profesorilor secundari..... de altminteri eu nu mă voiu ocupà de loc de chiar cifrele salariilor profesorale; chestia materială a corpului didactic este pentru reprezentanţii acestui corp mai indiferentă decât pentru orcare alt corp al Statului, afară de înaltul cler. Şi clerul şi învăţătorii au mai înainte de toate o misiune ideală de îndeplinit.

Dar vreau să vorbesc numai de o greşală în textul proiectului ca redacţie actuală. In proiectul guvernului se făceà o deosebire la profesorii secundari între salariile profesorilor definitivi, a celor provizorii şi a suplinitorilor. Printr'o inovaţiune, se opreà dela profesorii provizorii 10 %, iar dela suplinitori 20 %. Comitetul de delegaţi al Camerei a suprimat acea reţinere dela profesorii provizorii şi i-a tratat în privinţa salariilor ca pe cei definitivi, păstrând numai 20 % reducere la suplinitori. Aşà a hotărît şi Camera. Dar din greşală a votat două alineate ale art. 35 fără acea rectificare, şi în proiectul, pe care îl aveţi acum în desbatere, citiţi:

«80 lei pe lună pentru profesorii *definitivi* «de religiune pentru fiecare 4 ore de curs «pe săptămână.

«70 lei pe lună pentru maeştrii *definitivi* etc.»

Aşa este fără înţeles şi are aerul că profesorii provizorii de religiune şi maeştrii provizorii au rămas fără nici o fixare a salariului în lege ; s'ar crede că li se poate dà orce salar prin budget. Va să zică cuvântul *definitiv* trebue şters de aci ; aşà dar un amendament pentru ştergerea acestui cuvânt.

Voci. S'a şi şters.

D. T. Maiorescu. Fără amendament?

D. Ministru al Instrucţiunii. Este o eroare de tipar.

D. Titu Maiorescu. Nu pot controlà fără publicarea desbaterilor Camerei. Un alt lucru, nici acesta de mare importanţă în sine, dar foarte important pentru chiar legalitatea şi corectitudinea procederilor noastre. La art. 49, acela despre care a vorbit d. V. Ursianu, între persoanele, care pot da avertismente unui profesor secundar, nu universitar, stă aici *ministrul sau un inspector-general.*

Iată însă ce citesc în *Dreptatea* d-lui Fleva:

D. Vice-preşedinte P. Orbescu. Sunt cinci ore; consult Senatul asupra prelungirii şedinţei.

Senatul încuviinţează prelungirea şedinţei până ce va terminà d. Maiorescu.

D. Titu Maiorescu. Domnilor Senatori, în orce caz nu-mi voi permite să vă ocup atenţia şi să vă obosesc răbdarea de cât până la timpul obişnuit pentru o şedinţă prelungită. *Dreptatea* zice următoarele:

«Când a venit proectul d-lui Haret în des- «baterile Camerei, articolul 49 prevedeà că «ministrul şi inspectorul general pot pronunţà

«pedeapsa prevăzută la articolul 48 sub ali-
«niatul *a,* adică avertismentul».

«D. Fleva a combătut atunci cu energie «tendinţa centralizătoare şi reacţionară a a-«cestei dispoziţiuni şi a propus un amenda-«ment, după care se ia inspectorului dreptul «de a aplicà pedeapsa disciplinară prevăzută «la aliniatul *a* art. 48».

Vă mărturisesc că nu împărtăşesc cu desăvârşire această emfasă de expresiune în contra aliniatului *a,* dar în fine, d-nul Fleva — un ilustru membru al partidului liberal, fost ministru de interne al d-voastră — aşa s'a exprimat în Cameră şi erà în dreptul său de-a se exprimà aşa. *Dreptatea* continuă:

«Cu toate că a fost combătut de d. Dumi-«trescu-Iaşi, raportorul legei, amendamentul «d-lui Fleva a fost acceptat de Cameră.»

«Aceasta se poate vedeà în toate dările «de seamă ale ziarelor dela 14 Fevruarie.

«Iată ce scrie chiar *Voinţa Naţională:*

«La art. 49, N. Fleva se ridică contra dis-«poziţiunei, care dă dreptul inspectorului şi «ministrului de a aplicà nişte pedepse, care «erau până acum de competinţa juriului pro-«fesoral.

«D-sa propune ca să se ridice dreptul inspec-

«torului de a da pedepse, şi ministrului pe «acela de a aplicà pedepse prevăzute la al. «*b* şi *c* de cât cu consimţământul consiliului «permanent.

«D. raportor susţine că inspectorii trebuesc «învestiţi cu o autoritate oarecare.

«Comitetul delegaţilor admite modificările «următoare: *pedepsele dela al.* a *se dau de mi-«nistru,* cele dela *b* şi *c* cu consimţământul «consiliului permanent.

«Camera votează art. 49 astfel modificat.

«Ei bine amendamentul d-lui Fleva, primit în «Cameră» zice d. Fleva, scuzaţi-mă, în foaia d-sale, *«a fost subtilizat de guvern; el nu fi-‹gurează în proectul de lege care se discută «acum la Senat».*

Gravă chestie, nu atât pentru avertismentul acela al inspectorilor, care trebue sau nu trebue dat lor, dar gravă pentru procedările noastre legislative. Ei, ce-ar fi mai uşor în împrejurările obişnuite! Ne-am uità la desbaterile publicate — a trecut peste o lună de atunci — şi am controlà înşine. Dar acum trebue să cautăm alte isvoare de informaţiuni. Văd un dosar în mâinele d-lui ministru. Poate va venì d. ministru cu hârtiile acelea pentru a ne lamurì, ca să vedem ce s'a petrecut: are

drept d. Fleva sau n'a înţeles bine ce a fost acolo şi nici *Voinţa Naţională* n'a înţeles ce s'a făcut la Cameră?

D. MINISTRU AL CULTELOR ŞI INSTRUCŢIUNII PUBLICE SP. HARET. Nimic nu este adevărat.

D. T. MAIORESCU. Cu atât mai regretabilă este nepublicarea desbaterilor, şi aceasta este destul pentru a legitimà critica.

In asemenea împrejurări este cu atât mai necesar să se afirme dreptul Senatului la libera şi întreaga sa acţiune legislativă, şi trebue să ştim de mai înainte că orce amendament vă va păreà d-v. că este cuminte şi că nu este de natură a răsturnà economia legii întregi, se va primì şi se va aduce acestei legi importante toată îndreptarea ce i se poate aduce în Senat.

Din acest punct de vedere, d-lor senatori, să-mi permiteţi a face câteva observări asupra proiectului, foarte puţine şi numai în treacăt, pentru a nu depăşì limitele unei discuţii generale.

Am avut onoare să vă spun că între dispoziţiile cele mai însemnate ale proiectului găsesc pe aceea, prin care se înlătură prea marea diversitate de cunoştinţe introduse fără nici o unificare în capul şcolarilor secundari,

diversitatea şi confusiunea provenită din multiplicitatea prea mare a profesorilor şi din faptul, că fiecare este special pentru un obiect şi nu poate conlucrà destul de bine la armonizarea celorlalte. Prin acest abus de specializare liceele noastre au ajuns să aibă o cantitate şi o diversitate de profesori precum nu le are nici un liceu din statele de cultură, pe care voim să le imităm. Proiectul, ca să isbească în aceasta, cere dela candidaţii de profesorat să se prezinte la examen pentru cel puţin 2 specialităţi, dacă nu pentru 3. Astfel de acum înainţe nu va mai fi un profesor numai de latineşte exclusiv, va trebuì să fie capabil să predeà în liceu, şi ministrul trebue să-l facă să predeà, şi alte lecţiuni conform examenului său de capacitate, d. e. şi de limba română, sau şi de istorie sau de limba greacă, după cum se va mai fi pregătit.

Este o foarte bună măsură, la care tinde astfel proiectul de lege; cred însă că nu este aşa de uşor de realizat prin dispoziţiile lui actuale; trebue să mai introducă şi altele şi în orce caz să nu scape cea mai bună ocazie ce i se prezintă de a realizà îndată excelenta idee, chiar cu o parte din actualii profesori. La măsurile transitorii se zice pentru

profesorii astăzi în funcţiune, că ei vor puteà fi obligaţi să aibă până la 12 ore pe săptămână şi vor puteà cere o adăogire a orelor şi prin urmare o sporire a salarului numai în specialitatea lor (art. 101 şi 103), va să zică tot cu nefericita specializare de pân'acum. Ce e drept, art. 102 le dă dreptul să adauge şi o a doua materie pentru lecţiunile lor şi prin urmare să aibă mai curând o sporire de ore şi de salariu, însă numai dacă se vor supune de acum înainte la un examen de capacitate pentru noua materie. Impresia ce o am tocmai dela cei mai buni din vechii profesori de liceu şi de gimnaziu este, că legitima autoritate ce o au deja dobândită şi legitimul lor amor propriu îi va împedecà de a se supune unei noi examinări dinaintea unor comisiuni până acum încă neîncercate în ţara noastră.

Găsesc dar măsura transitorie greşită; cred că ar trebuì să fie aplicată această împreunare de două sau trei specialităţi cu o mai largă cugetare la profesorii cei astăzi în funcţiune. D-nul ministru să găsească un mijloc (îmi permit să-i indic eu unul, fără pretenţiune ca să fie numai decât acesta, fie şi altul) ca să-şi realizeze reforma d-sale de îndată şi cu mulţi din vechii profesori, căci tocmai

acum e ocaziunea. Or se face acum, or atunci nu se mai face această reformă decât peste 15 sau 16 ani şi foarte cu greu.

Se prescrie în proiect, şi inteligentul raportor al Camerei o relevă ca una din măsurile pedagogice şi igienice cele mai importante, ca să nu fie în nici o clasă secundară numărul şcolarilor mai mare de 50. Precum ştiu pe actualul ministru un exact aplicator de lege, nici nu putem presupune altfel decât că atunci, când d-sa cere ca la 1 Septemvrie a acestui an să se aplice legea, d-sa la 1 Septemvrie va şi aplicà măsura ca în fiecare clasă secundară să nu fie mai mult de 50 şcolari.

Ia să vedem momentul acesta dela 1 Septemvrie 1898. Şi să ne dăm de pe acum seamă, cu toată preciziunea, de cele ce vor trebuì să se întâmple atunci. (Imi aduc aminte din trecutul actualului ministru de culte, de pe vremea când d-sa erà director al ministerului şi titular erà d. Dimitrie Sturdza, cum se încercase tot pe la 1 Septemvrie o pripită aplicare a unei măsuri pentru examenele şcolarilor privaţi şi cum atunci părinţii umblau zăpăciţi cu copiii lor pe uliţele Bucureştilor dela o şcoală la alta şi se formase o revoltă întreagă contra d-lui Sturdza). Să vedem ce

va fi la 1 Septemvrie a acestui an cu importanta şi buna măsură a restrângerii claselor la numai câte 50 de şcolari.

Şi aici nici nu insist asupra înscrierilor celor nouă, cu toate că şi în privinţa lor măsura va fi foarte crudă la 1 Septemvrie 1898. Este sigur că vor fi mult mai multe cereri de înscriere pentru clasa I secundară decât sunt la toate gimnaziile şi liceele noastre locuri disponibile, mărginind clasa la 50 de şcolari. Fireşte se vor primì mai întâi românii şi vor fi lăsaţi la oparte străinii, şi dintre români se vor primì în fiecare clasă I cei mai buni 50 după atestatele primare. Dar cu ceilalţi ce se va face? şi vor fi foarte numeroşi. Aceasta preocupă şi pe d. raportor, pe inteligentul raportor (e vorba de raportorul Camerei). Iată ce zice d-sa la pag. XV:

«Evident că mărginind locurile unei clase, «aceste locuri vor fi rezervate şcolarilor mai «buni, cei slabi în direcţia culturei teoretice «vor puteà găsì o îndrumare mai bună în «şcoalele profesionale, pe care Statul va tre«buì să se îngrijească a le organizà. Acest «învăţământ al micilor profesiuni va formà «obiectul unei legi, care va trebuì să fie pre-

«zentată Corpurilor legiuitoare, îndată ce pro-
«iectul de faţă va devenì lege».

Slabă mângâere! Parcă putem noi să prejudecăm soarta politică a împrejurărilor? Putem noi prevedeà, că îndată la aplicarea acestei legi va venì în cercetarea parlamentului (cărui parlament? şi sub care guvern?) o altă lege, foarte grea de alcătuit şi de trecut prin desbateri, pentru noua organizare a învăţământului profesional?

Acestea sunt *pia desideria.* Ar fi fost de dorit ca legea pentru şcolile profesionale să fie deja promulgată pentru ca la 1 Septemvrie anul acesta, la suma de băeţi, care vor venì din învăţământul primar pentru clasa I-a secundară, să le poţi zice cu temei: nu vă mai pot primì în gimnaziu, n'am loc, duceţi-vă la şcoalele profesionale.

Dar aşà cum stau lucrurile astăzi, ministrul va zice numeroşilor părinţi din Bucureşti, din Craiova, din Ploeşti: nu mai pot să vă admit copiii în gimnasiu. Căutaţi-vă... ce? Căutaţi-vă învăţământul profesional, care va trebuì să fie prezentat Corpurilor legiuitoare, îndată după proiectul de faţă. Aceasta este teorie, nu chibzuinţă practică!

Dar, d-lor, nu mai vorbesc de aceasta; nu

vorbesc de şcolarii, cari vor să se înscrie pentru prima oară în gimnaziu la 1 Septemvrie viitor. Vreau mai ales să vorbesc de alte inconveniente ce vor fi atunci, acele şi mai mari şi cari nu se pot înlăturà cu perspectiva altor legi viitoare.

Pe elevii de astăzi, pe cei primiţi dejà în gimnazii şi licee, pe aceia nu-i mai poţi dà afară, aceia sunt bine primiţi.

Cum vom face cu aceştia la 1 Septemvrie viitor, dacă trec peste numărul de 50 pe clasă disponibilă?

Avem aci statistica învăţământului public pe anul 1895—97. In această privinţă, d-lor senatori, sântem astăzi mult mai înaintaţi, de cât acum 20 de ani; astăzi avem o statistică a şcolarilor. Sub guvernul d-lui Dimitrie Sturdza asemenea lucruri se îngrijesc cu multă scrupulozitate. Nu ştiu care va fi judecata asupra d-lui Sturdza ca om de stat, dar ca om de statistică va rămâneà bine notat. (Ilaritate).

Iată ce constatăm din această statistică: In liceul Matei-Basarab din Bucureşti erau (nu înscrişi numai la început, ci prezenţi la examenul final) 94 şcolari în clasa I ordinară şi 88 în clasa I divisionară, 123 în clasa II ordinară, etc. Cam tot aşà în primele clase la

celelalte 3 licee şi 2 gimnasii din Bucureşti. La Craiova, unde e un singur liceu, numărul şcolarilor prezenţi la examen în clasa I ordinară e de 108, în cea divizionară de 153, în clasa II ordinară de 110, în cea divizionară de 109. Vedeţi, cu cât numărul şcolarilor trece în toate aceste clase peste cifra normală de 50. V'am făcut o mică socoteală numai pentru primele 3 clase gimnaziale din Bucureşti. După regula de 50 şcolari clasă, ar fi trebuit în anul trecut scoşi din clasele existente cel puţin 700 şcolari, iar pentru singurul liceu existent în Craiova ar fi trebuit scoşi din toate 7 clasele 442 şcolari. Zic scoşi din clase, dar nu daţi afară din gimnazii, fiindcă aceşti şcolari sânt odată primiţi şi dacă au învăţat şi s'au purtat bine, nu pot fi daţi afară. Vasăzică, ce? 700 şcolari prea mult în Bucureşti, numai pentru trei clase, câte 50 de clasă, însemnează cel puţin 14 clase noi de înfiinţat. La Craiova, cu acel inadmisibil plus de 442 şcolari, însemnează cel puţin 9 clase create din nou la 1 Septemvrie 1898, afară de clasele de creat pentru cei ce se înscriu din nou. Dar să ne mărginim la Bucureşti: Va să zică, cel puţin 14 clase nouă de creat. Cu ce fel de profesori? Iar să

începem mizeria cu suplinitorii, numai câte doi pe o clasă divizionară? V-a arătat regretatul Tzoni, că astăzi sunt vreo 140 de suplinitori, cari nu şi-au terminat nici măcar studiile la facultate.

Iată momentul în care se impune, după legea d-v., necesitatea de a creà atâtea clase divizionare, de a pune atâţia profesori ca să deà învăţământul în acelaş mod .cum se dă în clasele principale de licee, căci nu pentru cuvântul că se numesc divizionare, are să fie învăţătura acolo mai rea decât în cele principale. Ne vor trebui dar la 1 Septemvrie 1898 numai în Bucureşti cel puţin alte 14 clase divizionare cu cel puţin 336 ore de lecţiuni pe săptămână la toate 14. Iată momentul de a aplicà justa d-v. idee ca un profesor secundar să aibă cel puţin 12 ore pe săptămână, şi să poată aveà până la 18, fie şi la 24 — d-l Poni ziceà 20 — sau în termen de mijloc 18.

Nu umblaţi, domnule ministru, în acest moment de primă aplicare a combinării mai multor materii sub un singur profesor, după rezultatele prea îndepărtate şi precare ale viitoarelor examene de capacitate-şi cu atât mai puţin după improvizarea atâtor suplinitori nepregătiţi. Din contră, adresaţi-vă la vechii

profesori, astăzi în funcţiune. Profesorii actuali să fie obligaţi de a îndeplinì această nouă sarcină şcolară până la completarea orelor lor minimale după noua lege, şi dacă trec peste 12 ore, să atingă şi acel plus de salariu care le va fi binevenit, şi atunci înlăturaţi grozavul inconvenient care vă aşteaptă la 1 Septemvrie 1898. De ce n'aţi face aceasta? Cum? Pe toţi profesorii cari sunt azi, să-i declarăm incapabili de a aveà două specialităţi? Din contră, relativ mulţi din ei vor fi foarte capabili sau cel puţin tot aşà de capabili pentru noua materie de predat precum erau pentru cea veche.

Să nu ne facem o ideie exagerată de valoarea *ştiinţifică* ce trebue să o ceară Statul dela profesorii secundari. Atât mai bine dacă profesorul de gimnaziu este un «savant» ; dar Statul nu-i cere lui să fie «savant» : Statul îi cere cunoştinţe solide în câteva obiecte de cultură, îi cere mai ales o bună metodă de predare şi ar trebuì să-i ceară mai presus de toate tragere de inimă pentru învăţământ şi şcoală, care îndeplineşte dela sine multe lacune. Această tragere de inimă, acest drag pentru şcoală şi pentru şcolari nu putem presupune că rezultă din viitoarele examene teo-

retice de capacitate. Dar îl putem constatà la vechii profesorii, la profesorii astăzi în funcţiune, acolo unde există. Reputaţia profesorului printre părinţi şi şcolari, opinia colegilor sunt bine fixate în această privinţă. Şi prea multe pretenţii nu putem aveà deodată. Aceasta e ţara noastră, aceştia sunt profesorii. Altfel de fiinţe n'avem să inventăm noi. Dece să nu îndeplinească ei această sarcină, dece nu le daţi lor acest plus? Nu după arbitrul ministrului şi după protecţia cutărui inspector sau cutărui om influent; ci consiliul profesoral al fiecărui liceu să hotărască îndeplinirea orelor, să spună ministrului cutare din colegii noştri este bun şi capabil, daţi-i lui acest nou obiect în plus, atâtea ore mai mult şi acest plus de salariu.

Să nu fie în stare d. e., profesorii cari sunt azi de filozofie, să propună istoria? sau pe profesorul de limba latină îl veţi declarà incapabil de a propune limba română? Un profesor, dacă a învăţat limba grecească, nu poate să propună şi limba latină? Profesorul de fizică în liceu să nu poată propune şi matematica în gimnaziu? Dar ce i se cere lui? să fie inventator în ştiinţe? Dacă ştie să-şi propună bine limba lui latină, puteţi fi

siguri că va fi bun ca să propună şi limba română, iar dacă ar fi rău aici, era rău şi acolo şi în toate.

Prin urmare, acea dispoziţie transitorie, care limitează pe profesorii actuali numai la a lor specialitate, aveţi ocaziunea să o îndreptaţi, dând profesorilor de astăzi sarcina, onoarea şi folosul de a propune tot ei obiectele de învăţământ în multe clase divizionare dela 1 Septemvrie 1898, după alegerea şi decisiunea profesorilor, în mijlocul cărora funcţionează.

Iată o obiecţiune de adus la proiect, o propunere de amendament, al căreia interes şi a cărei însemnătate practică sper că le-aţi înţeles cu toţii.

Mai am un al doilea punct de relevat, voi trece apoi la un al treilea, şi voi fi terminat. Al doilea: să presupunem că este vorba numai de viitor, şi să lăsăm la o parte greaua şi lunga transiţie. Pe viitor, dela Septemvrie înainte, proiectul cere, pentru a fi cineva profesor secundar, un examen de capacitate. Şi aci cred că o modificare, un amendament se impune. Articolul 24 din proiect zice:

«Examenul de capacitate va aveà de obiect «să probeze cunoştinţele necesare pentru a

«predà cel puţin două specialităţi şi cel mult «trei.

«...Examenul trecut pentru o singură specialitate nu este valabil şi nu confere niciun «drept până nu se va trece cu succes şi cel «puţin a doua specialitate».

Iată măsura principală, care isbeşte greşita specializare a profesorului secundar. Foarte bine, o admit. Cel care se prezintă cu asemenea examen, trebue să aibă diplomă de licenţiat sau doctor. Foarte bine. Dar cum regulează proiectul cele două sau trei specialităţi, ce trebue să le cunoască unul şi acelaş candidat de profesură licealà? Articolul 24 zice: «Una din aceste specialităţi, pentru care «candidatul trebue să posedă diploma cores«punzătoare de licenţiat sau doctor, va fi spe«cialitatea principală; celelalte vor fi secun«dare».

Ce este aceasta principală şi secundare? Şi aci vă rog, d-le ministru, vă rog în interesul şcoalelor, suprimaţi această deosebire primejdioasă pentru prestigiul viitorului profesor şi viitorului învăţământ.

Un candidat de profesură se prezintă «principal» pentru limba latină, dar îi mai trebue o specialitate, cel puţin una. Se va prezentà

şi pentru predarea istoriei sau pentru predarea limbei române. Ce este, ce poate fi aci «secundar»? Vreai să realizezi această împreunare de studii la acelaş profesor? Atunci nu încape secundar aci. Profesorul are să dea lecţiuni de latină şi de română sau şi de istorie, dar lecţiuni în toată valoarea. Nu putem să zicem, ca la vagoanele de drum de fer, că vor fi lecţiuni de clasa I, lecţiuni de clasa II-a, mai rău mobilate, şi poate lecţiuni de clasa III-a, şi mai rău înzestrate. Nu se poate aceasta la un învăţământ serios. Va să zică, examenul de capacitate are să-l dea candidatul asupra a două sau trei specialităţi, cu o egală importanţă.

Dar ministrul zice: asupra specialităţii principale are să fie examinat într'un fel, adică din toate obiectele dela licenţa universitară, iar asupra specialităţii, pe care o numeşte d-sa secundară, va fi examinat numai pentru cunoştinţele de liceu, şi după o programă care se va alcătuì, negreşit mai redusă, mai slabă decât ceailaltă. Va să zică avem un fel de degradare pentru celelalte obiecte. Şi aici este tabloul de capacitate, care se ţine la minister. Ce fel de tablou? Pentru examenul, care îl numiţi de specialitate principală, va

fi un tablou, în care se trec cei mai meritoşi cu rândul. Dar pentru examenul, pe care îl numiţi de *specialitate secundară?* Alt tablou, căci, dacă e acelaş, e nedrept; va fi deci alt tablou. Ei, acum practica! pe hârtie se prezintă lucrurile uşor, dar ia să le realizăm. Este concurenţă: un candidat trece examenul de specialitate principală pentru limba latină, — are un număr pe tabloul acela; mai trece examenul secundar asupra limbei române, — are un număr şi pe acest tablou secundar de limba română. Vine în acelaş timp un alt candidat şi trece examenul principal din limba latină; el va fi pe un tablou ca principal de româna, pe alt tablou ca secundar de latină. Cum realizaţi acum acea bună măsură de a aveà două specialităţi? Se deschide un loc de limba latină, intră principalul de limbă latină; se mai deschide un loc de limba română, — vine să-l ocupe tot el, el cu examenul secundar. Dar acela care eşise cel mai tare pentru limba română? Acela e înlăturat. Aşa zice proiectul: când va fi ocupat mai întâi de acei ce sunt deja profesori; va să zică va fi înlăturat celalt. Cum prezentaţi atunci pe noul profesor înaintea şcolarilor şi colegilor săi? El va ocupà catedra

noua de limba română ce i se dă pe temeiul unui examen de mai puţină valoare, şi va eliminà pe cel ce trecuse examenul principal cu mai multă valoare. Se isbeşte autoritatea profesorului, se isbeşte sentimentul de dreptate, se isbeşte prestigiul învăţământului.

De ce dar această complicaţie cu secundar şi principal? Are să treacă fiecare examen de aceeaş tărie, din ambele lui specialităţi, şi atunci nu vom aveà numiri incompatibile cu autoritatea profesorului.

Trec la o a treia observare, pe care o voi legà şi cu observările asupra docenţilor dela universitate, în aceeaş ordine de idei.

D-le ministru, permiteţi-mi să zic (şi dacă o zic eu, un membru al partidului conservator, ar trebuì să fie de zece ori mai tare zisă de membrii partidului liberal): Introduceţi prea multe immixtiuni, prea multă înlănţuire ministerială şi administrativă în învăţământ. Mai lăsaţi în unele lucruri amestecul d-voastră la o parte, şi pentru uşurarea lucrărilor d-v., şi pentru prestigiul corpului profesoral, şi pentru sfânta dreptate. Prea încărcaţi ministerul, acolo unde s'ar puteà lăsà — vorba d-lui Fleva mai multă descentralizare în spiritul Constituţiunii, în spiritul timpului şi al indepen-

denței oamenilor. Vă rog, întindeți ceva descentralizare la învățământul public, aplicați-o acolo, unde se poate fără inconveniente disciplinare și numai spre binele instituțiunilor.

Iată câteva cazuri după noul proiect de lege. Un profesor secundar are să aibă ca impunere din partea legii (și o impune ministrul, când va face programul) cel puțin 12 ore pe săptămână, și va mai puteà să aibă încă alte 12 ore, și anume în fracțiuni de câte 4 ore. Pentru fiecare 4 ore (sau fracțiune de 4 ore) peste cele 12 ore pe săptămână va primì câte 120 lei pe lună mai mult, încât cu modul acesta să poată ajunge până la 720 lei pe lună, ceea ce cu gradațiunea ar mai face un onorariu de peste 900 lei pe lună, adică aproape cât al membrilor inamovibili dela Curtea de apel. Foarte bine, nu discut cifrele.

Dar pentru ca să poată ajunge profesorul la acest plus de ore și de salar (și proiectul pare a vedeà în acest plus de salar o îmboldire suficientă pentru realizarea dublării și triplării obiectelor), el nu-și poate restrânge perspectiva viitorului în singura specialitate, pentru care a ajuns odată profesor, ci va căutà să se menție pe tabloul unei a doua, poate și unei a treia specialități, spre a aveà mai

mulţi sorţi la ocuparea locurilor şi orelor ce vor deveni disponibile. Dar nu uitaţi, că după lege tabloul de capacitate este numai pe 2 ani valabil, şi dacă în doi ani nu s'a făcut vacanţă, profesorul trebue să deà un nou examen pentru a fi din nou pus pe tablou, apoi după 2 ani un al treilea examen etc. încât un profesor, unde nu sânt adesea catedre vacante, ca să aibă speranţa acelui plus de ore şi de salar, va trebui să deà 2, 3, sau şi mai multe examene de capacitate cu toate că este profesor definitiv. Ce sdruncinare va fi aceasta — lasă pentru el, dar mai ales în dauna şcolarilor lui, în dauna cursului pe care îl face în materia, pentru care este deja numit! Să presupunem totuş că a mai dat omul acesta alte 2 sau 3 examene din doi în doi ani şi că în sfârşit, după atâtea examene, devine un loc vacant în ceailaltă specialitate, pentru care este pe tablou. El va fi acum numit după meritul lui, după autoritatea câştigată în apreţiarea colegilor şi elevilor săi? Nu! Va fi preferit sau respins după apreţiarea ministrului şi a inspectorilor, care atârnă numai de ministru. Aşa prevede art. 32 al legii. Nu este bine aceasta, d-le ministru! A dat atâtea examene acest profesor, este pe tabloul de

capacitate, lăsaţi consiliului profesoral din gimnazii şi licee, să aleagă între cei 3—4— cum să-i numesc? *petiţionari,* pe care să-l numiţi la noua catedră, fie şi cu avizul inspectorului.

Şi aci, d-lor senatori, să facem o observare generală: Cum credeţi că se va întâmplà cu asemenea numiri, dacă le lăsaţi numai pe mâna ministrului şi a inspectorilor săi? Fireşte idealul ar fi că ministrul, el dela sine, să aleagă pe cel mai bun profesor numai după valoarea lui pentru şcoală, fără privire la alte interese, fără cedarea la insistenţe, la protecţii, Tot aşa ar trebuì să proceadă şi inspectorii. Dar ce credeţi d-voastră, aşa va fi în practică? Căci noi facem legea aceasta pentru ţara, în care trăim, şi care este aşa cum este, orcâte dispoziţii am luà noi pe hârtie şi orcâte fraze am întrebuinţà pentru a acoperì lucrurile.

In altă ramură, în magistratură, chiar la judecători, care după toată întocmirea Statului modern trebue să fie cei mai independenţi, cei mai nebănuiţi, cei mai depărtaţi de or-ce interes de partid politic, aveţi d-voastră impresia, că miniştrii din ţara noastră fac numirile şi înaintările mai ales după dreptate sau adese ori din alte considerări? De exemplu,

ce impresie aveţi dv. când cutare judecător amovibil dela Bucureşti a fost de odată înaintat de actualul ministru al justiţiei prezident inamovibil în provincie? A câştigat cel înaintat în autoritatea lui de magistrat în ochii noştri? Este pentru el presumţie şi prestigiul printre noi, că anume el a fost cel mai drept şi mai meritos, sau este în ţara noastră presumţia că a fost cel mai supus? Eu cred că impresia rămâne, că este cel mai supus, şi or-ce înaintare, care se face prin simplul arbitru ministerial, atinge prestigiul, în ţară la noi. Şi când zic în ţară la noi, înţeleg şi ceea ce se petrece în partidul dv. şi ceeace se petrece în partidul nostru. De aceea pentru magistratură se reclamă imediat o lege de admisibilitate, care să înlăture arbitrul ministrului la numiri şi înaintări.

In profesură cel puţin erà până acum mai puţin loc pentru favoritism. Feriţi-vă de a-l introduce prin noul proiect. Nu aruncaţi asupra viitorului profesor secundar — iertaţi-mi expresia—*ponosul*, că este favorit ministerial.

Şi în alte chestii prevăzute în acest proiect de lege se vede introdusă o prisosinţă de amestec ministerial. Este de exemplu vorba de examenul final pentru grupările de învă-

ţământ. La gimnasiile de 4 clase un absolutoriu; la liceele de 8 clase — alt absolutoriu! Foarte bine. Aceste examene de absolvire se dau în chiar acele gimnazii şi licee dinaintea unei comisii compuse din profesorii lor, sub prezidenţa unui delegat ministerial. Delegarea ministerială e bună pentru prezident. Dar cine să fie ceilalţi membri ai comisiunii? Legea dela 1864 ziceà: profesorii clasei din urmă. Foarte cuminte. Noul proiect al d-lui Haret zice altfel. El prevede câte 4 profesori, dar numiţi de ministru în fie-care cas *ad-hoc* dintre profesorii şcoalei.

Dar de ce, domnule ministru, de ce? Nu ştiţi ce încurcătură este în acea epocă a examenelor la minister? Toţi cei ce am trecut pe acolo, ştim aceasta. Când se face examenul? Dela 20—25 Iunie, după proiectul d-voastră. Avem 44 gimnazii şi 17 licee, şi ministrul are aşa dar să numească în comisiunile de examen 244 de profesori, în afară de delegaţii săi speciali, şi toate aceste în zăpăceala câtorva zile înainte de 20 Iunie. Se întâmplă ca unul din aleşi să fie bolnav, se telegrafiază ministrului. Ministrul trebue să aleagă un altul şi să comunice aceasta telegrafic, timpul e scurt, lucrarea exactă se

zădărniceşte. Şi aceasta pentru fie-care gimnaziu din ţară! Care e norma, după care alegeţi pe cei 4 profesori din mijlocul colegilor lor? Adică puneţi pe aceşti 4 să examineze pe colegii lor?! Nu vedeţi ce simţimânt netrebuincios puneţi între colegi? Ce stăruinţe, ce vătămări puteţi stârnì? Lăsaţi aceste examene în atribuţiile consiliului profesoral al fiecărei şcoli, sau puneţi să ţie examenul pe profesorii clasei din urmă câţi sânt subt privegherea unui profesor universitar, şi cu cred că trebue să adăogaţi şi pe inspectori, câţi sânt şi unde pot să se ducă.

O ultimă observare, d-lor senatori, şi am terminat. Docenţii dela Universitate. Dacă docenţii vor puteà să existe fără salariu sau nu, se va vedeà în practică. Poate că da, căci sunt prevăzute alte mijloace ce se pot dà de ministru, şi poate să se găsească destui oameni cu tragere de inimă pentru învăţământ, în cât, pentru onoarea de a fi pe o catedră universitară, să se decidă a face cursuri gratuite.

Dar încercarea a ceeace numeşte d. ministru *curs liber în universitate,* merită să fie examinată mai de aproape.

Iată ce zice proiectul la art. 63:

«Docenţii fac în Universitate cursuri «libere şi gratuite».

Minunat cuvânt: *cursuri libere!* D-lor Senatori, ce înţelegeţi dv. când auziţi spunându-se: *cursuri libere?* Ce este *libertate* în asemenea cazuri? *Grosso modo* şi în mod practic libertatea însemnează mai întâi scăparea de frâul administraţiei. Am libertatea de a ţine o întrunire publică într'o sală, însemnează că n'am nevoie de permisiunea poliţiei. Am libertate să deschid un jurnal, n'am nevoie să cer autorizarea ministrului de interne. Tot aşa şi cu *cursuri libere.* Aceasta însemnează, că pot ţine cursuri fără să am nevoie de aprobarea ministrului.

Inţeleg un curs liber, care să fie aprobat de Universitate; fiind-că aici suntem între colegi. Dar, pentru ca să'l poţi ţine, să mai ai şi aprobarea ministrului, un asemenea curs nu mai este liber! Cu toate aceste proiectul prescrie: «Cursul făcut de un docent nu se «poate deschide de cât cu învoirea senatului «Universităţii şi cu aprobarea ministrului». Apoi atunci cursul nu se poate numì *liber.* A, înţeleg! Cursul poate prezentà vre-un pericol? Atunci ministrul să-l suprime, luând şi avizul senatului universitar. Dar cât pentru

libera deschidere a unui curs gratuit şi neobligatoriu, lăsaţi-o în hotărîrea consiliului facultăţii şi a senatului universitar. Nici atâta încredere nu aveţi în Universităţile ţării şi în libertatea ştiinţei ?

Dar aceasta este încă cea mai mică atingere a libertăţii. Vine în proiect una mult mai curioasă, mult mai nepricepută. Proiectul cere, pentru ca cine-va să se prezinte ca liber docent al Universităţii, fără nici un onorar, următoarele condiţii:

«Numărul docenţilor dela Universitate nu «este limitat. Pentru ca cine-va să fie admis «docent universitar, trebue să poseadă diploma «de doctor pentru specialitatea respectivă, şi «să treacă înaintea ei un examen de abi-«litare».

Inţeleg această măsură şi formele care urmează pentru examenul de abilitare, o lucrare originală tipărită, un colloquium etc. Dar ce nu înţeleg, este următoarea dispoziţie din proiect:

«Candidatul prezintă facultăţii la care voeşte «să se abiliteze cererea sa, însoţită de un me-«moriu asupra studiilor făcute şi a lucrărilor «sale ştiinţifice. Facultatea apreţiind cererea

«candidatului, *o va supune aprobării mini-*
«strului».

Apoi să mă iertaţi, domnule ministru, aceasta este prea mult, şi vă rog să suprimaţi din proiectul d-voastră această exorbitantă ingerinţă ministerială. Ca cine-va, nu pentru a fi numit, ci pentru a se prezentà măcar la un colloquium, la un examen de abilitare să aibă învoirea ministrului, să se ceară autorizarea administrativă centrală pentru simpla posibilitate gratuită de a-şi arăta capacitatea pentru un viitor curs liber şi pentru cariera universitară, aceasta întrece toate marginile unei subjugări administrative. Cum sântem la noi în ţară, or-ce asemenea supunere duce la încercarea de prozelitism politic.

Poate nu vă daţi seamă până unde merge acest prozelitism în atingerea demnităţii omului, chiar pentru aspiranţii la profesură. Vă voi cità un caz care-l ştiu de câte-va zile, fireşte fără a vă cità nume. Este un tânăr care şi-a terminat acum studiile universitare cu mare succes. E vorba de cariera lui profesorală. Un coleg al meu dela Universitate îl mângâie cu vorba: Câtă vreme va fi guvernul liberal, poţi fi sigur. Un alt coleg universitar îi zice de-a dreptul: Du-te la d.

Sturdza. — Tânărul răspunde: dar ce am eu a face cu d. Sturdza? — Profesorul continuă: Ar fi o fericire pentru partidul liberal să numere în rândurile sale tineri distinşi ca d-ta. — Tânărul întâmpină: Dar, d-le, nici nu m'am gândit la partid politic până acum, nici nu mă pot gândì deocamdată. Eu sunt om de studii. — Dragă, eşti naiv, închee profesorul. Cariera nu se face fără plecare la puternicul zilei.

Va fi suficientă această întâmplare reală şi recentă ca să caracterizeze spiritul ce domneşte într'o parte chiar a oamenilor culţi. Şi d-voastră voiţi să alunecăm şi mai departe pe acest povârniş? Să punem la începutul unui examen pentru a vedeà cine e capabil şi cine nu ca să ţie un curs liber la Universitate, aprobarea guvernului?

La ce trebue să tindem cu toţii? Am dorì cu toţii, toţi bine-voitorii pentru această ţară, să avem mai multă independenţă, mai multă siguranţă de atitudinea cetăţenească, în toate privirile. Acì e idealul. Odată cu întărirea sentimentului naţional să ajungă tinerimea noastră cea cultă şi la întărirea judecăţei şi la independenţa caracterului. Dar cum voiţi să-i daţi tăria de cugetare şi independenţa?

Acì demnitatea profesorului, felul cum se pricepe în public rolul lui, situaţia lui şi meritul lui aruncă o influenţă hotărâtoare asupra părinţilor şi asupra şcolarilor.

Ia puneţi un docent la Universitate, care a trebuit să se ploconească (pentru a întrebuinţà o expresie familiară) ca să ajungă măcar la un examen, şi apoi închipuiţi-vă ce efect va aveà asupra studenţilor lui. Ia puneţi un profesor secundar, pentru ca să aibă un plus de leafă, să se îngrijească numai de buna primire a d-lui ministru şi nu a colegilor săi din învăţământ, şi veţi vedeà ce influenţă va aveà asupra caracterului copiilor din şcoala lui.

Este deja ceva grozav între noi, când vedem că sânt unii studenţi înaintaţi şi preferiţi, fiind-că au adus servicii nepermise diferitelor partide, nu vorbesc numai de partidul d-v. Cunosc eu şi ştim cu toţii, că din când în când unii studenţi fac escese în contra poliţiei. Şi să zicem că acestea sunt uşurinţe studenţeşti. Dar când acei, cari au făcut asemenea escese în contra poliţiei unui guvern şi sânt mustraţi sau pedepsiţi pentru aceasta, îi vezi distinşi de către partidul opus şi, când acesta vine la guvern, îi vezi scoşi la iveală,

numiţi în funcţiuni care bat la ochii tuturor, numiţi primari prin Dobrogea, numiţi în ministerul de finanţe în funcţiuni la care nu se aşteptau: aceasta desfăşură un drapel de corupţiune a cugetărilor tinerimii, a întregei tinerimi şcolare. Cum voiţi să mai vorbim noi, profesorii, de disciplină, când guvernele dau asemenea exemple? Şi asemenea exemple să le începem acum dela intrarea viitorilor docenţi în Universitate?! Aceasta nu se poate.

Eu am speranţă, că Senatul liberal (îndrăsnesc a aveà speranţă, că mai există un Senat liberal), îndrăsnesc a aveà speranţa că însuş ministrul de astăzi va primì cu chibzuinţă câte-va amendamente, care să remedieze cel puţin la unele din inconvenientele ce am avut onoare a vă arătà. In această speranţă votez din toată convingerea şi cu toată inima pentru luarea în consideraţie a proiectului de lege (aplause).

119.

Interpelare în chestia şcoalelor române din Braşov şi replica

Şedinţa Senatului dela 23 Noemvrie 1898

Textul interpelării: «Am onoare a inter«pelà pe d. ministru-prezident şi pe d. mi«nistru de culte şi instrucţiune publică asu«pra refuzului d-lor de a plătì bisericei Sf. «Nicolae şi gimnaziului român din Braşov «anuitatea de 38.500 lei prevăzută în două «legi speciale ale Statului Român».

D-lor Senatori,

Cea din urmă şedinţă a onor. Senat în sesiunea prelungită a fost la 15 Mai al acestui an.

In acea ultimă şedinţă s'a desvoltat inter-

pelarea d-lui senator Brabeţeanu despre şcoalele române din Braşov, şi după întâmpinarea d-sale asupra răspunsului d-lui ministru-prezident, s'a cerut cuvântul de mai mulţi colegi ai noştri. Am cerut cuvântul şi eu. Am cerut cuvântul în urma declarării d-lui ministru-prezident, că bisericei Sf. Nicolae din Braşov şi şcoalelor române de acolo d-sa în amândouă ministerele d-sale nu le-a dat nici un ban. Insă discuţia mai departe asupra acestor cuvinte a fost înăbuşită în acest onor. Senat. Un membru al biuroului, dela secretariat, onor. d. Viişoreanu, a spus că îndată ce răspunde interpelatorul, discuţia trebue să fie închisă, dacă votează Senatul închiderea, fără ca să se mai deà cuvântul, cum se dă la toate cererile de închidere de discuţie, unuia pentru şi unuia contra închiderii. Atunci, şi vă citesc aci procesul-verbal publicat în *Monitor*, am zis eu: «Cer cuvântul în chestie de regulament, şi tot deodată în contra închiderii discuţiei». Nici acest cuvânt nu mi s'a dat.

Şi, după părerea mea, printr'o neliberală interpretare a regulamentului în acest onor. Senat cu o majoritate liberală, s'a închis discuţia cu o brutală votare, iar nu cu consultare. Aşà s'a hotărît.

Insă, d-lor Senatori, sunt chestiuni cari nu se pot înăbuşì cu interpretarea de regulament a onor. nostru secretar Viişoreanu. Şi, precum vedeţi, la prima şedinţă după redeschiderea Senatului în sesiunea ordinară, în chiar ziua în care a fost constituit şi s'a putut anunţà o interpelare, am fost dator să anunţ interpelarea de faţă.

Astfel voi reluà chestia de acolo, de unde a fost lăsată la 15 Mai şi când, după părerea mea, erà bine să se continue şi să se sfârşească tot atunci.

Erà bine să se continue şi să se sfârşească tot atunci, fiindcă poate ar fi fost mai puţin înăsprită de atunci încoace. Poate d. ministru-prezident, dacă ar fi auzit şi o altă părere, umila mea părere, părerea unui om care din întâmplare s'a ocupat de chestia bisericei şi şcoalelor din Braşov în mai multe amănunte şi care nu este dintre oratorii violenţi şi care în orce caz, în asemenea chestii, nici n'am făcut vreodată, nici n'aşi fi făcut atunci, nici nu voi face acum chestie de partid politic.

Poate, zic, ne lămuream reciproc, din această desbatere şi puteam înlăturà un fel de agravare a situaţiei.

Ceeace pentru mine acum, după această în-

târziere, face chestia mai grea, este un alt fapt de natură nepolitică: răspunsul d-lui ministru-prezident din şedinţa dela 15 Mai, că nu dă nici un ban şcoalelor, fără nici o perspectivă de îmbunătăţire, a îndemnat autoritatea competentă reprezentantă a bisericii Sf. Nicolae şi a gimnaziului din Braşov ca să mă însărcineze pe mine, pe d-nii Lascar şi Dissescu, ca împreună să intentăm proces ministerului cultelor şi instrucţiunii publice pentru plata alocaţiunii budgetare legale, fireşte cu procură în regulă [1]).

D-lor, aceasta ar puteà să-mi îngreueze oarecum situaţia parlamentară. Dar nu o va face, fiindcă eu nu găsesc cuviincios ca să se amestece în discuţia parlamentului chestia unui proces pendent, şi prin urmare de acest proces pendent voi face cu desăvârşire abstracţie.

Voi vorbì de obiectul interpelării parcă aş fi vorbit la 15 Mai, când nu erà încă idee de un asemenea proces, afară numai dacă, în răspunsul ce ar binevoì să-mi deà vreunii din reprezentanţii guvernului, guvernul va intrà însuşi în chestia de proces. Atunci va rămâ-

---

[1]) Poliţia Capitalei afişase pe strade placate cu declararea că procura ar fi falsă, şi această necuviinţă o strecuraseră agenţii guvernului şi prin ziarele străine.

neà, la întâmpinare, să examinez, până unde mă poate dezlegà o asemenea provocare de regula bunei cuviinţe de a nu amestecà în discuţia parlamentului procese pendente la tribunal.

E dar o discuţie politică, de legalitate curat politică, pe care o aduc înaintea d-voastră. Din acest punct de vedere îmi cer voie să vă dau următoarele desluşiri asupra obligaţiunii legale a guvernului de a fi plătit deja şi de a plătì în viitor renta înscrisă în buget pentru biserica Sf. Nicolae şi gimnaziul român din Braşov.

D-lor, să nu vă pară rău de minutele ce vi le voi răpì cu explicarea cauzei; mi-a părut din câteva incidente, de unul din ele voi vorbì anume în decursul interpelării, că această cauză nu e aşà de cunoscută pe cât ar trebuì să fie şi va fi bine să fim cu toţii lămuriţi în privinţa ei.

D-lor, pentru mine cunoaşterea raporturilor finanţiare între ministerul nostru de culte şi biserica Sf. Nicolae din Braşov datează dela cele ce mi-a arătat răposatul meu tată şi de la cele ce am găsit documentate în scriptele rămase după moartea lui. Sânt cu atât mai mişcat şi mulţumit de a puteà începe expli-

carea mea cu o scrisoare a lui, cu cât această scrisoare datează din Iulie 1860, este un act privat, făcut fără nici o privire la vreo greutate politică, juridică or de alt fel; şi cu cât este mai incidentală şi întâmplătoare scrisoarea, cu atât este mai de *bona fide*, mai caracteristică pentru tot începutul chestiei de astăzi. Este o scrisoare adresată lui Vasile Boerescu, pe atunci directorul Eforiei şcoalelor din Bucureşti, al căror director în anul următor a fost însuş tatăl meu. Iată ce scrià Ioan Maiorescu:

Domnule Boerescu,

«Ştiţi bine că eu în virtutea a două chrisoave, date «de doi Domni ai Moldovei bisericii Sf. Nicolae din Bra«şov, şi în urma unei adrese a reprezentanţilor co«munei române de acolo, am tratat rugăciunea Braşo«venilor pe cale oficială, către ministerul de aici, care «însă găsì de cuviinţă a o recomanda ministerului din «Iaşi. Aud că Camera Moldovei ar fi votat o subven«ţiune pentru biserica şi gimnaziul român din Braşov. «Te rog binevoeşte a-mi însemnà în două rânduri, dacă «în adevăr s'a făcut ceva pentru fraţii noştri».

Al D-tale supus

I. Maiorescu.

12 Iulie 1860.

Şi am scrisoarea aici; pe chiar acea scrisoare a însemnat Boerescu răspunsul, am astfel şi răspunsul lui V. Boerescu:

Domnul meu,

«Cu adevărat Camera dela Iaşi a votat 500 galbeni pentru «şcoala din Braşov». Poate să se facă şi aici tot aşà cu ocaziunea discuţiunei budgetare».

Amicul d-tale

B. Boerescu.

D-le ministru prezident, în vremurile din urmă s'a viţiat aşà de tare atmosfera morală a acestei ţări, fie cum ziceţi d-v. din cauza disidenţelor, fie cum zic disidenţii din cauza d-v., fie cum credem noi opozanţii din amândouă cauzele, încât te sfieşti să mai produci un act în mod convenabil. Câtă vreme erà felul cinstit al acestei ţări, erà destul să aduc o aşa scrisoare veche ca să fie bine adusă înaintea tuturor. Dar de când aţi turburat atmosfera ţării cu atâtea false acuzări de fals, sânt silit să documentez acest act că este adevărat. Din întâmplare şi din norocire, între scrisorile rămase dela tatăl meu am găsit şi scrisori ale d-voastră, domnule ministru prezident, scrisori dela 1858, când lucraţi d-voa-

stră în comitetul naţional din Iaşi. Una din aceste scrisori este un răspuns, pe cât se vede la o scrisoare a tatălui meu către d-voastră. Va să zică, d. D. Sturdza a fost la 1858 în corespondenţă cu tatăl meu, şi fiindcă scrisoarea adresată lui Vasile Boerescu este numai cu doi ani mai târziu, adecă dela 1860, va recunoaşte, sper, şi iscălitura şi scrierea, şi va fi dar constatat, că este adevărată scrisoarea ce v'am citit.

Pe lângă aceasta, sânt mulţi, cari cunosc scrierea şi subscrierea lui Vasile Boerescu, care se află pe aceeaş scrisoare. Va să zică este o scrisoare incontestabil adevărată.

Ce zice această scrisoare? Primul cuvânt al scrisorii este, că *în virtutea a două hrisoave date de Domnii Moldovei* biserica sf. Nicolae şi şcoalele din Braşov vin şi cer alocaţiune budgetară. Din capul locului nu este vorba de danie, nu este vorba de favoare, ci este vorba de un drept rezultând din două hrisoave domneşti.

In adevăr, din arhiva foarte vechie a bisericei sf. Nicolae din Braşov, care nici nu erà încă inventariată — şi nu se simţise pe atunci necesitatea de a se face inventariul exact al acelei arhive, precum s'a simţit mai

pe urmă — din o primă şi fugitivă privire s'a văzut că sânt acele hrisoave vechi dela domnii Moldovei. Mai pe urmă, când s'a regulat toată arhiva lor, s'a constatat că pe lângă acele 2 hrisoave mai sânt şi multe altele documente vechi şi autentice de diferite speţe, dar toate dovedind drepturi dobândite aici în ţară.

Acele 2 hrisoave, la cari se referă scrisoarea tatălui meu, sânt probabil hrisovul lui Aron-Vodă al Moldovei din 1594, pe care-l are biserica în original, care da preoţilor bisericei sf. Nicolae din Scheiu Braşov un ajutor de 12.000 aspri pe an, şi un alt hrisov al lui Mihail Racoviţă, voevod al Moldovei dela 1731, prin care pe lângă că scuteşte oile şi vitele preoţilor bisericei sf. Nicolae din Braşov, dar scuteşte şi de vamă vinurile din viile bisericei din Moldova — prima urmă de proprietate imobiliară a acelei biserici în Moldova. Din alt hrisov se vede, că şi în Valahia biserica sf. Nicolae aveà aceeaş subvenţionare în aspri; dar aveà şi moşia Budiştenii «cu câmp, pădure, vie şi apă şi vad de moară la Cotroceni». Actul e dela 1748. Şi mai e în arhiva lor, a bisericei sf. Nicolae, un act dela 1782, vrea să zică după trecere de 34 ani, cu numirea unui Ion Christau ca vechil la

moşia Budişteni. Vrea să zică ei administrau moşia aceasta în toată regula. Şi mai au între altele, ca ultim act, o încheere a Divanului ţărei româneşti, dela 1790, care, întărind hrisoavele bisericei din Scheiu, spune că să se păzească privilegiile pogoanelor lor în vii din Scăenii pe valea Greciu.

Vă citez aceste câte-va acte numai pentru ca să vedeţi că acea vorbire din scrisoarea incidentală erà în adevăr documentată; şi că dar începutul chestiei e un început de reclamare a unui drept din vechime.

Fireşte, d-lor senatori, reclamarea unui drept din vechime cu gând frăţesc, în spirit de pace şi dragoste. Cine se gândeà în acele vremuri la reclamare de ceartă, la reclamare de proces, la reclamare contestată de cine-va? Găsiseră oamenii aceştia documente de drepturi vechĭ din ţară şi se adresau cu inima caldă de români, la conaţionalii lor, ca să le spue: Voi care, secularizând chiar mânăstirile greceşti, le-aţi oferit o despăgubire în bani, când vedeţi că şi biserica noastră a avut moşii în ţara aceasta şi privilegii şi scutiri, daţi-ne un ecvivalent pentru acestea, căci avem o şcoală de întreţinut.

Ast-fel s'a născut prima alocaţiune buge-

tară în bugetul Moldovei la 1860. Cum ştiţi pe atunci erau Camerele şi ministerele încă separate în Moldova şi în Valahia.

Dar, după cum spuneà Boerescu, erà să se înscrie şi în Valahia o sumă pentru biserica şi şcoala din Braşov, şi în adevăr s'a înscris chiar pe anul 1861.

Nu am găsit acì în arhivă bugetul pe 1861, dar se dovedeşte că s'a înscris, căci am, tot din scriptele răposatului meu tată, o adresă către el dela 30 Martie 1861 din anul următor, iscălită de «Eforii şcoalelor române răsăritene din Braşov», şi anume: Ion Popazu, protopop, unchiul meu, mai pe urmă Episcop la Caransebeş, acela care a fost ales Mitropolit la moartea lui Şaguna, dar nu a fost confirmat de guvernul ungar, tot odată acela, care a stăruit mai mult pentru edificarea gimnaziului român; mai sânt iscăliţi Damian Datcu, Şerban Popovici Barcian, Nicolae Voinescu şi I. G. Ioan.

Iacă ce zice adresa:

„Prea onoratului domn Ioan Maiorescu, Direc-
„torul Eforiei Instrucţiunei Publice, Bucureşti.

«*Prea onorate Domnule,*

«Din adresa înaltului minister al cultelor şi instruc-
«ţiunei publice al ţărei româneşti *adato* 15 Martie

«1861 No. 3388 pe care avurăţi bunătatea a ne-o co-
«munica prin onorata d-voastră adresă *adato* 17 Martie
«1861 No. 139 văzurăm cu o rară mângâiere sufletească
«că înalta Cameră legislativă a principatului României,
«mişcată de simţ naţional, bine-voi a vota pentru sus-
«ţinerea gimnaziului alipit bisericei sf. Nicolae din Braşov
«subvenţiunea anuală de 15.750 lei după cursul mone-
«delor din ţara rom.

«Prea onorate Domnule,

«Din hârtiile prea Onorat Domniei-Voastre, ce avu-
«răţi bunătate a ni le comunica, ne-am convins pe de-
«plin, că d-voastră n'aţi crutat nici o osteneală şi aţi
«întrebuinţat toate mediile posibile întru sprijinirea
«şcoalei noastre ce se legăna pe marginile căderei,
«spre înlăturarea acelei ruşini ne mai auzite ce cu că-
«derea ei ar fi trebuit să sufere întreaga noastră na-
«ţiune» etc. etc.

Aşà cugetau oamenii aceştia şi simţeau acolo la 1861 asupra pericolului ce ameninţà existenţa şcoalelor române din Braşov la 61, când nu erà încă dualismul Austro-Maghiar stabilit, la 61 pe vremea încă a guvernului centralizator, cum se ziceà în Austria, unde Transilvania erà mare principat deosebit, recunoscut între grupările acelui stat, neconfundat în Ungaria, atunci când naţiunea română şi limba română ca atari erau *pari passu*

recunoscute ca naţiune şi ca limbă în poliglota Austrie, când la ministerul Justiţiei din Viena erà anume un biurou pentru legiferarea în limba română; chiar pe atunci, când erà lupta mai îmblânzită în contra Saşilor şi în contra Ungurilor, sau mai bine erà o concurenţă de cultură chiar pe atunci erà considerată o slăbire a şcoalelor române ca o ruşine naţională. Şi vedeţi, că acei oameni nu ştiau cum să mulţumească acelora, cari le veneau în ajutor!

Aşa s'a urmat atunci delà început şi aşa s'a urmat şi după ce s'a facut în România unirea de fapt la 1862, în Ianuarie.

In primul budget colectiv, care s'a făcut pentru vechea Moldovă şi vechea ţară Românească împreunate, acea subvenţie tot aşa este trecută. Vă prezint aici budgetul pe 1863, când erà ministru de culte generalul Tell; găsiţi la cap. 9, art. 6, sumele adunate dela cele două ţări: «Subvenţiune anuală la biserica Sf. Nicolae din Braşov (lei vechi) 36.400». In budgetul pe 1865, când erà ministru de culte d. N. Cretzulescu, vedeţi asemenea la cap. XVII, No. 6 «Subvenţiune anuală gimnaziului şi bisericei Sf. Nicolae din Braşov 36.400».

După venirea Principelui Carol, în primul

budget pe anul 1867, când erà ministru de culte Ioan Strat, găsiţi la capitolul VIII, art. 540, aceeaş cifră de 36.400 lei ca «Subvenţie a gimnaziului şi bisericei Sf. Nicolae din Braşov».

Acum, d-lor, la 1867 se făcuse în imperiul vecin aşa numitul dualism; dejà în Fevruarie 1867 se şi numise primul minister deosebit în Ungaria sub contele Andrassy, iar pe la sfârşitul lui 1868 se promulgaseră definitiv toate actele de Stat relative la acest dualism, cu înglobarea Transilvaniei întregi în Ungaria.

Tocmai în acest an 1868, fie din simţimântul că de acum înainte şcoalele vor aveà un rol şi mai însemnat în susţinerea legală a intereselor legitime ale naţionalităţilor în noul Regat ungar, fie din trebuinţele crescânde ale gimnaziului român din Braşov, biserica Sf. Nicolae revine din nou cu cererea unei mai bune evaluări a drepturilor ce le aveà mai 'nainte în România; fireşte, după cum vă spuneam, provocarea la proprietăţile vechi din ţările Româneşti se făceà prieteneşte, şi nici unul din miniştrii de pe atunci, cari aveau să se ocupe de această chestie, nu tăgăduià acest drept al bisericei.

Şi astfel, pe vremeà aceea, vedeţi de odată

— erà la guvern un minister liberal (până acum miniştrii ce vi 'i-am citat, erau conservatori) — erà ministerul Generalului Nicolae Golescu, cu Ioan Brătianu la finanţe, iar la culte cu Dimitrie Gusti — scuzaţi, dacă vă amintesc că la justiţie şi ad-interim la interne erà d. Anton Arion — tocmai atunci, la 1868, vine ministrul cultelor Gusti şi face să se voteze (se votează *în unanimitate* şi fără discuţie) următoarea lege:

«Se acordă Eforiei Şcoalelor centrale române «din Braşov subvenţiune anuală de lei noi» (se promulgase în Aprilie 1868 legea care înlocuià leii vechi cu franci) «23.500. Această cifră se «va trece în budgetul ministerului instrucţii pu-«blice şi al cultelor».

Legea e promulgată în *Monitorul Oficial* No. 165 dela 20 Iulie 1868.

De acum înainte vedeţi în bugetele noastre, şi mai întâi în cel alcătuit pe anul 1869 de însuş răposatul Dimitrie Gusti, această alocaţiune fixată, trecută cu menţiunea expresă «lege specială», iar nu ca o ţifră variabilă, care să se poată înscrie sau şterge la fiecare votare de budget.

Am 'aici un exemplar oficial al acestui budget pe 1869 şi vă arăt la pag. 6, art. 27:

«subvenţiune idem şcoalelor române din Bra-
«şov, după legea specială... 23.500».

D-lor, aşa cum s'a votat legea la 1868 fără discuţie, în unanimitate, evident că nu a fost vreun studiu juridic, vreo transacţiune desbătută de amândouă părţile, vre-o preocupare anume, dacă şcoala, dacă biserica, dacă drept vechiu sau nu; subvenţiunea aceasta, care înainte se treceà numai în budget într'o ţifră mai mică sub rubrica «biserica şi şcoala», este acum urcată *ex aequo et bono* la îndoit, la ţifra de 2.000 galbeni, sub titlul «subvenţiune».

Fireşte, subvenţiune s'a numit, dar erà întemeiată pe o obligaţiune. Noi nici nu avem alt termen budgetar, fie că ar fi fost o graţie, fie că erà un drept. Noi nu cunoaştem în budget alt termen, d. e. redevanţă.

Astfel alocaţiunea de 23.500 lei noi continuă cu menţiunea expresă de lege specială a fi trecută la fiecare budget al ţării.

In anul 1871, sub ministerul conservator Lascar Catargi, ministru de culte este generalul Tell, vedeţi aici în exemplarul oficial al budgetului la pag. 10, art. 34: «idem şcoalelor «române din Braşov, după legea spec. 23.500». Dar mai găsiţi tot aici, la art. 53 al aceluiaş budget, o nouă sporire a alocaţiunii budgetare:

«idem gimnasiului şi bisericei Sf. Nicolae din «Braşov 13.481».

După ce în Ungaria se aplicase dualismul, se făcuse constituirea *Bisericei autonome greco-orientale Române din Ungaria şi Transilvania*, după un *statut organic*, alcătuit de Mitropolitul Şaguna; şi întărit la 16/28 Mai 1869 de Împăratul Francisc Iosef I; după acest statut şcoalele române din Transilvania, fiind şcoale confesionale, sânt puse sub ocrotirea Bisericei.

Insă de acum înainte guvernul maghiar începe a cere, sub formă de îmbunătăţiri pentru instrucţiune, din ce în ce mai mult şcoalelor din Ungaria şi Transilvania, în deosebi şi gimnaziului din Braşov (şi erà în dreptul său să o facă statul maghiar), cere cabinete de fizică şi chimie, fonduri de pensiuni, sporire de salarii etc. Această sforţare finanţiară a instituţiunilor şcolare în curând a trecut peste mijloacele lor pecuniare. Aveà biserica Sf. Nicolae din Braşov ceva, are şi azi două moşii în ţara românească, Meteleu şi Suditu din judeţul Buzău, dà biserica tot ce puteà pentru gimnaziul şi şcoalele dependente de ea. Dar uşor se depăşà limita pentru oamenii săraci de acolo, fiind fără subvenţiune dela statul maghiar, pe care nu o primeau şi nu o pri-

mesc (şi pe ei îi priveşte, pentru ce nu o primesc).

Atunci întrebarea devine iarăş acută şi ei ne zic din nou: este un drept al nostru pe care l-am avut dincolo în România ca stăpânire imobiliară şi ca imunităţi, care valorau mult; aţi fost foarte buni pentru noi, conaţionalii voştri, la prima cerere aţi înscris 1000 galbeni, apoi 2000 galbeni, aţi mai înscris 13.481 lei, dar cel puţin pe această alocaţiune budgetară trebue să putem contà cu siguranţă şi ar trebuì să avem şi mai mult. Nu este de o camdată vorba a face transacţiuni sub formă legală, nu există vre un diferend, ci tot *ex aequo et bono,* o înţelegere, şi aşa stând lucrurile, după ce la 1871 sub ministerul Lascar Catargi vedeţi adăogată numai ca o nouă inscripţie budgetară suma de 13.500 lei, vine din iniţiativa parlamentară a camerei conservatoare de atunci o propunere subscrisă, între alţii, de d-nii general Manu şi de mine ca deputaţi (mai erau subscrişi Kogălniceanu, Vernescu, Vladimir Ghica, A. Balş), ca să fixeze prin *o a doua lege* un mic plus de alocaţiune budgetară, în favoarea bisericei Sf. Nicolae şi gimnaziului român din Braşov, în cifră de 15.000 lei noi pe an.

Acest proiect de lege trece prin Cameră din iniţiativă parlamentară de şi Generalul Tell nu se prea osteneà să-l treacă, dar ne osteneam noi. Şi ţine de pela 1872, vre'o 2 ani, până vine în Senat. Atunci se întâmplă să fiu eu ministru al cultelor şi instrucţiunii publice în ministerul prezidat de d. Lascar Catargi. Acum fireşte proiectul ieşit din iniţiativă parlamentară, la care eram şi eu iscălit, înaintează spre votare în Senat. Dar pe când la 1868, cum v'am spus, sub ministerul Gusti, pentru legea de 23,500 lei nu a fost nici o obiecţiune în parlament şi pe când şi pentru noua lege de 15,000 lei s'a împedicat în Camera conservatoare orce obiecţiune a opoziţiei liberale, mulţumită mai ales energicei stăruinţe a lui Kogălniceanu, în Senat opoziţia dela 1875 este mai dificilă. Ia cuvântul în numele ei răposatul Deşliu, când vine noul proiect de lege în discuţia Senatului (şi acum sânt fericit şi bine cuvintez memoria acelui Deşliu, de şi atunci mă mirà foarte mult acest fel de contestare), şi atacă proiectul cu violenţă în şedinţa Senatului dela 6 Martie 1875. Răposatul Deşliu vorbeşte şi de pericolele ungureşti, citeşte gazete ungureşti, care nu ar vedeà cu ochi buni ce facem noi pentru Românii de

dincolo. Şi atunci iată răspunsul ce-l dă guvernul nostru prin organul meu ca ministru al cultelor în privinţa interpretării sensului acestei legi.

«D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din «Braşov o vedem totdeauna subvenţionată în «budgetul României de când s'a început a se «face budget la noi, şi totdeodată se mai pre«vede în budget o sumă şi pentru gimnaziul «din Braşov. V'aş rugà mai întâi, d-lor, să nu «confundaţi această sumă ce vi se cere prin «proiectul ce este astăzi în discuţie, cu suma «ce este deja prin o altă lege înscrisă în bud«get pentru gimnaziul din Braşov, suma de «23,500. Căci biserica Sf. Nicolae aveà o moşie «în România, şi o parte din ea era afectată «pentru întreţinerea unei monastiri, şi altă «parte pentru biserica sau şcoala din Braşov.

«*I. Deşliu.* Cum se numeşte moşia aceea?

«*Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice.* «Nu-mi aduc aminte numele moşiei, şi m'aş «fi pregătit de aceasta, dacă aş fi ştiut că «onor. d. Deşliu cu ocazia unei legi ce se «discută, cere detaliuri asupra altei legi ce e «de mult votată. Imi va face însă onoarea «onor. d. Deşliu a nu se îndoì un moment de «ceea ce îi spun, până la proba contrară».

Moşia v'am citat-o astăzi exact, era Budiştenii, dar mai erau şi dela Piteşti Topolovenii şi altele, după actele ce le are biserica Sf. Nicolae din Braşov în toată regula). «Afirm dar «că între altele şi din motivul relaţiunilor «pecuniare ce derivau dela o moşie pretinsă «de biserica Sf. Nicolae din Braşov şi situată «în România, Camera Română de mult timp «s'a văzut datoare a înscrie o sumă pentru «gimnaziul şi biserica Sf. Nicolae din Braşov, «şi s'a regulat prin urmare a se prevedeà în «budgetul fiecărui an două mii galbeni. Ceai- «laltă subvenţie ce s'a prevăzut iarăş în «budgetul ţării pentru gimnaziul Sf. Nicolae «din Braşov, a fost *dată tot din acele motive,* «însă adeseori variabilă; a fost şi 13.000 lei «şi 10.000 lei, în budgetul pe 74 s'a prevăzut «15.000 şi această cifră s'a menţinut şi în bud- «getul pe 75 şi 76».

D-lor senatori, între alte motive era dar şi *obligaţiunea civilă.* Mai erà un alt motiv, erà chestia de cultură. Iacă ce zice ministrul cultelor tot atunci:

«Viu la cele zise despre unele foi străine «şi mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit «şi eu; dar daţi-mi voie să vă spun, cum «guvernul este convins că nu este cea mai

«mică umbră de politică în acest proiect de «lege. Sânt lucruri elementare de cultură, de «instrucţiune şi de artă, în privinţa cărora «din fericire se pot întâlnì toate statele şi «toate popoarele fără altă gelozie decât gelozia «de a se întrece unele pe altele în lupta paş- «nică a civilizaţiei».

Atunci când s'au zis aceste cuvinte, când această lege se justificà întâi ca obligaţiune şi al doilea ca subvenţiune culturală, nu existà încă în Ungaria nici o dispoziţie care să oprească subvenţiunile benevole dela Statele străine. Pe urmă, după ce s'a votat legea aici, a venit nu o lege încă, ci deocamdată o dispoziţie administrativă ungară, prin care se opreşte primirea subvenţiunilor dela Statele străine, şi la 1883 a venit o lege formală, prin care se opresc instituţiunilor lor de cultură din Ungaria or-cari ar fi, biserici, şcoli, etc., subvenţiunile dela Statele străine, subvenţiuni de graţie, subvenţiuni de favoare. Insă plata unei *creanţe,* asta nu a trecut prin mintea guvernului vre-unui Stat constituit să o oprească la alt Stat.

Şi înţelegeţi bine, d-lor Senatori, că dacă noi, în lipsă de un cuvânt anume, înscriam în budgetul Statului nostru alocaţiunea bud-

getară pentru biserica şi şcoalele din Braşov sub titlu «Subvenţiune» — căci ce erà să zicem? e necunoscut cuvântul redevanţă, şi nu puteam inventà alte neologisme —, din momentul în care *interpretarea autentică şi oficială* s'a făcut în Senat la legea din 1875, că adică aceste sume sunt *renta obligatoare* în locul moşiilor ce ştim că le-a avut biserica Sf. Nicolae aici în ţară şi că i s'au luat samovolnic: din acest moment înţelegeţi că explicarea adevărată stabilită prin acea scrisoare din 1860, pe care v'am citat-o dela tatăl meu, susţinută şi la 1875 aici în Senat, înainte de a fi existat vre-o dispoziţie sau o lege ungară, care să oprească subvenţiunile, prin urmare fără nici o posibilitate de a se interpretà acum ca ceva inventat ad-hoc, din acest moment este cert şi incontestabil, că ceea ce a dat şi trebue să dea Statul român bisericei Sf. Nicolae din Braşov şi şcoalelor dependente de ea, este o clară şi o adevărată obligaţie, şi prin urmare nu puteà şi nu poate să cadă sub acea dispoziţie administrativă dela 1875 a guvernului ungar sau sub acea lege dela 1883 a aceluiaş guvern, care opresc subvenţiunile de graţie, de milă, de bunăvoinţă dela statele străine.

De aceea să vă şi explicaţi un lucru: Când s'a votat la 1875 acea lege pentru sporul de 15.000 lei de Senatul conservator, precum se votase şi de Camera conservatoare, s'a trecut în budgetul, alcătuit atunci de mine însu-mi ca ministru, pe anul 1876 făţiş, fără nici o ascundere, în perfectă bună-cuviinţă internaţională, amândouă alocaţiunile astfel (vi le citesc aici din exemplarul oficial al budgetului pe 1876, pag. 6 şi 7): «art. 30, litera *i*) Idem şcoalelor române din Braşov (legea specială) 23.500 lei».

«Art. 44. litera L) gimnaziului şi bisericei «Sf. Nicolae din Braşov (lege specială) 15,000 lei».

Iată istoria celor două legi speciale, a căror alocaţiune anuală însumează împreună 38.500 lei.

Să vă explicaţi tot aşa, d-lor, cum dela 1875 şi mai întâi în timpul ministerului meu nu am aflat un cuvânt despre vre-o dificultate sau obiecţiune din partea guvernului austro-maghiar în această privinţă.

Dela 1877 până la 1888 sub ministerul Ion Brătianu şi de atunci încoace (afară de acum trei ani) sub toate ministerele: liberal, junimist, concentrat, conservator şi chiar în ultimul

minister liberal-disident Aurelian, s'a plătit această alocaţiune bugetară fără nici o greutate. Nu ştiu, dacă d. ministru prezident actual, în timpul ministerului d-sale de culte sub ministerul Brătianu 1885 — 1 Martie 1888 a avut vre-o greutate cu această alocaţiune budgetară, dar ştiu, că şi d-sa a plătit-o atunci.

Cât am fost noi iarăş la guvern dela 1888 încoace ştiu că n'a fost nici o greutate şi am plătit totdeauna; şi nici nu puteà fi vre-o greutate de a se plătì o inscripţiune în virtutea a două legi, la originea cărora stă în mod privat scrisoarea hotărâtoare dela 1860 ce v'am citit-o, cele două hrisoave, şi la explicarea cărora autentică şi oficială din Senat stă cuvântul ministrului cultelor dela 1875, că este obligaţiune şi nu favoare ceeace plătim.

De aceea, d-lor, vă spuneam dela început, că este bine să ne explicăm o dată. Ştiu că d. Sturdza este unul din cunoscătorii istoriei noastre. Ştiu că d-sa este unul din aceia, care adună date şi acte şi nu vorbeşte aşà în necunoştinţa de cauză. De aceea am fost foarte mirat, când l-am văzut pe d-sa insistând şi discutând acì în Senat, cum de d-l Lascar a

declarat pe faţă, că a plătit acea alocaţiune budgetară, cum de d-l Take Ionescu a mărturisit şi d-sa că a plătit acea alocaţiune budgetară.

Am fost foarte mirat, zic, să văd pe d. Sturdza având aerul de a se bucurà că «s'au prins» d-nii Lascar şi Ionescu, fiindcă au făcut asemenea mărturisiri. Daţi-mi voie să «mă prind» şi eu. Şi eu vă mărturisesc, că am plătit totdeauna acea alocaţiune budgetară şi daţi-mi voie să mai mărturisesc că mi-ar fi ruşine să nu o fi plătit vre-o dată şi m'aş crede delictuos şi nu numai politiceşte criminal, dar şi penal în sensul legii de răspundere ministerială, când n'aş fi executat o lege votată a Statului meu (aplause), şi aş vrea să văd guvernul străin, care ar venì să zică unui ministru român: nu executà legile ţărei tale, aceesta aş vrea să o văd!

Legea ţărei mele trebue să o păzesc, eu, ministru român sau simplu cetăţean român. Ah! sunt legi grave, trecute din atmosfera posibilităţii; atunci trebue modificate tot pe cale legală. Dar până când sunt legi, trebue să le execuţi. Şi dacă aş fi astăzi ministru de culte, aş plătì-o imediat, fiindcă ştiu că nu poate să fie greutate internaţională din

această executare de lege. *Eu o ştiu aceasta* [1]), şi cine şi-a creat o greutate internaţională, şi-a creat-o prin *altă atitudine greşită*, dar nu prin budgetul ţărei legal alcătuit.

Dar cum voiţi, d-lor, să se tăgăduiască de vre-un ministru sau fost ministru al ţărei această alocaţiune? Dar nu este înscrisă în budgetul ţărei? Dar nu stă budgetul în *Monitor?* Dar nu este publicată în *Monitorul Oficial* şi legea specială dela 1868 şi votarea legii dela 1875 pentru biserica sf. Nicolae din Braşov, şi când aceste acte şi desbateri sânt publicate în *Monitor,* se poate ascunde unui ministru străin, că se dă această alocaţiune bisericei şi şcoalelor din Braşov?

D-lor, este curioasă această necunoştinţă de cauză, şi mai ales este curioasă schimbarea de atmosferă în această privinţă între timpul de astăzi, când d. Sturdza este la guvern, şi timpul de acum de-abia 4 ani, când erà d. Sturdza în opoziţie.

Vedeţi, sântem la 1898, şi când vă vorbesc acum în această chestie, fără îndoială mă ascultaţi, văd că mă ascultaţi chiar cu bunăvoinţă, fiindcă acea chestie a şcoalelor inte-

[1]) Vezi mai sus, la cap. X, convorbirea cu ministrul austro-ungar Aehrenthal.

resează pe tot românul, dar mă ascultaţi — nu ştiu de ce-mi face impresia — cu un fel de descurajare, în deosebire de ceeace erà mai înainte.

Mai înainte, acum 4 ani, pe tema acestei chestii a alocaţiunii budgetare a bisericei şi a şcoalelor din Braşov ce se scrià în organele d-v. liberale? Erà vremea, când d. Dimitrie Sturdza în opoziţie acuzà ministerul conservator, că este nemernic, pentru că nu intervine în Statul ungar. In acea vreme tocmai la 8 Octomvrie 1894, cam pe vremea discursului dela Orfeu, găsesc în *Voinţa Naţională,* iscălită de «un bătrân» liberal următoarea notiţă asupra chestiunii noastre: «Tot atunci, «la începutul constituţionalismului românesc. «s'a întâmplat şi alt fapt. Văzând că şcoalele «româneşti din Braşov — cele mai vechi şcoale «româneşti — erau lipsite de mijloacele ma- «teriale, guvernul României înscrise pentru «ele, în budgetul ţărei, o subvenţiune.

«Ungurii protestară, dar li se răspunse că «n'au ei dreptul d'a oprì pe români să ajute «alţi români».

Nu e adevărat, că au protestat atunci; dar aşà erà ordin să se vorbească acum 4 ani în

foaia autorizată a partidului care e astăzi la guvern.

«Ungurii cerură atunci ca ajutoarele să se «deà prin mijlocirea guvernului unguresc; dar «li se răspunse că şi ei, prin mijlocirea gu-«vernului românesc, să deà ajutoarele ce se «trimeteau ciangăilor».

Ce măreţ vorbeà *Voinţa Naţională,* când erà d. Sturdza în opoziţie!

«Strânşi astfel, Ungurii tăcură şi biserica «sf. Nicolae din Braşov îşi primì ajutoarele «pentru şcoale din budgetul Statului român, «fără control unguresc!

«Erà ministru atunci C. A. Rosseti, un mi-«nistru care a fost onoarea şi podoaba nea-«mului său».

Nu e exact; ministru erà Gusti, şi vă voi spune îndată, care alt ministru al d-v. a fost o curioasă podoabă a neamului său!

«Astăzi e ministru d. Take Ionescu, care «şi-a renegat până şi pe tată-său, şi miniştrii «ungureşti cer şi primesc socoteală despre «cum se aplică budgetul Statului român, so-«coteală cum nu cere nici Curtea de comp-«turi».

Dar d. Take Ionescu a plătit anuitatea.

Nu ştim, ce se cere astăzi de nu se mai plăteşte.

«Deosebirea între atunci şi acum este per-
«petua deosebire între *liberalism* şi *conser-*
«*vatism*».

Aşà este deosebirea? Mai iscăliţi astăzi articolul, d-lor?

‹Mai mult: In 1870 vin conservatorii la
«guvern...»

«Ei sub presiunea dela Pesta, care asupră-le
«are înrâurire hotărîtoare, şterg din budgetul
«Statului subvenţiunea ce se da şcoalelor ro-
«mâne din Braşov.

«Patru ani stau conservatorii la putere şi
«budgetul lor nu dă dovadă că se gândesc
«să susţină cultura română la Românii de
«peste munţi.

«Revin liberalii la putere în 1875 şi sub-
«venţiunea de astădată chiar mai mărită, se
«înscrie din nou».

«Ministru sub conservatori, ministrul care
«a şters din budget subvenţiunea, a fost d.
«T. Maiorescu, actualul rector al Universităţii
«din Bucureşti».

Eu, care am subscris acea propunere din iniţiativa parlamentară pentru adaosul de 15.000, eu care am susţinut această lege spe-

cială în Senat şi am documentat-o şi am pus toată chestia pe adevăratul ei tărâm legal, eu, fiul lui Ioan Maiorescu eu să fi şters subvenţia şcoalelor române din Braşov şi să o reînfiinţeze alţii! Dar cu ce fel de neadevăruri, cu ce fel de falsuri hrăneaţi d-stră mintea cetitorilor d-stră la 1894?!

Ştiţi, cine este cel dintâi, care a încercat să suprime acea subvenţie legală? A încercat să o suprime Alexandru Orăscu la căderea noastră din minister; a fost el 3 săptămâni ministru al Cultelor, îndată la Aprilie 1876, tocmai după ce trecusem în budget, cum aţi văzut-o, acea menţiune expresă despre a doua lege specială. Atunci Orăscu, ministru dela 4 până la 26 Aprilie 1876, în acest scurt interval de 3 săptămâni, propune anularea legii mele, şi suspendarea subvenţiunii legii vechi de 23.500 lei. Este raportul său către consiliul de miniştri No. 3334 dela 22 Aprilie 1876 în dosarul ministerului Cultelor, divizia şcoalelor No. 220 dela 1876. Din norocire cade Orăscu şi vine un ministru mai inteligent la Culte, Chiţu, care sfâşie acel raport, şi astfel se continuă darea subvenţiei; şi în tot decursul de 12 ani al ministerului Brătianu şi sub toţi miniştrii conservatori după 1888

până la venirea la guvern a d-lui Dimitrie Sturdza.

D-lor, fireşte că se revoltă cine-va când vede aşà întoarcere a adevărului în foile publice! Dar revolta nu este un simţimânt de prudenţă politică, şi nu se cuvine, nu îmi acord dreptul să-i dau aici toată expresia. Nici nu este bine ca să acuzăm vre-un partid sau altul în această chestie: toţi oamenii cu minte din toate partidele nu au putut de cât să lucreze în acelaş sens! — Şi precum vedeţi, că Gusti a făcut la 1868 o lege pentru sporirea alocaţiunii budgetare, noi conservatorii am făcut alta la 1875, şi toţi miniştrii, afară de câţi-va rătăciţi, de câte-va deplorabile excepţii, au continuat cu îndeplinirea acestei obligaţii legale până mai acum câtva timp.

Trebue să mai adaog o explicare pentru întreaga lămurire a chestiei. Tocmai acum mi s'a adus din arhiva Senatului, budgetele din anii 1886—87 şi 1887—88, când erà ministru al cultelor, sub Brătianu, actualul ministru-prezident, d. Dimitrie Sturdza. Pe când în ultimul budget al nostru al conservatorilor dela 1876 stau subvenţiunile relevate ca două legi speciale, găsesc în budgetele d-lui Sturdza

alocaţiunea budgetară pentru gimnaziul şi biserica Sf. Nicolae din Braşov, *învăluită*, nu suprimată, dar învăluită în următorul titlu sau articol colectiv: *Şcoalele şi bisericile române din străinătate* (toate câte ar fi) *lei 144 500*. (Budgetul cultelor pe 1886—1887 pag. 120, pe 1887—1888 pag. 136).

Ce este aceasta, d-lor?

Poate a fost o simplă acomodare budgetară, căci este evident că nu o lege se poate schimbà prin modul inscripţiunii în budget! De exemplu, la profesorii universitari, sunt câţiva profesori într'o situaţie excepţională la noi: cu legi speciale au fost aduşi dd. Babeş şi Assaky, şi prin legi speciale li s'a prevăzut o anume sumă anuală! Insă în budgetul nostru nu se relevă anume legile speciale pentru Assaky şi Babeş şi se trece numai cifra întreagă la Universităţi. Dar din acest fapt, că sunt cuprinşi în aceste sume totale în budget, nu rezultă că este abrogată legea lor specială. Este numai o simplificare la votarea budgetelor, ca să nu fie prea multe articole de votat. Va să zică, din faptul, că alocaţiunea budgetară — iertaţi-mi expresia familiară: este trecută *cu toptanul*, nu este desfiinţată vre-o lege specială, şi din cifra de 144,500, de şi s'au înglobat

aici toate bisericele şi şcolile din străinătate, prin urmare şi biserica Sf. Nicolae şi şcoala din Braşov, nu se poate deduce, că este o slăbire sau o anulare a legilor speciale, căci legile nu se pot desfiinţà decât tot prin legi şi nu prin budget.

Aşa fiind istoria acestei chestii, aşa fiind tot firul acestei alocaţiuni bugetare, vă rog să încercăm acum a ne explicà cuvintele din urmă, zise în acea şedinţă a noastră dela 15 Mai anul corent de d. ministru prezident, acele cuvinte, cari m'au făcut atunci să cer cuvântul şi m'au îndemnat acum să adresez interpelarea de faţă.

Iată ce spuneà d. ministru-prezident:

«In 4 Martie, onor. d. Lascar ziceà: Nu am «mers însă aşa de departe încât să refuzăm «şcoalelor din Braşov sumele cari sunt înscrise «în bugetul Statului nostru, fiind că acele «sume reprezintă veniturile bunurilor cari au «aparţinut bisericei din Braşov, pe care le-a «luat Statul Român.

«Iar d. Take Ionescu îl întrerupe astfel: «D. Sturdza a oprit din nou a se mai liberà «această sumă.

«Aşa dar d. Lascar în 4 Martie a afirmat, «nu în ascuns, nu pe sub mână, ci deschis,

«în parlament, că d-sa, în timpul ministerului «Aurelian, a dat subvenţie şcoalelor din Bra«şov şi m'a acuzat pe mine că eu nu am «dat-o. Şi la aserţiunea d-lui Vasile Lascar «s'a asociat şi d. Take Ionescu, confirmând «cele zise de d. Lascar... D. Brabeţeanu m'a «întrebat: dacă am dat vre-o sumă şcoalelor «din Braşov. Răspund clar, că nu am dat nici «o para, nici la întâiul nici la al doilea mi«nister.

«Mă întreabă de ce nu am dat? Răspund «clar şi neted: fiindcă cunoşteam rescriptul «guvernului ungar din 1875 şi legea ungară «din 1883, cari interzic, sub pedeapsă de a fi «închise, ca şcoalele româneşti de dincolo să «primească subvenţiuni dela guverne străine «şi fiindcă nu era clarificat, că ceea ce se dă «la Braşov nu e o subvenţiune, ci o renta «pentru bunuri ce s'a ridicat din proprietatea «bisericei S-tului Nicolae».

Astăzi după ce la 1875, la discutarea legislativă a lucrului, erà *clarificat*, după ce deja la 1860, cum aţi văzut din scrisoarea tatălui meu, era *clarificat*, d. Sturdza nu e clarificat.

«Acestea le-am expus şi cu ocaziunea ras«punsului la interpelarea d-lui Petre Grădiş«teanu. Ce am zis atunci? Atunci am spus

«că nu am dat nimic nici întâiaş dată, nici «a doua oară. D. Brabeţeanu mai aveà încă «un mijloc de convingere. Să citească cuvintele «d-lor Vasile Lascar, şi Take Ionescu, ca să «se convingă că în adevăr nu am dat nimic.

«Nu am crezut de cuviinţă ca să dau renta «datorită, ca să nu se înrăiască situaţiunea».

Aşa e în *Monitor*. Pe româneşte ar fi mai bine «să nu se *înrăutăţească* situaţiunea», căci «să se *înrăească*» sună urît (ilaritate).

Apoi bine, D-le Ministru Prezident, legea acea ungară dela 1883, necum rescriptul administrativ dela 1875, erau lucrătoare la 1884. De ce aţi dat la 1884, 1885, 1886, 1887, 1888 fiind D-stră Ministru? Cum de am dat eu la 1888 şi 1889, au dat urmaşii mei dela 1889 la 1895, a dat chiar d-nu Mârzescu sub ministerul Aurelian? Se înrăutăţeşte situaţiunea? Dar a cui situaţiune se înrăutăţeşte? situaţiunea bisericei de dincolo? D-le Ministru Prezident, aceasta este treaba ei. Dacă biserica de dincolo, dacă consistoriul arhidiecesian de dincolo, aceia cari au biserica lor autonomă, trimit oamenii lor aci, ca în virtutea celor două legi, cu plenipotenţă în regulă, să primească acea alocaţiune budgetară, se vede că ei înţeleg că aceasta nu le înrăutăţeşte situa-

ţiunea şi că pentru existenţa şcoalelor lor acea sută de mii de lei care le-aţi refuzat-o de 3 ani, era o chestie importantă ca să poată existà. Şi D-voastră le-o refuzaţi?

Dar eu — scuzaţi-mă dacă v'o spun, nu aş voì să lipsesc de elementara modestie şi cuviinţă ce vă datoresc — eu nu admit, nu cred că este bine să se admită, ca un ministru de aici să se amestece şi să spună celor de dincolo, cum trebue să fie situaţiunea lor, bună sau rea, faţă de guvernul unguresc. Nu este treaba d-voastră de a spune bisericei din Braşov: tu trebue să fii aşa sau almintrelea, când vine să ceară ceeace crede ea că este drept. Aceasta este un amestec prejudiţiabil al Statului nostru în afacerile de dincolo, şi dacă se continuă, poate legitimà ceeace vor să facă Ungurii; este o stare intolerabilă ce se crează. In toate chestiile trebue să ne ferim de amestecul nostru politic printre Românii de peste Carpaţi. Citesc prin gazete, că dincolo este acum o alegere de mitropolit. Să ferească D-zeu ca un partid politic de aci să aibă candidatul său dincolo [1]). Ce am zice noi,

[1]) Se ziceà că episcopul Popea erà — după îndemnul unui d. Brote — candidatul d-lui Sturdza; dar ales a fost episcopul Meţian.

dacă la o alegere de mitropolit al nostru în Bucureşti şi-ar permite cineva să pună un candidat unguresc sau rusesc?! L'am sfâşia! Să fie un candidat de partid politic dela noi în ţara ungurească! Dar voiţi să-i băgaţi în foc pe oamenii aceia?

Nici un amestec de politică militantă dincolo — iată singura regulă de procedare. Când vine de dincolo, conform legii noastre de dincoace, reprezentantul şcoalei şi bisericei din Braşov şi vă cere, trebue să plătiţi ce este scris în budgetul ţării, trebuie să plătiţi fără amestec la ce fac ei, fără să vă faceţi d-voastră judecător, dacă se înrăutăţeşte situaţia lor sau ba.

Dar poate că cuvântul «se înrăutăţeşte situaţia» nu se înţelege că se înrăutăţeşte situaţia bisericei din Braşov, ci poate se înrăutăţeşte situaţia personală a d-lui Dimitrie Sturdza ca ministru prezident în Bucureşti. Aceasta se poate. Dar după declarările violente ca drept public, inadmisibile ca teorie de stat, indiscutabil de eronate, ce le-aţi făcut ca şef al partidului liberal în sala Orfeu la 1894, poate că situaţia d-voastră să fie astăzi aşa de penibilă faţă de guvernul unguresc, încât să nu mai îndrăzniţi să faceţi nici aceea ce au în-

drăznit toţi miniştrii români să facă înaintea d-voastră, adecă să execute legea ţării lor în ţara lor. Aceasta se poate. Dar aceasta este atunci calamitatea guvernului de faţă şi a partidului care-l susţine, şi poate că au simţit-o toţi în momentul de faţă. Dar în definitiv, calamitate este vorbă vagă. Insă este aci ceva mai grav, fiindcă e mai precis. D-voastră, partid liberal, aţi făcut legea de responsabilitate ministerială, aţi promulgat-o la Mai 1879 şi aţi înscris acolo un art. 3 care rosteşte:

«Se va pedepsì cu interdicţiunea dela 3 ani «până la maximum toată viaţa de a mai ocupà «funcţiuni publice, ministrul care va fi semnat «sau contrasemnat decrete sau va fi luat dis«poziţiuni, cari violează un text expres al «unei legi existente».

Textul expres a două legi existente vă prescrie: plătiţi 38500 lei bisericei Sf. Nicolae şi şcoalelor Române din Braşov. Conform cărui drept aţi luat dispoziţia — căci de aceea mi-am permis să adresez interpelarea d-lui ministru prezident — aţi luat dispoziţia ca colegul d-voastră dela Culte şi instrucţiune publică să nu plătească nici un ban, adică să nu execute acele legi? Se poate ca o lege să aibă inconveniente, dar atunci aveţi curagiul şi

veniţi să cereţi modificarea legii, şi să vedem atunci o majoritate liberală în Cameră şi Senat retrăgând acea subvenţie. Sau veniţi cel puţin cu un bil de indemnitate, şi să vedem majoritatea liberală a Senatului şi Camerei dând bil de indemnitate, că trei ani de-a rândul aţi refuzat şcoalelor Române din Braşov renta legală. Dar nici bil de indemnitate, nici contralege votată, din contră cu două legi pozitive în dreptul nostru, ştiute şi executate de toţi, dela 1868 una, şi dela 1875 a doua, păzite de toţi, până şi de slabul minister Aurelian, să veniţi şi, fiindcă aveţi puterea de fapt, să spuneţi înaintea Senatului: nu dau nici un ban, deşi legea mă obligă să dau — aceasta înţelegeţi d-voastră prin respectul legilor? Aceasta e pregătirea la respectul legalităţii în partidul liberal, de când cu şefia d-v.? Acest respect al legii să-l înveţe acei tineri ce ne ascultă împrejur dela tribună ca fiind formula de progres şi de cultură a partidului naţional-liberal?

Noi nu săntem partizani ai acuzărilor ministeriale, şi am dovedit-o când cu acuzarea contra d-lui Brătianu. N'aş dori să fie vre-o acuzare ministerială nici în contra ministrului prezident actual. Dar, d-lor, de şi oamenii cu

minte recunosc că greşelile politice nu se pedepsesc, ci se îndreptează, recunoaşteţi şi d-voastră că se pun conştiinţele noastre ale tuturora în cea maĭ grea încercare prin actualul guvern. Făţişele inexactităţi, făţişele răsturnări de adevăruri publice şi internaţionale, făţişele declaraţiuni de cuvinte frumoase şi alăturea dezminţirea lor prin faptele cele mai revoltătoare, făţişa mărturisire a ministrului prezident: *nu execut legea română în cestiunea şcoalelor,* tăcerea Senatului liberal în majoritatea lui, sugrumarea discuţiunii când am cerut cuvântul la 15 Mai, măcar în chestia regulamentului ca să mă lăsaţi să explic nedumerirea cu şcoalele dela Braşov, să nu rămâe strecurată idea primejdioasă, să nu se dea armă duşmanilor ca să se zică că e îndoială la noi, dacă e subvenţiune sau obligaţie recunoscută, când interpretarea legală e în adevăr că e drept câştigat: după toate acestea, d-lor, acoperite de d-voastră, nu vă miraţi dacă, de când e partidul liberal în noua formare la guvern, s'a introdus scepticismul şi descurajarea în toată suflarea românească. Partidul care va venì, or cine va venì la guvern după această nefericită formaţiune liberală, va aveà mai întâi de toate să redeà ro-

mânimii încrederea în dreptatea, în legalitatea şi în viitorul ţării acesteia! (aplause).

După dezvoltarea interpelării, răspunde ministrul-prezident, d. Dimitrie Sturdza. Apoi, conform regulamentului Senatului, se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu pentru replică.

REPLICA D-LUI MAIORESCU.

D-lor senatori, daţi-mi voie să las la o parte, în replica mea, toate chestiile personale ridicate de d. ministru prezident.

Inţeleg foarte bine că d. ministru-prezident a fost mişcat în conştiinţa d-sale, că — precum ne-a spus — se examinează în fiecare zi şi că vede că este clar cu sine şi liniştit faţă cu Regele şi faţă cu Statul. Nu mă îndoiesc de aceasta. Fiecare ministru-prezident în ţara românească va fi fost cu conştiinţa împăcată de modul cum a lucrat, şi ar fi o neiertată necuviinţă, dacă ar pune cineva la îndoială patriotismul sau conştiinţa cuiva. Tot aşa d. Lascar Catargi vă poate zice că, în tot ceeá ce a lucrat, a lucrat după conştiinţa sa, aşa cum înţelege să facă bine ţării şi Regelui, tot aşa Ioan Brătianu, tot aşa orcare alt ministru. Pe tărâmul conştiinţei împăcate personale a fiecăruia nu mă pot pune. Dacă ar fi numai

pe împăcarea conştiinţei, pe ideile personale de patriotism şi onestitate, oarecum individuale, atunci n'ar mai fi nici o luptă politică, căci toţi miniştrii prezidenţi sânt împăcaţi în conştiinţa lor. Dar chestia este, dacă lucrând după a lor conştiinţă, ne oferă nouă dreptul la critici justificate: numai de aceasta este vorba.

D-lor, în ceeace spune d. ministru prezident dacă recunoaşte împreună cu mine, că acea anuitate care se dă bisericii şi şcoalelor din Braşov, provine din o obligaţiune aşa cum este zis la 1875, sântem perfect de acord, şi această declarare este bine ca să fie reţinută de aceste desbateri...

Prim ministru D. Sturdza. Este reţinut de astă primăvară.

Titu Maiorescu. Mi-aţi făcut atâtea laude, încât mă îndreptăţiţi să zic, că nu sânt eu aşa de mărginit în cât să nu disting ce este clar. Dacă ar fi fost clar, nu ceream cuvântul la 15 Mai. Am cerut cuvântul când dv. aţi zis următoarele cuvinte: «Şi fiindcă nu erà clari-«ficat, că ceeace se dă la Braşov nu e o sub-«venţie, ci o rentă pentru bunuri ce s'au ridicat «din proprietatea bisericei Sf. Nicolae».

De aceea aţi suprimat...

PRIM-MINISTRU D. STURDZA. Nu.

T. MAIORESCU. A! este rău reprodus în Monitor?

PRIM-MINISTRU D. STURDZA. Inţelegeţi pe dos.

T. MAIORESCU. Eu înţeleg româneşte. Când *«nu este clarificat»* ceeace se dă la Braşov, însemnează că este o îndoială. Dacă ziceţi însă acum, că nu este îndoială, atunci sântem de acord, s'a înţeles pe dos, că ar fi îndoială; este din contră o datorie clară. Foarte bine! Vedeţi, cu toată conştiinţa împăcată, acum începe deosebirea noastră politică. Răspunsul dv. de astăzi trei sferturi s'a referit la d. Take Ionescu. D. Take Ionescu este deputat şi presupun că va relevà ce s'a zis aci. Eu nu găsesc cuviincios să se discute în Senat cu un deputat din Cameră. Eu mă mărginesc la discuţia din Senat şi zic, este o *obligaţiune* a Statului şi aşa a fost pusă această alocaţiune budgetară dela început. De ce aţi suprimat plata ei? Fiindcă, răspunde d. ministru prezident, dacă o plăteam, mi-erà teamă, că se vor închide şcoalele.

D-le ministru prezident, vă rog, dacă mai aveţi timp, explicaţi următorul lucru: cum se face că, de şi legea ungurească este dela 1883, aceea care opreşte subvenţiunile, s'au strecurat

5 ani de minister liberal şi 7 ani de minister conservator, şi totdeauna s'a plătit această rentă ca o anuitate obligatorie şi nu a fost nici o dificultate or ameninţare din partea guvernului maghiar? Şi cum se întâmplă, că îndată ce veniţi d-voastră ca şeful naţionalilor liberali în capul guvernului, la 1895, ne spuneţi astăzi că v'a întrebat ministrul austro-maghiar: de ce daţi, cum daţi acea sumă? De unde misterul acesta?

Acesta este rezultatul acţiunii d-voastră «naţionale» şi internaţionale? Vi se întâmplă numai d-voastră o întrebare şi o strângere cu uşa, care nu s'a mai întâmplat sub toate guvernele anterioare? Şi dacă ne comunicaţi, că vi s'a spus anume d-voastră din partea legaţiunii austro-maghiare aceasta, cum se face că sub ministerul Aurelian să se plătească iarăş renta, şi că nu s'au înrăutăţit relaţiunile mai departe?

Şi cine erà ministru de externe în ministerul Aurelian? D. Stoicescu, colegul d-voastră de astăzi. Şi erà acolo d. Cantacuzino, reprezentantul d-voastră, şi acest minister plăteşte şi nu i se întâmplă nimic, nu se nărue lumea, nu se închid şcoalele, şi numai d-voastră vi se întâmplă piedica? Nu vă pare curios? Dar

d-lor, cei de dincolo, toate comitetele parohiale, toate consistoriile arhidecesane nu ştiu ele ce sânt interesele lor? Şi când ele vin şi vă cer alocaţiunea bugetară, voiţi d-voastră să le luaţi sub tutelă şi să le ziceţi: nu vreau să vă dau, fiindcă mi-e teamă pentru voi? Apoi ei nu cred că sânt periclitaţi prin aceasta. Pe ei îi periclitează din contră că-i strângeţi dv. de gât, nedându-le subvenţia de astăzi. D-voastră veniţi aci şi spuneţi: nu le dau banii să ţie şcoala, fiindcă mi-e frică să nu le-o închidă. Dar lăsaţi grija asupra lor!... şi nu-i lăsaţi fără banii ce sânt în drept să vi-i reclame. Şi când ai o lege a Statului nostru, care spune categoric să le dai subvenţia şi când ei vin şi v'o cer, chiar de s'ar întâmplà ca să se închidă şcoalele, cine are să creadă, că sânteţi dv. de vină prin respectarea legilor?

Dar când se întâmplă pentru prima oară sub al d-voastră minister ca să se facă asemenea greutăţi, în cât să nu găseşti altă scăpare decât suprimarea unei rente datorite după lege, aceasta însemnează o notă rea pentru conducerea din partea d-voastră a afacerilor Statului, cu toată conştiinţa împăcată a dv.

Incă o obiecţiune la ceea ce ne-aţi citit din partea baronului d'Aerenthal: ca datorie se

poate plăti, ca subvenţiune nu se poate plăti, după legea ungară. Nu e vorbă, teoria internaţională, că adică nu se dau subvenţii de cultură în genere dela un Stat în alte State, nu se poate susţine. Vedeţi chiar în budgetul dv. curent e anume zis (lasă că sânt biserici şi şcoli străine puse într'un mare paragraf, 46), dar iată la art. 116 al budgetului curent pe 1898—1899. «Subvenţiunea bisericii Sf. Gheorghe din Suceava (Bucovina) 6000 lei» fără ca să reclame guvernul austriac. Mai dăm o subvenţie institutului Weigand din Lipsca fără ca să reclame guvernul german. Aţi auzit de asemenea că archiepiscopul catolic de aci, în discursul francez ţinut Vinerea trecută la solemnul Te-Deum pentru aniversarea de 50 de ani, a mulţumit Impăratului Francisc Iosif pentru munificenţa Sa faţă de şcoalele şi bisericile catolice din ţara noastră, şi noi n'avem nimic de obiectat în privinţa aceasta.

Dar guvernul ungar a crezut că trebue să oprească subvenţiunile de cultură dela alte State, deşi sânt admise în alte State. Dă Franţa şcoalei de arheologie dela Atena, dăm noi institutului lui Weigand. Nimeni până acum nu s'a formalizat. Statul ungar însă opreşte; e în dreptul lui să oprească, dacă vreà. Insă nu

puteà fi în drept să ne oprească de *a plătì o datorie.*

Şi dacă e aşa, apoi, d-le ministru de externe, trei ani durează ministerul dv. şi în trei ani n'aţi ajuns să lămuriţi chestia acèasta? Şi începând să o lămuriţi, aţi început prin a refuzà plata? Şi produceţi impresia, înainte de a deslegà chestia, că e deja defavorabilă şi riscată şi periculoasă? Toţi miniştri anteriori au plătit, şi contele Kalnoky pe care îl citaţi, când a aflat, ce se plăteşte şi cum se plăteşte, nu a avut nici o obiecţiune de făcut în Delegaţii, precum o spune pe faţă. Cum veniţi dar numai dv. şi sânteţi aşa de intimidat în cât suprimaţi renta? Binevoiţi a explicà aceasta, căci atunci ne-am lămurì îndată pentru ce conştiinta dv. împăcată nu ne e suficientă pentru împăcarea noastră.

Să încerc eu a da Senatului cheia explicării pentru atitudinea d-voastră.

In urma exceselor dv. dela Orfeu pentru cuvântarea din 1894 v'aţi făcut poziţia aşa de grea, în cât acum, ca un *contre-coup,* ca o reverberare grozavă a acelor excese, nu mai aveţi autoritatea ca să susţineţi drepturile Statului român cum trebue să fie susţinute (apl.).

Pentru aceasta am făcut interpelarea şi aceasta e bine să se ştie în ţară.

Un ministru român are dreptul şi datoria de a-şi plătì obligaţiunile sale de Stat, nici un Stat străin nu poate deslegà guvernul român de o obligaţie privată, de a plătì o rentă şi orce şovăire este un fals politic şi contra Statului român şi contra naţionalităţii şi contra Statului ungar! Greşala dv. politică este, că aţi şovăit trei ani de zile fără să plătiţi şi că trei ani de zile staţi intimidat la discuţie pentru un drept clar ca lumina zilei, care erà de onoarea şi demnitatea noastră naţională ca să nu fie încurcată aşa cum aţi făcut-o (aplause).

120.

Interpelare asupra direcţiei neliniştitoare a politicei guvernului Sturdza şi *replica* despre intimitatea cu guvernul austro-maghiar.

Şedinţa Senatului dela 15 Fevruarie 1899

Textul interpelării: «Am onoare a inter-«pelà pe d. ministru-prezident asupra lipsei «de direcţie în politica guvernului, care a «paralizat orce acţiune serioasă şi a produs «numai nelinişte în ţară».

Domnilor Senatori,

In deosebire de Camera Deputaţilor, care după chiar îndemnul Constituţiunii, are două anume ocaziuni de a se ocupà de politica generală a guvernului: răspunsul la mesagiul Tronului şi discuţiunea generală asupra budgetului,

noi senatorii cari n'avem să ne ocupăm de budget, dacă după desbaterile adresei ne mai credem datori să vorbim de politica generală a guvernului, trebue să căutăm o altă cale regulamentară, calea interpelării.

Sper că veţi găsì astfel justificat; dacă un membru al opoziţiei, exercitând dreptul său de control, acum spre sfârşitul legislaturii şi în perspectiva alegerilor generale din acest an, a anunţat d-lui ministru-prezident o interpelare, pentruca împreună cu dv. să-şi deà seama de direcţia politică a guvernului actual în decursul celor 4 sesiuni şi de rezultatele acestei politici.

D-lor, sânt aproape patru ani, de când partidul naţional-liberal, sub conducerea d-lui Dimitrie Alexandru Sturdza, a venit la guvern.

La căderea lui Ioan Brătianu, în Martie 1888, vă aduceţi aminte că erà cea mai adâncă desbinare în partidul d-voastră. Bărbaţi liberali ca C. A. Rosetti, ca însuş fratele Dim. Brătianu, Kogălniceanu, Fleva, Mârzescu, Tzoni şi alţii mai mici ca d. Pallade, Caton Lecca, etc., erau în flagrantă opoziţie cu fracţiunea din partid, care erà la guvern sub Ioan Brătianu. In Octomvrie 1895 însă partidul liberal a revenit la putere împăcat şi întrunit, iar ca

un semn al acestei reuniri, în primul minister format de d. Dim. A. Sturdza figurau ca miniştri d-nii Fleva şi Pallade. Sub d. Fleva ca ministru de interne s'au făcut alegerile, din care a eşit acest onor. Senat. Dv. ziceţi, aţi afirmat de atâtea ori, că acele alegeri au fost din cele mai libere. Eu am oarecare îndoială asupra diferenţierii acestei libertăţi, cred că alegerile au fost cam tot aşà de libere sau nelibere cum sânt toate alegerile la noi. Dar d-v. ziceţi că au fost deosebit de libere, şi aşà să fie! Dacă au fost deosebit de libere, atunci meritul este mai ales al ministrului de interne de atunci, al d-lui Fleva. Şi de aceea şi vedeţi, că în primul mesagiu pentru lucrările parlamentare în cea dintâi sesiune a d-v. s'a pus accentul pe o foarte însemnată chestie, care erà anume de resortul ministrului de Interne şi caracterizà deosebita însemnătate a acelui ministru. Se ziceà în primul mesagiu contrasemnat de guvernul d-voastră: «Des-«centralizarea administrativă fiind o cerinţă «expresă a Constituţiunii, iar aşezarea admi-«nistraţiunii pe o cale temeinică fiind o ne-«cesitate adânc simţită de toţi, guvernul Meu «va prezentà deliberării Domniilor-voastre re-«formarea legii comunale, etc.»

Mare chestie, foarte importantă chestie! Guvernul precedent elaborase şi el un întreg proiect de lege comunală şi-l publicase. Foarte natural erà dar, ca partidul liberal revenind la guvern acolo să-şi pună accentul, şi cele întâmplate în săptămânile din urmă vă arată necesitatea ce ar fi fost ca să se înfiinţeze o lege practică pentru o mai bună administraţie, mai ales a comunei rurale. După ce cu această chestie importantă se prezintă reîntăritul partid naţional-liberal înaintea ţării, care nu a fost mirarea noastră, când tocmai ministrul de interne, sub a cărui răspundere se pronunţase anume această parte a mesagiului, se găseşte deodată atacat de organul principal al partidului şi peste câtevà zile, după o mică ceartă între d-sa şi d. ministru-prezident de pe chiar banca ministerială înaintea Camerii pentru lucruri de nimic, nişte vizite de prefecţi, la unul şi nu la altul, se vede eliminat.

Va să zică, cea mai importantă lucrare anunţată în primul d-voastră mesagiu erà anunţată fără seriozitate? Şi în adevăr, nici nu a mai atins-o vreun ministru următor, nici nu a mai avut parlamentul să se ocupe de aşà cevà — rea prevestire pentru activitatea

legislativă sub noua conducere a d-lui Dimitrie A. Sturdza!

In loc de aceasta, Senatul şi Camera au fost ocupate de o mică, foarte mică reformă care atingeà Curtea de casaţie şi Curţile de apel. A fost vorba să se pună printre magistraţii inamovibili câţivà membrii în locul altor membrii, în special la Curtea de apel din Galaţi un frate al d-lui ministru de justiţie, fostul advocat dela Ploeşti, domnul Stătescu. D-lor, această atingere a inamovibilităţii a început să producă nelinişte în ţară, după impresia mea. Căci s'a deşteptat teama de introducerea în magistratura inamovibilă a unor *partizani politici*. N'aş fi îndrăznit să întrebuinţez faţă cu magistratura inamovibilă cuvântul de partizan politic, dacă nu l-aş fi întâlnit în gura actualului ministru de justiţie, cu ocaziunea înmormântării mult regretatului membru dela Curtea de casaţie Poenaru-Bordea.

D. ministru de justiţie, printr'un discurs, căruia i-a făcut nemeritata onoare de a-l publicà prin *Monitorul Oficial*, rosteşte acum câtevà zile următoarele cuvinte:

«Dar Mihail Poenaru-Bordea n'a fost numai «un magistrat superior; n'a fost numai un ju«risconsult eminent; el a fost şi un patriot

«distins, *un membru nestrămutat al partidului liberal*».

Cum aceasta? Un membru al Curţii de casaţie erà membru al partidului liberal? Unde? In ce? Votul la alegeri este secret; dacă la alegeri prezidează magistraţi, ei sânt imparţiali şi fără partid; manifestaţiuni politice nu pot să facă; în parlament nu pot fi aleşi; ba încă cei dela Casaţie sânt chemaţi să judece pe miniştri din orce partid; prin urmare din momentul, în care un jurisconsult intră în magistratură, mai ales în cea inamovibilă şi mai ales la Curtea de casaţie, orce deosebire de partid a încetat pentru el. Este o erezie constituţională ca un ministru de justiţie să afirme partizaneria politică a unui membru al Curţii de casaţie!

Dar, d-lor, să nu exagerăm importanţa vorbelor actualului ministru al justiţiei [1]). După istoria cu acea materie vulcanică, care se întrebuinţează în loc de ciment la portul Constanţa şi care are un nume urît pentru Români, din vremea când d. Stoicescu a trecut pe la lucrările publice, şi după celebra exclamare «să trăiască Sultanul», după ce acelaş

[1]) Constantin Stoicescu.

d. ministru a trecut pe la ministerul de externe ca un om indispensabil pentru actualul guvern, acum, când d-sa a trecut la ministerul de justiţie, nu trebue să insistăm prea mult asupra manifestărilor d-sale. Aud că acest interesant personagiu politic se ocupă şi de o mai departe atingere a Curţii de casaţie şi vreà să-şi concentreze concepţiunile d-sale într'un proiect de lege. După acele precedente vă puteţi închipuì marea încredere şi linişte, cu care aşteaptă ţara lucrările onor. d. ministru de justiţie actual.

D-lor, în aceeaş primă sesiune a parlamentului dela 1895, la administraţia răsboiului, ţara a rămas încremenită de o vorbă a fostului ministru de război; d. general Budişteanu, sub a căruia prezidenţă am onoare să vorbesc în acest moment. Tocmai pe atunci erà mare nelinişte în Orient, ne aflam în ajunul isbucnirii războiului greco-turcesc, a căruì repercurtare asupra Macedoniei şi Bulgariei erà vădită, şi posibilitatea unei repercutări până la noi nu erà exclusă, şi în acel moment vine ministrul de război al partidului naţional-liberal şi zice în Cameră: arma militarului român este numai un ciomag. Şi ca să nu se crează, că erà un *lapsus linguae*, repetă în

Senat, că arma soldatului nostru este un baston high-life. Nu insist mai mult, fiindcă din norocire a venit în curând actualul ministru de războí şi a mai liniştit lumea, a rectificat nepilduita vorbă aruncată atunci în ţară.

Cu aceasta, d-lor, se sfârşeşte prima sesiune parlamentară. In intervalul de timp până la deschiderea sesiunii a doua se desfăşură acţiunea guvernamentală în contra fostului Mitropolit Primat. Cu evlavia cunoscută a ministrului-prezident, cu fineţea juridică a ministrului de justiţie de atunci, cu ştiinţa canonică a profesorului de chimie şi ministrului cultelor d. Poni, chestia mitropolitană a fost adusă în situaţia pe care o cunoaşteţi, Atâta nelinişte s'a produs în ţară, şi poate erà chiar temere de o complicaţie străină, încât primul minister al d-nului Sturdza a trebuit să se retragă. Dar înainte de a se retrage, tot acel guvern, cu deosebire numai că în locul d-lui Fleva trecuse d-nul Stolojan la ministerul de interne, iar la domenii erà ad-interim însuş actualul ministru prezident, contra-semnează al doilea mesagiu pentru deschiderea sesiunii dela 15 Noemvrie 1896. Sub răspunderea specială a onor. D. Sturdza, ca-

ministru al domeniilor, găsim în acel mesagiu următoarele cuvinte:

«Instituirea unei case rurale va înlesnì vân-«zarea proprietăţilor mari în loturi mici, ve-«nind astfel în ajutor atât proprietarilor de «moşii, cari nu găsesc cumpărători, cât şi să-«tenilor cărora le lipseşte capitalul».

Uşurinţa, cu care la noi se stabilesc legende inexacte, este surprinzătoare. Casa rurală trece astăzi drept o idee distinctivă a aurelianiştilor; nu este exact. Casa rurală este pusă drept obiect de program legislativ de însuş d. Sturdza ca ministru al domeniilor.

Ce s'a întâmplat cu această parte a programului d-sale şi al d-voastră? Ce e pentru d-voastră un program legislativ? Ce este un mesagiu pentru d-voastră?

D-lor senatori, aduceţi-vă aminte, în ce împrejurări căzuse Brătianu la 1888. Intre multele motive de nemulţumire, care erau rostite pe atunci de membrii disidenţi ai partidului liberal, erà şi lâncezirea activităţii parlamentare. Erà critica adese formulată, că nu e nici un program legislativ, că nu se mai fac mesagii serioase, ca să ştie Camera şi Senatul de ce să se ocupe, că nu e nici o indicare de idei, fie liberale, fie alt-cum, care să ali-

menteze interesul public, şi astfel se atacà lâncezirea din ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu. A rămas un cuvânt admis de toţi: mai bine erà şi pentru memoria lui Ioan Brătianu şi pentru valoarea partidului liberal, dacă Brătianu se retrăgeà cu câţi-va ani înainte, ca să nu se întâmple acea epocă de decadenţă a parlamentului liberal. In contra dumneavoastră rostise însuş Costache Rosetti, la 1884, vorba de *ergofobie*.

Prin urmare, când în noile mesagii ale partidului d-voastră, revenit la guvern cu aparenţa de puteri împrospătate, se menţionau la 1895 şi la 1896 câte-va proiecte legislative de mare însemnătate, aceasta câştigà o îndoită importanţă prin cele petrecute înainte de 1888. Căci nu erà vorba să revie partidul liberal la guvern pentru a continuà, ce? ultimii 4 ani de slăbiciune de sub ministerul Brătianu, să înădească încă 4 ani dela 1895 încoace cu acei 4 ani înainte de 1888 şi să aveţi astfel dela început acea faţă hipocratică şi senilă, parcă nu aţi mai aveà alte puteri de cât acele sleite deja la 1888, când a căzut Brătianu. Toată valoarea lucrării pentru ţară, necum pentru d-voastră ca partid, atârnà dela conştiinţiositatea programului

legislativ din mesagii şi dela onestitatea îndeplinirii celor promise în mesagii.

Şi sub aşà împrejurări, după ce a fost înlăturată descentralizarea administrativă a d-lui Fleva, se pune chestia casei rurale de către însuş şeful partidului naţional liberal. Şi la 7 Martie al anului următor vine ministrul de interne d. Lascar şi cere să se ocupe Senatul de această chestie. Cine zădărniceşte acum lucrarea în secţii? Insuş şeful partidului naţional-liberal, acelaş d. Sturdza, care o propusese în mesagiu.

Casa rurală e o chestie foarte controversată. Sânt mulţi dintre colegii noştri — o ştiu din conversaţiile d-lor — precum e d. Gâlcă, d. P. Grădişteanu, care o cred de cel mai mare folos; sânt alţii, între cari şi eu, care o cred foarte periculoasă. Dar toţi sântem de acord ca să zicem: o asemenea chestie, dacă o pui, trebue să o şi resolvi într'un fel sau în altul. Intr'o ţară ca a noastră întrebările agrare câştigă o gravitate excepţională. Nu poţi să arunci casa rurală ca o bombă în parlament, şi pe urmă să faci ca şi când nu ai fi zis nimic şi să rămâe sabia suspendată deasupra Senatului. Or ştii ce faci, când o pui în mesagiu, şi atunci nu o zădărnicì; or nu

ştii ce faci, şi atunci dovedeşti· lipsa de direcţie în politica ta.

Dar se ştie acum, ce este acest sistem sau mai exact această lipsă de sistem. Este continuarea slăbiciunii din ultimii 4 ani ai ministerului Brătianu. Atunci, ca şi acum, mesagiul devenise un simplu exerciţiu de stil, nu mai conţineà într'însul nimic serios pentru legislaţia internă.

Cu un asemenea mesagiu dar se prezintă guvernul d-lui Sturdza la 15 Noemvrie 1896 pentru a doua oară, dar în faţa agitării publice se retrage după câte-va zile şi vine, tot din rărunchii partidului, ministerul Aurelian dela 21 Noemvrie 1896. Mă voi oprì mai mult asupra acestui minister, fiind-că cele ce s'au petrecut în privinţa lui, m'au îndemnat mai ales să anunţ această interpelare. Dar mai înainte vreau să termin cu ultimele două mesagii ale acestei legislaturi.

Când revine la guvern d. Sturdza, în mesagiul dela a 3-a sesiune, propune o altă chestie mare pentru lucrarea legislativă. Descentralizarea erà uitată, pare că n'ar fi fost; casa rurală erà înmormântată în secţiuni, pare că nu ar fi avut nici odată onoarea de a fi propusă de guvern. Acum vine în al 3-lea rând

inamovibilitatea magistraturei, pe care guvernul precedent o introdusese la Curţile de Apel şi pe care guvernul liberal promite să o lăţească mai departe. In partidul liberal mai ales erau de mult glasuri, cari ziceau că, dacă este vorba de a sustrage pe magistraţi dela influenţa guvernelor de partide, apoi judecătorul de instrucţie trebue să fie în prima linie inamovibil. Conform acestor gândiri liberale, vedem în al 3-lea mesagiu tot sub prezidenţia d-lui Dim. Sturdza intercalându-se următorul pasagiu:

«Asigurarea unei justiţii bine distribuite «cere ca poziţiunea independentă a magistra-«ţilor să fie întărită. Se va ajunge la acest «scop modificându-se articole din legea orga-«nizării judecătoreşti». Ministru de justiţie pe atunci este d. Alex Djuvara.

Dar şi acest mesagiu al 3-lea erà un simplu exerciţiu de stil. Guvernul d-lui Sturdza nu se gândeà serios să-şi ţie promisiunea făcută. După câte-va săptămâni, d. Djuvara e eliminat din minister; nimeni nu ştie în mod parlamentar pentru ce, şi chestia inamovibilităţii rămâne tot ca mai înainte.

In al 4-lea mesagiu nu se mai promite nimic nou. Guvernul se mulţumeşte să zică:

«Lucrările sesiunii actuale vor privì mai «ales rezolvarea proectelor de lege rămase din «sesiunea trecută».

Apoi, dacă se sustrage casa rurală și inamovibilitatea, ce a rămas din trecut nu este de mare importanță.

Un lucru însă s'a făcut în acești 4 ani, și ar fi nedrept din partea opozițiunii, dacă nu ar recunoaște-o pe față. S'a făcut reforma învățământului secundar și superior. S'ar puteà zice multe în această privință. Făcuse și d. Take Ionescu sub ministerul Catargi reforma învățământului primar; e probabil, că dacă mai sta la guvern, făceà în acele împrejurări favorabile și reforma învățământului secundar și superior, căci proiectele de legi asupra acestei reforme erau numeroase și mult desbătute din anii anteriori. Dar or cum ar fi, nu s'a făcut sub ministerul Catargi, s'a făcut sub ministerul d-lui Dim. Sturdza, și rămâne un indiscutabil merit al partidului liberal că a fost destul de disciplinat să îndeplinească această operă. De și nu este o operă politică de partid, este însă o lucrare organică importantă pe care, după cum știți, și opozițiunea a primit-o; luarea în considerație s'a votat în unanimitate. Ce e drept, unii și alții dintre

noi, rectorul universităţii de atunci, d. Stefănescu, şi eu, reprezentantul universităţii în Senat, ceream ceva modificări; însă guvernul a insistat să nu se facă nici o modificare, să treacă proiectul aşà cum a venit dela Cameră, şi în pripă s'a şi trecut aşà numai ca să poată fi aplicat cât mai curând, adică dela 1 Septemvrie anul trecut.

Cu atât mai mare este interesul, cu care privim la această singură lucrare de valoare a legislaturii d-voastră de 4 ani, şi veţi găsì poate natural, ca reprezentantul universităţii din Bucureşti să vă atragă atenţia asupra a două puncte, cari ne dau un fel de presimţire despre direcţia, în care se arată grăbita aplicare concepută a reformei învăţământului superior din partea guvernului actual. Când s'a apropiat ziua de 1 Septemvrie 1898, corpul profesoral universitar a fost surprins printr'o adresă a d-lui ministru de culte, care ziceà: «Rectorii aleşi trebue să se supună la o nouă alegere».

De ce? Articolul, care prevede alegerea rectorilor e neschimbat în legea cea nouă: corpul profesoral alege 3 membri, şi de pe această listă de 3 membri ministrul supune confirmării Regelui pe unul. Aşà erà în legea

veche dela 1864, aşà a rămas şi în legea nouă. La Iaşi se făcuse, din întâmplare, cu câte-va luni înainte o nouă alegere de rector, şi eşise cu mai multe voturi şi se confirmase aceeaş persoană, care de 20 de ani erà rector, d. Nicolae Culianu. La Bucureşti, în urma demisiunii mele, se alesese cu cele mai multe voturi şi se confirmase cu 8 luni înainte d. Grigorie Stefănescu, colegul nostru din Senat. Şi unul şi altul puteau să funcţioneze mai departe, şi conform nouei legi.

Nu, ministrul zice: alte alegeri!

Ce o fi fost asta? O fi fost, poate, o corectitudine prea matematică în aplicarea legii? Lege nouă, alegeri noi, căci înainte rectorii erau pe 4 ani, acum sunt pe 3 ani. Foarte bine! Dar vă puteaţi aşteptà la rezultatul firesc. La noile alegeri, făcute după un scurt interval, s'au ales cu majoritatea voturilor acelaş Culianu la Iaşi şi doi alţii cu mai puţine voturi, iar la Bucureşti, cu cea mai mare majoritate de voturi, acelaş Stefănescu şi doi alţi pro-forma cu mult mai puţine voturi. Atât de pro-forma erau aceşti doi cu voturile cele puţine, în cât chiar eu, care îmi dădusem demisia şi declarasem anume şi prin gazete, că nu sânt candidat şi nu voi primì să fiu rector,

chiar dacă aş fi ales şi confirmat, prin urmare eram afară din cauză, chiar eu am avut tot atâtea voturi, vre-o 16, ca şi d. C. Dimitrescu, pe când d-nu Ştefănescu a avut vr'o 44 voturi din 58 votanţi. — Vine această listă de trei şi chiar de 4 aleşi la d-nu ministru de culte, şi d-sa numeşte pe d. C. Dimitrescu, cel care a avut cele mai puţine voturi.

Dar bine, dacă sunt trei membri pe o listă, n'are ministrul dreptul formal de a alege din acei trei pe cine crede că este mai nemerit? Da, are acest drept formal. Dar aci nu e chestia de drept formal, ci de justa aplicare a acestui drept, mai ales în momentul inaugurării practice a reformei învăţământului superior, care să ne prevestească spiritul nouei legi. De când există universităţile noastre, de când este vechia lege a instrucţiunii, dela 1864, şi până astă-zi, în 34 de ani nici o dată nu s'a propus confirmării Domnitorilor alt rector, de cât acela din cei trei profesori care a avut cele mai multe voturi. Căci autoritatea rectorului este mai ales întemeiată pe încrederea colegilor săi, şi la un corp înalt, cum sânt profesorii universitari, inamovibili şi independenţi, favoritismul guvernului nu dă autoritate, ci mai curând, din contră, o

slăbeşte. Autoritatea adevărată o dă numai încrederea majorităţii colegilor; şi de aceea, cu just simţimânt, toţi miniştrii câţi s'au perindat pe acele bănci dela 1864 încoace, au confirmat totdeauna pe acela, care a avut cele mai multe voturi.

Dar atunci, ce mai însemnează acel articol cu lista de trei candidaţi, care s'a păstrat şi în legea cea nouă? Este un articol de prudenţă, de prevedere pentru certe cazuri. Un corp inamovibil, cum sunt profesorii universitari, cari la 1864 erau, pe lângă Curtea de Casaţie, numai ei inamovibili în organismul Statului nostru, trebuiau să aibă în administraţia universităţii lor o măsură de garantare pentru buna ordine în faţa orcărui guvern, ca să nu se întoarcă o alegere de rector la o manifestare de desordine politică, dacă ar fi fost o singură persoană impusă ministrului pentru numirea de rector. De pildă, sub ministerul instrucţiunii d-lui Sturdza, sub guvernul lui Brătianu din ultimii 4 ani, la 1887, d-nul Sturza dase în judecată pe doi profesori universitari dela Iaşi, pe d. Mârzescu şi pe răposatul Tzoni, şi îi dase în judecată sub acuzarea că şi-au compromis poziţia de profesori prin călcarea jurământului de credinţă

către Domnitor. Ia închipuiţi-vă, cum erà lumea agitată pe atunci, în vâlvoarea opoziţiei-unite, să se fi întâmplat o alegere de rector la universitatea din Iaşi, şi legea să fi indicat numai o singură persoană pentru alegerea şi confirmarea de rector; se puteà întâmplà atunci foarte uşor, ca profesorii din Iaşi să aleagă rector în asemenea momente pe d. Tzoni sau pe d. Mârzescu, şi înţelegeţi situaţia unui ministru de culte în astfel de stare a spiritelor, dacă ar fi fost după lege un singur nume pe listă. Pentru asemenea cazuri, pentru evitarea unei aşa dezordine în disciplina şcolară, foarte prudent prevede legea instrucţiei să fie 3 nume pe listă. Dar când nu e aşà cevà în chestie, când sunt împrejurări normale, cum au fost la alegerile de rector dela 1864 până acum, şi de pe lista cu trei membri unul din ei are majoritatea la Bucureşti, chiar imensa majoritate a colegilor săi, şi când acest membru este — dar ce să vorbim de politică la rectorat? dar din întâmplare este şi un membru al partidului liberal, ca d. Ştefănescu, ce e drept mai independent, să nu-l confirmi şi să confirmi pe cel cu minoritatea, care mai este şi membru al partidului liberal, care — drapelist câteva săptămâni, scriitor la *Drapelul*

câteva săptămâni — își părăsește drapelul și trece la fracțiunea dela guvern după alte săptămâni, și amenință poate că va retrece iar la *Drapelul,* dacă nu va fi rector, să confirmi tocmai pe acesta cu o infimă minoritate de voturi și cu o astfel de atitudine politică? Ce direcție este aceasta, care se introduce odată cu noua lege a instrucțiunii în universitatea noastră? Dar bine, până acum nu s'a pomenit în corpul universitar disensiune de politică pentru rectorat. Când mi-au făcut mie onoarea să mă aleagă colegii mei din București, nu a fost vorba de partid politic, și știu că și unii membri devotați ai partidului liberal au votat pentru mine, și tocmai voturile lor, precum au fost pentru mine o deosebită onoare, au și fost cele mai caracteristice pentru buna înțelegere a unei alegeri de rector. Aici nu este chestie de partid politic, ci de administrație, de autoritatea și de disciplina școlară. Așà a fost tradiția noastră cea bună de când s'a făcut legea instrucției la 1864 până astăzi, când a venit noua lege a d-lui Haret. Și tocmai această nouă lege să strice buna tradiție, să răstoarne majoritatea, să provoace neliniște și turburări între profesori, să ticluiască rector cu favoarea guvernamentală pe acela care nu

are autoritatea înaintea colegilor săi? Acesta este un deplorabil început al nouei legi a instrucţiunii publice în privinţa administrării universităţii. Aţi şi auzit ce s'a întâmplat la Iaşi -- la banchetul profesorilor pentru vechiul rector, care nu a fost confirmat, deşi a avut majoritatea voturilor şi fusese tot ales şi confirmat de vreo 20 de ani, dar, ce e drept, nu e membru al partidului liberal, şi votul de blam exprimat astfel în contra noului rector, care a avut mai puţine voturi, care e membru al partidului liberal, dar care este acuzat chiar de colegi ai săi din partidul liberal, că a făcut intrigi ca să obţină şi acel număr mai mic de voturi, fiindcă a spus colegilor că se pune numai proforma, şi tocmai pe acesta îl confirmă guvernul! [1])

Dar în Bucureşti, pentru ce nu s'a confirmat d. Ştefănescu şi s'a confirmat d. Dumitrescu? Oare pentru că d. Ştefănescu şi-a permis, la discuţia legii instrucţiei publice, în mod convenabil, să exprime câteva alte păreri, cum erau dealtminteri hotărâte în consiliul facultăţii de ştiinţe, din care d-sa face parte? Nici măcar atâta independenţă de judecată

[1]) Domnul A. D. Xenopol, pe atunci liberal.

nu mai este tolerată la un membru al partidului liberal aci în Senat? Şi pentru aceasta trebue pedeapsă? Căci, d-lor, este o isbire a omului, când a fost ales cu atâta majoritate şi mai înainte administrase 8 luni universitatea în mod corect, să fie aruncat de ministru şi înlocuit prin cel cu minoritatea, fiindcă acesta trebue răsplătit pentru părăsirea grupării politice a drapeliştilor şi fiindcă adusese serviciu guvernului ca raportor al legii instrucţiei, în Cameră. (Raportor este un substantiv neologist, care vine dela verbul a raportà, raportează).

Este foarte penibil, d-lor. pentru mine ca reprezentant al universităţii din Bucureşti în Senat, să vă vorbesc de această chestie, care are aerul de chestie personală, însă personal, sânt în cele mai bune relaţii oficiale cu d. Dimitrescu; d-sa este un om foarte inteligent, este un om de bun sfat, este un coleg foarte plăcut; nu vorbesc de această fiinţare a d-sale personală, vorbesc de figura publică a d-sale, şi de figura publică am dreptul să mă preocup, fie cu orcâtă părere de rău, atunci când văd aici un deplorabil precedent pentru corpul universitar şi pentru toată valoarea universităţii noastre. Căci, d-lor, nu s'a mărginit

lucrul în cele arătate până acum, ci trebue să vă atrag atenţia asupră unui al doilea fapt, şi mai grav, întâmplat la prima aplicare a nouei legi. Nu mi-aş fi permis să vorbesc în parenteză de explicaţia cuvântului raportor «raportează», dacă nu s'ar fi agravat situaţia acestui curios rector printr'o cumulare de împrejurări, cari constitue un scandal în administraţia publică.

Când a venit legea instrucţiunii cea nouă aşa pripită în Senat şi când ziceam noi să mai modificăm cevà ca să se alcătuiască mai prudent (căci o lege a instrucţiunii este un organism aşa de inciziv, încât trebue să fie oglindită în budgetul ţărei, şi înainte de a şti cum stai cu budgetul în anul acesta, nu poţi vorbì de buna aplicare a legii instrucţiunii în acest an), d. ministru al instrucţiunii publice, unul din cei mai buni miniştri, foarte activ şi înzestrat cu cele mai bune intenţii, ne-a zorit să o votăm fără schimbare ca să o poată aplicà îndată la începutul acestui an şcolar. Să vedem acum, în ce fel şi în ce direcţie a aplicat-o cât pentru studiile universitare.

Pentru înfiinţarea de catedre, noua lege înfrânează arbitrul ministrului şi al comisiei budgetare; ea cere prealabilul avis al facultăţii

respective, cere apoi trecerea acestui avis prin aprobarea senatului universitar şi apoi ministrul poate numai prin lege să înfiinţeze o catedră nouă astfel cerută de însăş universitatea. Să-mi daţi voie să vă vorbesc în deosebi de facultatea, din care fac eu parte, de cea de litere. Pentru buna aplicare a nouei legi, d. ministru a întrebat facultatea de litere: ce are de propus? — aceasta din Octomvrie trecut, la începutul anului şcolar, înainte de a fi alcătuit budgetul. Noi am răspuns la 11 Decemvrie, pentru ca să fie timp de a se prevedeà în budget înfiinţarea câtorva agregaţii indispensabile pentru înălţarea studiului universitar şi chiar numai pentru simpla funcţionare a facultăţii de litere în vederea cerinţelor profesoratului dela licee.

D-lor senatori, la Sofia, în Bulgaria, s'au înfiinţat de curând 3 facultăţi. Bulgarii încă începători nici n'au curajul să numească acele facultăţi universitate. Dar la facultatea lor de litere, oameni practici cum sânt, au pus dela început o catedră pentru studiile bizantine, pentru învăţătura istoriei balcanice, precum şi pentru studiul dreptului consuetudinal, al datinilor bulgare; asemenea o catedră pentru geografie, ca să-şi cunoască ţara,

o altă pentru folclor, o altă catedră de limba franceză şi de limba germană. Vă închipuiţi, d-lor senatori, că noi în Bucureşti, unde până acum veneau sârbii şi bulgarii ca să înveţe, nu avem la universitate o catedră de limba franceză! Nu avem nici catedră de geografie, necum de studiile bizantine, or de limba germană.

Imi veţi zice însă că prin reforma ce s'a adus acum învăţământului secundar, este tocmai vorba de a se da o direcţie mai practică. Foarte bine. S'a şi făcut la facultatea noastră de litere o secţie pentru limbile moderne; ea funcţionează de 2 ani, dar n'are decât un singur profesor, deşì sânt înscrişi ca la 200 de studenţi anume la această secţiune. Cum să-şi treacă ei licenţa cu un singur profesor? Ei bine, la 11 decemvrie consiliul facultăţii a cerut înfiinţarea acestor 4 catedre: geografia, studii bizantine, limba franceză şi limba germană, şi cu instituţia agregaţilor cari nu se plătesc decât cu 500 lei pe lună, ar fi fost o cheltuială în total de 2000 lei pe lună.

Ce s'a făcut prin noul budget dela 1 Aprilie? Nimic. S'a admis, ce e drept, sporirea lefei profesorilor vechi cu 50 lei pe lună, şi comisia budgetară se aude că vreà să le sporească

leafa cu 100 lei, aşà cum stă în lege ca dispoziţie tranzitorie. Dar dacă este aşà greutate budgetară, erà preferabil să se înfiinţeze îndată agregaţiile cele nouă pentru completarea indispensabilă a studiilor universitare, decât să se sporească lefurile cele vechi, care mai puteau aştepta un an.

Dar nu e aici adevăratul punct în discuţie. E în alte alocaţiuni budgetare nou întroduse. Motivul de economie budgetară se invoacă în contra sporirii studiilor necesare, dar el încetează de a fi valabil pentru guvern, când e vorba de gratificarea favoriţilor. Celor doi rectori noi confirmaţi li se sporeşte îndată diurna la 500 lei pe lună.

D. Culianu a fost 20 de ani rectorul universităţei din Iaşi cu minimala alocaţiune de 185 lei. A, dar când s'au pus 500, s'a confirmat rector d. Xenopol! D. Gr. Stefănescu a putut servì 8 luni cu acea mică diurnă, dar când sânt 500 lei, trebue să devie rector d. C. Dumitrescu din minoritate. Nu găseşte proiectul budgetului şcoalelor cei 2000 lei pe lună, fie şi numai 1000, pentru agregaţiile indispensabile la facultatea de litere, dar după ce a găsit sporul diurnelor noilor rectori, mai găseşte de unde să prevadă şi o superfetaţie,

nepregătită, care stă în vânt. Citesc în statul No. 98 al noului budget: «Seminarul pedagogic», inovaţiune neregulamentată. «Un ma-«estru de conferinţe însărcinat şi cu direcţiunea «seminarului, diurnă 800 lei». Şi cine funcţionează dejà în acest post? Tot d. Dimitrescu, noul rector al universităţii! D. C. Dimitrescu are sarcina mare, ca rector, de a formà şi reformà regulamentul universitar. Mai e şi deputat cu diurnă, mai e şi membru în consiliul permanent cu jetoane de prezenţă, mai e şi directorul bibliotecei centrale cu alţi 500 lei pe lună (când o fi având vreme să se ducă şi pe acolo?), şi acum i se mai dau şi alţi 800 lei pe lună, plus locuinţă şi serviciu, la faimosul institut pedagogic.

Ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează că odată cu aplicarea nouei legi a învăţământului superior, singurul d-voastră titlu de glorie, se înalţă pe palatul universităţii din Bucureşti stindardul cumulardului!

Aceasta e noua direcţie a învăţământului superior?

Este evident, că noul rector al universităţii nu poate fi totodată şi directorul institutului pedagogic şi maestru de conferinţe şi profesorul cursului său şi membru al consiliului

permanent şi directorul bibliotecei şi deputatul aprig al majorităţii. Cel puţin două din aceste funcţii budgetare sânt sinecure, şi figura pe care o puneţi astăzi în capul universităţii, e un celebru cumulard, care a trecut dela drapelişti la fracţiunea dela guvern!

Care vă este idealul, care-l puneţi astfel în vederea tinerimii universitare? Idealul este: *de pulpana guvernului, şi la budget, copii!* Aceasta e degradarea universităţii române!

Sper că tinerimea, care mă ascultă sau ma va citì, are destulă generozitate în conştiinţă ca să nu se ia după asemenea exemple; iar cei ce asistă acì, să vadă cel puţin mirarea întregului Senat, că aşà cevà se poate întâmplà sub auspiciile nouei legi a învăţământului public!

Dar, d-lor, aceasta e o chestie care neliniştește numai pe câţiva. Pericolul unei asemenea direcţii îl pricep puţini. Se vede numai deosebirea între vorbele dela Cameră ale d-lui prim-ministru, care pare că acum îşi ia rolul de a face jalea, pe când rolul d-sale e de a aduce îndreptarea, duioasele vorbe, cu care spuneà mai alaltăeri în Cameră: ce rău merge ţara aceasta! hatârul domneşte, interesele personale sânt puse deasupra interesului general,

etc., etc. Ba bine că nu, după exemplul citat cu d. Dimitrescu! Dar această critică e numai pentru câţiva, cari văd mai departe; «marile» chestii politice sânt celelalte.

Şi, aşa dar, să venim la ministerul Aurelian. D-lor. eu cred că ceeace s'a întâmplat cu ministerul Aurelian, e una din cauzele neliniştei şi neîncrederii, de care e cuprinsă ţara faţă cu conducerea politică din partea actualului d. ministru prezident. De aceea vă rog să-mi mai acordaţi atenţia d-voastră, ca să ne lămurim odată aci în Senat asupra chestiei.

Se retrage la 25 Noemvrie 1896 d. Dimitrie Sturdza din cauza agitărilor produse prin nechibzuita procedare în contra fostului Mitropolit Primat. Se mai dă o faimoasă ordonanţă de urmărire de către un judecător de instrucţie, care e însă spulberată de autoritatea superioară competentă; dar acel judecător de instrucţie este înaintat, pentru acest serviciu guvernamental, la rangul de prezident inamovibil (este poate singurul care s'a ales cu ceva folos din încurcătura mitropolitană). Vine ministerul Aurelian. Cum vine ministerul Aurelian, d-lor senatori? Noi eram în Senat cu toţii, şi ne putem aduce aminte de cele ce s'au petrecut. De altfel, mi-am permis să aduc aci volumul

desbaterilor Senatului, în care găsim consemnate, în mod autentic, explicările ce s'au dat în acel moment. D. Sturdza nu mai erà acum ministru, dar rămăsese şef al partidului naţional-liberal şi leader al majorităţei. Iată cum salută d. Sturdza pe d. Aurelian prim-ministru :

«D-lor senatori, îmi veţi permite ca în nu-«mele majorităţii, aş puteà zice aproape una-«nimităţii Senatului, să salut cu iubire şi cu «căldură pe primul-ministru Aurelian şi pe «colegii săi».

Când omul politic, d. Dim. Sturdza vorbeşte de «iubire» şi de «căldură», eu unul stau pe gânduri şi mă întreb, ce are să vie?

Şi d. Sturdza continuă:

«Eşit din sânul acestui parlament, ales prin-«tr'o explozie a simţimintelor liber exprimate «a imensei majorităţi a poporului român, eşit «din sânul acestui parlament, care e expresia «vie şi energică a partidului celui mai puternic «din ţara (aplause), partidului celui mai de-«votat şi credincios ţării (aplause), ministerul «Aurelian nu poate fi salutat de noi decât cu «încrederea cea mai deplină, cu iubirea cea «mai sinceră».

Insă d. ministru-prezident actual poate să zică: apoi bine, *iubire atunci;* dar e şi iubire

şi ură în lume; nu ştiam atunci ce o să facă ministerul Aurelian cu chestia Mitropolitului. Nu e vorba, d. Aurelian anunţase aci în Senat că a venit *să împăciuiască*. Ceeace nu ştiam însă, erà modul cum aveà să facă această împăciuire.

Ar puteà fi şi aşa; până aci s'ar puteà închipuì o asemenea scuză pentru d. Sturdza. Dar d-sa a mai adăogat şi alte declarări în Senat, cari nu admit nici o îndoială. Să urmărim dar chestia mai departe. Câteva zile după venirea la guvern a d-lui Aurelian şi îmbrăţişarea cu iubire a d-lui Sturdza s'a şi împăciuit conflictul mitropolitan prin noul ministru de culte, onor. d. Mârzescu, amicul de atunci al d-lui Aurelian, amicul de acum...

G. Mârzescu. Şi al d-lui Sturdza.

Titu Maiorescu. Apoi tocmai aceasta eram să zic şi eu. Voiam să constat că inima dv. este aşa de largă în cât îmbrăţişază, cu un egal devotament, şi pe d. Aurelian când este la guvern, şi pe d. Sturdza când este la guvern. (Ilaritate).

Sf. Sinod, foarte creştineşte, a ţinut seamă de neliniştea ţării, a îmblânzit situaţia, a desfiinţat prima sentinţă şi, spre norocirea Bisericei şi a ţării, a revenit în capul bisericii Inalt

Prea Sfinţia Sa actualul Mitropolit Primat, pentru care toată suflarea românească are veneraţiune. (Aprobări). S'a rezolvat chestia aşa de bine, în cât Majestatea Sa Regele într'o solemnă ocaziune la palat a mulţumit tutulor fruntaşilor ţării pentru concursul ce l'au dat la această împăcare, concurs care constitue un deosebit merit al d-lui Lascar Catargi.

A! dar se poate ca d. Dimitrie Sturdza să fi fost nemulţumit de modul cum s'a rezolvat conflictul. Şi eu, ca membru al opoziţiei, v'am spus d-voastră atunci în Senat, la discuţia adresei, că s'a ştirbit autoritatea partidului liberal, prin faptul că n'a putut să dreagă singur ceeace singur a stricat, ci s'a adresat la concursul d-lui Lascar Catargi. Aşa dar atunci m'aş fi întâlnit în aceeaşi părere cu d. Dim. Sturdza. Dar nu este aşa; nu ne-am întâlnit în păreri nici atunci; căci tot aci în Senat, după ce s'a rezolvat conflictul mitropolitan şi după ce Regele a consfinţit această lucrare, *după toate acestea* declară d. Sturdza în Senat, asupra unor cuvinte ale d-lui Petre Grădişteanu, în şedinţa dela 12 Decemvrie:

«Ministerul pe care am avut onoare a-l prezidà, s'a retras pentru o cauză foarte simplă: pentru că el doreà ca să se potolească o agi-

taţiune care erà în public... Cred şi eu, ca dv. că acea cestiune a căpătat o soluţie bună!..»

Bună, — este clar româneşte? Bună, adică şeful partidului aprobă soluţiunea dată de d. Aurelian.

«Şi mai cred», continuă d. Sturdza, «că soluţiunea dată a fost aclamată de toată ţara. Am avut onoarea să o declar în numele partidului, nu numai că nu este nici o deosebire de vederi între noi, precum se întâmplă în alte partide, în cari miniştrii cari vin, fac miniştrilor cari se duc, înmormântări de clasa I...»

O! Doamne, d-lor, fie zis între noi: adică ce ar fi fost dacă printre d-voastră s'ar fi întâmplat să i se facă în adevăr cuivà o înmormântare de clasa I-a? Ar fi scăpat partidul liberal! (Ilaritate)...

«...dar e vorba de o conlucrare frăţească între noi toţi. Cred, d-lor, că după aceste puţine explicări, lucrul este lămurit. Desbinări nu există, există înţelegere sinceră!»

Eu, când aud dela omul politic Sturdza vorba «sincer», stau pe gânduri şi mă întreb: ce are să vie?

Ce are să vie? Vedeţi îndată ce erà să vie. După încetarea din viaţă a preşedintelui Se-

natului, principele Dim. Ghica, Senatul național-liberal, tot sub ministerul Aurelian, alege la 20 Fevruarie 1897 pe şeful partidului, pe d. Dim. Sturdza, de preşedinte al său, şi atunci noul preşedinte al Senatului, declară în aceeaş şedinţă:

«Sunt conştient de semnificarea politică a acestei alegeri; căci ea dovedeşte solidaritatea şi unitatea partidului naţional-liberal, căruia aparţine atât majoritatea Corpurilor legiuitoare, cât şi guvernul».

Solidari după soluţiunea chestiei mitropolitane, soluţiune declarată de *bună* de d-sa, aşà am înţeles toţi în cinstita limbă românească!

Dar atunci vine d. P. Grădişteanu, care este un isteţ şi vechiu parlamentar, şi trăgând imediată consecinţă a alegerii, zice în plin Senat d-lui Aurelian: «Ce cauţi pe acele bănci? Retrage-te ca să vină d. Sturdza».

Atunci ia din nou cuvântul d. Sturdza în contra unor chestii indiscrete şi declară din nou:

«Am zis şi eu că alegerea mea are o semnificare politică, dar n'am putut să gândesc şi să cuget» (mă mir ce deosebire este între a cugetà şi a gândì?), «n'am putut să gân-

desc şi să cuget măcar, că alegerea mea a putut fi semnul unui războì în partid, ci tocmai am crezut că ea arată unitatea întregului partid».

Foarte clar! Iată un senator, care reconfirmă ceeace a zis: *solidaritate, unitate* cu guvernul Aurelian. Aceasta la 20 fevruarie 1897. Nu trec opt zile, şi la 1 Martie — se vede că nu pricepuse d. Aurelian invitarea d-lui Grădişteanu, ci se încrezuse pe vorba românească a d-lui Sturdza: iubire, solidaritate, unitate... ce naiv este d. Aurelian!... La 1 Martie ne trezim în Senat cu următoarea adresă a prezidentului nostru:

«Implinind vârsta de 64 de ani, doresc să-mi petrec restul zilelor mele în pace şi linişte sufletească», şi-mi dau demisia şi din prezidenţie şi din Senat.

Eu când aud dela omul politic Dim. Sturdza vorba de pace şi linişte sufletească, stau pe gânduri şi mă întreb: ce are să vie?

S'a văzut îndată, ce erà să vie. Fireşte, Senatul a respins demisiunea, şi la 13 Martie vedem pe d. Sturdza prezidând iarăş Senatul. Cred că dela 1 Martie, când erà de 64 ani, şi din cauza bătrâneţei voià să se retragă din Senat, şi până la 13 Martie, când a revenit

în Senat, bătrâneţele nu i s'au împuţinat. De ce dar a demisionat d. Sturdza la 1 Martie şi de ce a revenit după 13 zile? S'a văzut de ce, după alte 13 zile: la 26 Martie a răsturnat ministerul Aurelian, iar d. Aurelian declară în Senat: «din împrejurări cari vă «sunt cunoscute, sânt nevoit să mă retrag». Poate vă sânt cunoscute d-voastră îndărătul culiselor; însă parlamentului ca parlament, nu i s'a adus la cunoştinţă.

Astfel revine d. Sturdza la guvern în ziua de 31 Martie 1897.

Dacă cel puţin s'ar fi încheiat lucrul aici, dar nu s'a încheiat cu atât. Deodată, d-lor, la ultimele alegeri comunale din toamna anului trecut, la Craiova, când erà înmormântată de mult cearta pentru vechiul Mitropolit Primat, deodată, din cer senin, se rosteşte din partea d-lui ministru-prezident, care merge în persoană la acele alegeri comunale şi din păcate se pune pe discursuri, deodată rosteşte d-sa — nu din improvizaţie, ci după notiţe scrise şi meditate de mai nainte — următoarea declarare, pe care o reproduc din *Voinţa Naţională* dela 17 Octomvrie 1898:

«Ghenadie reprezintà, în cel mai înalt grad

«toate relele obiceiuri ale înaltului întreg cler «dela noi...

«Disidenţii noştri (adică Aurelianiştii) s'au «unit cu conservatorii, pentru ca să ridice pe «Ghenadie în sus, să înfunde legile şi morala «şi Biserica în jos, şi pe spatele călcărilor de «legi, al călcărilor de canoane, să se suie în «sus, ca să ia guvernul ţării. Disidenţii noş-«tri s'au impus, pentru un moment ţării, prin «Ghenadie şi prin aliaţii lor conservatori; ei «nu au ajuns la guvern prin ţară şi prin par-«tid. Ei au lucrat să se ridice, ridicând tot «odată sus pe un om stricat. Ca să ajungă «la putere, au umilit şi parlamentul, şi Sino-«dul, şi legile ţării, şi au viciat atmosfera mo-«rală a ţării româneşti».

D-lor Senatori, când a vorbit adevărul d. Dimitrie Alexandru Sturdza? Atunci la Senat sau acum la Craiova? Căci în una din aceste dăţi... cum să mă exprim parlamentar? să zic: a vorbit neadevărul? Este cam greu s'o zici, o poţi gândì, dar este greu să o zici parlamentar. Şi fiindcă văd că d. preşedinte nu mă întrerupe, să-mi retrag eu singur cuvântul.

D. Vice-preşedinte General Budişteanu. Nu l-aţi zis.

Titu Maiorescu. Fireşte, aide, nu l-am zis!

şi, prin urmare, să-i zic acum altfel: a vorbit adevărul şi în Senat, a vorbit adevărul şi la Craiova. Numai că aceste două adevăruri se bat în cap.

Vedeţi, d-lor, cu adevăruri cari se bat în cap, nu mai este nimeni sigur de direcţia politică a guvernului actual. Şi nu ne poate linişti în această confuzie fundamentală, în această lipsă de încredere în cuvântul ministrului prezident, nu ne poate linişti faptul ce ni l-a spus d-sa, că în toate dimineţile îşi scrutează conştiinţa d-sale. Delicată conştiinţă! Foarte interesantă pentru trebuinţele private ale d-sale! Dar pentru ţară, pentru viaţa publică, când îşi scrutează un om public conştiinţa sa înaintea ţărei, şi găseşte în Senat, că bine a făcut d. Aurelian, cum a împăcat conflictul mitropolitan, şi când îşi scurtează tot a d-sale conştiinţă peste câtăva vrème la Craiova şi găseşte, că rău a făcut d. Aurelian, că n'a lucrat ca un membru al partidului, ci cu intrigă a conservatorilor a viţiat atmosfera morală a ţării, atunci se întreabă ţara: ce fel de conştiinţă este aceasta? Poate numai o conştiinţă de pocăire? Poate că de atunci, dela Senat până la Craiova, s'a răsgândit d. Sturdza şi s'a pocăit? D-lor senatori, pocăinţa este o virtute

creştinească, numai să nu fie prea multă ocazie de pocăinţă la un ministru-prezident, fiindcă atunci virtutea creştinească rămâne importantă numai pentru călugărie, dar pentru ţara politică produce cea mai adâncă nelinişte. Aşa dar când a început d. Sturdza acţiunea contra fostului mitropolit, a început-o nechibzuit şi s'a pocăit. A venit d. Aurelian şi-a îndreptat-o cu aprobarea d-sale. Dar la Craiova d. Sturdza a revenit, şi a insultat pe d. Aurelian şi pe fostul Mitropolit şi Sinodul şi asfel s'a pocăit din nou pentru pocăinţa cu aprobarea. Dar acum? Acum mi-e teamă că se pocăeşte de pocăinţa pocairii dela Craiova, fiindcă dacă este vorba să reînceapă tratativele cu aurelianiştii, trebue să dispară vorbele dela Craiova.

D-lor, aceasta a produs desăvârşita neîncredere a ţării în direcţia politică dela guvern. Faţă cu aşa situaţie, toată ţara îşi zice: mi-e teamă de ce are să mai fie. (Ştiţi vorba răutacioasă a d-lui Carp: nu atât meritele noastre, cât greşelele d-lui Sturdza o să ne readucă la guvern).

Şi în adevăr, are tot dreptul ţara să se teama. Ce mai puteà venì după greşala dela Craiova? Mai puteà venì ceva din partea d-lui Sturdza? A mai venit ceva: s'au făcut alegerile comu-

nale dela 1 Noemvrie, cărora mai întâi d. ministru-prezident, şi noi în urma d-sale, le-am dat significare politică. Şi nu numai atât, dar prin discursurile dela Iaşi şi prin depeşile administrative trimise d-sale personal dela Iaşi s'a dat alegerilor comunale dela 1 Noemvrie 1898 significarea recunoaştorii personale a şefiei d-sale în partidul naţional-liberal.

Şi acum să ne întrebăm: cum au eşit alegerile dela 1 Noemvrie? La cameră, d. ministru-prezident a zis că alegerile au eşit neîndoios spre întărirea şefiei d-sale şi a partidului. Cred că nu este aşa. Cred că pe cât puteau să iasă alegerile comunale la noi în ţară, au eşit, în partea importantă şi significativă a lor, în contra d-lui Sturdza.

O VOCE. E cam greu de susţinut aceasta.

T. MAIORESCU. Fireşte că d-voastră veţi fi de altă părere; însă permiteţi-mi să justific pe a mea. La noi în ţară nimeni nu se aşteptà ca alegerile să fie o întreagă manifestare de independenţă a corpului electoral. Alte ţări mai învechite în cultură, cum este Anglia, s'au luptat sute de ani pâna să ajunga la independenţa corpului electoral. Aşa ceva nu se puteà aşteptà la noi. Nimeni nu se aşteptà ca să iasă în alegerile comunale o majoritate

pentru partidul opus. Prin urmare, de ce puteà fi vorba în aceste alegeri? De un semn caracteristic, care să arate, că partea inteligentă a ţării nu este în favoarea d-lui prim-ministru şi a fracţiunii din partid, care este la guvern. Şi unde se puteà vedeà aceasta în prima linie? La Bucureşti şi la Iaşi. Ce s'a întâmplat la Bucureşti? La Bucureşti, colegiul electoral care în trecut erà unul din cele mai slabe ca putere politică, s'a trezit de astă dată din amorţire şi pentru prima oară a dat dovadă de independenţă: s'a pronunţat în favoarea partidului conservator. La noi nu este ca în alte ţări, unde capitalele, precum sânt cele mai inteligente corpuri electorale, sânt şi cele mai independente de guvern. Capitala României a fost totdeauna, până la ultimele alegeri, cea mai slabă din punctul de vedere electoral. La Bucureşti s'a întâmplat în trecut acea scandaloasă alegere, în care Ion Brătianu a căzut faţă de Zerlendi sub un guvern conservator, şi tot la Bucureşti s'a întâmplat, sub un guvern liberal, ca un ilustru om politic, răposatul Bosianu, să cadă faţă de d. doctor din Constantinopol, Severin, şi deabià să fie ales din graţia guvernului la col. IV de Argeş. Dar în ultimele alegeri comunale capitala ţării s'a trezit pentru prima oară,

şi pot afirmà că, dacă lucrurile se petreceau în regulă pănă la sfârşit, majoritatea la colegiul I comunal din Bucureşti ar fi fost a partidului conservator.

Insă alegerea nu s'a petrecut în regulă, şi d. ministru de interne ştiţi că s'a văzut silit să caseze alegerea făcută sub ochii d-sale. Nu am să vă vorbesc de bătăuşi şi de bătăi, mă mărginesc a atinge cele două puncte, care le-a relevat însuş d. ministru de interne. D-sa a casat alegerea pentru violarea secretului votului şi pentru violarea legii cu orele 10. E foarte curios că din aceasta pare că-şi face un merit partidul liberal; vedeţi ce sinceritate pentru respectul votului: noi, îndată ce am văzut o violare de lege, am şi infirmat!

D-lor senatori, cred că dacă alegerile, cum s'au făcut în Capitală la 1 Noemvrie 1898, sânt o pată pentru partidul liberal, modul cum guvernul a căutat să îndrepteze această greşală, nu a înlăturat pata ci a îngreuiat-o şi mai mult. E clar, că într'o ţară ca a noastră, principiile nu au putere înaintea mulţimii La noi trebue să vedem ceva palpabil, fiinţa, persoanele. Numai ceeace se vede, are putere; principiul ca principiu nu are efect. Nu e vorbă de violare de lege şi de respect de lege ca

principiu; e vorba de acela, care violează legea şi de acela care o respectă, ca persoană. La orce violare de lege şi la orce falsificare de alegere trebue să fie un violator de lege şi un falsificator de alegere. Şi dacă s'a falsificat votul la alegerea dela 1 Noemvrie din Bucureşti, dacă s'a violat legea în privinţa orelor 10, cine a fost falsificatorul votului şi violatorul legii? Cine a putut falsificà buletinul şi plicul electoral, în cât să fie aşa subţiri şi străvezii, şi cine a ticluit urnele cu acea deschizătură strâmtă, ca sa se distingă îndată voturile guvernamentale de acele ale opoziţiei, adică să fie votul pe faţă, contra prescripţiunilor legii? Cine? In scriptele comunei trebue să fie mica cheltuială pentru urnele *ad hoc*, comandate de un ajutor comunal, şi tipăritura acelor buletine trebue să fie ticluită de primar sau de un organ administrativ. Aceste persoane sânt dar violatorii secretului votului şi falsificatorii legii. Şi fiindcă în ţară la noi principiul nu se simte, dar persoanele se văd, nu-mi importă ce declamă în *Monitor* ca frumos principiu d. ministru de interne. Dacă violare de lege a fost, ce faci violatorului? Dacă falsificare a fost, ce face falsificatorului? Iacă toată

întrebarea practică pentru onesta aplicare a unui principiu.

Falsificatori? Primarul e violatorul şi falsificatorul, ajutorul de primar e ticluitorul acelei urne, pe care d. ministru de interne o declară o falsificare a votului; dar aceştia continuă să fie în fruntea partidului naţional liberal pe lista noilor aleşi. Ei sânt şi astăzi în fruntea capitalei, şi această fiinţare a doi violatori de lege însemnează, că vorba cu respectul legilor este o ironie şi o ipocrizie. Fiinţarea acelor două figuri, care din deciziunea de disolvare a d-lui ministru de interne sunt stigmatizate ca violatori de lege, este o sfidare dată întregului principiu de legalitate. Prin urmare, la Bucureşti, alegerea colegiului I este o dovadă în contra guvernului de astăzi.

Dar la Iaşi? La Iaşi, guvernul a făcut ce a făcut, dar e mare discuţie asupra cuvintelor: s'a aliat, ba nu s'a aliat; s'a contopit, ba nu s'a contopit. Dar aici nu e vorba de cuvinte. Faptul este, că a conlucrat cu socialiştii ca să obţină succesul la col. I. Apoi, d-lor senatori, ca un guvern, care are stăpânirea de fapt, poate să obţină succes la alegeri, aceasta o ştim cu toţii. Intrebarea este: cu ce preţ? Dacă este cu dispreţul tuturor principiilor,

dacă este cu dispreţul ordinei de Stat, dacă este cu orce preţ, — fireşte că are să aibă majoritate. Dacă vine un guvern monarhic constituţional şi face înţelegere pentru împreună-lucrare cu socialiştii, apoi fireşte că o să aibă majoritate. Dacă însă nu a avut trebuinţă de acea conlucrare la Iaşi ce aberaţiune este aceasta, ca să se ralieze sau să conlucreze cu socialiştii?

G. Mârzescu. Cer cuvântul.

Titu Maiorescu. Şi dacă a avut trebuinţă, atunci alegerea colegiului I dela Iaşi este pătată, şi ce a eşit la Iaşi, este în contra actualului guvern.

Dar, d-lor, pentru că chestiunea are legătură în momentul de faţă, cu neliniştea care este la sate, aş voi să o clarificăm între noi. Cum s'a petrecut împreună lucrarea guvernului cu socialiştii la Iaşi? Fusese d. ministru prezident în persoană acolo, primise depeşi de adesiune din ţară, ţinuse un discurs sub prezidenţa onor. d. Mârzescu, căruia i se uitase conlucrarea cu d. Aurelian la chestia Mitropolitului. Aceasta o presupun, fiindcă în acelaş timp, în care d. Sturdza zicea la Craiova că aurelianiştii au viciat atmosfera morală a ţărei, pentru d. Mârzescu făcea excepţie;

numai d-sa nu erà cuprins între acei miniştri aurelianişti, cari au viciat atmosfera morală a ţărei. Aşa se explică cum, sub prezidenţa onor. d. Mârzescu, se ţin la Iaşi întrunirile politice, la care vorbeşte d. ministru-prezident.

Onor. d. Mârzescu a înfiinţat o gazetă pentru alegeri, *Propaganda,* foaia partidului naţional liberal din Iaşi. In această propagandă citesc deodată — şi eu am şi semnalat-o în foile opoziţiunii, — următoarele rânduri înaintea zilei de alegeri:

«Voim însă să atingem mai de aproape o «altă cestiune şi anume: primirea de a fi-«gurà pe lista naţional-liberală şi a doi can-«didaţi socialişti. Acest lucru l-a admis, fără «nici o discuţiune, atât comitetul politic cât «şi întreaga adunare generală a partidului «naţional-liberal».

Felicitările mele întregei adunări a partidului liberal-naţional pentru uşurinţa cu care a primit asemenea lucru.

G. Mârzescu. Sânteţi foarte bine crescut.

Titu Maiorescu, (continuă a citì): «Insem-«nătatea lui credem că nu poate scăpà din «vederea nimănuia. Primirea a doi socialişti «pe lista naţională liberală s'a făcut *absolut* «*fără nici o condiţiune* şi fără măcar ca această

«conlucrare să poarte numirea de alianţă. «Socialiştii se vor bucurà de cea mai deplină «libertate de gândire şi acţiune».

Apoi da, de aceea se miră oamenii acum că nu le lăsaţi *acţiunea.*

«Ei vor puteà emite orce părere, propune «orce măsuri».

Bine, d-lor, în ce ţară sântem? Apoi socialiştii, într'o ţară cu libertatea presei, ca a noastră, şi-au spus foarte clar, cari sunt vederile lor. *Adevărul,* de exemplu, o foaie foarte consecuentă şi foarte răspândită, este în mod deschis o foaie anti-monarhică, anti-dinastică. D. Radovici din Ploeşti într'o vreme şi-a bătut joc în modul cel mai insolent de religia ortodoxă, de Sf. Troiţă, de Paşti. Socialiştii sânt din principiu anti-monarhici, sânt din principiu anti-religioşi, dar mai ales anti-militari, şi ei vor căutà totdeauna să răsvrătească pe soldaţii de jos în contra ofiţerilor. *Moş-Teacă* şi alte foi de această natură sânt răspândite şi se răspândesc.

In limita libertăţilor publice, socialiştii pot să lucreze, sânt liberi să-şi exprime convingerile lor în presă şi în parlament, cât nu vin în conflict cu legile; iar dacă vin în conflict cu legile, să fie trimişi în judecata in-

stanţelor competente. Aceasta e foarte clar. Din partea socialiştilor nu mă miră; ei sânt consecinţi cu convingerile lor. Dar care guvern monarhic, faţă cu un partid care este făţiş anti-monarhic, anti-religios, anti-militar, va primì pe aceşti oameni ca asociaţi în politică, în administraţiune, îi va pune pe lista consiliilor comunale şi-i va admite în aceste consilii. Care? Nici unul şi nicăieri, afară de guvernul d-lui Sturdza în România. Pentru prima oară s'a întâmplat la noi, pentru prima oară s'a văzut un guvern constituit într'un Stat monarhic, să pună pe socialişti ca socialişti, cu această declarare a foaiei d-lui Mârzescu, pe lista guvernamentală la alegerile comunale şi apoi ca ajutoare în consiliile comunale.

D-lor senatori, se poate zice — s'a încercat să se zică, — că în oraşele mari, la Iaşi, este numai luptă de idei, fără pericol, oamenii fiind acolo mai inteligenţi. D-nii Crupenski, Stere, Radovici sânt «tineri generoşi», cum ziceà d. Sturdza (nu ştiu cum îi numea d. Vizanti), băeţi buni şi fii ai liberalilor, cum îi numeà alt orator guvernamental la Botoşani; oameni de viitor, cum îi numeà un biet profesor la Bucureşti. Dacă îi primeşti pe câţiva din ei în

consiliile comunale, ce pericol este acesta! A! la sate ar fi altceva. Dar în oraş se poate admite. Nu e vorbă, în Comuna dela Paris s'a cam şters linia de demarcare între socialişti şi anarhişti, cu incendiile dela 1871. Dar cunosc o poezie a unui actual funcţionar guvernamental, care îndeamnă pe români să celebreze ziua înfiinţării Comunei dela Paris în 1871.

Dar bine, d-lor, dacă pericolul propagandei acesteia este mai ales la sate ca chestie agrară, nu uitaţi că fiul săteanului este şi militar, şi aici aveţi a doua adevărată primejdie. In oraşe, la Iaşi şi în Galaţi, sânt comandamentele militare, fii de ţărani sânt acolo concentraţi în cazarme; ei, dacă n'au ştiut să citească şi să scrie, învaţă în decursul milităriei. Când înaintea soldatului din Iaşi, pe cazarma dela Copou fâlfâie stindardul tricolor al ţărei şi al Regelui, jos pe ospelul comunal din oraş fâlfâe stindardul d-lui Stere ca ajutor de primar şi stindardul de jos zice celui de sus: urmează-mă pe mine în idei şi acţiuni! Aceasta este o perturbare a ordinei elementare; aceasta nu poate să izbutească decât unde a izbutit: la răscoala ţărănească pe care o vedeţi.

Fireşte, ce face acum d-nul ministru de interne? Vine în Cameră şi trebue să se pro-

nunţe în contra acestor mişcări, trebue să zică că n'a fost alianţă din partea sa cu socialiştii, trebue să acopere nechibzuita lucrare din alegeri. Eu am relevat această monstruozitate, dar la început mi s'a răspuns din partea acelora cari susţin guvernul: este bine să se facă aşà, sânt tineri de progres. Azi din contră vrea să se facă parcă n'a fost nici o înţelegere cu guvernul. Dar înţelegere şi conlucrare a fost, cel puţin cu o parte din socialişti, şi a fost o nouă greşală care s'a comis, iar acum este o nouă pocăinţă.

Iată d-lor, ce însemnează neliniştea în privinţa politicei nechibzuite a guvernului. Sânt atâtea fapte, care sânt începute de guvern, şi care peste câte-va luni trebue să fie rectificate de acelaş guvern, în cât toată încrederea în guvern este dispărută din această ţară şi toată activitatea d-tră este zădărnicită. După ce se făcuse greşala cu Mitropolitul, aţi avut multă vreme de întrebuinţat ca să se rectifice. După ce s'a reînceput greşala la Craiova, trebue să pierdeţi atâta timp cu tratativele, prin care să împăcaţi pe Aurelianişti şi să se rectifice eroarea dela Craiova. După ce guvernul a făcut greşala cu încurajarea socialiştilor în alegerile comunale, tre-

bue să-şi consume puterea cu repararea acestei greşeli.

Cu asemenea rectificări de perpetue greşeli ale unui ministru prezidont e evident, că nu se poate deşteptà nici o activitate serioasă într'un partid. De aceea m'am crezut în drept a anunţà interpelarea aceasta, şi a mă plânge de lipsa de direcţie politică a actualului guvern.

După desvoltarea interpelării reproduse mai sus, răspunde ministrul-prezident Dimitrie A. Sturdza. Apoi se dă din nou cuvântul d-lui Maiorescu.

REPLICA D-LUI MAIORESCU.

Domnilor Senatori. Inţeleg că într'o discuţie politică să se atingă în toate fazele ei persoana şi activitatea *politică* a cui-va. Mărturisesc însă, că nu-mi dau bine seamă de folosul care ar rezultà pentru viaţa publică, dacă s'ar atinge viaţa privată sau credinţele individuale ale cui-va, când nu sânt manifestări politice.

D. ministru-prezident, la o discuţie politică, curat politică, îmi răspunde mai înainte de toate personal şi personal privat, ce credinţă religioasă am eu şi ce activitate am eu ca

advocat. Ce are a face acì în Senat credinţa mea personală? Eu nu mă sfiesc şi nu m'am sfiit nici ca ministru să spun şi înaintea Inalţilor Prelaţi şi înaintea unui Senat conservator, necum înaintea unui Senat liberal, că sunt liber cugetător, dar am, am avut şi am profesat totdeauna cel mai mare respect pentru religiunea constituită a Statului, am arătat, am dovedit şi am păstrat totdeauna relaţiuni respectuoase cu Sinodul. Ce are a face' scrutarea conştiinţei mele individuale? Ce, credeţi că are să-mi fie teamă de convingerea mea? Credeţi că se poate luà în nume de rău, de un Senat liberal, când ar afirmà cine-va libera lui cugetare? Dar de când partidul liberal este eclesiastic? dar de când este un titlu pentru d-v., ca să scrutaţi credinţa religioasă?

Vedeţi şeful partidului liberal de azi!

Advocat! Doamne, d-lor, şi de aceasta mă întreabă un şef liberal? Eu sânt fiul unui profesor de universitate, tatăl meu nu mi-a lăsat nici un ban moştenire, eu sânt fiul muncei mele personale. Să fi fost născut din familia boerească Sturdza, să fi avut moştenire dela tatăl meu moşii, să fi avut timp să mă ocup. exclusiv de politică, poate o făceam şi eu

pe lângă literatură. Dacă am fost născut sărac, aceasta mi-o impută în Senat şeful partidului liberal?

Dacă am studiat aşà în cât să-mi agonisesc mijloacele de existenţă cum pot, aceasta este un lucru care mi-l relevaţi ca un demerit? Apoi aceasta este dela Regulamentul organic, aceasta este dela 1838, aceasta e reacţionar. Liberala mea profesiune ca advocat vă interesează într'o discuţie politică? Am venit cu licenţa în drept şi am ţinut-o mult timp în sertar fără să uzez de ea, am profesat ştiinţă cum am putut, am făcut literatură cum m'am priceput fără a face politică, până când un ministru conservator, răposatul Costaforu, m'a îndemnat să intru şi în politică. Se întâmplase scandalul din sala Slătineanu, eraţi pe atunci la minister cu Ion Ghica. Atunci voià să abdice Principele-Domnitor şi l-a împedicat d. Lascar Catargi şi astfel a scăpat ţara de primejdie. Atunci s'a adresat Costaforu şi mi-a zis: ce faceţi cu literatura, dacă ţara e în pericol? M'a convins şi am intrat în politică. In urmă a venit generalul Tell şi a zis că nu pot să fiu şi la Iaşi profesor şi deputat la Bucureşti, şi am crezut că nu este de demnitatea mea ca pentru leafa de pro-

fesor să nu viu ca deputat la Bucureşti, după ce am intrat odată în politică. Am venit la Cameră şi generalul Tell m'a considerat demisionat. Şi am stat 13 ani dat afară din profesorat şi afară din or-ce funcţie budgetară, cu rezerva a doi ani de minister. Şi ce erà sa fac? Aveam şi eu familie, să pierim de foame? Treaba mea. Am preferit să nu pierim de foame şi m'am agăţat de acea meserie şi m'am susţinut ca advocat. Şi aceasta îmi imputaţi mie, că mi-am câştigat viaţa din ostenelile mele, din profesiunea mea? Eu vă felicit pentru şeful ce-l aveţi şi pentru părerea care transpiră din vorbele sale.

General Catargi. Il respectăm şi îl venerăm.

Titu Maiorescu. D-le General, recunosc că este foarte disciplinat partidul liberal în majoritatea sa din Senat, şi este o justă expresie a acestei discipline, dacă acel care o păzeşte în contra opoziţiunii este un general ca d-voastră — ce e drept, din armata sârbească, dar general.

General Catargi. Nu are a face, sânt cetăţean român şi am drept de a vorbì aci.

Titu Maiorescu. Nu e vorba aici de disciplina militară, aici e vorba de libera părere,

şi a mea este democratică şi liberală părere, în contra reacţionarei păreri a actualului şef al partidului liberal.

General Catargi. Majoritatea protestează.

Titu Maiorescu. Protestează numai conducătorul disciplinei majorităţii. Dar chestia nu ne erà, d-lor, pentru neînsemnata mea persoană privată, nici pentru advocatura mea, nici pentru intima mea credinţă religioasă.

Chestia erà: guvernul ce direcţie dă ţării ca să inspire încredere în momentele grave de faţă? Ce siguranţă ne dă pentru mersul lucrurilor publice? Şi acì din toată prea lunga mea vorbire de adineaori, o idee sper că a fost destul de lămurit exprimată: între vorba unui şef de guvern, care are să inspire încrederea ţării în conducerea partidului, şi între acţiunile lui trebue să fie conformitate. Şi când între vorbe şi între fapte, sau chiar între vorbă şi între vorbă, este o aşà contradicţie încât se bat în cap, nu asupra unor chestii de a doua mână, ci asupra unor chestii de importanţă capitală, atunci lipseşte încrederea ţării în acest cârmaciu şi ţara merge şovăind.

Şi m'am încercat să dovedesc că este deosebire între sensul -şi sensul lui, necum între

vorbele şi faptele lui, nu asupra unor chestii indiferente, ci asupra unor chestii capitale. Este lucru capital, când şeful unui partid, în momentul când devine şef, afirmă la Orfeu, că trebue să ne amestecăm în contra barbariilor ungureşti, şi când vine la guvern zice că nu trebue să ne amestecăm şi face scuze. Este capitală chestia, când vine un şef de partid şi zice: aşà trebue să se liniştească Sinodul şi Biserica şi ţara în conflictul mitropolitan, şi după ce a afirmat aşà în Senat şi a lăudat pe d. Aurelian, vine şi spune, tot înaintea ţării, că s'a înjosit Sinodul şi Biserica şi d. Aurelian a viciat atmosfera morală a ţării. Când vine acelaş şef de guvern şi prezintă acì legea Casei rurale şi tot d-sa o zădărniceşte în secţii.

Asemenea este o periculoasă contrazicere când primeşte în administraţia comunei Iaşi pe socialişti şi acum vine şi ne vorbeşte că socialiştii ca socialişti nu sânt buni, ci numai dacă sânt convertiţi, dacă trec în partidul naţional-liberal. Nici n'am înţeles comparaţia ce face d-sa cu radicalii în partea conservatorilor. Ce are aface? D. Panu, până acum câtvà timp radical în manifestările sale, recunoaşte că convingerile acestea nu sânt astăzi opor-

tune pentru ţara noastră, le lasă laoparte şi intră în partidul conservator ca conservator [1]. Puteţi găsì că este din partea d-lui Panu o prea mare sinceritate or slăbiciune, şi că mai mai bine ar fi fost, dacă n'ar fi fost mai înainte radical pentru ca pe urmă să devină conservator; dar partidul conservator care primeşte pe un om de talent când vine şi zice: eu sânt conservator, nu-i puteţi reproşà nimic, absolut nimic, precum nu se poate reproşà nimic dacă d. Macri, fost radical, a părăsit radicalismul şi a intrat în partidul liberal. Aceasta este foarte bine pentru partidul liberal. Şi încă permiteţi-mi să fac o mică deosebire: parcă stă mai bine când un fost radical ca d. Panu intră într'un partid din opoziţie, decât când un fost radical, ca d. Macri intră într'un partid care este la guvern; căci, de! la guvern ademenirile sânt mai mari.

Dar oare socialiştii şi-au părăsit ideile lor socialiste luptând alături cu d-voastră? A declarat d. Stere: eu părăsesc pe socialişti pentru a mă face naţional-liberal? Dacă ar fi declarat aşà, n'aş aveà nimic de zis; dar când luptă socialiştii ca socialişti împreună cu un

---

[1]) Dar pe urmă a trecut iar la liberali.

guvern monarhic, este o confuzie care aduce rătăcire...

G. Mârzescu. Acì vă înşelaţi, vă voi dovedì mâine că acì vă înşelaţi.

Titu Maiorescu. Aştept dovada dela d. Stere şi dela ceilalţi pe cari i-aţi primit pe lista d-voastră, aştept dovada dela capii partidului socialist ca să vină şi să zică cum a zis-o d. Panu acì; şi când vor venì socialiştii şi vor zise: am părăsit ideile noastre şi ne-am înrolat în partidul naţional-liberal, voi felicità partidul naţional-liberal. Dar până nu va fi aşà, rămâne aceasta ca o procedare mai mult pentru a aruncà nisip în ochii oamenilor. V-a strâns cu uşa situaţia, greşelele d-voastră se răsbună acum prin mişcările ţărăneşti, şi acum nu mai aveţi ce face, trebue să fiţi până la oarecare punct în contra lor; în contra şi nu prea. Poate voiţi să rămână cevà sământă pentru viitoarele alegeri. Dacă le faceţi d-v., aveţi să striviţi pe socialişti; dacă cumvà le face d. L. Catargi, atunci să mai puteţi conlucrà cu ei.

D-lor senatori, mare chestie e chestia onestităţii politice! Noi adeseori ne uităm la desvoltarea statelor mai înaintate în cultură şi ne uităm şi la desvoltarea altor state, mai ales

a celor vecine cu noi. Statul cel mai vecin ne e statul ungar cu ministerul său, un minister amic al guvernului de astăzi, în special al d-lui ministru-prezident Sturdza. Zic în special, fiindcă s'a întâmplat aci, în Senat, să ne citească d-sa o adresă trimisă de d-sa baronului Aerenthal pentru guvernul din Pesta. In această adresă spunea d. prim-ministru: d. Take Ionescu, deputat în Gameră, a citit 2 acte din Ungaria, vă rog să-mi daţi lămuriri asupra acestor 2 acte. Până aci foarte bine, d-sa aveà dreptul să ceară aceste lămuriri, însă mai departe adaugă: «aceste acte «au servit de bază la un sistem de acuzaţiuni «îndreptat în contra persoanei mele ca mi-«nistru-prezident. Este dar util, în interesul «bunelor relaţiuni dintre amândouă guvernele», să aflu ce este cu actele acestea. Ministrul nostru de externe nu cere dar numai lămuriri, după cum aveà dreptul său, dar spune într'o adresă oficială: am să mă folosesc de răspunsul d-voastră, fiindcă opoziţia din lăuntrul ţării mă atacă pe mine personal şi fiindcă interesul bunelor relaţiuni dintre d-voastră şi mine atârnă dela modul cum pot răspunde opoziţiei din ţară cu ajutorul lamuririlor d-v., de aceea să-mi spuneţi cum stă cu actele.

S'a mai pomenit una ca aceasta, ca pentru luptele noastre interne să vină ministrul de externe şi să ceară dela un ministru străin să-i deà acte şi să-i spue că este pentru a se întărì personal în contra adversarilor lui politici ?

Dar să trecem, d-lor, peste aceasta. Acel guvern străin şi amic al d-lui Sturdza erà prezidat pe atunci de baronul Banffy. In acest moment însă ştiţi că baronul Banffy a căzut. De ce a căzut? Urmărim şi noi desvoltarea parlamentară din alte părţi, şi ea este foarte interesantă în cazul de faţă. Am aflat din gazetele austro-ungare că baronului Banffy îi imputà opoziţia că lipsise dela cuvântul său, că se arătase că una a spus şi alta a lucrat; aşà pretindeà opoziţia; şi de 7 săptămâni nu puteà baronul Banffy să intre măcar în parlament la o şedinţă regulată. Cum intrà, îi strigà opoziţiă: *afară mincinosul!*

Mare cuvânt, care ne-a încremenit pe toţi, şi cu *afară mincinosul* a stat 7 săptămâni parlamentul fără să poată măcar să-şi constitue biuroul; tot prezidentul de vârstă e ţinut până astăzi. Şi numai atunci i s'a iertat baronului Banffy să mai vorbească în parlamentul ungar, acum o săptămână, când a venit să anunţe:

mi-am dat demisia. Şi a răsuflat opoziţia cât pentru încrederea ce se cuvine cuvântului primului-ministru.

Ei, e violentă lupta politică dincolo. Noi sântem mai moderaţi; noi îmbrăcăm o interpelare, eşită din tot simţimântul de indignare al unui opozant, în forma parlamentară: am onoare a interpelà pe d. prim-ministru asupra lipsei de... direcţie în politica d-sale.

121.

Răspuns d-lor: general Catargi, general Budişteanu şi general Mârzescu în chestie personală

Şedinţa Senatului la 10 Fevruarie 1899

Domnule Preşedinte,

Este regulă de bună-cuviinţă parlamentară ca atunci, când în urma discursului unui membru al parlamentului, colegi de ai săi se cred siliţi să facă chestii personale, oratorul dintâi să se explice în privinţa lor. Voi fi foarte scurt în aceste explicări, nu este în obiceiul meu de a face chestii personale.

Incep cu d. general Catargi, în privinţa căruia, după câte a zis d-sa, discuţia poate fi uşor terminată. Un orator parlamentar, mai

ales unul din opoziţie, este pus sub scutul preşedintelui. Câtă vreme preşedintele nu mă întrerupe, nu mă chiamă la ordine, sânt în drept să mă cred în limitele parlamentarismului. Când vine un alt senator — ca în cazul de faţă — şi anume un chestor, ca d. general Catargi, şi mă întrerupe, trebue să-i observ după strictul reglement, că nu este în dreptul său. Să ia întru aceasta un exemplu dela primul-ministru, care, cum aţi văzut, nu admite nici o întrerupere, şi este reglementar să nu fie întrerupere.

General Catargi. Aveţi dreptate.

Titu Maiorescu. Am dreptate. D-v. sânteţi chestor, păzitorul ordinii, şi nu dv. trebuià să faceţi o desordine regulamentară. Dacă totuş o faceţi, eu personal nu mă plâng: eu sânt încântat când mă întrerupe cineva. Dacă eu nu mă plâng de întreruperea dv., nu trebue să vă plângeţi nici dv. de răspunsul meu. Un orator ripostează cum poate la o întrerupere făr de veste: or e mai viu, or e mai slab, or mai piparat, după cum îi vine la îndemână în acea clipă. Cine este prea susceptibil la riposte, să bine-voiască a nu întrerupe, căci altfel se va expune totdeauna la asemenea incidente.

Trec la d. general Budişteanu, care a prezidat ieri când vorbeam, şi am să-i aduc mai întâi omagiile mele pentru imparţialitatea, cu care a prezidat. Ca membru al opoziţiei m'am aflat în curând mai sigur în vorbirea mea simţind o prezidare sigură. Dar d. general Budişteanu mi-a făcut azi o chestie personală pentru cele zise în contra d-sale ca fost ministru de război, adică în contra nepotrivitelor d-sale cuvinte de atunci.

D-le general, aveţi mare dreptate în ceeace aţi zis azi despre ignoranţa mea în materie de arme. O recunosc, sânt cu desăvârşire ignorant în ale armelor. Şi dacă, după cum ziceţi, vă vine greu dv. să vă pogorîţi până la mine cât pentru tehnica unei arme, mie îmi este o adevărată mulţumire să mă înalţ până la dv. şi să vă răspund politiceşte, căci numai politiceşte am relevat acele cuvinte ale dv. şi le voi mai relevà, şi sânt în dreptul meu de a le relevà.

Eu nu pricep nimic în tehnica armei; dar cred că şi dv. pricepeţi prea puţin în politică. Insă ministrul de răsboi nu este aci în parlament pentru tehnica armelor, ci pentru situaţia sa politică, şi mă mir cum de nu aţi priceput dv. aceasta, odată ce sânteţi în Senat. Minis-

trul de războĭ este înaintea noastră pentru răspunderea sa politică. Atât pricep eu, ca om politic, tocmai eu, care nu mă pricep în ale armei. Eu, omul politic, eu, simplul cetăţean al ţărei, aştept dela ministrul de răsboi al ţărei, ca să-mi dea încredere în armata ţărei, şi orce cuvânt al ministrului, care slăbeşte această încredere în mine, cetăţean civil, este un cuvânt greşit.

Este mai mult decât atât. Ciomag sau baston?! Trebue să fie ţara noastră pentru ca să treacă un aşà cuvânt. Un aşà cuvânt în parlamentul francez, în parlamentul german, zis de un ministru de răsboi, l-ar fi spulberat imediat de pe banca ministerială ca pe un ministru nevrednic de a stà acolo.

D. PREŞEDINTE AL CONSILIULUI, DIM. A. STURDZA. Nu sânt cuvinte parlamentare acestea.

D. VICE-PREŞEDINTE, P. ORBESCU. D-v. d-le Maiorescu, cunoaşteţi cuvintele parlamentare şi vorbiţi astfel?!

TITU MAIORESCU. D-le prezident, eu sânt un parlamentar disciplinat, şi recunosc totdeauna dreptul prezidentului de a mă conduce în desbaterile, la cari iau parte şi, după ce am adus prezidentului omagiile mele în privinţa desbaterilor de ieri, că au fost conduse cu im-

parţialitate, nu aş puteà aduce aceleaş omagii astăzi, dar mă supun. Retrag orce cuvânt care, în înalta dv. experienţă parlamentară, vă pare că a trecut peste limitele cuviinţei.

P. P. CARP. Voim şi noi să ştim, care cuvinte nu au fost parlamentare?

ST. PERIETZEANU-BUZĂU. Cuvântul nevrednic.

TITU MAIORESCU. Retrag orce cuvânt, pe care îl crede neparlamentar d. prezident.

P. P. CARP. Retrage «nevrednic» şi pune «nemernic».

TITU MAIORESCU. Cuvântul «nemernic» l-à întrebuinţat d. Sturdza în contra fostului guvern, în chestia transilvană, şi nu l-a retras. Dacă l-aşi găsì parlamentar, l-aş întrebuinţà. Dar nu-l găsesc parlamentar şi nu vreau sa mă iau după exemplul d-lui Sturdza.

Cu onor. d. Mârzescu va fi şi mai uşoară explicarea.

Chestia socialiştilor? Apoi, onor. d-le Mârzescu, am citit exact din *Propaganda* dv. cum spuneaţi că s'a făcut această conlucrare electorală. Adică socialiştii, spuneaţi dv., cu ale lor idei, fără a să fi fuzionat cu partidul naţional-liberal, au fost primiţi pe listă. De aceasta m'am plâns. Socialiştii, fără să fi arătat ca s'au schimbat, au fost introduşi în consiliul

comunal din Iaşi. De aceasta mă plâng, ca de o nechibzuită politică a partidului guvernamental. Aş fi felicitat pe guvern, şi am spus-o aceasta, dacă socialiştii ar fi declarat că renunţă la ideile lor resturnătoare pentru statul de astăzi şi intră în partidul d-voastră. Aceasta ar fi un progres de ordine.

Ce îmi răspundeţi d-voastră aici, ca chestie personală? Când zic eu, că socialiştii sânt în contra religiunii, în contra dinastiei şi în contra armatei, d-voastră întâmpinaţi: iată un discurs al d-lui Stere, în care acesta s'a pronunţat pentru Rege Apoi atunci d. Stere nu mai este socialist? Cu atât mai bine! Numai că aceasta nu mai e o chestie personală a d-voastră, d-le Mârzescu, ci a d-lui Stere şi declararea, că d. Stere a încetat să fie socialist, ar trebui să fie dată de însuş d. Stere. Căci numai cu explicarea d-tale, d-le Mârzescu, lucrul tot rămâne încurcat. In chiar foaia d-tale, *Propaganda,* am citit zilele acestea că d-lui Stere i s'a cerut demisia din consiliul comunal de Iaşi şi că şi-a trimis-o şi că n'a rezolvat-o încă d. ministru Pherekyde. Dar de ce-şi dă demisia d. Stere, dacă acuma a intrat în partidul naţional-liberal? Cum vedeţi, cu chestia personală a d-lui Mârzescu nu s'a lămurit

lucrul şi rămâne aceeaş învălmăşeală cu socialiştii ca şi mai nainte de alegeri.

A doua chestie personală a d-lui Mârzescu e relativă la conflictul mitropolitan.

Să-mi permită mai întâi onor. meu coleg, pentru corectitudinea parlamentară, să relevez câteva din cuvintele zise de d-sa cu această ocazie. Găsesc că este un precedent, care nu poate fi admis, ca un senator, fost ministru, să vie şi să spue în parlament, fără autorizare specială, ce a vorbit între patru ochi cu Regele, atunci când a fost în minister. Ce a vorbit un ministru cu Regele între patru ochi, nu se cade să fie divulgat, şi rău aţi făcut că aţi adus în parlament notiţele d-voastre personale despre ceeace v'a zis Regele.

G. Mârzescu. Cer cuvântul în chestie personală.

Titu Maiorescu. Şi dacă aceasta nu vorbeşte în favoarea d-voastră ca om politic, vorbeşte însă cu desăvârşire în onoarea Regelui, căci cuvintele pe cari vi le-a zis: chestia Mitropolitului trebue împăcată cu asentimentul tutulor partidelor, erau foarte înţelepte.

Dar, onor. d-le Mârzescu, de ce faceţi chestie personală în contra cuvintelor mele? D-v. pretindeţi acum, că aţi rezolvat chestia fos-

tului mitropolit fără ajutorul şi participarea partidului conservator. Voiţi adică să rectificaţi o legendă, care s'ar fi acreditat şi pe care aş fi întărit-o eu cu vorbele mele.

Nu este exact, că am întărit-o eu prin vorbele mele; sensul discursului meu a fost că, dacă aţi aranjat d-voastră cum aţi putut chestia mitropolitului, de ce d. ministru prezident care a zis acì în Senat că bine s'a făcut, a zis mai pe urmă la Craiova că rău s'a făcut, cu ajutorul conservatorilor, şi că aţi viţiat atmosfera morală a ţărei?

Aceasta o zice d. ministru prezident, eu repet numai cuvintele d-sale, şi d-ta îmi faci chestie personală *mie?* Apoi explică-te cu amicul d-tale d. Sturdza şi spune d-lui Sturdza că nu este adevărat, că ai fi rezolvat conflictul cu ajutorul conservatorilor, ci l-ai rezolvat prin d-ta singur.

Şi atunci miră-te, împreună cu mine, cum de nu ştie aceasta onor. d. Sturdza? şi dacă o ştie, cum de spune contrariul de ceeace ştie? Aceasta este chestia, şi ea nu trebue îndreptată la adresa mea, ci la adresa d-lui Sturdza.

122.

Contra închiderii discuţiunii. Explicarea obstrucţionismului

Şedinţa Senatului dela 20 Martie 1899

La 17 Martie citeşte d. Alex. Marghiloman declaraţia de obstrucţionism, de care se vorbeşte în cap. X al introducerii istorice la volumul de faţă, şi la 18 Martie o citeşte G. Gr. Cantacuzino la Senat. Cu prilejul vorbirii în contra închiderii discuţiunii se dă următoarea explicare a acestei atitudini a opoziţiei parlamentare.

D-lor Senatori,

Vă rog să nu închideţi discuţiunea, fiindcă în tânăra noastră viaţă parlamentară evenimetul acesta al unei declarări de obstrucţionism

se întâmplă pentru întâia dată, şi în împrejurările actuale, aşa cum atitudinea cea nouă ne-a fost dictată de adânca noastră convingere, lucrul cred că merită mai multă explicare şi deplină lămurire.

D-lor, pentru un stat constituţional în ceea ce se discută în Cameră şi în Senat, fie uneori numai o chestie de regulament, se ţese o parte a istoriei ţării. Tot ce facem aci, are în orce caz importanţa sa. Este o piatră mai mult, fie cât de mică, la clădirea întreagă a viitorului ţării; poate fi totdeauna un precedent la care se vor provocà generaţiile viitoare: de aceea stă însemnat în *Monitorul Oficial* şi se pătrează în arhiva Ţării: Aci este un act istoric.

Când vine astăzi onor. d. Mârzescu şi ne numeşte răzvrătitori, d-sa uită din scurta declarare citită de d. Cantacuzino cuvintele: «subscrişii senatori sântem hotărâţi *pe toate căile legale,* şi în prima linie prin obstrucţionism, să ne împotrivim la o mai departe funcţionare a d-lui Dumitru Alexandru Sturdza ca primministru.» Cum poate d-sa cu acest text în mână să vorbească de o declarare de răsvrătire? Nu stau în declarare cuvintele *căile legale?*

Dar, zice d-sa, faptul este ilegal, contrar

regulamentului. Ce este contra regulamentului? A se pune pe toate căile legale? Dar cari sânt acele *căi legale?* Intre altele şi în prima linie: *păzirea şi întrebuinţarea strictă a regulamentului Senatului.*

D-lor, trebue să aibă cineva prea puţină experienţă şi — scuzaţi-mă — prea puţină pricepere a spiritului parlamentar, dacă nu şi-a dat seama până acum, că la drept vorbind nici odată chestiile importante, cari se hotărăsc într'un parlament, nu sânt chestii de majoritate în contra minorităţii, ci sânt un fel de transacţiune, fie tăcută. fie pe faţă, între majoritate şi minoritate. In toate chestiile, orcât ar fi de aprinse desbaterile noastre aci, în toate chestiile, cari nu ating până în ultimul punct măduva conştiinţii cuiva, cari nu ating de ecsemplu sentimentul naţional, în toate aceste chestii este un fel de transacţie între noi toţi. Cu toţii ne simţim fii aceleiaşi ţări şi în timpuri normale facem o lucrare comună. Foarte adeseori s'au întâmplat treceri peste regulament; foarte adeseori s'a întâmplat şi sub conservatori ca să se zică într'o secţie: «legea aceasta, nu o mai citim. Avem încredere. Numim îndată un delegat». Foarte adese s'a întâmplat ca să se prezinte o lege astăzi şi tot

astăzi să se ia în discuţie. Aşa este. Dar atunci s'a întâmplat astfel, pentru că în această tranzacţie, despre care vorbeam, în acel sentiment comun dintre majoritate şi minoritate se lăsà cu un fel de îngăduială ca să se facă lucrarea, să se grăbească o lege pe care majoritatea o crede folositoare, iar minoritatea nu o crede aşa de gravă încât să i se împotrivească din toate puterile ei. Numai în aceste limite lucrarea prin majorităţi are înţeles valabil, dar mai departe nu.

A venit şi Banffy, ca şi d. Mârzescu, cu teoria absolută a majorităţii în Camera ungară şi a căutat să o ducă până la acea idee absurdă, că ţara poate să fie înăbuşită chiar când este vorbă de onoarea ei, prin brutalitatea votului cu bile (Aplause din partea minorităţii).

Dar această teorie a simplei adunări şi scăderi de voturi, care are valoare pentru matematicii numărători (ilaritate), nu poate fi considerată ca adevăratul spirit constituţional. Şi în zadar Banffy se adresà Impăratului zicând: unde o să ajungem, când minoritatea va învinge majoritatea! El n'a putut împedicà pe minoritate să răstoarne pe Banffy strigându-i: afară mincinosul!

Sânt dar chestii, unde este o ruşine de a face apel numai la votul brutal al numărului. Cu teoria majorităţilor nu puteţi venì în toate chestiile, puteţi venì numai în chestiile obişnuite.

Eu, care vă vorbesc aci, d. Cantacuzino care v'a citit declaraţia, d. Carp care a semnat-o, nici unul din noi n'am făcut parte din opoziţia unită de acum 12 ani şi n'am părăsit parlamentul. Ai făcut d-ta parte din ea, d-le Mârzescu, a făcut parte d. Pallade, d-ta ziceai în contra lui Ioan Brătianu: regimul corupţiei şi al teroarei! Eu nu mă asociam atunci la acest fel de luptă; căci în conştiinţa mea ca şi în a d-lui Cantacuzino şi a d-lui Carp, acestea erau disensiuni poate legitime, dar numai în chestii interioare. Dar când e vorba de chestii, cari după cum credem noi ating demnitatea naţională în străinătate, atunci trebue să înceteze forma mai blândă a îngăduinţelor parlamentare cu tertipurile de simplă numărare de voturi.

Şi fiindcă noi sântem oameni de ordine, am zis că noi obstrucţionismul îl înţelegem pe toate căile legale. Iar dacă d. Mârzescu şi onorabilul d. ministru de culte ne întreabă: ce însemnează aceasta? noi le răspundem următoarele: toate

regulamentele unei adunări legiuitoare, orcare ar fi, dacă se interpretează de opoziţie conform dreptului strict, pot paralizà lucrarea unei adunări legiuitoare.

Ce, credeţi că obstrucţionismul din Camera vieneză, din camera ungară, din Camera engleză, s'a făcut afară din ordinea regulamentară?

Voci. Acestea nu sânt contra închiderii.

Alte voci. Veniţi la chestie.

Alte voci. Lăsaţi pe unguri.

Brabeţeanu. D-le preşedinte, de ce nu uzaţi de dreptul dv. de a chemà la ordine pe întrerupători?

Vice-preşedinte Crătunescu. Credeţi că este în chestie, când se atacă Constituţia?

Brabeţeanu. Atunci de ce nu-i luaţi cuvântul?

Viişoreanu. Să vie la chestie.

T. Maiorescu. Intre regulele parlamentare, cu cari sânt obişnuit, este şi aceasta, că eu nu pot să fiu chemat la respectarea regulamentului decât de d. prezident, iar nu de d. Viişoreanu. Peste vorbele d-lui Viişoreanu trec ca şi cum n'ar fi vorbite. Mă supun însă totdeauna la observaţiile d-lui prezident.

Aşa dar pentru a explicà, ce este pentru noi calea legală, de aceea cer prelungirea dis-

cuţii. Calea legală însemnează între altele şi observaţia strictă a regulamentului, aşa a însemnat la Londra şi la Pesta şi la Viena.

VERGATI. Nu mai vorbiţi de Pesta, mă revoltaţi când aud. Ziceţi ca la noi.

VICE-PREŞEDINTE CRĂTUNESCU. Nu întrerupeţi, d-le Vergati.

T. MAIORESCU. Credeam să fac cel mai plăcut omagiu d-lui prim-ministru care este absent, dacă îi aduc aminte de Budapesta.

Aşa s'a început obstrucţiunea şi la Londra, în Anglia, patria constituţionalismului. Declararea noastră însemnează aşa dar, că până acum am trăit cu oarecare îngăduinţă între opoziţie şi majoritate, şi astfel s'a putut legiferà mai uşor. Cu stricta aplicare a regulamentului de acum înainte, nu se mai poate. Toate regulamentele Corpurilor legiuitoare prevăd un fel de mers încet şi prudent pentru toate lucrările, mai ales pentru proiectele de lege. Aşa, când în regulamentul nostru stă că în secţiuni trebue *citit* întâi un proiect de lege, se poate ca o secţie să treacă peste această dispoziţie, când toţi membri prezenţi se învoiesc la aceasta. Dar când unul singur nu se învoieşte, nu se poate călcà regulamentul, proiectul trebue citit.

După cum ne-a mărturisit d. Mârzescu în secţia d-sale, d-nii general Manu şi Gh. Panu au cerut citirea proiectului de lege asupra învăţământului profesional, însă majoritatea secţiunii s'a împotrivit şi a numit îndată un delegat, fără a se fi citit măcar legea.

Atunci majoritatea a părăsit calea legală, şi noi sântem în drept să constatăm, că în această situaţie încordată violarea regulamentului a început din partea dv.

Atât aveam de zis.

123.

Observări asupra sumarului şi asupra regulamentului. (Discurs obstrucţionist)

Şedinţa Senatului dela 21 Martie 1899

D. secretar, Al. Viişoreanu, dă citire sumarului şedinţei precedente.

Titu Maiorescu (asupra sumarului): D-le prezident, în sumarul şedinţei de ieri, aşa cum ni l-a citit onor. membru al biuroului, nu văd trecută însemnarea, dacă prelungirea şedinţei dela 5 ore mai departe s'a făcut cu majoritate de două treimi, conform art. 16 al regulamentului, care zice:

«Şedinţele se închid la 5 ore seara, *afară când două treimi din membrii prezenţi* vor cere prelungirea şedinţei».

Prelungirea şedinţei nu se poate face decât constatându-se numeric, că sunt două treimi din senatorii prezenţi, cari admit aşa ceva. Dacă se face fără o aşa constatare, se violează regulamentul.

Deocamdată procesul-verbal ce ni s'a citit, violează regulamentul în această privinţă, şi bănuesc că nu numai nu s'a constatat numeric, că sânt două treimi, din care cauză nici nu s'a trecut în sumar, dar că în acel moment nici nu erà numărul regulamentar al senatorilor prezenţi, pentru a ţine şedinţă şi a luà o deciziune.

Cu atât mai mult am insistat asupra acestui punct, cu cât odată ce în un asemenea mod nelegal s'a continuat şedinţa ieri, şedinţă fără fiinţă legală, s'a mai luat o deciziune cu totul extraordinară, nu voi să întrebuinţez cuvântul nepotrivit al d-lui Mârzescu «extra-legală».

N. Crătunescu. Dar erà potrivit.

T. Maiorescu. S'a luat deciziunea extraordinară de a se ţine, ca ne altă dată în ţara aceasta, şedinţă Duminică dimineaţa, unde? în Senat, în acea corporaţiune legislativă, care are onoare să numere între membrii săi pe Înalţii prelaţi ai bisericei statului.

O Voce. D-ta eşti liber-cugetător.

T. MAIORESCU. Această extraordinară deciziune cum s'a luat? Voim să stabilim precedentul care-l crează Senatul liberal ca să lucreze. Art. 16 din regulament zice: «Inceputul şedinţei este hotărît pentru ora unu dupe amiazi, rămânând deplină facultate Senatului de a hotărî alte ore mai de dimineaţă sau mai târziu. Guvernul va fi încunoştinţat din vreme despre o asemenea schimbare a orei» şi în sumarul şedinţei şi-a luat însărcinarea d. redactor al acelui sumar de a spune anume că guvernul a fost înştiinţat, grije ce n'a luat pentru a spune că şedinţa s'a prelungit cu $^2/_3$; în adevăr, nouă, senatorilor ne importă ca să nu fie surprins guvernul cu lucrările! Iar legitimarea lucrărilor prin constatarea votului a $^2/_3$ nu ne importă! Este o notă caracteristică pentru înţelegerea biuroului asupra relaţiilor dintre Senat şi guvern în deosebire de relaţia dintre lucrările Senatului şi regulamentul său.

Aş întrebà biuroul, dacă, pentru ca o şedinţă, care după regulament are să înceapă la unu — şi noi am hotărît să înceapă la 2 — în împrejurări normale să se continue peste 5 ore se cere votul a $^2/_3$, dacă — zic — pentru a se luà o măsură cu totul extraordinară de

a se începe şedinţa dimineaţa la 9 ore, fără a se spune până când să continue, nu se cere tot votul a $^2/_3$? Care ar fi idea legiuitorului pentru continuare...

D. PREZIDENT, N. GANE. Vă rog, spuneţi ce observaţiune aveţi de făcut asupra sumarului.

T. MAIORESCU. Prea bine, este prima chemare la cestiune ce-mi faceţi, iau act şi voi continuà.

Cred dar că, pentru ca să se facă o şedinţă la altă oră decât cele prevăzute de regulament, ce cere votul a $^2/_3$, şi atunci este ilegală şedinţa noastră de astăzi Duminecă dimineaţa. Astfel s'ar comite absurditatea de interpretare, ca să se înceapă o şedinţă la 9 ore fără a se cere $^2/_3$, şi să se sfârşească la 5 ore şi deabià atunci, adecă dupe desbatere de 8 ore, să se ceară $^2/_3$ pentru prelungire pe când în textul regulamentului deja după 4 ore de desbateri se cer $^2/_3$ pentru o mai departe continuare a lor.

Prin urmare şedinţa noastră din acest moment este nelegală. Insă aci majoritatea are să decidă. Dacă d-voastră sânteţi de părere că se poate decide fără a se trece în procesul-verbal, că cu 2 treimi s'a prelungit şedinţa şi că se poate luà o hotărîre, ca cea de ieri, cu

or câţi membri au fost la şedinţă, ca să se facă şedinţă dimineaţa în afară de regulament, foarte bine.

Vreau să se ţintuiască acest precedent al Senatului liberal. Va venì şi alt Senat, care să se folosească de el.

Propunere de amânare. (Discurs obstrucţionist)

Şedinţa Senatului dela 21 Martie 1899

D. PREZIDENT N. GANE. Intrăm acum în ordinea zilei; discuţiunea generală este deschisă asupra *proiectului de lege al învăţământului profesional.*

T. MAIORESCU. Cer cuvântul pentru a propune o amânare.

D. prezident N. GANE. Aveţi cuvântul.

T. MAIORESCU (dela tribună). D-lor senatori, am cerut cuvântul pentru a vă propune să amânaţi discuţiunea asupra proiectului de lege pentru învăţământul profesional. (Intreruperi).

VOCI. Trebuià s'o faceţi de ieri.

T. MAIORESCU. Vă fac această propunere,

d-lor senatori, astăzi, după ce am citit raportul onor. nostru coleg, care însoţeşte pentru Senat proiectul de lege. Cum ştiţi, biuroul ni l-a distribuit deabià ieri şi d-voastre aţi amânat discuţia pe astăzi, tocmai pentru ca cel puţin să putem citì raportul. In ce mă priveşte, cunoşteam proiectul de lege şi cunoşteam şi tendenţa lui, mai ales din lunga vorbire a d-lui Stolojan în Cameră şi din excelenta vorbire a d-lui Take Ionescu, tot acolo; dar tocmai raportul Senatului mă îndeamnă să vă cer amânarea discuţiunii, fiind-că acest raport dovedeşte că nu este pe deplin lămurită legea în partea ei esenţială, nici măcar în capul d-lui raportor.

D-lor, onor. Senat a mai decis în anul trecut, ca să ia cu toată iuţeala în desbatere legea învăţământului secundar şi superior; dar atunci cel puţin în secţii am putut-o discutà, şi d. ministru al cultelor ştie că legea s'a urmărit în secţii articol cu articol şi am dobândit cel puţin atât, că se recunoaşteà şi se simţeà chiar de unii din majoritatea dumneavoastre, că legea are defecte şi că va trebuì îndreptată în viitor, şi că numai pentru aplicarea mai grăbită a ei, la 1 Septemvrie al anului trecut, s'a votat îndată fără modificări, iar noi

am luat-o cu toţii în considerare. Eu nu împărtăşeam modul acesta de a lăsà o lege imperfectă şi recunoscută de imperfectă între noi, dar majoritatea a decis-o. Or-cum, d-lor, un lucru erà în anul trecut câştigat (altfel tot mecanismul parlamentar cu desbaterea legilor în secţii se reduce la nefiinţă), lucrul câştigat erà, că noi desbătusem în secţii legea, şi acei, cari se interesează mai de aproape de asemenea materii, ne pătrunsesem de foloasele şi de neajunsurile ei; prin urmare erà speranţa legitimă că, or-cum şi or-când s'ar aplicà legea, o sumă de cunoştinţe asupra ei pătrunseseră în diferiţi membrii ai parlamentului, aşà în cât modificarea ei viitoare să fie înţeleasă şi posibilă de făcut cu folos pentru scoală.

Dar acum ce se face? Iată pentru a doua oară, în chestia cea mai însemnată ca importanţă politică şi de prestigiu pentru actualele majorităţi parlamentare, într'o chestie a învăţământului public sub d-voastre, care vă lăudaţi că aţi făcut legea învăţământului secundar şi superior (şi este singura lege importantă pe cari aţi făcut-o) i se dă Senatului preà puţină considerare şi i se cere pentru a doua oară să voteze legea profesională iarăş

fără modificare şi în mult mai mare pripă. Cel puţin legea învăţământului secundar şi superior s'a discutat în secţii, legea de astăzi nici măcar nu s'a citit în secţii.

Şi o asemenea procedare o întrebuinţaţi — unde? în Senat, care are anume reprezentanţii celor două universităţi din ţară, ceeace însemnează că în Sénat chestiile de învăţământ au o importanţă deosebită după chiar Constituţiune. După ce aţi făcut-o odată, voiţi s'o faceţi şi a doua oară? Şi a două oară o faceţi cu împrejurarea — n'aş vreà să întrebuinţez un cuvânt neparlamentar, nu ştiu cum să-l găsesc mai bine — cu împrejurarea *odioasă* că nu s'a citit măcar în secţii legea învăţământului profesional.

D. Mârzescu ne ziceà eri: aşà este, dacă d-voastră faceţi obstrucţionism.

Dar d-voastră, majoritatea, când noi facem obstrucţionism, ne răspundeţi printr'o lipsă de considerare pentru seriozitatea lucrărilor d-voastră? Dacă cel puţin această procedare pripită s'ar justificà prin marea muncă a Senatului până acum, tot aş mai înţelege-o. Dar în conştiinţele d-voastră, când veţi fi chemaţi în curând înaintea ţărei să daţi seamă de modul cum aţi îndeplinit mandatul d-voastră,

ce aţi puteà zice? Oare fost-a atâta muncă rodnică în Senat, încât s'a specializat fiecare din noi, după cunoştinţele sale, şi d. ex.: în materie de învăţământ s'a ocupat numai doi trei şi ceilalţi le-au dat încrederea, şi în alte materii s'au ocupat alţi doi, trei şi ceilalţi le-au dat încrederea, fiindcă am avut atâta lucrare serioasă prin legile guvernului, în cât n'am avut timpul material să ne ocupăm toţi de toate? Departe de aşà ceva ştiţi bine, cum de atâtea ori se luà vacanţe de Vineri până Marţi, cum în atâtea şedinţe (s'ar puteà constatà statisticeşte) Senatul s'a ocupat numai cu indigenate sau cu nimicuri, şi acum vine guvernul, în ultimele momente, la spartul târgului, şi zice: nu mai avem vreme, acum în aceste trei zile trebue să hotărîţi în privinţa legii învăţământului profesional fără studiu şi modificare. Aceasta însemnează, d-lor, din partea guvernului, lipsă de prevedere, lipsă de hotărîre, lipsă de program bine stabilit. Cu legea profesională guvernul trebuià să fi venit atunci când Senatul nu aveà de lucru, când îşi făceà mereu vacanţe, pentru că nu aveà nimic alta de făcut.

D-voastră ştiţi, că mulţi dintre noi ziceam să ţinem şedinţă numai de două ori pe săp-

tămână ca să nu venim degeaba la Senat şi să ne ducem pe acasă după o jumătate de oră. Acesta erà simţimântul tutulor, şi cu acest simţimânt al nostru nu ni se dă în studiare legea cea nouă, ci să dă întâi la Cameră, se discută acolo pe larg, şi apoi se aduce la Senat în ultimele 3 zile şi ni se cere să o votăm fără a o fi citit măcar în toate secţiile.

Majoritatea o va votà cu sugrumarea discuţiei, şi aceasta va fi ultimul act al unei majorităţi pretinse liberale, în legislatura de 4 ani.

Dacă cel puţin, aşà fiind, aţi puteà zice: raportorul nostru e un om de încredere în ale învăţământului şi îi dăm noi, cari sântem mai puţin competenţi, încrederea conform autorităţii sale. Treacă, meargă! Răul tot rămâne, dar haide! Insă iată Senatul, iată majoritatea acelei fracţiuni liberale, orcât de însemnată ar fi, care susţine pe d. Sturdza în contra altor liberali...

N. Crătunescu. Marea majoritate, nu fracţiune. V'aţi pus să faceţi rechizitoriu şi să micşoraţi totul, dar realitatea vă desminte.

T. Maiorescu. Asupra cantităţii nu are să fie mare greutate între noi.

N. Cratunescu. Calitatea e chestiune de apreciere.

T. Maiorescu. Primesc toate întreruperile cu plăcere, dar mă supui numai autorităţii d-lui prezident.

Dacă ar fi fost, ziceam, raportorul d-voastre un coleg al nostru, despre care să puteţi zice: «e o autoritate; pe încrederea ce i-o dăm lui, votăm legea». Dar, d-lor, în acest onor. Senat, în această majoritate, marea majoritate care susţine marea fracţiune a partidului liberal, care susţine pe guvernul d-lui Sturdza în contra altor liberali, în această majoritate liberală, unde sânt atâţi profesori competenţi, se alege onor. domn.... să mă scuze d. prezident al consiliului, dacă-l numesc advocat, un advocat al creditului funciar, onor. d. advocat Constantinescu. Acest onorabil advocat vă face raportul, care să vă lumineze, ce e în acest pripit proiect al legii învăţămâutului profesional. Şi e aşa de absolut incompetent în materie onor. d. Constantinescu, încât începe cu următoarea enormitate. Ne dă istoria învăţământului profesional şi vorbeşte de vechea lege dela 1864, care aveà pentru noi cel puţin acel respect al trecutului de a fi fost cea dintâi lege a instrucţiunii, care a trăit atâ-

ţia ani în ţară la noi. Şi iată ce zice d. raportor:

«Aşa numitele şcoli reale menţionate de legea din 1864, în cari se predau cunoştinţele trebuincioase pentru exercitarea unei arte sau profesiuni, prin planul lor de organizare, în mod fatal, *nu puteau da roadele dorite*. Limitate la număr, cu un *caracter teoretic*, asemănat liceelor, dânsele nu erau menite dar de a da tinerilor cunoştinţele practice necesare pentru exercitarea unei arte sau profesiuni».

Şcoalele reale dela 1864 cu un caracter teoretic? Dar ce erà legea şcoalelor reale dela 1864, pentru a da un asemenea rezultat? Şi, d-lor, când vine d. Constantinescu, tocmai fiindcă este advocat şi se amestecă într'o materie străină de ocupaţiunile sale, singurul lucru pe care găseşte necesar să-l menţioneze este acesta? Dar pentru ce nu a citit măcar legea, pe care vrea să o îndrepteze, să o amplifice, să o reformeze? Pentru ce nu a citit partea acea din lege, referitoare la şcoalele reale? D. raportor se mulţumeşte numai în a criticà legea din 1864 în raportul Senatului, fără să aibă habar de ea.

Să vedem noi ce zice legea dela 1864 în această privinţă:

Art. 199. «Şcoalele reale au de scop a da «învăţătura trebuincioasă pentru exercitarea «unei arte sau profesiuni» ; şi art. 206 adaogă: «Un regulament special va prevede mai pe «larg cele relative la aceste şcoale».

Atât stă în legea dela 1864. Foarte cuminte această lege ziceà: este o materie grea: nu s'a experimentat în ţară ; pun numai existenţa şcoalelor reale în lege, iar desvoltarea mai departe o las pe cale reglementară ; să încercė guvernele a aplicà în deplină latitudine începuturile unor asemenea şcoli, şi după ce vom vedeà ce roade dau în diferitele direcţiuni, atunci va fi momentul a legiferà. Iată ce ziceà legea dela 1864. De înţelesul ei nu vă puteţi îndoì, căci v'am citit cele două articole hotărîtoare.

Ce zice cu toate acestea d. raportor?

«Aşà numitele şcoli reale, menţionate de «legea din 1864, în cari se predau cunoştin«ţele trebuincioase pentru exercitarea unei «arte sau profesiuni, prin planul lor de orga«nizare, în mod fatal, nu puteau dà roadele «dorite».

Dar de ce nu puteau dà roadele dorite? De ce, când organizarea lor nu există în lege, ci erà lăsată reglementului, prin ajutorul că-

ruia se puteau da orce direcţii s'ar fi crezut trebuincioase? Erau aceste şcoli, cum mai zice d. raportor, *limitate în număr!?* Nu e adevărat. *Aveau ele un caracter teoretic?!* Absolut fals! legea nu le da nici un caracter, lăsà ca totul să se reguleze pe cale de reglement. *Erau asemănate liceelor?!* Absurditate! Cuvântul pare că nu e tocmai parlamentar; să zicem dar, d-lor, este o iluzie, o născocire a d-lui raportor, un cuvânt scos din vânt; nu există asemănare cu licee în legea dela 1864.

Un asemenea raport, un asemenea raportor (bine că lipseşte astăzi de aci) are să lumineze onorabilul Senat asupra unei legi, din care partidul guvernamental vreà să-şi facă un titlu de glorie pentru activitatea sa legislativă!?

V'am semnalat lucrul prin aceste puţine cuvinte. Vă rog, pentru demnitatea legislaturei române, vă rog amânaţi discuţia, pentru ca să fie mai bine studiată legea învăţământului profesional şi de secţii şi de un viitor raportor. Sânteţi la sfârşitul legislaturei! Nu vă terminaţi cariera parlamentară cu o asemenea violentare a legiferării şi o asemenea atingere a demnităţii Senatului!

In acest an se termină legislatura. Sau vii-

toarele alegeri vor da iarăş o majoritate liberală în Cameră şi în Senat, şi atunci aveţi timpul de a legiferà cu mai mult temei; sau viitoarele alegeri vor da o majoritate conservatoare, şi atunci cel dintâi act al acelei majorităţi va fi de a revocà această lege, care nu vine pe o cale corectă în desbaterile Senatului.

125.

Interpelare asupra Istoriei române (Cuza-Vodă) şi replica în contra sectarilor

Şedinţa Senatului dela 23 Martie 1899

Textul interpelării: «Inlerpelez pe d. mi-«nistru-prezident şi pe d. ministru de culte «şi instrucţiune publică asupra autorilor în-«sărcinaţi de guvern să scrie o Istorie Ro-«mână pentru expoziţia dela Paris».

D-lor Senatori,

Obiectul interpelării mele este următorul: guvernul, pentru expoziţia dela Paris din anul viitor, a luat hotărîrea să pregătească o istorie română întreagă, elaborată de o comisiune de mai mulţi autori, care istorie să

fie scrisă în româneşte, tradusă în franţuzeşte, tradusă şi în nemţeşte, tipărită în mii de exemplare şi distribuită în lume, pentru ca să se cunoască mai mult şi mai bine istoria noastră.

Măsura, aşà concepută, cred că poate fi aprobata. Dar multe idei par frumoase ca idei. Este vorba de realizare. La cine un guvern s'ar puteà adresà pentru confecţionarea unei asemenea opere? Gândul cel mai natural este: la acei oameni competenţi, pe care îi cunoaşte ţara. Şi dacă nu ar fi alţii competenţi, cel puţin la aceia cari au fost însărcinaţi, în urma studiilor sau concursurile lor, de a predà învăţământul istoric în şcoalele noastre, mai întâi în şcoalele superioare, în universităţi. Din norocire astăzi avem la cele două universităţi profesori competenţi în ale istoriei. Ministerul s'a şi adresat pentru câtevà părţi ale acestei istorii la asemenea oameni competenţi.

Pentru istoria veche a Românilor, pentru istoria medievală, pentru istoria noastră până la jumătatea secolului prezent, s'a adresat la d. Onciu, profesor la universitatea din Bucureşti, la d. Iorga, asemenea profesor la universitatea din Bucureşti, la d. Xenopol, profesor de istorie la universitatea din Iaşi, la

d. Bogdan, care deşì e profesor de limbile slavice la universitate, dar e profesor de aceste limbi mai ales pentru studiarea documentelor noastre istorice. Am fi mai avut, cunoscut de d-tră toţi, pe d. Tocilescu, am mai fi avut pentru cercetări istorice pe d. Hasdeu, sau pe un bun profesor de dincolo de Milcov, pe d. Răşcanu, deşì acesta este acum inspector şcolar. Mai erau dar puteri disponibile, căci a face iute şi bine, în faţa lumii, o istorie întreagă, nu e lucru uşor. Şi, orcum, nu poate fi făcută în aşà scurt timp decât de oamenii de mai nainte cunoscători în materie.

Cum vă spuneam, din aceste puteri disponibile, ministerul s'a adresat la cei dintâi patru numiţi pentru istoria română până la jumătatea secolului nostru.

Dar e vorba ca istoria aceasta să cuprindă şi istoria modernă, să meargă cu desvoltarea noastră istorică tocmai până la sfârşitul secolului acestuia, pentru expoziţia dela Paris; şi toţi simţiţi, d-lor senatori, că partea cea mai delicată este partea istoriei contimporane, fie dela 1848, fie dela 1857, fie dela 1866 încoace.

Când aveam aceste elemente de competenţă recunoscută în funcţionarea învăţământului

nostru oficial, pe cine credeţi că l-a însărcinat guvernul cu elaborarea părţii celei mai delicate a istoriei, a celei contimporane, când pentru istoria cea veche au fost însărcinaţi profesorii cunoscuţi şi recunoscuţi, pe cari vi i-am citat? S'a însărcinat pentru partea literară d. Bianu, iar pentru partea istorico-politică un necunoscut, pe cât aflu un redactor dela *Voinţa Naţională*, d. Colescu-Vartic! Vă puteţi închipui că la auzul acestui fapt, care sânt convins că va păreà monstruos orcărui membru din acest Senat, când îl aude acum enunţat de mine, cei patru profesori însărcinaţi cu partea istorică cea mai puţin delicată şi-au zis: cum merge asta? Au înţeles ei, poate au şi spus-o, că d. Colescu-Vartic e acolo numai o figură interpusă, poate numai ca un scriitor în sensul material al cuvântului; şi că îndărătul lui e un alt om, acela în adevăr cunoscător al istoriei contimporane sau, după cum afirmă d-sa cu propriul său termen, «amestecat în întâmplările cele mari ale istoriei contimporane», atunci cei patru profesori au cerut ca d. D. Sturdza să iscălească sub al său nume această parte a istoriei, ca să ia răspunderea înaintea lumii, dar li s'a refuzat. O înţeleg, nu-i conveneà

d-lui prim-ministru, ca prim-ministru, să subscrie însuş o parte din istoria contimporană, care va figurà la o expoziţie, şi au înţeles-o şi ceilalţi membri ai comisiunii; atunci ei au cerut ca cel puţin, dacă aceasta nu se poate, să treacă prin cercetarea celorlalţi patru membri ai comisiunii, haide şi 5, cu d. Bianu, tot ce va aveà să publice onor. d. Colescu-Vartic; dar şi aceasta s'a refuzat. Eu vă mărturisesc că atunci mi-ar fi părut mai indicat ca ceilalţi patru profesori să se retragă dela o aşà însărcinare; dar înţeleg iarăş că şi-au zis: tot este o lucrare folositoare de făcut. Şi atunci s'a hotărît expedientul următor: nu se prezintă această carte ca o singură operă, scrisă într'un singur spirit istoric, ci se prezintă în fragmente după epoci; fiecare din autori semnează numai partea lucrată de el şi declară că nu are răspundere decât pentru partea lucrată de el. Astfel vom aveà la expoziţie o istorie, în care pentru o parte avem răspunderea unei autorităţi ca d. Onciu şi va fi valabilă, o parte sub răspunderea d-lui Xenopol şi va fi cunoscută ca un rezumat din istoria d-sale publicată în multe volume, o parte a d-lui Bogdan, şi una a d-lui Iorga, competenţi istorici, o parte a d-lui Bianu, foarte puţin

competent literat în ale poeziei, şi o parte care va purtà semnătura şi autoritatea istorică a unuia din scriitorii *Voinţei Naţionale*, a d-lui Colescu-Vartic. Şi se prezintă România înaintea lumii la expoziţia dela Paris cu partea cea mai gingaşe a desvoltării noastre politice sub auspiciile d-lui Colescu-Vartic! Ei, dar aceasta este numai ignoranţa mea; nu cunoşteam de loc autoritatea istorică a acestui domn, şi ca român căruia îi pasă şi lui, ca fiecăruia din noi, cum ne vom prezentà în vileagul Europei cu cultura istorică, m'am informat când am aflat această curioasă stare de lucruri, despre tendinţa, felul de a fi al *Voinţei Naţionale* scrise şi de d-sa, după câte mi s'au spus, ca să-i văd acolo opera. Eu sânt un vechiu abonat al *Voinţei Naţionale*; este foaia oficioasă a guvernului şi este datoria mea să mă ţin în curent. Dar vă mărturisesc că mă ţineam până acum în curent numai cu situaţiile zilnice politice; acum însă am reluat colecţia ziarului de câţivà ani încoace din punct de vedere istoric.

Am căpătat următoarea impresie: *Voinţa Naţională* a avut timpuri de importanţă ziaristică. Se simte, dacă iai colecţia din trecut, o epocă de înflorire, iar azi o decadenţă; se

simte, ca la *Românul*, diferenţa epocii când scrià Coştache Rosetti, şi a epocii când căzuse *Românul* de nici n'a mai putut existà.

D-lor, fiecare din noi are interes la desvoltarea ziaristicei unui partid, şi chiar adversarii politici ai *Voinţei* aveau un fel de mândrie, când vedeau mişcarea ziaristică din România adusă la o valoare oarecare. Şi astfel deşì adversar, recunosc că erà înainte la *Voinţa Naţională* o direcţie în adevăr politică, se vedeau oameni hotărîţi, oameni de principii, oameni inteligenţi. Presupun că e timpul în care o redactà răposatul Cantacuzino, şi în care scrià d. Delavrancea, un recunoscut scriitor român.

Nu ştiu prin ce calamitate a soartei tocmai în vremea din urmă, *Voinţa Naţională* a încăput prin mânile unui domn — i-am citit numele sub nişte declaraţiuni curioase — Ianovici, cel care pretinde că a primit cu limbă de moarte ideile politice ale răposatului Cantacuzino (o fi primit ceva cu limbă de moarte, dar viaţa ideilor n'a primit'o), a mai încăput pe mânile d-lui Colescu-Vartic; şi în mâna acestor scriitori redactori *Voinţa Naţională* este aşa deosebită de ceea ce erà mai nainte, încât azi trece între gazetele cele mai rău

scrise, rău informate şi lipsite de o adevărată direcţie politică.

Acestui d. Colescu-Vartic, în aceste împrejurări şi după această practică în viaţa politică, i se dă acum confecţionarea istoriei contimporane româneşti!

Nu v'aş fi vorbit cu toate acestea de noua măsură a guvernului, dacă nu se întâmplà, tocmai în legătură cu istoria noastră contimporană, un alt şir de fapte, cari pentru mine dau întregei chestii un fel de gravitate, şi dacă nu mi-ar fi teamă, că o istorie oficială scrisă de nişte oameni de calibrul d-lui Colescu-Vartic are să stârnească o furtună în conştiinţa poporului român.

Iată de ce e vorba, şi sânt dator să aduc astăzi în desbaterea Senatului o chestie, care rămăsese până acum într'un cerc mai restrâns de oameni speciali.

Academia română luase hotărârea de a publicà pentru aniversara de 25 ani a domniei regelui Carol o colecţiune documentară, în care toate mesagiile, toate alocuţiunile Domnitorului nostru să fie aşezate în ordine cronologică şi publicate în onoarea lui şi în onoarea noastră.

Bună a fost hotărîrea, şi prin activitatea

fără preget a d-lui Dimitrie Sturdza, prin colaborarea oamenilor săi, s'a şi executat. Aici este partea cea bună a stăruinţelor d-lui Sturdza, partea activităţii sale academice, şi întrucât rămâne curat academică, vorbeşte în favoarea d-sale. Din nenorocire nu rămâne totdeauna curat academică. Imi pare rău să i-o spun: d. Sturdza şi în ale Academiei, unde desbinările politice nu au ce căutà, amestecă uneori pasiunile sale de sectar politic. O veţi vedeà îndată.

S'au publicat dar în numele Academiei române două importante volume în quarto; am aci unul în vederea d-voastră, frumos executat, bine alcătuit, un repertoriu în care să se găsească cuvântarea Domnitorului nostru dela 1866 până când a împlinit 25 ani de domnie. Sunt intercalate aci pe lângă vorbirile Regelui şi câteva date relative la evenimentele mai importante ale istoriei contimporane. Toate schimbările de minister, toate mesagiile le găsiţi adunate la un loc. E o carte ce nu poate lipsì din biblioteca unui om politic, necum a unui istoric român.

Insă, d-lor, nici aici nu s'a putut lăsà d. Sturdza de obiceiurile sale politice, de pasiunea sa politică. D-sa însoţeşte importanta

publicare academică cu o introducere, al cărei text nu s'a citit şi nu s'a aprobat de Academie, dar care este semnată de d. Dim. Sturdza, ca secretar general al Academiei, şi poartă data de 10 mai 1897. Este o lungă introducre de 31 pagine *in quarto*. Este aceasta o introducere făcută, după cum s'ar aşteptà orce om cu bun simţ, pentru a explicà la o solemnă aniversară de 25 de ani importanţa lucrării, pentru a încălzì neamul românesc în privinţa acestei în adevăr glorioase epoci? Nu. Este o introducere, în care cele mai multe pagini servesc pentru a vărsà d. Sturdza ura sa particulară în contra lui Cuza-Vodă!

A. VIZANTI. Ce are aface cu interpelarea?

(D. prezident N. Gane, care stă în bancă, face semne de desaprobare).

T. MAIORESCU. Onor. d. prezident dă din cap. A citit d-sa lucrarea? Eu am citit-o şi am adus-o aci. Veţi vedeà îndată cum se leagă cu interpelarea.

Ştiţi ce coprinde introducerea în cele mai multe pagini? coprinde actul de acuzare al administraţiei lui Cuza, care a fost citit în Cameră îndată după detronarea lui la Fevruarie 1866 şi în care se critică în stil violent, cu amărăciunea momentului, administra-

ţia internă în adevăr deplorabilă a lui Cuza!

Ce caută acest pamflet, permiteţi-mi a-l numì ast-fel, al luptelor trecute de atunci într'o operă destinată a eterniză cuvintele Regelui Carol? Cum se poate ca într'o operă de glorificare a epocei noastre moderne så se atace memoria lui Cuza-Vodă? Dar pe lângă acest fapt incalificabil se mai adaogă în chiar textul d-lui Sturdza, la pagina XIII, următoarele rânduri în contra lui Cuza-Vodă:

«Mai întâi se iviră îndoeli dacă Vodă-Cuza urmăreşte cu seriozitate Unirea. După proclamarea acesteia în 1862, se întărì convincţiunea că Vodă-Cuza nu se mai gândeà la întronarea Dinastiei ereditare a unui principe ales dintr'o familie domnitoare a Europei, şi că declaraţiunile şi demersurile sale în această privire nu erau nici sincere, nici serioase. Această convincţiune se generaliză mai ales din momentul în care Vodă-Cuza înfiă, în Iunie 1864 şi Noemvre 1865, doi copii fără de părinţi şi se lăsă a fi condus de linguşitori, cari îl făceau să zâmbească la idea fondării unei Dinastii personale a sa, la idea fondării Casei domnitoare Cuza».

Pentru prima oară aud afirmându-se această enormitate ca un adevăr istoric. De cine?

De acela, care are acum să inspire şi să ticluiască istoria contimporană a d-lui Colescu-Vartic pentru expoziţia universală dela Paris!

De ce erà vorba sub domnia lui Vodă-Cuza? Cari au fost actele lui? E lucru cunoscut în ţara aceasta.

Mai sânt şi în Senat oameni din această epocă! D. Obedeanu, d. Nicolae Ionescu, aici prezenţi.

COLONEL V. OBEDEANU. Ştiu toate acestea! Eu sunt-o istorie vie.

T. MAIORESCU. Ce erà în fapt? Şi din fericire se pot dovedì faptele, se pot dovedì în mod incontestabil. La deschiderea ultimei Camere cuziste în 5 Decemvrie 1865, două luni deabià înaintea detronării, sau să o numim cum a primit el să fie numită, înaintea *abdicării* lui Cuza-Vodă, abdicare pe care a consfinţit-o el şi a recunoscut-o de valabilă cât a mai trăit; aşa dar deabia două luni înainte de Fevruarie 1866, la redeschiderea parlamentului dela 5 Decemvrie 1865, ce ziceà Cuza? Anunţà parlamentului hotărîrea sa de a abdicà, şi este clar anunţată această hotărîre prin următoarele memorabile cuvinte din acel ultim mesagiu:

«Fie în capul ţărei, fie alăturea cu voi,

Eu voi fi în totdeauna cu ţara pentru ţara, fără altă ţintă decât voinţa naţională şi marile interese ale României. Eu voiesc să fie bine ştiut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedecare la orce eveniment care ar permite de a consolidà edificiul politic, la a cărui aşezare am fost fericit a contribuì.

«In Alexandru Ion I, domn al Românilor, Românii vor găsì totdeauna pe colonelul Cuza, pe acel colonel Cuza care a proclamat în adunarea ad-hoc şi Camera electivă din Moldova marile principii ale regeneraţiunii României şi care, fiind domn al Moldovei, declarà oficialmente înaltelor puteri garante, când primeà şi coroana Valachiei, că el primeşte această îndoită alegere ca expresiunea neîndoelnică şi statornică a voinţei naţionale pentru unire, însă numai ca un deposit sacru».

Pentru ce ca «un deposit sacru» numai şi pentru ce «persoana sa» să nu fie o piedică? Pentrucă, cum ştiţi, în programul divanului adhoc...

Colonel V. Obedeanu. Nici nu puteà face altmintrelea, fiindcă subscrisese două acte când se alesese domn.

T. Maiorescu. In programul divanului adhoc, la care a colaborat şi el împreună cu

d-nii Lascar Catargi, Mavrogheni şi alţii, se hotărîse, pentru ca să scăpăm ţara de pericolul competiţiunilor la domnie, ca să fie pe tronul României-Unite un principe străin din o casă suverană a Europei. Ar fi dorit toţi Românii ca aceasta să se îndeplinească încă dela 1859 şi în ţara muntenească, şi Cuza însuş, patriot inspirat de aceleaşi tendinţe, a făcut la 1862 Unirea de fapt, a mai făcut actele cele mari politice pe care le ştiţi, legea rurală dela 1864 şi curagioasa secularizare a monastirilor închinate.

Şi acest om, care... Doamne, d-lor, istoria are dreptul să se ocupe de un om pus aşa de sus, cum este Domnitorul unei ţări, în toate amănuntele. Se va ocupà şi de viaţa privată a lui Cuza, şi de administraţia lui, şi de actele lui naţionale, şi va găsì la el, ca la toţi muritorii, şi părţi bune şi părţi rele, şi va aveà multe de zis, când va intrà în aşa amănunte. Deplorabilă a fost administraţia internă, foarte adevărat! Nepăsător în multe erà Cuza-Vodă, nu se poate contestà. Dar pentru România, pentru programul naţional dela 1857, el a făcut câţiva paşi înainte în consolidarea Statului nostru, şi ca abnegaţiune personală este un mare act al Lui, că la 1865

vrea să se retragă spre a îndeplinì cu desăvârşire cerinţele programului naţional dela 1857.

Şi acum să vină d. Sturdza în numele Academiei române, menită de a întrunì cugetele Românilor din toate ţările, şi să arunce asupra acestui om vorba că: nu trebue crezut în ceea ce spunea, că nu erà sincer, că el umblà dupa o Dinastie a sa proprie.

Dar este o *dovadă* că vorba odioasă a d-lui Sturdza nu se potriveşte cu realitatea, din întâmplare o dovadă aşa de sigură pe cât este omeneşte posibil, ca să fie ceva sigur.

A abdicat Cuza la 11 Fevruarie 1866, s'a dus în străinătate şi a trăit liniştit acolo, aducând cu demnitate omagiile sale Domnitorului Carol. Dar odată, pentru interesul administraţiei averei sale, care erà în ţară (moşia Ruginoasa), a avut trebuinţă să revină în patrie; atunci prin o scrisoare a cerut voie Domnitorului Carol pentru aceasta, şi iată în ce cuvinte a cerut-o (Scrisoarea este datată de la Paris, din 20 Aprilie 1867, către Domnitorul Carol:

«In 1857, la Divanul ad-hoc al Moldovei, am fost unul din cei dintâi deputaţi, cari am exprimat şi subsemnat dorinţele ţării pentru *Unirea* cu Valachia şi pentru un principe

străin. Speranţele noastre nu se putură îndeplinì atunci. Mai târziu, în 1859, voturile unanime ale ambelor Adunări îmi deteră îndoita Coroană a României. Inălţat pe acest Tron, ce nu ambiţionasem, am declarat îndată şi solemn, că voi pune onoarea şi gloria mea în îndeplinirea dorinţelor poporului român. Fiecine ştie în România. că nu am hesitat de a formulà acest angajament într'o scrisoare adresată, a doua zi chiar după alegerea mea, către Sublima Poartă şi Puterile garante. Incercările mele nu izbutiră atunci şi am trebuit să aştept un timp mai favorabil. Cel puţin am avut mulţumirea de a realizà Unirea Principatelor, a face din trei milioane de clăcaşi trei milioane de proprietari, a înapoià ţărei a cincea parte din pământul său uzurpat de clerul grec al locurilor sfinte, a da tuturor Românilor, fără excepţiune, drepturile electorale, de care erà lipsită pe nedrept marea majoritate a naţiunii, a constituì puternic egalitatea civilă şi politică şi în fine a traduce în fapte mai toate dorinţele divanurilor ad-hoc din 1857.

Cu toate acestea, sarcina mea nu aveà să fie îndeplinită în ochii mei decât în ziua când aş fi putut cedà tronul unui Principe ieşit

dintr'o familie domnitoare în Europa. *Inălţimea Voastră a putut urmărì în hârtiile mele şirul acestei constante preocupări.* Turburările din 3 (15) August 1865 erà o probă că pretendenţii indigeni nu abdicaseră încă; crezui atunci momentul de a lucrà şi, după şapte ani, de a satisface dorinţele poporului român contra acestor încercări antinaţionale. *Aveţi în mână, Măria Ta, scrisoarea ce adresam dela 1 Octomvrie acelaş an, Impăratului Napoleon,* ca Suveranului care în toate împrejurările arătase cele mai călduroase şi mai folositoare simpatii, atât Românilor cât şi României. Măria Ta cunoaşteţi dar foarte bine că împărtăşam Majestăţei Sale Imperiale intenţiunea mea prea hotărîtă de a abdicà şi a cedà tronul unui Principe care mi-ar fi dat garanţii serioase pentru viitorul ţării mele. Aveam onoarea de a solicità binevoitoarele consilii ale Impăratului pentru alegerea acestui Principe...

«Astăzi, Măria Ta, toate dorinţele mele s'au împlinit. Depozitul sacru (care mi-a fost încredinţat la 1859), a fost pus în mâinele Voastre de Românii înşişi, şi singura mea părere de rău este că n'am avut timp să vi-l ofer eu în numele lor. Aceasta ar fi fost pentru

mine cea mai frumoasă răsplată şi adevărata încoronare a domniei mele».

Pentrucă Vodă-Cuza, dorind să vină în ţară, să scrie Domnitorului actual Carol acele cuvinte şi să-i spună: ai hârtiile mele din noaptea de 11 Fevruarie în mână, din ele ştii, că lucram pentru aducerea unui domnitor străin: ce dovadă mai mare voiţi că *aşa a lucrat în adevăr Cuza* şi că prin urmare afirmarea contrarie a d-lui Sturdza e o născocire.

Hârtiile lui Cuza! M'am adresat d-lui D. Sturdza, aiçi în Senat, acum doi ani, ca să văd şi eu hârtiile luate în noaptea de 11 Februarie, acelea la cari se provoacă Cuza, în scrisoarea către Rege. Vodă Cuza cunoscuse bine pe d. Dimitrie Sturdza de când îi fusese câtva timp secretar intim; îi erà şi rudă; dar l-a îndepărtat dela sine, cine cunoaşte împrejurările, ştie pentru ce; dar nu ştià Cuza, că acelaş Dimitrie Sturdza a pus mâna pe hârtiile lui, ci presupuneà că sânt în mâinile Regelui; de aceea îi scrie: *le-ai găsit, ai văzut ce este în ele.* M'am adresat dar d-lui Sturdza şi i-am spus: mă ocup de istoria ţărei noastre, vreau să văd acum istoriceşte ce stă în hârtiile lui Cuza; însă d. Sturdza mi-a răspuns: nu se poate deocamdată.

Dar ce sunt hârtiile acestea? Unde fiinţează? La arhiva ministerului de externe? La arhiva Statului? Nu! La Rege? Nu! Ca Domnitorul, care a venit pe urmă, să le aibă El hârtiile predecesorului, se poate înţelege. Dar nu! hârtiile lui Cuza fiinţează la d. Sturdza; de ce? Şi dacă fiinţează la d-lui, de ce refuză unui scriitor contimporan să vază ce este în ele? şi când refuză citirea lor, să vie d. Sturdza şi să scrie în contra lui Cuza, că nu erà sincer, că vrea să-şi facă dinastia lui!

E o neiertată ponegrire a ultimului Domn naţional, în contra căreia se revoltă sufletul cinstit al orcărui Român!

Dar în fine, d-lor, o nedreptate istorică, o părere istorică a d-lui Sturdza, ce caută în Senat? Iată: Sânt un şir de împrejurări, cari au să vă releve o atmosferă morală, pe care trebue să o indic şi nu mă sfiesc să o indic. S'a dat o reprezentare acum la Teatrul Naţional, de oarecare oficialitate, or că a fost plătită de direcţia generală a teatrului, or că a fost isvorîtă din lăudabila tendinţă ce are actualul ministru de culte de a lăţi la diferite ocazii o mai mare cunoştinţă istorică şi o însufleţire a sentimentului patriotic în şcolari şi public. Foarte bine. S'a dat o re-

vistă a istoriei române de 100 de ani, desvoltarea noastră, — lasă de acum o sută de ani, dar mai ales desvoltarea noastră dela 1848 încoace, de când a mers progresând. Şi ce lipseşte din această revistă înaintea publicului din Bucureşti? Cei şapte ani ai Domniei lui Cuza-Vodă! Şi ce a văzut publicul din Bucureşti mai ales în această revistă, care de altminteri a fost considerată literaliceşte ca mediocră, ce a strălucit mai mult din ea? A strălucit absenţa lui Cuza-Vodă; aceasta a fost simţită de toată lumea.

Alt simptom: s'a ţinut o întrunire publică la Dacia Dumineca trecută şi s'a citat acolo istoriceşte de un orator, de d. Take Ionescu, numele lui Cuza-Vodă; a isbucnit sala în aşa aplause de câteva minute, încât mi-am zis: acest sentiment al ţării trebue considerat cu cea mai încordată atenţie, mai ales în împrejurările de faţă.

La divanul ad-hoc dela 1857 a fost hotărît programul cel mare al renaşterii noastre naţionale, care — precum ştiţi — s'a rezumat în unirea cu sensul de independenţa, în guvernarea ţării ca stat constituţional de un Domnitor dintr'o casă suverana straină.

Tot ce a contribuit la aceasta, a contri-

buit la zidirea edificiului naţional. Precum ar fi nedrept, neadevărat istoriceşte şi nechibzuit politiceşte, ca să isbim în bărbaţii dela 1857, cari ne-au formulat programul desvoltării noastre naţionale, tot aşa de nedrept şi de nechibzuit politiceşte este de a isbì în oamenii, cari au făcut primii paşi de realizare a marelui program naţional.

Intre aceşti oameni a fost la locul de frunte Cuza-Vodă, nu un domn trecător, ci un întemeiător în parte al edificiului Statului nostru modern.

A voit soarta favorabilă a Românilor, ca la 1866, când a abdicat Cuza, să fi putut alege noi, întru îndeplinirea ultimei cerinţe a Divanului ad-hoc, pe un Principe dintr'o casă suverană a Europei, care Principe să nu fi fost numai aşa un principe ca mulţi prinçipi străini, ci un om de o deosebită valoare, un om foarte înţelept, care s'a putut identificà cu aspiraţiunile Românilor şi care a putut într'un răsboi glorios să ne redeştepte vechia mândrie şi să ne redeà independenţa cucerită cu arma în mână şi nu milogită cu diplomaţia. Onoare Lui, o spunem ca Români; onoare Lui, fiindcă a îndeplinit edificiul naţional; onoare Lui, fiindcă a fost El înfăptuitorul final

al aspiraţiunilor fruntaşilor noştri dela 1857 încoronatorul operei pe care a început-o Cuza Vodă!

Regele Carol va trăì în memoria tímpurilor împreună cu Vodă-Cuza, şi este un sacrilegiu naţional şi un atentat sufletesc de a pune pe regele Carol în contrast cu Cuza-Vodă! Nu se poate întâmplà o mai mare primejdie Dinastiei noastre, decât a se vedeà trecută în opoziţie cu sentimentul naţional!

O simţiţi aceasta, d-lor, senatori? Poate pentru Carol, pentru victoriosul Carol dela Plevna, o umbră măcar de mulţumire ca vadă ponegrit pe predecesorul său Cuza-Vodă Se poate prezentà această Dinastie, precum o prezentă d. Sturdza, în ochii ţărei, în ochii noştri ca fiind în antagonism şi în luptă cu memoria lui Cuza-Vodă? Aceasta este un sacrilegiu şi o nechibzuinţă, şi o imprudenţă politică! Aceasta este un spirit antidinastic.

D-lor, e absolut neînsemnată persoana me Când vă vorbeà, după o interpelare ce mi-a permis a o desvoltà aci zilele trecute, d. prim ministru şi opuneà meritele d-sale lipsei t tale de merite ale mele, nu am avut şi n nu am nici o obiecţiune de făcut. Că d-sa relevă meritele proprii, aceasta e treaba şi t

tul d-sale, eu nu am merite ale mele de relevat, şi dacă le-aşi aveà, m-aşi sfii să le relevez, fiindcă de! lauda de sine..., nu e aşà? Dar din întâmplare am fost şi eu, fie ca deputat, fie ca scriitor, fie ca ministru, un organ de comunicare a câtorva idei şi tendinţe şi sânt în drept a vă spune că printre aceste idei şi tendinţe, al căror simplu reprezentant am putut fi şi eu, una mai ales este cunoscută în ţară: că noi am fost neclintiţi monarhici şi dinastici. Nu a ieşit din gura mea, nu a trecut prin gândul meu nici odată nici o vorbă, nici o gândire, nici un act care să fie îndreptat contra întemeerii Monarhiei şi Dinastiei. Sânt şi am fost cel mai convins monarhic şi dinastic; aceasta e moştenirea ce am primit-o dela conducătorii naţionali din 1857, ce am primit-o şi dela tatăl meu din 1848. Eu nu pot fi bănuit că am vre-un gând, care să fie contra întemeerii Dinastiei şi Monarhiei actuale.

Dar dacă îi doresc un lucru acestei Dinastii, pe care sântem mândri că o avem, *e să ferească D-zeu şi acum şi în viitor, de linuşitorii cu cădelniţa bizantină!*

Aşi închipui că poţi să aduci un omagiu Regelui Carol prin ceeace scrii fără adevăr

contra lui Cuza, e cea mai mare greşală, cea mai mare nedreptate, cea mai nechibzuită şi periculoasă linguşire ce se poate comite!

Şi am venit să spun aceasta în Senat şi terminând, sper că d. ministru al cultelor va luà măsuri să nu figureze un sectar politic, care se inspiră dela asemenea pasiuni ale d-lui Sturdza, la lucrarea istoriei contimporane a ţărei noastre pentru expoziţia dela Paris!

REPLICA

Numai câteva cuvinte am să răspund d-lui ministru de culte. Rămâne dar constátat, că autorul însărcinat de minister pentru partea politico-istorică contimporană a acelui compendiu de istorie, care se va răspândì în lume cu ocazia expoziţiei dela Paris, este d. Colescu-Vartic. Nefericită alegere. Nu erà discuţia acolo unde o puneţi d-voastră, că d. Sturdza nu are dreptul să aibă părerea sa despre o parte a istoriei, precum şi eu am dreptul să am părerea mea. De ce faceţi o schimbare a obiectului în discuţie? Nu ştiţi că vă pot întoarce argumentul? Nu este în discuţie aceasta, regret că d. ministru denaturează obiectul discuţiei. Obiectul discuţiei este acesta: Nu d.

Sturdza ca persoană privată, nu eu ca om privat, *ci oficialitatea publicaţiunii în numele ţării* este în chestie.

Când ar fi venit un guvern conservator şi pentru istoria ţărei în străinătate ar fi însărcinat pe un redactor al *Epocei*, absurd guvern ar fi fost atunci, şi eu cel dintâi l-aş fi atacat. Dar sânt sigur că n'ar fi trecut prin capul nici unuia din amicii politici pe care îi cunosc, să fie aşa de sectari în cât să însărcineze pe un redactor dela *Epoca* cu asemenea misiune.

Regrot că d. ministru a însărcinat pe un sectar politic şi n'a primit cel puţin părerea ca profesorii din comisie să revizuiască istoria d-lui Vartic. Regret, căci se va face istorie sub aspectul sectarismului. Şi mă tem că dacă va fi aşà, atunci în loc să ne aduceţi onoare în străinătate, o să redeşteptaţi recriminări din partea altor Români, şi precum aţi introdus sfâşieri dincolo de Carpaţi, tot aşa veţi aduce înaintea lumii întregi sfâşierile de dincoace de Carpaţi.

Iată sensul ce-l are interpelarea mea înaintea Senatului, şi sper că această interpelare va aveà folos. Sper că nu va lucrà această

parte gingaşe a istoriei ţării d. Colescu-Vartic şi că veţi aveà cumintenia ca să nu lăsaţi istoria naţională să fie opera unui sectar.

Acesta va fi rezultatul interpelării mele.

TABLA DE MATERII

*

ERRATA

La pag. 395 rând 3 citeşte Gheorghe în loc de general.
La » » » 4 » 16 Fevruarie în loc de 10.
